

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

Damjana Kogovšek

**VLOGA KULTURNE IDENTITETE V REHABILITACIJI
GLUHIH MLADOSTNIKOV**

Doktorska disertacija

Mentor: docent dr. Stanè Košir

Somentorica: redna profesorica dr. Martina Tomori

Ljubljana, 2007

POVZETEK

Predmet raziskovanja pričujoče naloge je definiranje in proučevanje koncepta identitete gluhih in naglušnih mladostnikov s poudarkom na rehabilitaciji, in ugotavljanje razlik v stopnji samospoštovanja med gluhih/naglušnih mladostniki ter polnočutnimi mladostniki, kot enega izmed možnih indikatorjev oblikovanja zdrave identitete.

Vzorec zajema 130 mladostnikov, ki so razdeljeni v dve skupini po metodi ekvivalentnih parov na podlagi spola, oblike in programa šolanja, narodnosti in starosti. Skupina mladostnikov je razdeljena na 65 gluhih/naglušnih mladostnikov in 65 polnočutnih mladostnikov. Ker je pričujoča naloga prvi poskus raziskave primerjanja med gluhih/naglušnih in polnočutnimi mladostniki v slovenskem prostoru, je le-ta potekala v dveh fazah. Prva faza raziskovanja zajema obe skupini mladostnikov, druga pa se nanaša zgolj na populacijo gluhih/naglušnih mladostnikov.

Za uresničevanje ciljev so izbrane naslednje skupine spremenljivk: slušni status gluhih/naglušnih in polnočutnih (slišočih) mladostnikov; samospoštovanje, depresivnost, počutje v družini (za primerjavo med skupinama mladostnikov); kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov.

Na osnovi primerjanja skupin smo prišli do naslednjih ugotovitev:

- Gluhi/naglušni mladostniki imajo nižje samospoštovanje ter višjo stopnjo depresivnosti od svojih slišočih vrstnikov (razlike med skupinama v stopnji samospoštovanja se glede na status slišanja, spol, obliko šolanja in način komunikacije statistično pomembno razlikujejo).
- Latentna struktura samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov se razlikuje od strukture samospoštovanja polnočutnih mladostnikov.
- Večina gluhih in naglušnih mladostnikov se ne identificira zgolj z Gluho skupnostjo. Izguba sluha vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov.
- Kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov ter z njo povezan način komunikacije vplivata na stopnjo samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov.

Na podlagi pridobljenih podatkov (kulturne identitete gluhih/naglušnih mladostnikov, stopnje samospoštovanja in depresivnosti, načina komunikacije gluhih/naglušnih ter podatkov, ki so jih posredovali individualni terapevti, surdopedagogi in logopedi) smo poskušali oblikovati postopek dela, obdelave podatkov s pomočjo računalniškega programa, ki naj bi omogočal kakovostnejšo in učinkovitejšo individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov. Na podlagi ugotovitev kulturne identitete gluhih/naglušnih

mladostnikov so nakazane smernice za uspešno individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov.

Ključne besede: re/habilitacija, gluhi/Gluhi in naglušni mladostniki, polnočutni (slišišči) mladostniki, samospoštovanje, razvoj kulturne identitete gluhih

ABSTRACT

The purpose of the research project was to define and identify the concept of identity of the deaf and hard of hearing adolescents, with an emphasis on the rehabilitation process. The next aim was to identify the difference in self-esteem between the deaf/hard of hearing adolescents and hearing adolescents.

The sample included 130 adolescents who were split into two groups with the method of equal pairs. Equal pairs were established on the basis of the sex, form and programme of schooling, nationality, age. The sample group were divided into two subgroups; 65 deaf and hard of hearing adolescents and 65 hearing adolescents.

The research project is the first project of the kind in Slovenia and it underwent two phases. The first one included both groups of adolescents whereas the second one focuses on the deaf and hard of hearing adolescents alone.

In order to realize the set objectives, the following groups of variables were selected: the hearing status of individual adolescent; self-esteem; depression; the home atmosphere; cultural identity among deaf and hard of hearing adolescents.

On the basis of comparing the groups, the following was established:

- Deaf/hard of hearing adolescents have lower self-esteem and higher degree of depression (the difference in self-esteem between the groups is statistically significant concerning the impact of hearing loss, sex, school programme, code of communication).
- The latent structure of self-esteem in the deaf/hard of hearing adolescents is significantly different from the latent structure of self-esteem in hearing adolescents.
- Deaf and hard of hearing adolescents do not identify themselves only with the Deaf community. The impact of hearing loss affects the formation of the cultural deaf identity.
- Cultural deaf identity and the code of communication affect the degree of self-esteem among the deaf and hard of hearing adolescents.

On the basis of the research data (cultural deaf identity of the deaf and hard of hearing adolescents, the degree of self-esteem and of depression, the code of communication and the data mediated from speech and language therapists) we tried to design the computer application for the work of speech and language therapists or individual therapists. This computer program should provide better and more effective individual treatment or re/habilitation process of the deaf and hard of hearing adolescents. On the basis of the research facts of cultural deaf identity some directions for the successful individual procedure or re/habilitatin process of deaf and hard of hearing adolescents were assigned.

Key words: re/habilitation, deaf/Deaf and hard of hearing adolescents, hearing adolescents, self-esteem, deaf cultural identity development

POSVETILO

Svoje delo posvečam babici Mariji Prelogar, ki mi je ves čas študija nesebično stala ob strani in me spodbujala k nenehnemu raziskovanju in učenju.

ZAHVALA

Želim se zahvaliti vsem, ki so mi s svojim znanjem in izkušnjami velikodušno pomagali pri nastajanju doktorske disertacije.

Zahvala naj gre:

Mentorju dr. Stanetu Koširju, docentu, ki mi je s svojimi strokovnimi nasveti in pripravljenostjo ob vsakem času pomagal pri nastajanju in oblikovanju doktorske disertacije;

Somentorici, dr. Martini Tomori, redni profesorici, za strokovne nasvete, pomoč in izkazano zaupanje;

dr. Darji Kobač, izredni profesorici na oddelku za psihologijo Filozofske fakultete v UL, za strokovno pomoč in spodbude;

dr. Martini Ozbič, dr. Ingrid Žolgar Jerkovič, dr. Majdi Končar in ga. Alenki Vidmar za prijazno in strokovno spodbudo v težkih in napornih trenutkih;

dr. Miranu Čuku, rednemu profesorju in dr. Janezu Jermanu, docentu za prijazno svetovanje ob statističnih vprašanjih;

Hvala vsem sodelavcem, ki so mi pomagali s svojimi spodbudami in nasveti;

Za sodelovanje v empiričnem delu se zahvaljujem vodstvu in zaposlenim Zavoda za gluhe in naglušne v Ljubljani, ki mi je omogočilo nemoteno raziskovanje. Med njimi moram še posebej omeniti profesorico slovenskega jezika Nikole Kuplenik, gluho profesorico defektologije Marjetko Kulovec, profesorico Živo Peljhan, individualno terapevtko Ireno Brecej ter Ano Mirai, socialno delavko Majdo Knehtl, psihologinjo Alenko Levec, ki so me vsakokrat toplo sprejele in mi pomagale pri strokovnem delu, organizaciji in izvajanju raziskovalnega dela, za kar sem jim zelo hvaležna;

Ne nazadnje pa hvala vsem gluhim in naglušnim ter polnočutnim mladostnikom, brez katerih tega dela ne bi bilo;

Hvala g. Gregorju Rihtar in ga. Ksenji Mali Potisek za lektoriranje besedila in pomoč pri prevajanju;

Iskrena hvala dr. Mariji Molan, dr. Marjanu Koršiču, dr. Alenki Vodeb, ki so mi omogočili nadaljevati in dokončati podiplomski študij. Brez njih mi to ne bi uspelo;

Posebna hvala naj gre vsem mojim domačim in osebnim prijateljem;

Za pomoč pri oblikovanju računalniške aplikacije ter za stalno skrb, oporo, tople besede in razumevanje v času mojega podiplomskega študija pa se z vsem srcem zahvaljujem svojemu možu Antonu in hčerki Manci.

PREDGOVOR

Problematika doktorske disertacije vključuje populacijo gluhih in naglušnih mladostnikov ter njihovo re/habilitacijo. Ideja zanjo je plod dela in izkušenj z omenjeno skupino ter razmišljanj o možnostih izboljšave individualne surdopedagoške-logopedске obravnave in načinih sporazumevanja med terapevti ter gluhih in naglušnimi mladostniki. Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana je edina ustanova v Sloveniji, ki omogoča poklicno izobraževanje gluhih in naglušnih mladostnikov poleg rednih (integriranih) oblik izobraževanja.

Mladostništvo je zelo pomembno obdobje odraščanja, kateremu moramo vsekakor posvečati veliko pozornosti. Gluhi in naglušni so posebna skupina ljudi zaradi njihovega posebnega načina komuniciranja in sporazumevanja ter pripadnosti svoji manjšinski kulturi in ne kulturi slišočih. V procesu socializacije naj bi dosegli, da bi gluhega oziroma naglušnega posameznika vključili v slišoče okolje, kjer živimo vsi, čim bolj naravno in v sožitju z drugimi. Proces socializacije zajema veliko objektivnih kot tudi subjektivnih dejavnikov, ki pripeljejo do različnih ravni socialnega razvoja. Eden najpomembnejših dejavnikov je prav gotovo ustrezna komunikacija.

Komunikacija predstavlja proces izmenjave informacij, kjer gre za oddajanje in sprejemanje sporočil. Iz vsakodnevnih izkušenj lahko rečemo, da ljudje komuniciramo na različne načine in na različnih ravneh. Človek v svojem življenju največkrat uporablja govorni jezik (verbalni jezik), vendar prenos informacije ne pomeni zgolj izgovarjanja besed, stavkov, ampak so pomembni tudi mimika obraza, gestikulacija in govornica telesa. Vse to in še več uporabljajo Gluhi pri svojem načinu sporazumevanja. Jezik, ki ga uporabljajo Gluhi, se imenuje znakovni jezik in ima svojo gramatiko in sintakso, ki se je razvila neodvisno od govornega jezika. Nekateri avtorji še vedno poudarjajo inferiornost znakovnega jezika, saj naj bi le-ta v odnosu z govornim jezikom bil nezadosten za dobro komunikacijo.

Cilj doktorske disertacije je, da čim več ljudi spozna različne pristope, teorije, stališča in mnenja različnih avtorjev, ki so povezani s problematiko gluhotе. V Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani je več desetletij zastopana metoda oralizma kot najpogostejša metoda poučevanja gluhih otrok. Ena od značilnosti tega pristopa pravi, da znakovni jezik onemogoča učenje govornega jezika, čeprav novejšе raziskave (po Marschark, 1993) to tezo odločno zanikajo. Dejstvo je, da so gluhi otroci gluhih staršev emocionalno stabilnejši in imajo višje samospoštovanje, razvite socialne spretnosti ali veščine od gluhih otrok slišočih staršev, ki v svoji komunikaciji z otrokom ne uporabljajo znakovnega jezika. Seveda so pomembne razlike med tistimi gluhih otroki, ki so gluhi vse od svojega rojstva, od tistih, ki so izgubili sluh po tem, ko so se že naučili govoriti. V doktorski disertaciji se veliko besedila nanaša na prelingvalno gluhe otroke in mladostnike ter tiste z najtežjo izgubo sluha.

Da bi lahko razumeli razlike med posameznimi gluhihimi osebami v smislu njihovega komunikacijskega, socialnega, kognitivnega in jezikovnega razvoja, moramo najprej razumeti položaj skupnosti, v kateri živijo.

Nesmiselno je torej govoriti in pisati o znakovnem jeziku, ne da bi omenili kulturo in način poučevanja Gluhih in naglušnih otrok. Mišljenja o najboljši metodi oziroma pristopu poučevanja Gluhih so različna. Zato je tudi naš namen opozoriti na različne vidike spoznavanja gluhotе in od tega je tudi odvisno naše stališče do skupnosti Gluhih. V doktorski disertaciji se poskuša prikazati kulturološki vidik pogleda na gluhotо, in sicer s pisanjem velike začetnice izraza »biti Gluh« - kadar se govori in piše o osebah z izgubo sluha v kontekstu skupnosti, ki uporablja znakovni jezik in ima svojo specifično kulturo. V zadnjem času (od leta 1980 dalje; s povečanjem zavesti o kulturi gluhih in znakovnem jeziku) je postalo jasno, da o gluhih ljudeh lahko govorimo z dveh vidikov, ki ju različni avtorji različno poimenujejo. Prvi je patološki (medicinski, klinično-patološki) model, drugi pa kulturološki. Zelo pomembno je, na kakšen način in kako pristopamo do Gluhe skupnosti.

Patološki model razumevanja gluhotе lahko v nekaterih segmentih, v ekstremnih manifestacijah zanika sam obstoj Gluhe skupnosti. Bistvo tega modela je, da se vedenje in vrednostni sistem slišočih ljudi definira, sprejema kot norme in standarde ter se osredotoča na to, kako Gluhi ljudje od teh norm odstopajo. To je na nek način pogled »avtsajderja« - pogled, ki kaže na negativne razlike med gluhihimi in slišočimi ljudmi. Patološki model rezultira paternalistično in zatiralno vedenje do Gluhih. Takšen način pristopanja h Gluhim lahko povezujemo z drugimi podobnimi paternalističnimi stališči, kot sta rasizem in diskriminacija po spolu.

Kulturološki vidik je osnovan na rezultatih jezikovnih in socioloških raziskovanj ter upošteva več dejavnikov hkrati, kadar obravnava problematiko Gluhih. Prav zaradi tega je včasih težko definirati Gluho skupnost, saj je le-ta že v svoji osnovi zelo heterogena. Vseeno lahko podamo nekaj značilnosti kulturološkega pogleda na skupnost Gluhih: skupina ljudi, ki si deli skupen način komunikacije (znakovni jezik), ki daje osnovo za povezanost in identiteto skupine; skupina ljudi, ki deli skupni jezik in kulturo; skupina ljudi, katerim vizualni način komunikacije (vizualni znakovni jezik) s svetom predstavlja primarni način komunikacije.

Proces socializacije se je torej v dobi modernizma transformiral s porastom imigracij in tehnologije, kar je privedlo do novih razmišljanj o razvoju in problemih identitete. Znotraj Združenih držav Amerike infuzija imigrantov in povečana prisotnost različnih kulturnih in etničnih skupin pospešeno razvijata informacije o različnih identifikacijah z določeno skupino,

zahtevajo nove oblike dela, v katerih lahko različne skupine so/obstajajo. Gluhi prav tako niso bili imuni na te spremembe. Z nedavnim konceptom gluhe kulture, skupnosti, raziskovalci odkrivajo posamezne kategorije identitete gluhih, ki se jih v nadaljevanju podrobno razlaga.

Doktorska disertacija uporablja izraz „gluhota - deafness“ za pojmovanje širšega območja izgube sluha; od lažje naglušnosti do globoke, praktične gluhoti. Po potrebi, kjer bo potrebno pokazati in opozoriti na razlike med naglušnostjo in gluhostjo, bo to ustrezno označeno. Izraz “gluh” je sinonim za angleški izraz “deaf ali hard of hearing”, ki se nanaša na gluhega posameznika ali na osebo z izgubo sluha od lažje do globoke naglušnosti. Glede na to se bo izraz naglušen uporabljal le v primeru, ko bo govora o posamezniku z lažjo ali zmerno izgubo sluha. Isti princip velja tudi za izraz Gluh, ki se nanaša na kulturo gluhih posameznikov. Uporaba velike začetnice pri pisanju Gluh pomeni izključno kulturno identiteto.

Kot končni produkt doktorske disertacije je oblikovana računalniška aplikacija načrtovanja in vodenja individualne obravnave gluhih in naglušnih oseb, s pomočjo katere bi se dosegla raven kakovostnejše in učinkovitejše individualne obravnave oziroma re/habilitacije gluhih in naglušnih ljudi.

KAZALO VSEBINE

POVZETEK.....	1
ABSTRACT.....	3
POSVETILO.....	5
ZAHVALA.....	5
PREDGOVOR.....	7
KAZALO VSEBINE.....	10
KAZALO VSEH UPORABLJENIH KRATIC.....	13
1. UVOD.....	14
1.1 GLUHOTA/NAGLUŠNOST.....	14
1.1.1 TERMINOLOGIJA - GLUHOTA IN NAGLUŠNOST.....	14
1.2 REHABILITACIJA /KOMUNIKACIJA GLUHIH /NAGLUŠNIH.....	20
1.2.1 REHABILITACIJA KOT CILJ IN PROCES USPOSABLJANJA GLUHIH IN NAGLUŠNIH OSEB.....	20
1.2.2 KOMUNIKACIJA, JEZIK, GOVOR GLUHIH IN NAGLUŠNIH.....	21
1.3 MLADOSTNIŠTVO.....	27
1.4 ISKANJE IN OPREDELITEV IDENTITETE.....	29
1.4.1 OPREDELITEV IDENTITETE.....	29
1.4.2 PSIHOSOCIALNI RAZVOJ IN OBLIKOVANJE IDENTITETE.....	30
1.4.3 ERIKSONOV RAZVOJNI MODEL V ODNOSU Z GLUHOTO.....	33
1.4.4 IDENTITETNI STATUS - TEORIJA IDENTITETNIH POLOŽAJEV.....	39
1.4.5 ETNIČNI DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA OBLIKOVANJE IDENTITETE.....	40
1.5 TEORIJA RAZVOJA GLUHE KULTURNE IDENTITETE.....	45
1.5.1 MODELI RAZVOJA KULTURNE IDENTITETE.....	45
1.5.2 MODEL RAZVOJA RASNE / KULTURNE IDENTITETE.....	47
1.5.3 RAZVOJ KULTURNE IDENTITETE GLUHIH LJUDI.....	48
1.6 GLUHI KOT KULTURNO DRUGAČNI.....	52
1.6.1 POMEMBOST ASL / znakovnega jezika.....	56
1.6.2 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE/ŠOLANJE GLUHIH.....	57
1.7 SAMOSPOŠTOVANJE V OBDOBJU MLADOSTNIŠTVA.....	59
1.8 STIGMA: KAKO RAVNAMO S TISTIMI, KI SO DRUGAČNI?.....	64
1.9 KONCEPTUALNI OKVIR MEDKULTURNEGA KOMUNICIRANJA, PROCESA REHABILITACIJE IN PROCESA OBLIKOVANJA GLUHE KULTURNE IDENTITETE.....	65
1.9.1 METODOLOŠKI PROBLEMI.....	66
2. OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJ RAZISKAVE.....	67
2.1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	67
2.2 CILJ RAZISKAVE IN MOŽNE APLIKACIJE RAZISKOVANJ.....	67
3. METODE DELA.....	70
3.1 OPIS VZORCA.....	70
3.1.1 GLUHI IN POLNOČUTNI MLADOSTNIKI, KI SO SODELOVALI V PRVI FAZI RAZISKAVE.....	71
3.1.2 GLUHI IN NAGLUŠNI MLADOSTNIKI, KI SO SODELOVALI V DRUGI FAZI RAZISKAVE.....	74
3.2 SEZNAM SPREMENLJIVK.....	78

3.3	MERSKI INSTRUMENTARIJ.....	79
3.3.1	SKALA SAMOSPOŠTOVANJA, DEPRESIVNOSTI IN POČUTJA V DRUŽINI	79
3.3.2	DIDS.....	83
3.3.3	DIAGNOSTIČNI PODATKI O STANJU SLUHA IN NAČINU KOMUNIKACIJE.....	87
3.4	POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV.....	88
3.5	STATISTIČNA OBDELAVA PODATKOV	88
4.	REZULTATI IN INTERPRETACIJA	90
4.1	REZULTATI IN INTERPRETACIJA PRVE FAZE RAZISKAVE.....	90
4.1.1	UGOTAVLJANJE RAZLIK MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI NA PODROČJU SAMOSPOŠTOVANJA, DEPRESIVNOSTI IN POČUTJA V DRUŽINI	90
4.1.1.2	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA OBLIKOVANE PODSKUPINE DEPRESIVNOSTI..	93
4.1.1.3	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA STAROST	97
4.1.1.4	RAZLIKE MED GLUHIMI/NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA SPOL	99
4.1.1.4.1	RAZLIKE PO SPOLU SKUPINE GLUHIH IN NAGLUŠNIH MLADOSTNIKOV	99
4.1.1.4.2	RAZLIKE PO SPOLU SKUPINE POLNOČUTNIH MLADOSTNIKOV	100
4.1.1.4.3	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNICAMI	101
4.1.1.4.4	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI	101
4.1.1.5	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA NAČIN KOMUNIKACIJE	102
4.1.1.6	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA OBLIKO ŠOLANJA.....	105
4.1.1.7	POVEZAVE - KORELACIJE ODVISNIH SPREMENLJIVK, ZAJETIH V RAZISKAVO	106
4.1.2	LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA (RSES).....	108
4.1.3	DISKRIMINATIVNA ANALIZA (RSES).....	118
4.2	REZULTATI IN INTERPRETACIJA DRUGE FAZE RAZISKAVE.....	123
4.2.1	ANALIZA VPRAŠALNIKA DIDS	123
4.2.1.1	RAZVRSTITEV KOMPOZITNIH VARIABEL DIDS-A.....	123
4.2.1.2	VPLIV DRUŽINE, GLUHE IDENTITETE NA SAMOSPOŠTOVANJE	126
4.2.1.3	POVEZAVA MED DIDS IN RSES	128
4.2.1.4	LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS	129
4.2.1.4.1	LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS HS - kulturno slišče skale...	132
4.2.1.4.2	LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS MS - kulturno marginalne (obrobne/mejne) skale	138
4.2.1.4.3	LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS IS - poglobljene Gluhe identitete	144
4.2.1.4.4	LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS BS bikulturalne skale.....	149
4.2.2	DISKRIMINATIVNA ANALIZA GLEDE NA VKLJUČENOST GLUHEGA IN NAGLUŠNEGA POSAMEZNIKA V OKOLJE	154
4.2.3	DISKRIMINATIVNA ANALIZA GLEDE NA IZGUBO SLUHA STARŠEV, SOROJENCEV ALI OŽJEGA SORODSTVA.....	163
4.2.4	RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI MLADOSTNIKI NA POSAMEZNIH KOMPONENTNIH SPREMENLJIVKAH DIDS-a.....	171
4.2.5	DISKRIMINATIVNA ANALIZA GLEDE NA ČAS NASTANKA IZGUBE SLUHA	173
4.3	GLOBALNA INTERPRETACIJA.....	177
5.	ZAKLJUČEK	183
5.1	IZVIRNI APLIKATIVNI PRISPEVEK K RAZVOJU RAZISKOVALNEGA PODROČJA	187
5.2	APLIKACIJA SPOZNANJ k predlogu obravnave gluhih in naglušnih mladostnikov.....	188

5.3 PREDLOG VODENJA OBRAVNAVE GLUHIH IN NAGLUŠNIH MLADOSTNIKOV S POMOČJO RAČUNALNIŠKEGA PROGRAMA.....	195
6. LITERATURA.....	208
7. PRILOGE	214
7.1 PRILOGA 1:	214
7.2 PRILOGA 2:	218
7.3 KAZALO TABEL.....	222
7.4 KAZALO GRAFIČNIH PRIKAZOV.....	227
7.5 KAZALO SLIK	227

KAZALO VSEH UPORABLJENIH KRATIC

dB - decibel

MKF - Mednarodna klasifikacija funkcioniranja zmanjšane zmožnosti, invalidnosti in zdravja

ICF - International Classification of Functioning, Disability and Health

Hz - Hertz

MKOPO - Mednarodna klasifikacija okvar, prizadetosti in oviranosti

ICIDH - International Classification of Impairment, Disabilities, and Handicaps

MKB - Mednarodne klasifikacije bolezni, poškodb in vzrokov smrti

ICD - International Classification of Diseases, Injuries, and Causes of Death

WHO - World Health Organization

SZO - Svetovna Zdravstvena Organizacija

ASL - American Sign Language (ameriški znakovni jezik)

SZJ - slovenski znakovni jezik

MCE - Manually Coded English

Bi-Bi - Bilingvalni - bikulturalni pristop

TC - totalna komunikacija

BID - Black Identity Development Model (model razvoja identitete ameriških črncev/temnopoltih)

DID - Deaf Identity Development (model razvoja Gluhe identitete)

ZDA - Združene države Amerike

MID - Minority Identity Development (model razvoja identitete manjšine)

R/CID - Racial/Cultural Identity Development (model razvoja rasne/kulturne identitete)

AGBA - Alexander Graham Bell Association for Deaf

ZGN LJ - Zavod za gluhe in naglušne v Ljubljani

GNM - gluhi in naglušni mladostniki

PM - polnočutni mladostniki

IS - izguba sluha

RSES - skala samospoštovanja po Rosenbergu

ZUNG - skala depresivnosti po Zungu

DRUZ - skala počutja v družini

DIDS - skupni rezultat na testu kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov

HS - skupni rezultat na področju kulturno slišče identitete

MS - skupni rezultat na področju kulturno marginalne identitete

IS - skupni rezultat na področju poglobljene Gluhe identitete

BS - skupni rezultat na področju bikulturalne identitete

1. UVOD

1.1 GLUHOTA/NAGLUŠNOST

1.1.1 TERMINOLOGIJA - GLUHOTA IN NAGLUŠNOST

Okvare sluha variirajo tako glede na posameznika, ki je nosilec izgube sluha, kot tudi glede na okoliščine, v katerih je okvara nastala. Vzroki okvar sluha so različni dejavniki, različne so etiologije, geneze, vrste in stopnje, kar vse vpliva na heterogenost populacije. Takšno raznolikost znotraj populacije oseb z motnjo sluha strokovnjaki in znanstveniki označujejo z različnimi termini. Navkljub jasnim opredelitvam, vzrokom in času nastanka motnje sluha veliko avtorjev osebe poimenuje s skupnim terminom gluha oseba. To pa lahko povzroči nesporazume in zmedo med strokovnjaki, ki želijo evalvirati učinke re/habilitacije (Radovančič, 1995).

Slovenska beseda gluhost pomeni popolno ali skoraj popolno izgubo sluha, medtem ko enakovredni izraz v tujih jezikih lahko pomeni gluhost ali naglušnost. Razmejitveni kriteriji med gluhostjo in naglušnostjo niso ostro začrtani; povprečna izguba sluha v govornem območju med 60 in 80 dB pomeni za nekatere avtorje že gluhost, za nekatere pa naglušnost (Vidmar, 1974).

Gluhota je nevidna motnja, ki je ljudje ne opazijo, dokler ne pridejo v stik z gluho osebo. Otrok je gluh, če ne sliši zvokov in glasov iz svojega okolja, naglušni pa jih sprejema le delno. To pomeni, da gluh lahko zazna zelo močne zvoke, a le nekatere, ne vseh. Ti močni zvoki pa so v življenju le redko prisotni, zlasti ne v govoru. Naglušni zazna tudi zvoke iz okolja in govora, vendar ne vseh, in jih zazna kakovostno drugače kot slišišči otrok (Košir in ostali, 1999). Gluhota ali naglušnost je stanje, ki je nepopravljivo in se mu človek lahko le prilagodi. Navaditi se mora živeti z njim in čim bolj zmanjšati slabe posledice, ki jih prinaša. Za to obstaja le ena pot: praksa.

Največji problem razpravljanja o gluhoti predstavlja terminologija, ki naj ne bi vsebovala pojma nesposobnosti oziroma nezmožnosti (Disability). Hearing Loss, Hearing Impairment, Hearing Disorders in podobni izrazi predpostavljajo, da biti slišišča oseba pomeni nekaj pozitivnega in biti oseba brez sluha nekaj negativnega.

Leta 2006 je izšla Mednarodna klasifikacija funkcioniranja, zmanjšane zmožnosti, invalidnosti in zdravja (MFK, v izvorniku ICF), ki nadgrajuje ICD - 10 in razširja pojmovanje človekovega zdravja. Termine *okvara*, *prizadetost* in *oviranost* zamenjuje s termini *funkcioniranje*, *zmanjšane zmožnosti*, *invalidnost* in *zdravje*. Vključuje telesne funkcije, telesne zgradbe,

dejavnosti in sodelovanje ter okolijske dejavnike in ni več klasifikacija posledic bolezni, temveč prvin zdravja (Mednarodna klasifikacija funkcioniranja, zmanjšane zmožnosti, invalidnosti in zdravja, 2006, 4). Mednarodna klasifikacija funkcioniranja, zmanjšane zmožnosti, invalidnosti in zdravja zaobjame človeka širše in ne gleda le na primanjkljaje, temveč na celoten kontekst. Če se upošteva kriterij dejavnosti in sodelovanja, potem je možno sklepati, da bodo imele osebe z motnjo sluha glede na pojavnost, stopnjo in obliko motnje sluha različne težave v učenju in uporabi znanja, sporazumevanju, medosebnih stikih, v glavnih življenjskih področjih ter v življenju v skupnosti, družbi in državi; kakovost življenja je odvisna tudi od okolijskih dejavnikov, kot so izdelki in tehnologija, podpora in odnosi, stališča, službe, sistemi in politika.

Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (Ur. list RS 54/2003) opredeljuje gluhe in naglušne otroke na naslednji način. Naglušen otrok ima povprečno izgubo sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov (Hz) manj kot 91 decibelov (dB) in ima resne težave pri poslušanju govora in govorni komunikaciji. Naglušnost pomeni zoženje slušnega polja in delno moti sporazumevanje s pomočjo govora. Gluh otrok ima najtežjo izgubo sluha, pri kateri ojačenje zvoka ne koristi. Povprečna izguba sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov (Hz) je 91 decibelov (dB) in več.

V navodilih za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole za gluhe in naglušne učence¹ so navedeni definicija populacije in vplivi motnje sluha na vzgojo in izobraževanje.

V navodilih za izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (osnutek) je navedena naslednja definicija: Naglušen je dijak, ki je izgubil sluh od 40 do 80 decibelov, s katerim je sporazumevanje nezanesljivo in je razvoj njegovega jezika bistveno moten. Gluh je dijak, ki je izgubil sluh za več kot 80 decibelov in je pogovorno sporazumevanje z njim nemogoče. Naglušni z izgubo sluha pod 40 decibelov imajo lahko težave v komunikaciji, predvsem pri delu v večjih skupinah. Za učno uspešnost gluhih in naglušnih je pomembna še stopnja izgube sluha, čas nastanka izgube, čas vključitve v intenzivno slušno in govorno obravnavo ter

¹ Navodila so na spletnih straneh Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije. »Populacija gluhih in naglušnih je prav tako kot populacija slišočih zelo heterogena po svojih kognitivnih, konativnih, motoričnih, socialnih in emocionalnih sposobnostih. Za gluhe in naglušne so poleg naštetih sposobnosti pomembne še stopnja izgube sluha, čas nastanka izgube sluha in dodatne motnje, ki se glede na vzrok izgube sluha pogosto pojavljajo (minimalne cerebralne disfunkcije, spominske motnje, disfazije ...). Vse to vpliva na njihovo učno-vzgojno uspešnost, jezikovni razvoj in vključenost v ožje in širše okolje. Tako se gluhi in naglušni učenci razvrščajo po svojih sposobnostih povsem normalno, kar pomeni razpršenost. Gluhi in naglušni učenci, ki dosegajo zelo dobre rezultate na vseh področjih, se vključujejo glede na stopnjo izgube sluha v redne oblike izobraževanja in dosegajo podobne rezultate kot slišočih vrstniki ob pomoči mobilnega surdopedagoga, individualnega slušnega terapevta in govornega terapevta ter po potrebi tudi asistence. Tako so lahko v šolskem delovanju uspešni, manj uspešni in neuspešni kot vsi drugi učenci. Gluhi in naglušni učenci imajo težave pri razumevanju in uporabi jezika ter z njim povezanih funkcij, vključno z učenjem, posredno pa tudi z vključevanjem v socialno okolje.

družina, v kateri živi. Gluhi in naglušni imajo težave na področju razumevanja in uporabe jezika, gradnje besednega zaklada in s tem povezanih jezikovnih funkcij ter s sprejemanjem informacij iz okolja. Gluha oseba si besedni zaklad gradi po »umetni poti« - preko odčitavanja z ustnic sogovornika, pisane besede ter kretnje, naglušni pa tudi s pomočjo sluha. Posledica teh dejstev je skromnejši besedni zaklad, ki ga ne primerjamo z besednim zakladom polnočutnih vrstnikov. Največja odstopanja se kažejo v primerih, ko mora mladostnik izraziti svojo domišljijo - na primer pri pisanju esejev.

Mednarodna klasifikacija okvar, prizadetosti in oviranosti² (v nadaljevanju MKOPOv; angleško: International Classification of Impairment, Disabilities, and Handicaps - ICIDH) temelji na revizijah Mednarodne klasifikacije bolezni, poškodb in vzrokov smrti (v nadaljevanju MKB³; angleško: International Classification of Diseases, Injuries, and Causes of Death - ICD) in je mišljena kot pojmovno ogrodje za informacije s področja dolgotrajnih posledic bolezni, poškodb ali motenj. Medicinski model bolezni vsebuje tri različne in neodvisne klasifikacije (MKOPOv, 1997, str. 24, 37):

- okvare (impairment)

“Okvare se nanašajo na nenormalnosti zgradbe telesa ali videza ter funkcij organov ali organskih sistemov, ki nastanejo zaradi katerega koli vzroka; to so motnje na ravni organa. V kontekstu doživljanja zdravja je okvara vsaka izguba ali nenormalnost psihične, fiziološke ali anatomske zgradbe ali njihove funkcije.”

- prizadetosti (disabilities)

“Prizadetosti odražajo posledice okvar v smislu človekove funkcionalne učinkovitosti in dejavnosti; to so motnje na ravni osebe. V kontekstu doživljanja zdravja je prizadetost vsaka (iz okvare izhajajoča) omejitev ali zmanjšanje zmožnosti za izvajanje posamezne dejavnosti na način ali v obsegu, ki velja kot normalen za človeka.”

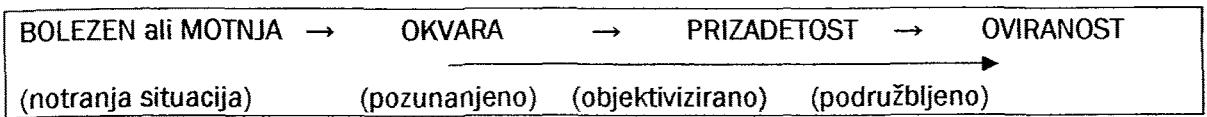
- oviranosti (handicap)

“Oviranosti se nanašajo na težave, ki jih osebe doživljajo zaradi okvar in prizadetosti; oviranosti tako odražajo interakcijo osebe z okolico in prilagajanje nanjo. V kontekstu doživljanja zdravja je oviranost prikrajšanost osebe, nastala kot posledica okvare ali prizadetosti, ki omejuje ali preprečuje izpolnjevanje za to osebo normalne vloge (glede na starost, spol ter družbene in kulturne dejavnike).”

Omenjene pojme lahko prikažemo na naslednji način:

² Nastala je v sedemdesetih letih 20. stoletja, izdala pa jo je Svetovna zdravstvena organizacija leta 1980 kot pripomoček za klasifikacijo posledic bolezni (poškodb in drugih motenj) ter njihovega vpliva na življenje oseb s takšnimi posledicami.

³ Več informacij v zvezi z MKB-9, MKB-10 v delu Mednarodna klasifikacija okvar, prizadetosti in oviranosti (Moravec-Berger, 1997).

Skladno z definicijo WHO (Mednarodna klasifikacija okvar, prizadetosti in oviranosti ICD - 10) so gluhe osebe tiste osebe, ki imajo povprečno izgubo sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov na nivoju 91 dB ali več. Sem spadata popolna izguba sluha in zelo težka izguba sluha (več kot 91 dB); naglušne osebe so tiste osebe, ki imajo povprečno izgubo sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov na nivoju od 26 do 90 dB. Sem spadajo težka izguba sluha od 71 do 90 dB, zmerno težka izguba sluha od 56 do 70 dB, zmerna okvara sluha od 41 do 55 dB, blaga okvara sluha od 26 do 40 dB.”

Glede na posamezna izhodišča pojmovanja gluhot, gluhosti oziroma izgube sluha lahko le-to definiramo medicinsko, izobraževalno ali kulturalno (po Schirmer, 2001, str. 3, 4). Medicinska definicija izgube sluha je označena po stopnjah od neznatne, lažje do globoke naglušnosti. Izobraževalna definicija izgube sluha je opisana z relacijo od otrokove sposobnosti učenja jezika s pomočjo poslušanja do otrokove sposobnosti akademskega učenja. Kulturalna definicija izgube sluha pa je opisana v terminih, kjer si delijo kulturno identiteto tako gluhi posamezniki kot tudi naglušni.

Jezik, ki označuje med medicinsko, izobraževalno in kulturalno definicijo, nas lahko zmede. Ko je v uporabi medicinska in izobraževalna definicija, jima je skupno, da gre za gluhe posameznike pisane z malo začetnico. Ko pa govorimo o kulturalni definiciji, pa je termin Gluh pisan z veliko začetnico, kot takrat, ko govorimo o posameznikih, ki pripadajo neki narodnosti.

Avtor Ladd (2003) je definicijo izgube sluha razdelil še nekoliko bolj podrobno in nanjo se nanaša tudi naš raziskovalni projekt:

➤ MEDICINSKI MODEL

V tem modelu sta v igri dva osrednja pojma. Prvi pojem je, da je vsaka rojena gluha oseba nemočna, izolirana, slušno prizadeta, brez povezav s katero koli drugo gluho osebo brez preteklosti, sedanjosti, brez skupinskih povezav ali zgodovine. Drugi pojem pa je, da se ti posamezniki lahko »vrnejo v družbo« z uporabo tehnologije v povezavi z oralizmom, še zlasti, če se gluhim ne dovoljuje stika z gluhih odraslimi in znakovnim jezikom in tudi, kjer koli je pač možno, preprečuje stik z drugimi gluhih otroki.

Ti koncepti se v javnih razpravah kažejo z naslednjimi strategijami. Prvič: zavrača se skupinski obstoj gluhih ljudi in gluhot na splošno, vključno z jezikovnim priznanjem znakovnih jezikov.

Drugič: s premeteno uporabo medijskega prostora se prikažejo gluhi ljudje, ki dajejo videz, kot da so se ozdravili gluhotе in uspeli preseči svojo abnormalnost. Vsi gluhi ljudje, ki pa se družijo med seboj, pa se tako predstavijo, kot da niso uspeli premagati in se dvigniti nad svoje polčloveško stanje. Za opisovanje takšnih posameznikov se uporablja vrsto okrivljujočih tehnik, tako da njihov obstoj postane viden, ampak je zavržen zgolj kot zbiranje »neuspešnih posameznikov«. Tretjič: z uporabo akademskih in medijskih sektorjev ter s pozitivnim javnim mnenjem so uspeli prikriti rezultate svojih tehnik obravnavanja gluhih in tudi proti gluhim usmerjen način, na katerem so gradili svoje koncepte.

➤ KULTURNO-LINGVISTIČNI MODEL

Ta konstrukt se pretežno usmerja na skupinsko izkušnjo gluhih. Gluhi sebe vidijo kot bitja, ki so že popolna. Dejstvo, da ne slišijo, je podrejeno pozitivnim izkušnjam, ki izvirajo iz njihovega družbenega, kulturnega in umetniškega življenja znotraj skupin, klubov, šol in organizacij, od katerih imajo nekatere tudi zgodovino, starejšo od 250 let. Tako obstaja prepričanje, da je njihova interakcija bogata tako v globini kot širini njenega izražanja in ima veliko vrednost sama po sebi. Njihova osnovna skrb je nadaljevati z zviševanjem kakovosti skupinskega življenja in zagotoviti najboljšo možno izobrazbo za gluhe otroke, ki bodo podedovali vse, kar je bilo ustvarjeno.

Po tem modelu se problematika gluhih pojavlja v okviru različnih vrst zatiranja - od nizkih pričakovanj do aktivne represije in prepričanja, da bi se skupnosti tako gluhih kot slišočih lahko zblížali in pridobili druga od druge, če bi se laična javnost naučila znakovnega jezika, še zlasti kot obvezen del šolanja.

➤ SOCIALNI MODEL

V bolj razsvetljenih akademskih in družbenih sektorjih je medicinski model zamenjal socialni model, ki ga je prvi razvil Oliver (po Ladd, 2003). Ta poudarja, da osnovni pojem v študijah nezmožnosti ni prizadetost sama po sebi, ampak gre za družbe, ki so izključile ljudi z določenimi nezmožnostmi, tako da jim je bil dostop do osnovnih stvari nekaj, za kar so morali moledovati. Po ustrezno dopoljnjeni teoriji zakonodaje o človekovih pravicah bi se družbe morale naravnati tako, da se vanje vključuje vse »medicinsko drugačne« posameznike od samega začetka in bi se jim tako priznalo polno pravnomočno državljanstvo.

Ta model je opredelil težave gluhih/Gluhih predvsem kot težave pri dostopanju do informacij. Le-ta bi se lahko izboljšal z vladno zakonodajo na področju tehnologije (tekstovni telefoni, televizijski podnapisi, videotelefoni, znakovni jezik na televiziji in tolmači znakovnega jezika). Res pa je tudi, da bi resnično spoštovanje do obstoja gluhe kulturne skupnosti vodilo do priznanja tistih težav njihove skupine, ki ležijo izven socialnega modela. Sledi prvi poskus oblikovanja teh težav v sklopu akademskih okvirov.

Če vemo, da je znakovni jezik prvi jezik gluhih otrok in odraslih in je osnova za zgodovino gluhih, kmalu postane jasno, da so se gluhi ljudje vedno želeli povezovati med seboj, se poročati in oblikovati lokalne, regijske, nacionalne in internacionalne skupnosti ter imeti otroke. Iz te varne sredine so naprej iskali povezave z večinsko družbo, vendar ne kot posamezniki, ki se želijo z njo asimilirati, ampak kot posebna skupina, ki si želi priznanja in zasluženega spoštovanja neke druge skupine. Ta pojem je v znakovnem jeziku po vsem svetu predstavljen kot »Gluhi ljudje v odnosu s Slišječimi/Govorečimi (Deaf People relating to Hearing (or Speaking) People)«.

V procesu povezovanja drug z drugim so si gluhi ustvarili svoje lastne šole, klube, organizacije, umetniške skupine, kulturno-zgodovinska društva, knjižnice in muzeje. Vse te institucije, ki se tradicionalno v znakovnem jeziku predstavijo kot »Svet gluhih (Deaf world)«, odstirajo samo zunanjo podobo njihovega skupinskega življenja. Ponotranjene oblike, kot so vrednote, stališča, mnenja, verovanja, mnenja in vzorci, po katerih komunicirajo drug z drugim, pa so se v nekaterih znakovnih jezikih pojavljale kot »načini, smernice gluhih (The Deaf way)« in so si šele v zadnjem času pridobile znak »Kultura Gluhih (Deaf Culture)«. Skupaj s tem novonastalim pojmovanjem se je prebudilo spoznanje, da to kulturo vodijo vrednote skupnosti (collectivist values), ki so ravno nasprotno zahodnjaškim kulturam pretežno individualističnih vrednot. Za mnoge sta znaka »mi« in »Gluhi« popolnoma nerazdružljiva.

Gluhe skupnosti so vzpostavitev socialnega modela doživele kot grožnjo vsem dosežkom, ki so jih naredili, vendar ga zaradi resnične ideološke ustreznosti težko zavračajo. Iz tega razloga je Ladd (2003) v tem besedilu ustvaril kulturno-lingvistični model, saj je zajemal kulturno povezanost in skupnost, ki zaznamuje izkušnje gluhih in poleg tega se približa drugim zatiranim jezikovnim kulturnim manjšinam.

Zaradi močnega vpliva medicinskega modela se gluhi in druge osebe z motnjami kategorizirajo v eno skupino, kar ni najbolj ustrezna klasifikacija in se ne sklada s potrebami in značilnostmi specifičnih skupin znotraj gluhe skupnosti. Možnost, da bi druge jezikovne manjšine priznale gluho skupnost kot enakovrednega člana v svojih organizacijah, je precej oddaljena, pa tudi vladna politika izredno nerada ratificira jezikovne manjšine, ker so po navadi politično zelo »vroče«.

1.2 REHABILITACIJA /KOMUNIKACIJA GLUHIH /NAGLUŠNIH

1.2.1 REHABILITACIJA KOT CILJ IN PROCES USPOSABLJANJA GLUHIH IN NAGLUŠNIH OSEB

Glede na različno razumevanje termina re/habilitacija so različne tudi njene definicije.

Razumevanje rehabilitacije najlažje razberemo iz nekaterih definicij, ki jih je oblikovala Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) leta 1969 (Radovančič, 1995, str. 57). Rehabilitacija gluhih in naglušnih oseb je eden od segmentov kompleksne rehabilitacije oseb, ki imajo težave v socialni integraciji. Rehabilitacijo razumemo kot proces, s katerim se posameznik usposablja za socialno funkcioniranje. Rehabilitacija gluhih in naglušnih oseb zajema »kombinirano in koordinirano uporabo socialnih, edukacijskih in poklicnih ukrepov za pomoč gluhim in naglušnim osebam za doseganje posameznikovega optimalnega nivoja v družbi« (World Health Organization, 1993).

Rehabilitacija je torej kombinirana in koordinirana uporaba medicinskih, socialnih in edukacijskih ukrepov ter je ukrep za profesionalno/strokovno usposabljanje, ki pripomore k uspešnejšemu usposabljanju ali ponovnemu usposabljanju neke osebe, da bi le-ta lahko dosegla najvišji nivo funkcionalne sposobnosti in socialne integracije (Radovančič, 1995, str. 57).

V obravnavi gluhega ali naglušnega otroka sta rehabilitacija ter vzgoja in izobraževanje osnovna procesa, preko katerih otrok premaguje samo prizadetost in osvaja znanja, stimulira svoje umske potenciale, se kulturno in socialno razvija ter se tako enakovredno približa svojemu polnočutnemu vrstniku (Mihelčič, 1989, str. 138).

Rehabilitacija⁴ je v svojem ožjem pomenu (na področju specialne in rehabilitacijske pedagogike) sestavni in integralni del vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami. V tem kontekstu lahko definiramo tako imenovano avdiološko rehabilitacijo/rehabilitacijo, ki je osnovana z namenom pomagati osebam z izgubo sluha (Schow, Nerbonne, 2002). Vključuje različne načine in postopke pomoči za zmanjševanje ali kompenzacijo slušne motnje/okvare, hkrati pa obsega adekvatne pripomočke za receptivno in ekspresivno komunikacijo (po Schow, Nerbonne, 2002).

Rehabilitacijo lahko torej definiramo z njenim ciljem, kar pomeni, da je rehabilitacija gluhih in naglušnih otrok. Proces, v katerem gre za razvijanje komunikacijskih sposobnosti, ki jih delimo

⁴ Izraz rehabilitacija je prvi uporabil Riter von Bu leta 1844 (po Đoković, 2004)

na dva sestavna elementa: na rehabilitacijo govora in rehabilitacijo sluha (ta ima zopet dva cilja, in sicer ohranjanje slušnih sposobnosti ter stimuliranje in razvijanje sposobnosti prejetja akustičnih impulzov v okviru fizioloških možnosti). Pojma, kot sta rehabilitacija/rehabilitacija, se včasih uporabljata (napačno) izmenjujoče, odvisno od konteksta (Schow, Nerbonne, 2002; Đoković, 2004).

Avdiološka rehabilitacija je torej izraz, s katerim mislimo na vzpostavitev neke funkcije pri otrocih, ki so izgubili sluh ob rojstvu (čeprav je tehnično nemogoče obnoviti - habilitirati nekaj, kar nikoli ni obstajalo). Avdiološka rehabilitacija se nanaša na ponovno vzpostavitev izgubljene ali zmanjšane funkcije/sposobnosti. Variacije termina avdiološke rehabilitacije vključujejo avditorno in avralno⁵/oralno rehabilitacijo, rehabilitacijo slišanja in rehabilitacijsko avdiologijo ipd. ... (Schow, Nerbonne, 2002, str. 4). Če strnemo misli, lahko rečemo, da je rehabilitacija kompleksen proces, ki se lahko deli na štiri razsežnosti, in sicer na medicinsko rehabilitacijo, edukativno, profesionalno in socialno fazo rehabilitacije, in vse so med seboj tesno povezane, tako da uspeh ene zavisi od vseh predhodnih. Proces rehabilitacije ne opazujemo zgolj z vidika posameznih razsežnosti, ampak nam kot takšen predstavlja enodimenzionalen konstrukt.

Znanstvena spoznanja in uspešna rehabilitacijska praksa sta vplivali na oblikovanje nekaterih splošnih rehabilitacijskih načel, ki so postala smernice za delo defektologa -surdopedagoga. Temeljna načela rehabilitacije gluhih in naglušnih oseb so: načelo odkrivanja oziroma socialna deklaracija osebe, načelo strokovnosti postopka samega rehabilitacijskega procesa, načelo polisenzorne stimulacije, načelo kontraindikacije, načelo evalvacije in kontrola rehabilitacije, načelo integracije in načelo vključevanja staršev v proces rehabilitacije (Radovančić, 1995, str. 57).

1.2.2 KOMUNIKACIJA, JEZIK, GOVOR GLUHIH IN NAGLUŠNIH

Izraz "komunikacija" v vsakdanjem življenju zelo pogosto uporabljamo in zdi se, da nam je vsem popolnoma razumljiv. V resnici pa je komunikacija zelo zapleten proces, ki ga težko preprosto razložimo. Pri človeku kot socialnem bitju, ki nujno potrebuje stik z drugimi ljudmi, komunikacija ni le zelo razvita, ampak tudi zelo raznovrstna in zapletena. Največkrat opredelimo komunikacijo kot navezovanje in vzdrževanje stikov ali kot odnos med posamezniki; pomeni torej prenos in izmenjavo informacij, idej, izkušenj in doživljajev.

⁵ Vključuje strategije odgledovanja vizualne komunikacije avditivnega treninga in drugih kategorij v re/habilitacijskem procesu, s ciljem zmanjšati ovire v komunikaciji gluhega posameznika (bolj je opredeljena pri postlingvalno gluhih osebah (Hull, 2001))

Po različnih merilih je mogoče razlikovati več vrst komunikacij, v vsakdanjem življenju pa največkrat govorimo o verbalni (besedni) in neverbalni (nebesedni) komunikaciji. Navadno si komunikacijsko vedenje razlagamo bolj kot besedno komunikacijo (govor, pisno besedo) in manj kot nebesedno (*gibe, držo telesa, izraz obraza*); slednjo smo manj navajeni opazovati in vrednotiti, zato pa tudi manj razumemo njen pomen. Tako ni prav nič čudno, da je med ljudmi pogosto razširjeno mnenje, da so medosebno komuniciranje le izgovorjene besede oziroma, da so le-te edini in najpomembnejši način komuniciranja med ljudmi. In kaj opravičuje takšno razmišljanje?

Gluhi in naglušni lahko komunicirajo preko verbalne in neverbalne komunikacije. K verbalni - oralni komunikaciji štejemo glasovni govor in poslušanje. Ta komunikacija je dolgo veljala kot edina prava, njen cilj pa je bil usvojitev glasovnega govora kot osnovnega načina sporazumevanja in enakopravnega vključevanja gluhih v svet slišočih (Podboršek, 1990, 1992). Gluhi uporabljajo tudi različne oblike neverbalne komunikacije, nekatere od teh so značilne le zanje, druge pa bolj ali manj zavestno uporabljamo v vsakdanji komunikaciji vsi. Različni neverbalni kodi so za gluhe pomembni, saj jim zvok, ki ga morda dobijo preko slušnega aparata, ne zveni enako kot slišočim, zato mora biti govorno sporočilo čim bolj vidno. Oblike neverbalne komunikacije, ki jih uporabljamo vsi ljudje, so: mimika, pantomima, govorica telesa, dotik, značilnosti v načinu izražanja, tako imenovana prozodija.

Ko govorimo o komunikaciji, gluhi niso homogena skupina, ampak zelo variabilni glede na različne stopnje slušne izgube, različne etiološke faktorje, čas nastanka gluhoste, starost, intelektualni in socialni status, metode in čas usposabljanja ter dobo začetka usposabljanja (Košir, 1999). Samo usposabljanje lahko poteka na različne načine, zato je avtor Luterman (1999, str. 15) identificiral pet specifičnih področij, ki jih je potrebno upoštevati pri obravnavi (vzgoji, izobraževanju, rehabilitaciji) gluhih in naglušnih otrok/mladostnikov. Ta področja so:

1. Avralizem (ustreza izrazu za avditivno/verbalni pristop) - avralizem je enosenzorni pristop, ki je naravna posledica dela avtorja Goldsteina in razvoja avdiologije. Pristop sta razvila Pollack⁶ in Ling (po Luterman, 1999) v Združenih državah Amerike. Pristop je osnovan na predpostavki, da ima večina gluhih otrok nekaj ostankov sluha, ki jih lahko uporabijo s pomočjo ustreznih slušnih pripomočkov. Pristop vsebuje zgodnjo detekcijo, fitting⁷ ustrezne slušne amplifikacije, vključenost staršev v obravnavo. Ta pristop je zelo ekstremen in poskuša gluhe otroke/ljudi normalizirati oziroma narediti slišče (Luterman, 1999).

⁶ Pollockova je bila logopedinja in je svoj pristop poimenovala »acoupedics (kar bi lahko prevedli kot akupedija)« in poudarjala učenje poslušanja pri gluhih otrocih (po Luterman 1999 str. 16) Do izraza »gluh« je bila nenaklonjena bolj se je nagibala k izrazu »limited hearing infants (slušno omejeni otroci)«

⁷ Fiting je strokovni izraz za poizkušanje, umerjanje slušnih pripomočkov in izhaja iz angleškega izraza »fitting«.

2. Avditivno/oralni pristop ni tako ekstremen kot prejšnji, saj se gluhi otroci nekaj časa izobražujejo v programih skupaj z ostalimi gluhihimi otroki, kjer je velik poudarek na avditivnem treningu in odgledovanju⁸. Učitelji in terapevti (surdopedagogi, logopedi) dovolijo, da gluhi otroci uporabljajo neverbalne znake in se gledajo v obraz. Gre za moderen ekvivalentni pristop k oralističnemu pristopu iz 19. stoletja, kjer je pomembna uporaba slušnih pripomočkov (individualni slušni pripomoček, polžev vsadek in FM sistem⁹). Namen tega pristopa je čim bolj usposobiti gluhe otroke, da jih bomo lahko vključili¹⁰ v sliščečo okolico šole.
3. Totalna komunikacija je izraz, ki sta si ga izmislila Vernon in Mindel (po Luterman, 1999). Gre za življenjski pristop oziroma filozofijo, ki pravi, da je najpomembnejši cilj komunicirati z gluhihimi, se z njimi sporazumeti, ne glede na to, kako to dosežemo (Gulati, 2003). Kateri način komuniciranja ali kombinacija načinov je najboljša, je odvisno od dane situacije in komunikacijskih zmožnosti. V veliko primerih totalna komunikacija pomeni kombinacijo oziroma simultano metodo, katere velik zagovornik je E. M. Gallaudet. Razočarani oralisti so spodbujali ta pristop v poznih šestdesetih letih 20. stoletja. Ker znakovnega jezika s svojo univerzalno sintakso (skladnjo) in gramatiko (slovnico) ne moremo z lahkoto uporabljati z angleškim/slovenskim jezikom (gre za dva jezikovna sistema), so ob istočasni uporabi ASL/SZJ¹¹ modificirali in prilagodili vrstni red angleškega/slovenskega jezika in morfologije¹². Ker je prišlo do nesoglasij med različnimi strokovnjaki, so se oblikovale različne sheme komunikacijskih sistemov. Manually Coded English (v nadaljevanju MCE) je znakovni sistem, ki se je razvil kot vizualno-kretalna podpora angleškemu jeziku v zgodnjih sedemdesetih letih. Ta sistem je bil načrtovan, da gluhih otrokom omogoči dostop do

⁸ V svetovni literaturi najdemo izraz *speechreading*, *lipreading*, katerega prevedemo kot odgledovanje oziroma branje govora z ustnic. Da pa lahko oseba dobro odgleduje, je potrebno predhodno obvladovanje besedišča in slovnice jezika, kajti le polovico glasov se da razbrati z ustnic. O pomenu besed tako sklepamo iz situacije in izkušenj. Različni avtorji omenjajo, da celo v najboljših pogojih gluha oseba lahko odgleda le 60 - 70 % govora s pomočjo branja z ustnic. Na videz najlažja komunikacijska oblika, ki je v resnici zelo težka. Njena slaba stran je netočnost in uganjanje zaradi nevidnih ali preveč podobnih artikulacijskih gibov. Odgledovanje je tudi zelo naporno in nas hitro utruji, saj zahteva neprekinjeno koncentracijo. Večina ljudi tudi prehitro govori, da bi lahko gluhi odgledali tisto, kar govorijo. Dodatne ovire pa so tudi slaba izreka, narečne posebnosti, popačenke, tujke in različno odpiranje ust.

⁹ Več o tem v knjigi *Enhancing Communication Skills of Deaf & Hard of Hearing Children in the Mainstream* (Mahshie in sod., 2005).

¹⁰ Vključitev v sliščečo sredino ali tako imenovana integracija (*mainstreaming*)

¹¹ ASL (*American Sign Language*) je vizualno-kretalni jezik s svojimi pravili, ki ima močno kulturno osnovo in daje gluhih vse možnosti popolnega izražanja. Znakovni jezik se razlikuje od ostalih besednih na posameznih jezikovnih področjih, saj ima svoje zakonitosti in slovnicihna pravila, zato je enakovreden ostalim jezikom. Pravila sintakse, morfologije, semantike, pragmatike in fonologije so kompleksna in bogata kot v drugih jezikih (po Schirmer, 2001). Zaradi različnih strukturalnih pravil (ASL, angleščina) vsakega jezika je nemogoče, da bi kretali in govorili istočasno pravilno angleščino. ANALOGNO bomo v primeru ASL pisali SZJ ali slovenski znakovni jezik; in v primeru angleškega jezika slovenski jezik (to se nanaša tako na verbalni kot pisni jezik). Informacije, ki govorijo o znakovnem jeziku, lahko prenesemo v naš prostor, saj gre za enake značilnosti.

¹² Nauk o besednih tvorbah.

angleškega jezika tako, da ga naredi vizualno dostopnega. Vsak MCE sistem vzajemno sovпада z angleško sintakso in morfologijo. V izobraževanju gluhih otrok poznamo tri najbolj razširjene MCE sisteme: Seeing Essential English (po Schirmer, 2001), Signing Exact English (po Schirmer, 2001) in Signed English (po Schirmer, 2001). MCE sisteme velikokrat poimenujejo kot umetne oziroma izmišljene, ker ne izhajajo iz nobene jezikovne skupnosti. Bornstein, Hamilton & Saulnier (po Schirmer, 2001) navajajo, da Signed English ni jezik in nikakor ne more biti nadomestilo za znakovni jezik, saj je bil grajen za drugačne namene. MCE sistem je eden od sistemov izobraževalnega programa gluhih otrok, s katerim omogočamo gluhim otrokom dostop do angleškega jezika. Totalna komunikacija¹³ ponuja gluhemu otroku vse, kar mora dobiti v okviru komunikacije. Poudarek je na amplifikaciji, odgledovanju, govoru in MCE sistemu. Veliko šof za gluhe je v tem času podpiralo in uporabljalo totalno komunikacijo.

4. Bilingualni - bikulturalni pristop (Bi-Bi) je pristop, ki se ja začel sinhronizirano razvijati v različnih delih sveta. O gluhoti se govori kot o kulturni različici, kjer so gluhi ljudje cenjeni in se jih tretira kot predstavnike kulturne manjšine (po Luterman, 1999, str. 18). Zagovorniki tega pristopa grajajo in obsojajo medicinski model, ki so ga predlagali oralisti z željo ozdraviti gluhoto. ASL je naravni jezik gluhih. Jezikovne analize¹⁴ ASL naznanjajo, da gre za jezikovni sistem, ki ponuja gluhim možnost izobraževanja z uporabo znakovnega jezika. Johnson, Liddel in Erting (po Luterman, 1999) so predlagali in svetovali naslednje: prvi jezik Gluhih otrok je njihov naravni znakovni jezik (ASL/SZJ), seznanitev in uporaba ASL/SZJ čim bolj zgodaj v otroštvu, znakovni jezik in govorjena angleščina/slovenščina sta drugačna jezika, vsak s svojimi zakonitostmi, pretirano poudarjanje uporabe govora in amplifikacij ni nujno. Bilingualna metoda je zadnjih nekaj let najbolj zastopana metoda pri delu z gluхими in naglušnimi osebami, saj zajema vse tiste elemente, ki jih individualne sposobnosti posameznika zahtevajo. Ti so: znakovni jezik sredine, v kateri se nahaja otrok, govorni jezik sredine, odgledovanje, branje in pisanje ter uporaba slušnih pripomočkov (Vujasinović, Isaković, 2007).
5. Cued speech je razvil R. O. Cornett v šestdesetih letih 20. stoletja in predstavlja vizualni sistem komunikacije s pomočjo osmih dogovorjenih položajev dlani in prstov ob ustih, v štirih različnih pozicijah, ki ponazarjajo določene glasove in so dopolnilo odgledovanju pri razločevanju besed, ki na ustnicah izgledajo enako - s tem se izognemo ugibanju. Cued speech je eden od načinov komunikacije, ki se uporablja v

¹³ Totalna komunikacija ali TC

¹⁴ Leta 1975 (po Gulati 2003) so na Švedskem opravili raziskavo glede uporabe jezika in načina komunikacije, tako pri slišočih starših kot pri gluhih starših gluhih otrok. Na podlagi te analize so pozneje uvedli uradno sprejet bilingualni/bikulturalni pristop v šolah. Tudi v ZDA je Bi-Bi pristop (na Gallaudetski univerzi so ga gojili in ohranili s pomočjo učiteljev in študentov) dosegel šolsko zakonodajo, kar pomeni, da ga nekatere šole uporabljajo pri izobraževanju gluhih otrok (Luterman, 1999)

povezavi z govorom, ki pa ga gluhi ne priznavajo radi, saj menijo, da gre le za eno od oralnih oblik komunikacije. Uporablja se le v ZDA in ni popularen način komunikacije, saj ga uporablja zgolj 1 % šol za gluhe otroke (po Luterman, 1999).

ZNAKOVNA KOMUNIKACIJA

Znakovna komunikacija se uporablja na več načinov, kar je odvisno od oseb, ki jo uporabljajo. Gluhi med seboj največkrat uporabljajo samo kretnje brez izgovorjave ali pa je izgovorjava nepopolna. Takšen način komuniciranja imenujemo slovenski znakovni jezik ali pogovorni znakovni jezik. To je vizualni jezik z obrazno in telesno mimiko, ki ima svoje slovnične zakonitosti. Gluhi uporabljajo ta jezik med seboj spontano, kot uporabljajo slišiči med seboj govor. Drugi način je simultana komunikacija, to je istočasna uporaba kretenj z govorom, kjer gluhi lahko istočasno berejo z ust, s pomočjo odgledovanja; kretnje pa so jim v pomoč, če odgledovanja ne razumejo dobro. Na takšen način komunicirajo slišiče osebe z gluhihimi osebami in obratno, kar imenujemo slovenščina v znakovnem jeziku ali zborni znakovni jezik (Podboršek, 1990; Podboršek, 1992).

ZNAKOVNI JEZIK

Znakovni jezik je sinonim za izraz kretalni jezik, katerega se je uporabljalo vrsto let v strokovni svetovni literaturi. Znakovni jezik je način sporazumevanja večine gluhih, kadar se družijo med seboj ali s slišičimi ljudmi, ki obvladajo znakovni jezik. Jeziki in načini komunikacije, ki jih uporabljajo gluhi posamezniki, so pravzaprav tako imenovani naravni znakovni jezik na enem delu kontinuuma in govorjeni jezik na drugem delu kontinuuma. V Kanadi in Združenih državah Amerike je ASL naravni znakovni jezik in angleščina govorjeni jezik. Na kontinuumu med tema dvema jezikoma obstaja mnogo načinov komunikacije gluhih posameznikov, na primer: žargonski znakovni jezik (pidgin sign language), enoročna, dvoročna abeceda, kretnja, manually coded English ... Znakovni jezik je naravni jezik gluhih ljudi po vsem svetu. To je jezik gibov v prostoru in se izraža z gibanjem rok, telesa, oči, ust in s prstno abecedo. Tako kot ostali jeziki, se tudi znakovni jezik razvija skozi čas (po Schirmer, 2001).

KRETNJA

Eden od načinov komunikacije je tudi kretnja (gesture). Kretnja omogoča dopolnitev pomena posameznikom, ki si delijo jezik kot je ASL ali angleški jezik. Marschark (po Schirmer, 2001) je ugotovil, da imajo kretnje, ki jih izvajajo tako gluhi kot slišiči, nekatere pomembne podobnosti, čeprav kretnje gluhih težje ločimo od znakovnega jezika, ker oba (tako kretnja kot znakovni jezik) uporabljata ročno modaliteto.

Veliko raziskav o kretnjah je osredotočeno na to, kako je kretnja uporabljena za izražanje pomenov in funkcij pri otrocih, ki še ne govorijo. Zaključki takšni raziskav so sledeči (Acredolo

& Goodwyn; Bates, Thal, Whitesell, Fenson, & Oakes; Carroll & Gibson; Goldin-Meadow & Morford; Voterra & Erting; Yoshinaga-Itano & Stredler-Brown; po Schirmer, 2001):

- tako gluhi kot slišišči dojenčki uporabljajo simbolične kretnje za komunikacijo,
- simbolične kretnje se pojavijo ob približno enakem času kot govorne besede pri slišiščih otrocih,
- simbolične kretnje se uporabljajo kot želja,
- kretnje in besede se najprej uporabljajo kot rutina za vsakodnevne aktivnosti,
- kretalna komunikacija je pomemben del pri pridobivanju in usvajanju jezika.

ZNAKOVNA PISMENOST (ASL literacy)

Zaenkrat še ne obstaja pisana oblika ASL, čeprav je bilo že pred leti nekaj poskusov v tej smeri. O ASL spretnosti in pismenosti angleškega jezika so razpravljali mnogi strokovnjaki. Od leta 1960 so različne raziskave pokazale, da so dosegli gluhi otroci gluhih družin višje in boljše rezultate na akademskem področju kot otroci slišiščih družin (Charow & Fletcher; Geers & Schick; Stuckless & Birch; Vernon & Koh, po Schirmer, 2001).

PIDGIN SIGN LANGUAGE

Pidgin Sign Language se nanaša na izraz Pidgin Sign English. Nekateri avtorji govorijo o terminu *contact signing*, ki je definiran kot oblika kretanja, kot kontaktni jezik med gluhih osebami, ki uporabljajo ASL in slišiščimi osebami, ki niso fluentne v ASL-ju.

Pidgin Sign uporabljamo za opisovanje, kako posameznik uporablja ASL znake v angleškem jeziku (vrstni red). Po navadi se uporablja simultano z govorom ali brezglasnim govorom (Schirmer, 2001).

PRSTNA ABECEDA (fingerspelling)

Prstna abeceda je dogovorjen sistem za ponazarjanje posameznih črk abecede s pomočjo prstov in dlani. S premikanjem prstov lahko pokažemo 25 in več različnih položajev prstov, pri čemer vsak položaj pomeni eno črko abecede. Obstajajo dvoročne in enoročne abecede. Enoročna prstna abeceda je mednarodna in se uporablja v skoraj vseh državah (razen Anglije, Škotske in Avstralije) (Podboršek, 1990). Prstno abecedo po navadi uporabljamo za črkovanje besed in pravilne izgovorjave imen, kjer za to nimamo ustreznega znaka.

1.3 MLADOSTNIŠTVO

Mladostništvo - ne glede na rasno, kulturno, nacionalno pripadnost, je obdobje velikih in hitrih sprememb tako na področju telesnega razvoja kot tudi na področju spoznavnih procesov, psihološkega dozorevanja in socialnih spretnosti. Mladostništvo je torej zelo pomembno obdobje odraščanja, kateremu moramo vsekakor posvečati veliko pozornosti, saj je to življenjsko obdobje raziskovanja in preizkušanja, ki sta osnovi osebnostnega razvoja.

Pojem mladostništva ali adolescence v svetovni literaturi nima povsem enotne opredelitve. V znanstvenih besedilih, ki obravnavajo problematiko psihosocialnega razvoja oseb v obdobju med otroštvom in odraslostjo, pogosto zasledimo naslednje izraze: puberteta, adolescenca, mladostništvo, mladost, mladina itd. V skladu z različnimi avtorji uporabljamo izraz mladostništvo kot sinonim za adolescenco.

Mladostništvo bi lahko opisali kot družbeni konstrukt, katerega pomen je odvisen od različnih pogledov v določeni družbi.

Različni avtorji različno razlagajo obdobje mladostništva, vendar se njihova mnenja bolj ali manj skladajo s tem, da se mladostnik sooča z vrsto razvojnih nalog, ki se dotikajo naslednjih psihosocialnih področij: iskanja lastne identitete oziroma samopodobe, odnosa do lastnega telesa in oblikovanje spolne vloge, odnosov z vrstniki, s starši in drugimi avtoritetami, odnosa do prihodnosti - zlasti do študija, poklica, dela in družine, prilagajanja družbenemu okolju, ki zajema socialno odgovorno vedenje, ustrezen vrednostni sistem in lastna moralna načela itd. (Horvat in Magajna, 1987; Žmuc-Tomori, 1983). Prav tako je to obdobje izpolnjevanja ciljev oziroma želja mladostnikov in je obdobje zbiranja izkušenj, učenja, prepletanja progresivnih in regresivnih procesov (Tomori in sod., 1998, str. 5).

V splošnem je mladostništvo obdobje privzemanja lastne spolne vloge in ponotrnanje lastne identitete, v kateri se posameznik dojema kot avtonomna in samostojna oseba, čeprav je v svojem delovanju še vedno odvisen od svojega okolja (Kobal, 2000). Po nekaterih teorijah nastopi mladostništvo že pri dvanajstih letih, po drugih okoli 15. ali 16. leta in se konča okoli 23. do 25. leta.

Izhajajoč iz te opredelitve smo oblikovali naš vzorec mladostnikov, zajetih v raziskavo. Številni avtorji (po Kobal, 2000) poudarjajo socialnopsihološki in sociološki značaj mladostništva. V tem kontekstu je mladostništvo "(...) vraščanje posameznika v družbo oziroma družbeno poimenovanje in pojmovanje življenjskega obdobja med otroštvom in odraslostjo" (Kobal, 2000, str. 59).

DRUŽINA

Človek je družbeno bitje, ki neprestano potrebuje stike z drugimi ljudmi, saj si brez njih ne more ustvariti normalnega razvoja in življenja. V svojem življenju se posameznik izoblikuje v kompleksno duševno in telesno (psihofizično) celoto oziroma osebnost. Razvoj posameznika se začne z vključevanjem posameznika v obstoječo družbo in njeno kulturo ter z razvijanjem lastnih zmožnosti in sposobnosti. V procesu socializacije posameznik spoznava in skuša razumeti svoje družbeno okolje, kateremu pripada. Tako usvaja norme in pravila, ki veljajo v njegovi družbi in kulturi. Le-te postopno asimilira in internalizira. Sčasoma pa ta pravila lahko postanejo del njegove osebnosti (Musek, 1994).

Temeljni vpliv na proces socializacije in socialni razvoj otroka ima družina. Pravimo, da je družina zibelka otrokovega socialnega razvoja in otrokove socialne integracije v okolje.

Družina je najbolj občutljivo okolje, v katerem se najprej pokažejo znamenja otrokovega pospešenega duševnega dozorevanja. V družinskem krogu ta znamenja najprej opazijo, jih po svoje ocenjujejo, pojmujejo in se odzivajo nanje. Prav od tega odziva pa je bistveno odvisen mladostnikov nadaljnji čustven in osebostni razvoj. Družina je tudi vezni člen med mladostnikom in družbo ter širšim okoljem (Žmuc-Tomori, 1983). Družina je najpomembnejši vzorec za oblikovanje identitete, vendar imajo poleg nje pomembno vlogo tudi vrstniška skupina in tudi drugi odrasli, ki jih mladostniki v svojem življenju srečujejo. Velikokrat so to tudi njegovi učitelji. V oblikovanju lastne identitete mora mladostnik postati od staršev neodvisen, a vendar še vedno sproščeno in brez občutij odvisnosti priti k njim in jih vprašati za nasvet ali pomoč.

Mladostnik v tem obdobju potrebuje stabilno in toplo ozračje, čeprav se zdi, da ves sistem zavrača.

Rezultati mnogih študij kažejo (po Zupančič, 1998), da je zgodnja adolescenca povezana s konfliktom v odnosu mladostnik - starši. Konflikt je najmočnejši v času, ko telesna rast doseže maksimalno hitrost. V tem času tako starši kot mladostniki poročajo o relativno najnižji stopnji medsebojne psihološke bližine. Omenjeni porast konfliktnosti oznanja začetno fazo mladostnikovega razvoja psihološkega osamosvajanja od družine. Do konfliktov med mladostniki in starši vodijo tako mladostnikove telesne, kognitivne in druge psihične spremembe kot tudi spremembe pri starših, na primer zakonsko nezadovoljstvo, ekonomske težave ...

Tudi družinsko ozračje pomembno vpliva na razvoj njegove osebnosti. Družinska klima in vzorci obnašanja v družini neposredno in posredno vplivajo tako na sedanji kot na prihodnji

način obnašanja, saj mladostnik s seboj nosi enake vzorce vedenja, kot jih je spoznal v svoji družini.

Z mladostnikovimi fizičnimi, kognitivnimi ter socialno-kulturnimi spremembami se spremenijo tudi njegove vrednote, ki so skoraj po pravilu precej nasprotujoče vrednotam staršev; med njimi je vendarle precejšnja generacijska razlika. Tu je vedno kritična točka spora med mladostnikom in starši. Če mladostnik sprejme vrednote staršev, ga vrstniki najverjetneje ne bodo sprejemali. Zato je najboljša srednja pot, da se skušajo vsi člani družine prilagoditi. Starši morajo poskusiti razumeti nove poglede svojega otroka, ravno tako bi moral on razumeti vrednote svojih staršev, se jim prilagajati, čeprav jih ne sprejema.

1.4 ISKANJE IN OPREDELITEV IDENTITETE

Vsi ljudje, ne glede na to, ali imajo izgubo sluha ali ne, iščejo in oblikujejo svojo identiteto. Interakcije in odnosi z in med ljudmi, še zlasti tisti odnosi, ki so se oblikovali v zgodnjem obdobju odraščanja, imajo velik vpliv na to, kaj bodo ljudje postali, ko odrastejo in kako se bodo obnašali v različnih okoliščinah (Corker, 1994). Obstaja veliko različnih teorij, ki razlagajo razvoj in oblikovanje identitete. Za našo raziskavo so ključne le tiste, ki obravnavajo posameznika kot del sistema v interakciji z drugimi.

1.4.1 OPREDELITEV IDENTITETE

Nekateri avtorji, ki proučujejo fenomen identitete in samopodobe, prepostavljajo, da je identiteta del samopodobe, drugi pa, da je identiteta samopodoba. Obstajajo torej različne opredelitve in definicije identitete, ki večinoma izhajajo iz Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja (po Kobal, 2000) na katero se naslanja tudi pričujoča doktorska disertacija: "Identiteta je [...] zaznavanje in doživljanje sebe kot ločenega ali različnega od drugih, kot doslednega samemu sebi, doživljanje celovitosti in kontinuiranosti sebe v času (progresivna kontinuiteta med tem, kar je posameznik postajal v otroštvu, pa med sedanjim stanjem in pričakovanim stanjem v prihodnosti) ter občutek psiho-socialne recipročnosti, tj. skladnosti med posameznikovimi predstavami o sebi in tem, kar zaznava, da drugi vidijo v njem in pričakujejo od njega" (Kobal, 2000, 25).

1.4.2 PSIHOSOCIALNI RAZVOJ IN OBLIKOVANJE IDENTITETE

Teorija psihosocialnega razvoja, katere utemeljitelj je Erik Erikson, temelji na psihoanalitskih osnovah, ki jim je dodal dva nova vidika, in sicer kritične socialne točke razvoja (v vsaki od osmih razvojnih faz se pojavlja kritična točka, katero oseba uspešno ali neuspešno preide) in doseganje koherentne identitete. V obdobju mladostništva je Erikson definiral kot kritično točko osebne identiteto nasproti zmedi oziroma konfuznosti. Tako tudi definira samo obdobje mladostništva, za katerega pravi, da je to čas, v katerem mora posameznik oblikovati svojo osebno identiteto in se izogniti identiteti zmedenosti. Mladostnik mora najti odgovore na vprašanja: "Kdo sem?", "Od kod sem?", "Kaj hočem postati?". Odgovor nanje je odvisen od socialnega odziva drugih, ki ocenjujejo in vrednotijo mladostnika. Tako identiteta temelji na psihosocialni recipročnosti. To mladostniško preokupiranost z mnenjem drugih lahko imenujemo mladostniški egocentrizem. Lahko bi rekli, da iskanje identitete zajema oblikovanje pomembnega "jaz (self) koncepta", v katerem se prepletajo preteklost, sedanost in prihodnost.

Avtor pojmuje osebni razvoj kot prehod skozi vrsto stadijev, pri čemer vsak ugoden izid socialne krize pomeni boljše integrirano predstavo o samem sebi. Mlada oseba sprejme svojo preteklost in oblikuje nadaljevanje prejšnjih izkušenj. Razviti mora vrednostni sistem, religiozno prepričanje in lastno filozofijo življenja. Mladostnik, ki bo na podlagi teh lastnosti izoblikoval ustrezno identiteto, se bo sposoben spoprijeti z vsako naslednjo razvojno fazo. Nerazrešeni problemi se prenašajo v naslednje faze in tako otežujejo razvoj mladostnika (Corker, 1996). Pomembno je, da se določena sposobnost vsaj delno utrdi, preden se pojavi nova. Prehodni čas med stabilizacijo ene in pojavom druge se imenuje kriza.

VIII								popolnost - obup
VII							generativnost - stagnacija	
VI						intimnost - izolacija		
V	časovna perspektiva - časovna zmedenost	gotovost vase - negotovost vase	preizkušanje vlog - fiksacija vlog	učenje - delovna ohromelost	jasna identiteta - identitetna zmedenost	seksualna polarizacija - biseksualna zmedenost	ustrezen odnos do avtoritete - avtoritetna zmedenost	ideološka opredelitev - zmedenost glede vrednot
IV				delavnost - inferiornost	identifikacija z nalogami - občutek nepomembnosti			
III			iniciativnost - občutki krivde		predvidevanje vlog - zadrževanje na posam. Vlogah			
II		avtonomija - sram, dvom			biti sam svoj - dvom o sebi			
I	zaupanje - nezaupanje				vzajemno prepoznavanje - avtistična izolacija			
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

Tabela 1: Eriksonov diagram razvojnih faz psihosocialnega razvoja in kritične točke razvojnih faz, ter njihov ugoden oziroma neugoden izid, ki tvorijo doživljanje osebne identitete (Coleman, 1999, str. 61)

Tabela 1 nam predstavlja Eriksonovo razlago razvoja identitete. Razvoj osebnosti poteka stopničasto preko osmih faz, ki zajemajo obdobja od dojenčka, malčka, igre, šolskega obdobja, adolescence, zgodnje odraslosti, odraslosti in zrelosti.

Mladostništvo je torej čas priložnosti in tveganj. Najpomembnejša naloga mladostništva je iskanje in oblikovanje tako imenovane jasne identitete, ki jo je Erikson (1968) opredelil kot zaupanje v lastno notranjo stalnost med številnimi spremembami. Bistvo identitete je povezano s posameznikovim občutkom samopovezanosti, občutkom kontinuiranosti in enosti obenem. Glavna naloga mladostnika je spoprijemanje s krizo jasne identitete nasproti identitetni zmedenosti.

Eriksonovo videnje krize identitete je izhajalo iz njegovega lastnega življenja in njegovih raziskav mladostnikov v različnih kulturah. Mladostniki torej ne oblikujejo svoje identitete z

z gledovanjem po drugih tako kot mlajši otroci, ampak tako, da prejšnje identifikacije preoblikujejo in sintetizirajo v „novo duševno strukturo, ki presega vsoto svojih sestavnih delov“ (Papalia et. al, 2003).

Erikson (po Praper, 1999) meni, da se adolescenčna kriza zaostrojuje okoli vprašanja, ali bo mladostnik zbistril lastno identiteto ali pa se bo izgubljal v zmedu. V tem času mladostnik preverja spolno identiteto, svojo vrednost in konkurenčnost v odnosu do vrstnikov obeh spolov, svojo pripadnost skupini, išče si mesto v skupini. Do motenj in negativnih rešitev kriz pride, če delujeta dva faktorja, in sicer posameznik in družbeno okolje. Kriza je potemtakem ni le osebna identitetna kriza, ampak je kriza interakcijskih povezav. Lahko bi jo celo poimenovali kot družbena kriza (vendar teh spoznanj Erikson ni privedel in razvil do konca (Poljšak Škraban, 2004)).

Ugoden izid adolescenčne krize se pokaže z mladostnikovo zmožnostjo postopne diferenciacije, individualizacije in separacije. Obdobje prvih treh let življenja se torej ponovi v drugačnem kontekstu. Ob podpori skupine izstopa iz matične družine, obenem pa mora sedaj v svoji skupini oblikovati svojo lastno identiteto, torej izbrati, kaj in kdo mu ustreza ter kaj in kdo ne. Mladostnik z dobrimi izkušnjami separacije od primarnega objekta bo te preizkušnje ustrezno premagal.

Identiteta se, podobno kot drugi razvojni konstrukti, torej pojavlja v normalnem razvoju posameznika, znotraj socialno podprtega konteksta. Razvoj kohezivne identitete je odvisen od velikega števila individualnih in socialnih faktorjev (na primer odnosi v družini; spodbujanje individualnosti in povezanosti v družinskem sistemu omogoča mladostniku raziskovanje identitete), najpomembnejša pa je posameznikova sposobnost, da “združi” različne in konfliktne vidike svojega socialnega doživljanja. Razvoj identitete je dinamičen proces in poteka vse življenje. Najbolj kritično obdobje je obdobje mladostništva, ko mora posameznik združiti temelje, ki jih je pridobil v otroštvu, z novimi zahtevami in izzivi osebnih in socialnih izkušenj časa, v katerem odrašča.

Mladostništvo ima poseben pomen za razvoj samopodobe, ki prav v tem obdobju doživlja različne in velike spremembe. Telesnost stopi v ospredje mladostnikovih razmišljanj in je tesno povezana s konceptom o sebi. Musek (po Kobal, 2000) pravi, da se prav v tem obdobju vzpostavi osebna identiteta, to je zavestna opredelitev lastne življenjske vloge ter vsebin “samega sebe”. Mladostnik se mora odločiti, katere izkušnje iz preteklosti bo integriral s sedanjimi ter jih uporabljal v prihodnosti. Zelo pomembno vprašanje, na katero mora odgovoriti, je: “Kdo sem in komu pripadam?”. Pri tem imajo zelo pomembno vlogo starši, ki so pomemben identifikacijski vzor svojim mladostnikom, in vrstniška skupina, kajti z njeno pomočjo mladostnik razrešuje probleme, ki jih doma ne more. V takšni skupini se tudi nauči

konfrontiranja, prilagajanja, dobi občutek pripadnosti, skratka lastnosti, ki so potrebne za uspešno prilagajanje socialnim normam. Skupine, s katerimi mladi sklepajo prijateljstva, imajo zelo velik vpliv na mladostnikovo življenje. Skozi obdobje mladostništva postaja prijateljstvo intenzivnejše in intimnejše.

V razlago oblikovanja in razvoja identitete je Erikson vpletel dva temeljna pojavi, in sicer opazovanje in predstavo, ki vplivata na tretjega - presojo. Identiteta je izrazito socialen in dejaven proces, v katerem se posameznik opazuje, vzpostavlja določene samopredstave in se na podlagi teh presoja, vse to pa se dogaja v nenehni interakciji z drugimi (Poljšak Škraban, 2004). Durand - Delvigne (po Kobal, 2000) meni, da je mogoče Eriksonovo pojmovanje identitete strniti v misel, da je identiteta dejavni proces oblikovanja predstav, ki jih posameznik pod vplivom okolja vzpostavlja do samega sebe in drugih.

Proces oblikovanja identitete je zlasti občutljiv na motnje zaradi radikalnih sprememb v socialni vlogi ali kulturnih pričakovanjih. Tudi znotraj ene kulture je lahko določena skupina, ki je izpostavljena dramatičnim spremembam v kulturnih pričakovanjih (na primer skozi nenadno spremembo v socialni vlogi), visoko sprejemljiva za simptome identitetne zmede. Posamezniki se pogosto zavedo svoje identitete, ko se znajdejo v kritičnih položajih in je le-ta ogrožena.

Mladostnik ni izpostavljen le notranji "psihični revoluciji", ki pogojuje nove predstave o njegovem telesu, temveč tudi psihični krizi, iz katere je glavni izhod izoblikovana identiteta in definiran "jaz (self) koncept". Če se identiteta ega ne razvije zadovoljivo, obstaja nevarnost, da zmeda oziroma konfuznost zavre nadaljnji razvoj ega. Posebno moč v obdobju mladostništva ima zvestoba, ki je podaljšek zaupanja in le-ta izhaja iz zgodnjega otroštva (dobe dojenčka).

Ker se identiteta torej oblikuje le v interakciji s pomembnimi drugimi dejavniki, Erikson še posebej poudarja pomen vrstniških skupin za njen razvoj.

1.4.3 ERIKSONOV RAZVOJNI MODEL V ODNOSU Z GLUHOTO

Družba ima pomembno integralno vlogo pri oblikovanju identitete posameznika. Skozi interakcije z drugimi ljudmi, ki so okoli nas, smo sposobni razviti našo osebnost. Zmožni smo oblikovati zdravo samopodobo (self-concept) in razviti tista pozitivna občutja, ki so v pomanjkanju. Naša okolica in izkušnje z njo nam omogočajo spoprijemati se z vsakodnevnimi izzivi v našem življenju. Kaj pa se zgodi s tistimi posamezniki, ki ne morejo doživeti vseh teh izkušenj, da bi lahko polno raziskali svojo okolico, v kateri živijo, in ne dobivajo zadostnih spodbud, ki so potrebne za razvoj zdrave osebnosti?

Različne teorije razlagajo razvoj osebnosti in vsaka zase je univerzalna, vendar se vse osredotočajo na značilnosti, ki vplivajo na psihološki razvoj. Čeprav so nekatere od njih opisovale gluhe posameznike, predstavlja Eriksonova teorija psihosocialnega razvoja vpogled skozi vsa življenjska obdobja. Še preden pokažemo, kakšen vpliv ima gluhotna na vsaki od Eriksonovih razvojnih stopenj, je potrebno ob tem razmišljati o vlogi, ki jo ima komunikacija na sam proces razvoja. Komunikacija lahko igra pomembno vlogo pri oblikovanju in razvoju posameznikove osebnosti. Če se rodi gluhi otrok slišočim staršem oziroma, če se ne pojavi interakcijska komunikacija med njimi, je lahko rezultat posamezne razvojne stopnje vse prej kot zadovoljiv. Kakor koli že, če se rodi gluhi otrok gluhim staršem, ki uporabljajo enak način komunikacije, bodo rezultati na posameznih stopnjah odsevali podobne, če ne enake rezultate, kot jih lahko najdemo v interakcijskih okoljih med slišočimi otroki in njihovimi slišočimi starši.

stopnja	čas	Gluhi otrok/Slišočim starši	Gluhi otrok/Gluhi starši
I	rojstvo - 18 mesecev	starši morajo spoznati gluhotno, seznaniti se s tem kaj pomeni izguba sluha	Gluhi starši že takoj sprejeto gluhega otroka. So veseli, ker se jim je rodil otrok njim enak
zaupanje - nezaupanje		stres prevlada občutke topline in vzgoje	starši spoznavajo in razumejo potrebe njihovih gluhih otrok
		napet odnos med otrokom in starši, ki se vmeša v osnivanje temeljnega zaupanja	samoizpolnitev staršev omogoča oblikovanje toplega okolja za vzgojo in razvoj zaupanja med starši in otrokom
II	18 mesecev - 3 let	otrok postane mobilni in rad bi raziskoval	otrok postane mobilni in raziskuje svojo okolico
avtonimija - sram, dvom		čebljanje se lahko ustavi zaradi pomanjkanja spodbud	čebljanje nadomesti kretanje
		starševska ljubezen je kontrolirana zaradi pretiranega strahu, da bi se otroku kaj zgodilo	razvije se komunikacija med starši (in pomembnimi drugimi) in otrokom
		otrok je lahko zgolj fizično postavljen na neko pozicijo kot da bi dobil verbalno navodilo	otrok poskuša razviti neodvisnost od svojih staršev
		onemogočanje otrokove avtonomije in pospeševanje občutkov odvisnosti	otrok poskuša oblikovati občutek avtonomije
III	3 - 6 let	jezikovni razvoj lahko zaostaja zaradi kretnej in minimalne znakovne (neverbalne) komunikacije	otrokov kretalni besednjak narašča
iniciativnost - občutki krivde		izkušnje z okoljem so lahko omejene, odvisno od tega kako so starši sprejeli gluhotno, izgubo sluha	otrok se prične gibati in raziskovati širše okolje (lahko pride do interakcij med njim in člani Gluhe skupnosti)
		otrok lahko postavlja omejena, okrnjena vprašanja zaradi omejenih spretnosti kretanja	otrok nenehno sprašuje, postavlja vprašanja

stopnja	čas	Gluh otrok/Sliščeči starši	Gluh otrok/Gluhi starši
IV	6 - 11 let	otrok lahko omeji druženje z odraslimi zgolj na sliščeče odrasle	otrok oblikuje asociacije z odraslimi Gluhimi
delavnost - inferiornost		pomanjkanje ekspresivnega jezika za izražanje domiseinih, abstraktnih misli	otrok uporablja svojo domišljijo in raziskuje kako stvari delujejo
		otrok lahko občuti manjvrednost, podrejenost nasproti njihovim sliščečim vrstnikom	otrok je nagrajen za znanje in v sebi zazna občutek delavnosti
V	11 - 18 let	Gluhi najstniki se lahko zavedajo le Slišče kulture (če je le-ta otrok edini vključen gluh dijak v redno šolo - integracija)	Gluh najstnik se zaveda obeh kultur Gluhe in Sliščeče
jasna identitete - identitetena zmedenost		naučena odvisnost se lahko okrepi zaradi šibkih komunikacijskih spretnosti	strmi za tem, da postane čimbolj neodvisen od svojih staršev in si prizadeva vključiti v eno od kultur ali v Sliščečo ali v Gluho. Vprašanje pripadnosti.
		najstniki se težka spoprijemajo s sliščečo okolico, lahko se počutijo osamljeni in izolirani (odvisno od šolskega okoliša)	otrok se lahko zanese na vrstniško skupino, če potrebuje pomoč (odvisno od šolskega okoliša)
VI	18 - 25 let	Gluhi odrasli se lahko aktivno vključijo v Gluho skupnostjo	Gluhi odrasli se lahko aktivno vključijo v Gluho skupnostjo
intimnost - izolacija		iščejo si partnerja	iščejo si partnerja
		čas zaposlovanja in dela	čas zaposlovanja in dela
		lahko se družijo več z člani Gluhe skupnosti kot s člani svoje sliščeče družine	lahko se družijo več z člani Gluhe skupnosti kot s člani svoje sliščeče družine
		začnejo sodelovati s skupnostjo, družbo in lahko delijo svoje znanje, izkušnje z družino	začnejo sodelovati z Gluho skupnostjo, družbo
VII	25 - 50 let	usmeritev svoje energije na svoje otroke	usmeritev svoje energije na svoje otroke
generativnost - stagnacija		lahko si prizadevajo vzpostaviti sodelovanje z sodelavci v službi (obstaja lahko občutek omejenega napredovanja zaradi izgube sluha)	lahko si prizadevajo vzpostaviti sodelovanje z sodelavci v službi (obstaja lahko občutek omejenega napredovanja zaradi izgube sluha)
		Gluhi odrasli lahko postanejo aktivno vključeni v Gluho skupnosti, to je odvisno od nivoja komunikacije, samopodobe in identitete	ostaja aktiven član Gluhe skupnosti
VIII	50+ let	Gluhi odrasli dosežejo čas upokojitve	Gluhi odrasli dosežejo čas upokojitve
popolnost - življ. obup		ozirajo se nazaj z občutkom zadovoljstva/popolnosti ali z občutki obupa	ozirajo se nazaj z občutkom zadovoljstva/popolnosti ali z občutki obupa
		razvijejo občutek zadovoljstva, saj so izpolnili svoje zastavljene cilje	razvijejo občutek zadovoljstva, saj so izpolnili svoje zastavljene cilje

Tabela 2: Eriksonovih osem razvojnih stopenj: vpliv gluhotne in razmerje med Sliščečimi in Gluhimi starši (Scheetz, 2001, str. 21-23)

Glede na to, da pričujoča raziskava vključuje vzorec gluhih in polnočutnih mladostnikov, je bolj podrobno opisana zgolj peta in šesta stopnja psihosocialnega razvoja, saj se le ti dve nanašata na obdobje mladostništva od 11 do 18 let ter 18 do 25 let.

❖ V. STOPNJA - jasna identiteta/identitetna zmedenost (obdobje od 11 do 18 let)

Posameznik z vstopom v to stopnjo doseže že pomemben napredek v zavedanju sveta okoli sebe. Predhodno je razvil občutek temeljnega zaupanja in znanja ter sedaj strmi za tem, da se popolnoma osamosvoji in postane samostojna neodvisna oseba. V začetnem obdobju sedmih let se poskuša posameznik osamosvojiti od staršev in proti koncu tega obdobja bo usmerjal svojo pozornost k postavitvi trdne vloge v skupnosti oziroma družbi. Mladostnik se torej osredotoča na svoje mesto v skupini in se bolj ukvarja s tem, komu sme zaupati, za kakšen poklic naj se odloči in kako ga bodo sprejeli vrstniki, in ne nazadnje, kako bo sprejet v družbi (Scheetz, 2001).

Primarna naloga te stopnje je odkrivanje novega pomena identitete, ki jo mladostnik oblikuje na dva načina hkrati. Prvi je retrospektiven, kjer mladostnik ponovno razrešuje in podoživlja nerazrešene konflikte iz otroštva. V prikazanem razvojnem modelu (tabela 1) s tem načinom sovpadajo prvi štirje razvojni konflikti. Drugi način oblikovanja identitete je prospektivnega značaja, kjer posameznik oblikuje svojo identiteto tako, da nezavedno anticipira vse prihodnje temeljne krize, v katere bo zapadel kot odrasla oseba. Zdi se, da že sedaj, seveda nezavedno, razrešuje temeljne konflikte odraslosti. V prikazanem razvojnem modelu (tabela 1) s tem načinom sovpadajo zadnji trije razvojni konflikti (po Kobal, 2000).

K boljšemu razumevanju pomena identitetne krize, ki jo po Eriksonu doživlja vsak mladostnik, prispeva Eriksonova shema razvojnih konfliktov, na katere lahko naleti mladostnik v času identitetne krize/zmede. To je čas, ko mladostnik ne ve, kaj želi od življenja in kdo je, ter se preizkuša v raznih vlogah, kar se odraža na socialnem področju (po Kobal, 2000):

- Časovna perspektiva nasproti časovni zmedenosti - načrti za prihodnost, ki se v svoji negativni obliki izkazujejo kot časovna zmedenost, ponovno oživijo temeljno problematiko najzgodnejšega otroštva. Če je kot enoletni otrok posameznik uspel premagati prvo psihosocialno krizo temeljnega zaupanja proti nezaupanju, potem je kot mladostnik sposoben načrtovati svojo prihodnost, ne da bi mu misel nanjo povzročala občutja tesnobe.
- Gotovost vase nasproti negotovosti vase - zaznavanje in doživljanje posameznika kot idiosinkratičnega subjekta zahtevata ustrezna občutja gotovosti in zaupanja vase, ki

po avtorjevem mnenju niso težko dosegljiva. Kljub temu se lahko ponovno pojavijo nerazrešeni konflikti iz zgodnjega otroštva, ki se v mladostniškem obdobju kažejo v obliki dvomov in sramu. Tovrstne probleme čuti vsak mladostnik in jih ob ustrezni podpori iz okolja lahko povsem uspešno odpravi.

- Preizkušanje različnih vlog nasproti fiksaciji na eno samo vlogo - Erikson izhaja iz mnenja, da je obdobje mladostništva obdobje eksperimentiranja. Tudi konflikt, ki nastane pri tem eksperimentiranju z najrazličnejšimi socialnimi vlogami, je retrospektivnega značaja, saj se vrača h kriznim vsebinam iz tretjega razvojnega stadija - obdobja iger. V takratnem obdobju uspešno razrešena kriza iniciativnosti mladostniku sedaj pomaga, da razumno preizkuša različne vloge in si s tem pridobiva potrebne izkušnje, s katerimi bo vstopil v odraslost. Strah pred neprijetnimi izkušnjami, ki so običajni in nujni del mladostnikovega življenja, pa lahko posameznika privede v takšno tesnobno stanje, iz katerega bo lahko ubežal le v vlogi, s katero ne bo tvegala malone ničesar.
- Učenje nasproti delovni ohromelosti - s postavljanjem sebe v različne vloge se mladostnik nauči mnogih novih dejavnosti, ki jih kot otrok še ni poznal. Tudi želja po učenju novega izvira iz predhodnega obdobja - iz obdobja vstopa v šolo, ko je moral kot šolar pokazati svoje intelektualne, socialne in telesne sposobnosti. Če je v tistem obdobju doživljal občutja manjvrednosti in podrejenosti, se lahko zgodi, da kot mladostnik ne zmore teže, ki mu jo nalagajo nove, še nerazrešene naloge in preizkušnje.
- Seksualna polarizacija nasproti biseksualni zmedenosti, ustrezen odnos do avtoritete nasproti zmedenosti v odnosu do avtoritet in ideološka opredelitev (oblikovanje avtonomnega vrednostnega sistema) nasproti vrednostni zmedenosti so tista nasprotja pri oblikovanju identitete, ki jih mora posameznik ustrezno razrešiti, še preden vstopi v odraslost. Spolne in seksualne izkušnje so temeljne razsežnosti mladostnikovega sveta, ki pripomorejo k učenju intimnosti in iskrenosti do partnerja. Oblikovanje ustreznega odnosa do staršev, učiteljev in drugih avtoritet mu omogoči, da tudi pozneje v drugačnih socialnih odnosih ravna odgovorno in ne zapada v brezizhodna hierarhična razmerja z drugimi. Vrednote, ki jih mladostnik postopoma razvija, mu pomagajo, da v odraslosti izoblikuje lastni avtonomni vrednostni sistem oziroma se ustrezno ideološko opredeli.

Fiziološke in psihološke spremembe pripeljejo posameznika iz dobe otroštva v zgodnje mladostniško obdobje, kjer se posameznik kaj kmalu začne spraševati o svoji identiteti, izvoru, torej o tem "kdo sem, komu pripadam in kam grem, kakšna je moja prihodnost".

Gluh mladostnik, ki išče svojo identiteto, je v še večjem stresnem položaju kot njegov slišiči vrstnik. Najprej se mora soočiti z gluhoto in se odločiti, v kateri družbi, skupnosti se bo najboljši počutil. Ključnega pomena pa je dejstvo, da se mora sprijazniti s tem, da je "drugačen" in da ne bo nikoli popolnoma funkcioniral kot „slišiči član“ skupnosti. Odločiti se mora, ali se bo primarno družil z Gluho skupnostjo ali s slišičim svetom in/ali bo fluktuiral/kolebal med obema svetovoma (Scheetz, 2001).

❖ VI. STOPNJA - intimnost nasproti izolaciji (obdobje od 18 do 25 let)

Ko je posameznikova identiteta oblikovana do te stopnje, vstopi v stadij zgodnjega odraslega obdobja, kjer je v ospredju intimnost nasproti izolaciji. Na tej stopnji posameznik povečuje svoje zavedanje o tistih, ki ga obkrožajo, in hkrati je dognal, kdo je, kaj so njegove prednosti in išče tiste ljudi, s katerimi bi se družil, socializiral. Posameznik je sedaj osredotočen na to, kaj lahko ponudi drugim tako v odnosu do dela kot ljubezni. Povezanost s starši se manjša in posameznik želi najti svoje mesto v družbi kot produktivno živo bitje. Oznaka zdrave individualne osebnosti se kaže v zmožnosti razvijanja zrelega odnosa na delovnem mestu kot tudi s partnerjem. Za tiste posamezniki, ki so uspešno prešli identitetno krizo, bodo lažje razvili pravi odnos do intimnosti v širšem pomenu besede. Tisti, ki so nezadovoljni s svojo identiteto, bodo nasprotovali druženju z drugimi, zaradi strahu pred tem, da bi izgubili svojo primarno identiteto (Scheetz, 2001).

Na tem nivoju se mora posameznik zavedati, da kot oseba pripada širši družbi in jo s tem tudi oblikuje. Posameznik naj bi imel pozitivna stališča do sebe in o sebi, in naj bi poskušal deliti svoje pozitivne izkušnje z drugimi tako v socialnem kot poklicnem smislu. Če oseba ne najde prijateljev niti v svoji sredini niti med sodelavci, lahko postane notranje prazna in se spopada z občutji samote (Scheetz, 2001).

Skozi to stopnjo Gluhi posamezniki, odrasli, ki so obiskovali šole za gluhe in se družili z Gluho skupnostjo, iščejo "intimnost" znotraj te skupine, tako kot so raziskovali svojo vlogo v družbi. Tisti, ki so bili nezmožni vzpostaviti svojo lastno identiteto in se niso mogli umestiti v nobeno od kultur, lahko izkusijo globoka občutja izolacije (Scheetz, 2001).

1.4.4 IDENTITETNI STATUS - TEORIJA IDENTITETNIH POLOŽAJEV

J. E. Marcia je dopolnil Eriksonovo teorijo razvoja osebne identitete in tako razvil behavioristični teoretični model, ki omogoča empirično preverjanje indikatorjev identitetne strukture, katere same po sebi ne moremo meriti.

Marcia (po Poljšak Škraban, 2004, str. 48) definira identiteto kot »... dinamično strukturo osebnosti, ki v sebi združuje posameznikove nagone, navade, prepričanja in notranje identifikacije. Bolj kot je struktura razvita, bolj se oseba zaveda svoje edinstvenosti in podobnosti drugim ter svojih šibkosti in moči.«

Marcia (Nastran Ule, 2000; Papalia, 2003; Coleman, 1999; Poljšak Škraban, 2004, Corker, 1996) je opredelil štiri tipe identitetnih statusov: dovršena identiteta, privzeta identiteta, identitetni moratorij in razpršena identiteta. V slovenski literaturi naletimo na različne prevode posameznih terminov, nekateri to pojmujejo kot identitetni položaj (Poljšak Škraban, 2004; Kopal, 2000). Identitetni statusi so rezultat oblikovanja identitete in strukturnih značilnosti osebnosti in načina doživljanja sveta. Vsak status zase lahko v določenem trenutku zaradi določenih okoliščin predstavlja optimalen način funkcioniranja posameznika.

Posamezni statusi se med seboj razlikujejo glede na prisotnost ali odsotnost krize in odločenosti, ki sta se tudi Eriksonu zdela ključna elementa pri odlikovanju identitete. Marcia krizo opredeljuje kot obdobje zavestnega odločanja, odločnost pa kot osebno vlaganje v poklic ali sistem prepričanj (ideologijo) (Papalia et. al, 2003).

identitetni status	kriza (obdobje premisleka o alternativni)	odločenost (vztrajanje na začrtani poti)
dovršena identiteta	rešena	prisotna
privzeta identiteta	odsotna	prisotna
identitetni moratorij	v krizi	odsotna
razpršena identiteta	odsotna	odsotna

Tabela 3: Kriteriji, ki označujejo identitetne statuse (Papalia, 2003)

V tabeli 3 so predstavljeni zgledi odzivanja ljudi v vsakem od možnih identitetnih statusov. Dovršena identiteta (kriza, ki vodi k odločenosti) je status identitete, za katerega je značilna odločena predanost izbaram, ki jih je otrok izbral po krizi, po obdobju raziskovanja različnih možnosti. Privzeta identiteta (odločenost brez krize) je vnaprej sprejeta identiteta, je status, v katerem ni oseba nikoli razmišljala o različnih možnosti - oseba ni bila nikoli v krizi in je v

1.4.4 IDENTITETNI STATUS - TEORIJA IDENTITETNIH POLOŽAJEV

J. E. Marcia je dopolnil Eriksonovo teorijo razvoja osebne identitete in tako razvil behavioristični teoretični model, ki omogoča empirično preverjanje indikatorjev identitetne strukture, katere same po sebi ne moremo meriti.

Marcia (po Poljšak Škraban, 2004, str. 48) definira identiteto kot »... dinamično strukturo osebnosti, ki v sebi združuje posameznikove nagone, navade, prepričanja in notranje identifikacije. Bolj kot je struktura razvita, bolj se oseba zaveda svoje edinstvenosti in podobnosti drugim ter svojih šibkosti in moči.«

Marcia (Nastran Ule, 2000; Papalia, 2003; Coleman, 1999; Poljšak Škraban, 2004, Corker, 1996) je opredelil štiri tipe identitetnih statusov: dovršena identiteta, privzeta identiteta, identitetni moratorij in razpršena identiteta. V slovenski literaturi naletimo na različne prevode posameznih terminov, nekateri to pojmujejo kot identitetni položaj (Poljšak Škraban, 2004; Kobal, 2000). Identitetni statusi so rezultat oblikovanja identitete in strukturnih značilnosti osebnosti in načina doživljanja sveta. Vsak status zase lahko v določenem trenutku zaradi določenih okoliščin predstavlja optimalen način funkcioniranja posameznika.

Posamezni statusi se med seboj razlikujejo glede na prisotnost ali odsotnost krize in odločenosti, ki sta se tudi Eriksonu zdela ključna elementa pri odlikovanju identitete. Marcia krizo opredeljuje kot obdobje zavestnega odločanja, odločnost pa kot osebno vlaganje v poklic ali sistem prepričanj (ideologijo) (Papalia et. al, 2003).

identitetni status	kriza (obdobje premisleka o alternativni)	odločenost (vztrajanje na začrtani poti)
dovršena identiteta	rešena	prisotna
privzeta identiteta	odsotna	prisotna
identitetni moratorij	v krizi	odsotna
razpršena identiteta	odsotna	odsotna

Tabela 3 Kriteriji ki označujejo identitetne statuse (Papalia 2003)

V tabeli 3 so predstavljeni zgledi odzivanja ljudi v vsakem od možnih identitetnih statusov. Dovršena identiteta (kriza, ki vodi k odločenosti) je status identitete, za katerega je značilna odločena predanost izbiri, ki jih je otrok izbral po krizi, po obdobju raziskovanja različnih možnosti. Privzeta identiteta (odločenost brez krize) je vnaprej sprejeta identiteta, je status, v katerem ni oseba nikoli razmišljala o različnih možnostih - oseba ni bila nikoli v krizi in je v

svojem življenju predana načrtom drugih. Identitetni moratorij (kriza še brez odločenosti) je stanje, v katerem oseba trenutno tehtta med alternativnimi možnostmi, je v krizi in je očitno na poti k odločenosti. Razpršena identiteta (brez odločenosti in krize) kaže na odsotnost odločenosti in resnega razmišljanja o alternativah.

1.4.5 ETNIČNI DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA OBLIKOVANJE IDENTITETE

Oblikovanje identitete je zelo zapleten proces še zlasti pri mladostnikih in tistih mladih, ki so pripadniki manjšin. Za nekatere mladostnike je narodnost odločilnega pomena pri oblikovanju identitete. Kot je opozarjal Erikson (po Papalia, 2003), se lahko „zatirana in izkoriščana manjšina“ dojema negativno. Celo v nekaterih bolj strpnih družbah, v katerih so etnične manjšine pridobile samozavest, lahko barva kože in druge telesne značilnosti, jezikovne razlike in stereotipne družbene pozicije močno vplivajo na oblikovanje samopodobe in samospoštovanja mladostnikov, ki pripadajo manjšini. Mladi posamezniki manjšin so drugačni od okolice, ki ji pripadajo, in so razpeti med dve kulturi. Mladostniki se tako močno zavedajo kulturnih razlik, nesoglasij med vrednotami, ki jih poudarjajo doma in tistimi, ki jih poudarja širša družba.

Erikson je opazil, da kljub pozitivnim ocenam staršev, učiteljev, skupnosti in vrstnikov lahko samopodoba mladostnikov manjšin odseva negativne poglede na njihovo skupino v večinski kulturi.

Poznamo štiri stopnje etnične identitete, ki so se razvile na podlagi Marcievih identitetnih statusov (Papalia, 2003):

1. Razpršena identiteta: posameznik se skoraj ne posveča svoji narodnosti in z njo povezanih vprašanj ne razume dobro.
2. Privzeta identiteta: posameznik se skoraj ne posveča svoji narodnosti, vendar do nje goji jasna čustva. Ta so lahko pozitivna ali negativna, odvisno od naravnosti, ki vlada doma.
3. Identitetni moratorij: posameznik se je začel posvečati svoji narodnosti, vendar si ni na jasnem, kaj mu le-ta pomeni.
4. Dovršena identiteta: posameznik je preučil svojo identiteto ter razume in sprejema svojo narodnost.

Phinneyjeva (po Coleman, 1999) je razvila tristopenjski model razvoja etnične identitete, ki je podoben prej omenjenemu modelu, ki je nastal na podlagi Marcievih identitetnih statusov. Prva stopnja ustreza posameznikom, ki še niso raziskali svoje etnične identitete ali o njej razmišljali, poimenuje jih kot »nepregledani, neizprašani«. Na drugi stopnji so posamezniki, ki

so »raziskovalci, iskalci« svoje etnične identitete. In kot tretja stopnja so posamezniki, ki so »dosegli, našli« svojo skupino (sprejeli so tako svojo kulturo kot tudi kulturo večine).

Poleg tega modela so se oblikovali tudi nekateri drugi. Zaradi nesoglasij glede pojma akulturacije je avtor Berry (po Coleman, 1999) predlagal drugačen vidik pojasnjevanja etnične identitete. Nekateri avtorji razumejo akulturacijo kot kompleksen in multidimenzionalni konstrukt, ki vsebuje široko paleto vedenj, stališč in vrednot, ki se začnejo spreminjati v stiku z novo kulturo. Akulturacija je sestavljen pojem in pomeni prilagoditev drugačnemu kulturnemu okolju in pri tem prevzemanje (tujih) kulturnih dobrin in načinov vedenja (Južnič, 1993).

Berryjev model (Coleman, 1999) govori o različnih oblikah akulturacije oziroma o štirih položajih prilagoditve okolju. Akulturacijo, o kateri govori Berry, predstavlja dvodimenzionalni proces, kjer gre na eni strani za ohranjanje posameznikove kulturne dediščine in na drugi strani za odnos in prilagoditev do širše družbe.

Na podlagi tega razvije štiri akulturacijske položaje - integracijo, asimilacijo, separacijo in marginalizacijo, ki izhajajo iz pritrdilnih in odklonilnih odgovorov na vprašanji (Razpotnik, 2004, str. 37, 38): »/Ali je vredno ohranяти kulturno dediščino svojih prednikov in/ali je vredno razvijati odnos s širšo družbo?/«:

1. Integracija je definirana kot pozitivni odgovor na obe vprašanji. Gre torej za visoko izraženo stopnjo ohranjanja posameznikove kulturne dediščine in vzpostavljanja, razvijanja odnosa do širše kulture.
2. Asimilacija je negativni odgovor na prvo in pozitivni odgovor na drugo vprašanje. Posamezniki izražajo nizko stopnjo ohranjanja kulturne dediščine in visoko podpirajo odnos s kulturo večine.
3. Separacija predstavlja pozitivni odgovor na prvo in negativni odgovor na drugo vprašanje. Posameznik želi ohranяти svojo izvorno kulturo in se ne identificira s kulturo večine.
4. Marginalizacija opisuje negativni odgovor na obe vprašanji. Posamezniki se ne identificirajo niti s svojo izvorno kulturo niti s kulturo večine. Pojavi se le malo možnosti za ohranjanje izvorne kulture in le malo zanimanja za stike s pripadniki drugih kultur.

Če združimo oba predstavljena modela (model Phinneyjeve in Berryja), oblikujemo še bolj izdelan in dovršen model oblikovanja etnične identitete, ki je prikazan v spodnji tabeli. Ta model kaže položaj posameznika v skupini (gre za reprezentacijo prikaza identifikacijskih vzorcev, ki so osnovani na posameznikovi percepciji/zaznavi ameriške in etnične kulture) (Coleman, 1999).

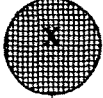
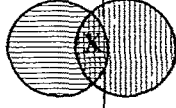
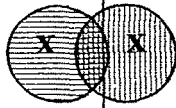

		
	Ameriška kultura	Etnična kultura
Asimilirana		
Zlita		
Združena bikulturalna		
Alternativna bikulturalna		
Ločena		
Marginalna		

Tabela 4 Elaborativni model razvoja in oblikovanja etnične identitete in pozicija posameznika, označena z x (Coleman, 1999, str 67)

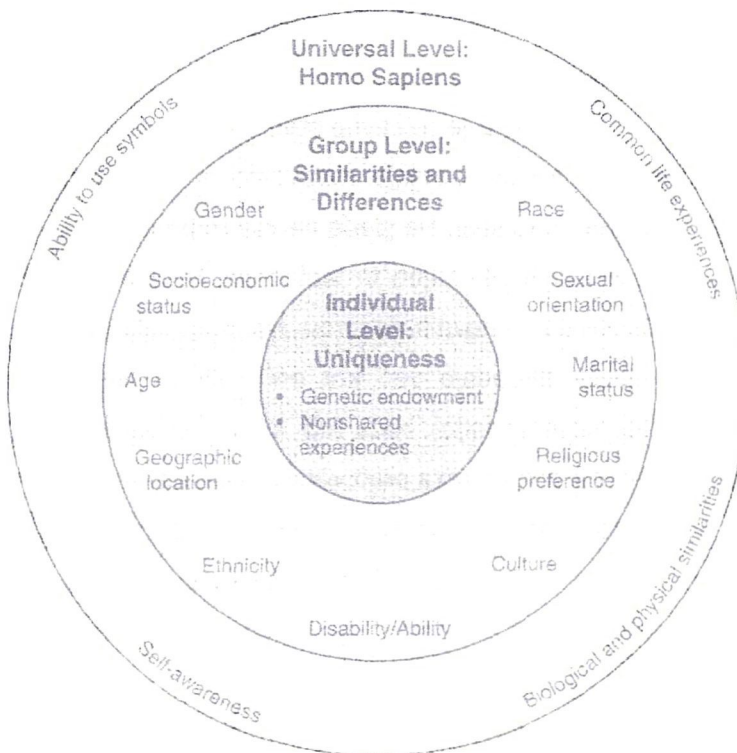
Zgornji okvir tabele kaže na položaj asimilacije in proces zlitja kulture manjšine s kulturo večine, kjer posameznik popolnoma zavrača svojo kulturo ali pa združi obe kulturi, da postane eno - ena kultura. Drugi okvir prikazuje kompleksno bikulturalno možnost posameznika, ki kaže spojen bikulturalizem in alternativni bikulturalizem. Dve kulturi se prekrivata, ko posameznik zavzema osrednje mesto v prekrivajočem bikulturalizmu in lahko prehaja iz ene v drugo kulturo v alternativnem bikulturalizmu. Tretji okvir reprezentira tiste posameznike, ki nikakor ne morejo spojiti ali združiti dveh kultur. Posameznik se lahko identificira zgolj z eno samo kulturo in zavrača drugo ali pa je prisiljen poiskati pozicijo izven obeh kultur.

V evropskem kontekstu so takšne konkretne primerjave med različnimi kulturami redke, čeprav je delo avtorja Verkuytna (po Coleman, 1999) izjema. V raziskavi iz leta 1995 je avtor primerjal stopnjo samospoštovanja in oblikovanje etnične identitete med štirimi različnimi kulturami mladih ljudi. Rezultati so pokazali, da ne obstajajo razlike v splošnem globalnem samospoštovanju med vsemi štirimi skupinami, poudarjena pa je bila etnična identiteta pri

mladostnikih iz manjšinske skupine. Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Martinez in Dukes (po Coleman, 1999), ko je primerjal štiri kulturne skupine znotraj ZDA.

Veliko raziskav je bilo opravljenih na temo vpliva družine na oblikovanje etnične identitete. Rezultati jasno kažejo na to, kako družinsko okolje vpliva na oblikovanje in razvoj identitete predvsem v skupinah manjšine. Način vedenja staršev do njihove kulture ima izrazito pomemben vpliv na vedenje njihovih otrok in mladostnikov, hkrati pa gre za neizogiben vpliv na proces oblikovanja etnične identitete.

Koncept svetovanja in individualne obravnave temeljita na filozofskih dognanjih in vrednotah, ki jih močno podpirajo zahodne civilizacije. Na eni strani obstajajo prepričanja, da je vsak človek individuum zase in da je ravno to osnovna enota psihosocialnega delovanja, kjer človeški razvoj predstavlja kulturološki proces (Rogoff, 2003). Na drugi strani pa so mnenja, ki zagovarjajo tezo, da so posamezniki vsi enaki in da se cilje in tehnike svetovanja ter obravnave lahko enako aplicira na različne skupine. Če to zadnjo tezo pogledamo v svoji skrajnosti, le-ta predvideva, da obstaja samo ena barva kože in da sta rasa in kultura nepomembna dejavnika pri svetovanju in obravnavi.

Slika 1. Model tripartitnega ogrodja (Sue in Sue, 2003, str. 12)

Avtorji (Sue in Sue, 2003) so ugotovili, da jim model tripartitnega ogrodja, prikazan na sliki 1, pomaga pri raziskovanju in razumevanju oblikovanja osebne identitete. Trije koncentrični krogi prikazujejo individualno, skupinsko in univerzalno stopnjo osebne identitete.

1. individualna stopnja: »vsak individuum je v določenih pogledih kot noben drug individuum«. Veliko resnice je v tezi, da si niti dva individuuma nista enaka. Vsi smo

biološko različni, kar potrjujejo tudi najnovejša odkritja pri raziskovanju človeškega genoma. Ugotovili so, da so si človeški in mišji genomi identični v 85 %, kar pomeni, da nas zelo majhen odstotek genov dejansko naredi »človeške«. Torej, kako lahko tako malo genov definira tako velike razlike med eno vrsto? Človeško dedovanje zagotavlja te razlike, ker si niti dva individuuma nikoli ne delita iste genetske zasnove. Poleg tega tudi vsak posameznik popolnoma drugače sprejema iste družbene izkušnje. Celotno enojajčni dvojčki, ki si teoretično delijo isti genski bazen in so vzgajani v isti družini, so izpostavljeni določenim skupnim in tudi ne skupnim izkušnjam. Različne izkušnje v šoli in z vrstniki, pa tudi kakovostne razlike med tem, kako jih obravnavajo starši, prispevajo k individualni različnosti.

2. skupinska stopnja: »vsak individuum je v določenih pogledih kot nekateri drugi individuumi«. Vsak od nas se rodi v kulturno matrico vrednot, pravil in družbenih značilnosti. Glede na razlike, ki so se v naši družbi ustvarile na kulturnem, družbenem in političnem področju, pripadnost neki skupini pomeni močan vpliv na to, kako družba zaznava same sociodemografske skupine in tudi na to, kako njihovi člani vidijo sami sebe in druge (Atkinson; po Sue in Sue, 2003). Skupinski markerji, kot so rasa in spol, so relativno stabilni in manj dovzetni za spremembe. Nekateri drugi markerji, kot so izobrazba, socialno-ekonomski status, zakonski stan in geografska lokacija, pa so bolj spremenljive narave. Etničnost je relativno stabilna, vendar nekateri trdijo, da je lahko spremenljiva. Ravno tako se razvijajo nasprotna stališča glede tega, ali je spolna usmerjenost določena ob rojstvu. Ne glede na vse to pa ima pripadnost tem skupinam lahko posledice v skupnih izkušnjah in lastnostih, le-te pa lahko služijo kot močna referenca pri oblikovanju svetovnih nazorov. Na skupinski stopnji identitete tabela 5 kaže, da lahko ljudje pripadajo več kot eni kulturni skupini (na primer: azijska Američanka z neko nezmožnostjo). Kaže tudi to, da nekatere skupinske identitete bolj izstopajo kot druge (na primer: rasa pred versko usmerjenostjo). Pomembnost kulturne skupinske identitete lahko prehaja iz ene v drugo v različnih okoliščinah (homoseksualni moški z neko nezmožnostjo lahko ugotovi, da se njegova identiteta nezmožnosti bolj kaže med zmožnimi, vendar pa njegova spolna usmerjenost prihaja bolj v ospredje v skupini nezmožnih).
3. univerzalna stopnja: »vsi individuumi so si v določenih pogledih enaki«. Ker smo pripadniki človeške rase in pripadamo vrsti *Homo sapiens*, smo si v marsičem podobni. Vsem so nam skupne oziroma univerzalne:
 - a. biološke in fizične značilnosti,
 - b. skupne osnovne življenjske izkušnje (rojstvo, smrt, ljubezen, žalost ipd. ...),
 - c. samozavedanje,
 - d. zmožnost uporabljanja simbolov kot je jezik.

Tudi v projektu raziskave človeškega genoma so prišli do zaključkov, da lahko le nekaj genov povzroči velike razlike med vrstami in znotraj iste vrste. Tako je presenetljivo, kako podoben si je naš genski material znotraj kromosomov in koliko dejansko imamo skupnega/univerzalnega.

1.5 TEORIJA RAZVOJA GLUHE KULTURNE IDENTITETE

Psihološki proces razvoja kulturne identitete je verjetno podoben ali celo enak kot v skupinah manjšin. Ko član neke manjšine odkrije pritisk, zatiranje nanj doživi neko stopnjo, ki jo poimenujemo stopnja alienacije/odtujitve od večinske skupine. Oseba se tako pogrezne v skupnost manjšine. Osebi je všeč vse, kar pripada tej skupnosti in se nanaša nanjo. S tem pa postane jezna na širšo okolico. Tako oseba vstopi v obdobje razmišljanja, kjer se njen pogled v zvezi s pripadnostjo skupini še povečuje. Faza bikulturalizma je dosežena z zvestobo političnim akcijam. Lahko bi rekli, da oseba kroži skozi različne faze na višji ravni izkušenj in intelekta skozi vse življenje (Ponterotto; po Glickman, 1996).

Skozi našete parametre razvoja identitete se oblikujejo specifične izkušnje vsake manjšine posebej. Tako obstaja kar nekaj specifičnih razmislekov glede razvoja kulturne identitete Gluhih (Glickman, 1996, str. 127-129). Ti so:

1.5.1 MODELI RAZVOJA KULTURNE IDENTITETE

Eden od najbolj obetajočih pristopov na področju multikulturalnega svetovanja oziroma terapije je delo z razvojem rasne ali kulturne identitete pri manjšinah (Sue in Sue, 2003). V ZDA obstaja več modelov rasne kulturne identitete, na primer: azijski Američani, afriški Američani, Latinskoameričani in ameriški Indijanci, ki imajo vsak svojo specifično kulturno dediščino, v kateri se globoko razlikujejo. Eden izmed teh modelov je tudi model razvoja identitete ameriških črncev/temnopoltih - BID (Black Identity Development Model), na katerem sloni model razvoja gluhe identitete - DID (Deaf Identity Development).

BID MODEL (model razvoja identitete ameriških črncev/temnopoltih) (Sue in Sue, 2003) obravnava in opisuje zgodnje poizkuse definiranja procesa transformacije identitete manjšine, ki so bila dela temnopoltih družboslovcev in pedagoških delavcev. Obstaja torej kar nekaj modelov¹⁵ razvoja črnske identitete, a vendar je največji vpliv pridobil Crossov model

¹⁵ Racial/Cultural Identity Development Models

»psihološkega postajanja biti temnopolt« (po Sue in Sue, 2003), ker je tudi najboljše dokumentiran.

Cross (po Sue in Sue, 2003, str. 207) originalni model se je razvil med bojem za enakopravnost črncev in definira petstopenjski proces, skozi katerega prehajajo črnci v ZDA iz belskega okvira interpretacije v bolj pozitivni okvir črnske interpretacije:

1. pre-encounter (pred-spoznavni nivo): zaznamujejo ga posamezniki (afriški Američani), ki zavestno degradirajo svojo lastno temnopoltost in sočasno visoko cenijo vrednote in načine življenja belcev. Imajo močno željo po asimilaciji in vključevanju v skupnost belcev. Črnci na tem nivoju po navadi sovražijo svojo izvornost, imajo nizko samospoštovanje (self-esteem) in imajo težave na področju duševnega zdravja.
2. encounter (spoznavni nivo): na tem nivoju se začne dvostopenjski proces. Najprej posameznik doživi globoko krizo ali dogodek, ki postavi pod vprašaj njegov prejšnji način razmišljanja in vedenja. Nato si takšen temnopolti posameznik začne drugače razlagati svet. Rezultat tega je spremenjen pogled na svet. Cross (po Sue in Sue, 2003) poudarja, da je bil atentat Martina Luthra Kinga ključni dogodek za mnogo afriških Američanov. Posameznik na tej stopnji izkusi krivdo in jezo nad tem, da si je dovolil pranje možganov s strani belske večine.
3. immersion-emersion (pogreznitev-razpoznavnost): na tej stopnji se posameznik umakne iz dominantne kulture in se pogrezne v afriško-ameriško kulturo (črnsko). Razvijati se začne črnski ponos, vendar je ponotranjenost teh odnosov do svoje lastne črnske izvornosti minimalna. Občutki krivde in jeze v tej fazi pojenjujejo in obenem se povečuje ponos.
4. internalization (ponotranjenost): zaznamuje jo notranji občutek varnosti, ko se razrešijo konflikti med staro in novo identiteto. Vsesplošni protibelški občutki izzvenijo, saj posameznik postaja vse bolj fleksibilen, tolerant in bolj bikulturen/multikulturen.
5. internalization-commitment (ponotranjenost-pripadnost): ta stopnja pomeni uresničevanje družbenih sprememb, družbenega prava in človekovih pravic. To uresničevanje se ne izraža samo z besedami, temveč tudi z dejanji.

Cross (po Sue in Sue, 2003) trdi, da razvoj od pred-spoznavne ravni do ravni ponotranjenosti zaznamuje tudi spremembo v duševnem zdravju, saj se psihološke težave prelevijo v motnje duševnega zdravja.

1.5.2 MODEL RAZVOJA RASNE / KULTURNE IDENTITETE

Avtorji (Sue in Sue, 2003) opazajo, da manjšine kažejo podobne vzorce prilagajanja kulturnemu zatiranju, zato so se razvili modeli razvoja rasne/kulturne¹⁶ identitete. V zadnjih nekaj desetletjih so azijski Američani, Latinskoameričani in ameriški Indijanci izkusili transformacije družbenopolitične identitete, in tako se je skozi kulturno zatiranje pojavila neka *Zavest Tretjega Sveta* kot neka skupna enotna sila. Po študijah teh modelov in vključevanjem teh opažanj v svoje klinične izkušnje so nekateri avtorji predlagali petstopenjski model razvoja identitete manjšine (Minority Identity Development: MID), da bi iz vseh modelov in dognanj pridobili skupne lastnosti, ki bi se lahko aplicirale na specifično populacijo. Pozneje so MID spremenili in ga podrobneje razvili ter ga preimenovali v model razvoja rasne/kulturne identitete (R/CID), da bi le-ta lahko zajel širšo populacijo. Tako je ta model uporaben tudi pri razvoju identitete belcev.

R/CID model naj ne bi bila splošna teorija proučevanja osebnosti, ampak naj bi služila kot okvirni koncept za pomoč terapevtom, da bolje razumejo vedenja in odnose svojih pacientov, ki prihajajo iz različnih kulturnih manjšin. Ta model definira pet stopenj razvoja, ki jih izkusijo zatirane manjšine na svoji poti razumevanja sebe v smislu svoje kulture, dominantne kulture in odnosa zatiranja med obema kulturama: podrejenost, notranje nesoglasje, upor in pogreznitev, introspekcija ter integrirana ozaveščenost.

Na vsaki ravni identitete govorimo o štirih načinih vedenja, ki terapevtu pomagajo bolje razumeti svoje paciente, ki so pripadniki iz manjšin. Ta vedenja in odnosi so glavni del identitete posameznika manjšine in so pokazatelji tega, kako ta oseba vidi sebe, druge pripadnike iste manjšine, pripadnike drugih manjšin in posameznike, ki pripadajo večini.

¹⁶ R/CID model - Racial/Cultural Identity Development Model

STOPNJE MODELA C/RID	ODNOS DO SEBE	ODNOS DO PRIPADNIKOV ISTE MANJŠINE	ODNOS DO PRIPADNIKOVE DRUGE MANJŠINE	ODNOS DO DOMINANTNE SKUPNOSTI
1. stopnja	Samorazvrednotenje ali nevtralen odnos zaradi nizke pomembnosti rase	Razvrednotenje manjšine ali nevtralen odnos zaradi nizke pomembnosti rase	Diskriminatoren ali nevtralen	Visoko cenjen
2. stopnja	Konflikt med samorazvrednotenjem in upoštevanjem, pozitivnim odnosom do skupine	Konflikt med podcenjevalnim odnosom skupine do hierarhije manjšin in med skupnimi izkušnjami	Konflikt med dominantnim in podcenjevanje druge skupnosti	Konflikt zaradi visoko cenjene dominantne skupnosti
3. stopnja	Pozitiven odnos do (cenjenje) samega sebe	Pozitiven odnos do skupnosti in občutki kulturocentrizma	Konflikt zaradi občutkov empatije do druge manjšine	Podcenjevanje dominantne skupine
4. stopnja	Ukvarjanje s pozitivnim odnosom do sebe	Ukvarjanje z nedvoumnim pozitivnim odnosom do skupine	Ukvarjanje z etnocentričnim načinom pogleda na druge	Ukvarjanje s podcenjevanjem dominantne skupine
5. stopnja	Pozitiven odnos do samega sebe	Pozitiven odnos do te skupine	Pozitiven odnos do drugih manjšin, skupin	Selektiven (premišljen, izbran) pozitiven odnos

Tabela 5: R/CID model in povezava med stopnjami in načini vedenja (Sue in Sue, 2003, str. 214, 215)

1.5.3 RAZVOJ KULTURNE IDENTITETE GLUHIH LJUDI

Ljudje živimo v "kulturni/družbeni skupnosti". Pojem identiteta združuje medsebojno vplivanje med posameznikom in njegovo kulturo skupnosti, kateri pripada.

Kulturno identiteto lahko opredelimo na različne načine. Eden izmed možnih načinov je ta (definicija je nastala v UNESCO, po Južnič, 1993), da jo lahko razumemo kot »dinamičen vrednostni sistem naučenih elementov pričakovanj, konvencij, verovanj in pravil, ki omogočajo članom določene skupine, da uresničijo kontakte med seboj in svetom, da med seboj komunicirajo in razvijajo svoje ustvarjalne potenciale«. Kulturo imamo lahko tudi za sistem določene celovitosti človekovega početja in hkrati za način življenja, ki temelji v vrednotah in iz

njih izhaja. Lahko bi tudi rekli, da se skozi pripadništvo neki skupini, ki je poimenovano, na poseben način izpostavljajo medosebni odnosi in odnosi med različnimi človeškimi skupinami in skupnostmi.

Posameznik s svojo osebno identiteto sooblikuje skupinsko identiteto in z vključenostjo v družbo oziroma v dele njene strukture prispeva k okrepitvi in vzdrževanju skupinske identitete. Da bi bili vidiki kulturne identitete razpoznavni, jih je potrebno imenovati, saj jih tako lažje vzdržujemo in jim pripisujemo simboličen pomen skupinskega življenja. Poimenovanje identitete je njen pomemben kohezijski dejavnik. Skupno ime ne le povezuje, temveč poskuša tudi nivelizirati (izenačevati) razlike. Ta vrsta identitete je narativna identiteta, saj pripoveduje o obstajanju in obstojnosti ter pripadnosti in pripadanju. Naracija pa je nujno potrebna, da bi človekovo življenje pridobilo notranjo koherentnost. Brez naracije ni komunikacije, ni empatije in medčloveški odnosi postanejo moteni (Južnič, 1993).

Model razvoja kulturne identitete gluhih lahko primerjamo z logiko razvoja modelov kulturne in rasne identitete. Spreminjanje ali oblikovanje identitete poteka skozi pridobivanje pozitivnega mnenja v zvezi s pripadnostjo neki skupini/manjšini.

Kot je značilno pri drugih modelih C/RIDA-a, lahko predvidevamo, da Gluha oseba vse življenje prehaja skozi te stopnje in preko tega dosega vedno bolj kompleksno razumevanje in integracijo svojih čustvenih zaznav.

stopnja	referenčna skupina	pogled na gluhoto	pogled na Gluho skupnost	emocionalna osnova
slišišča	slišišča	patološki	neizobraženi, stereotipni	obup, depresija
marginalna	preklapljanje	patološki	preklaplja iz pozitivnega na negativno in obratno	zmedenost, konflikt
poglobljena	Gluha	kulturološki	pozitiven, neodbijajoč	jeza / "zaljubljenost v Gluho"
bikulturalna	Gluha	kulturološki	pozitiven, osebni, integriran	samo-sprejetje, skupinski ponos

Tabela 6: Povzetek modela razvoja identitete Gluhih - DIDS (po Glickman, 1996, str. 145)

njih izhaja. Lahko bi tudi rekli, da se skozi pripadništvo neki skupini, ki je poimenovano, na poseben način izpostavljajo medosebni odnosi in odnosi med različnimi človeškimi skupinami in skupnostmi.

Posameznik s svojo osebno identiteto sooblikuje skupinsko identiteto in z vključenostjo v družbo oziroma v dele njene strukture prispeva k okreplitvi in vzdrževanju skupinske identitete. Da bi bili vidiki kulturne identitete razpoznavni, jih je potrebno imenovati, saj jih tako lažje vzdržujemo in jim pripisujemo simboličen pomen skupinskega življenja. Poimenovanje identitete je njen pomemben kohezijski dejavnik. Skupno ime ne le povezuje, temveč poskuša tudi nivelizirati (izenačevati) razlike. Ta vrsta identitete je narativna identiteta, saj pripoveduje o obstajanju in obstojnosti ter pripadnosti in pripadanju. Naracija pa je nujno potrebna, da bi človekovo življenje pridobilo notranjo koherentnost. Brez naracije ni komunikacije, ni empatije in medčloveški odnosi postanejo moteni (Južnič, 1993).

Model razvoja kulturne identitete gluhih lahko primerjamo z logiko razvoja modelov kulturne in rasne identitete. Spreminjanje ali oblikovanje identitete poteka skozi pridobivanje pozitivnega mnenja v zvezi s pripadnostjo neki skupini/manjšini.

Kot je značilno pri drugih modelih C/RIDA-a, lahko predvidevamo, da Gluha oseba vse življenje prehaja skozi te stopnje in preko tega dosega vedno bolj kompleksno razumevanje in integracijo svojih čustvenih zaznav.

stopnja	referenčna skupina	pogled na gluhoto	pogled na Gluho skupnost	emocionalna osnova
slíšeča	slíšeča	patološki	neizobraženi, stereotipni	obup, depresija
marginalna	preklapljanje	patološki	preklaplja iz pozitivnega na negativno in obratno	zmedenost, konflikt
poglobljena	Gluha	kulturološki	pozitiven, neodbijajoč	jeza / "zaljubljenost v Gluhoto"
bikulturalna	Gluha	kulturološki	pozitiven, osebni, integran	samo-sprejetje, skupinski ponos

Tabela 6 Povzetek modela razvoja identitete Gluhih - DIDS (po Glickman 1996 str 145)

Že stoletja so se različni strokovnjaki in znanstveniki ukvarjali s problemom gluhotе in njeno umestitvijo v širše socialno okolje. Prav tako opredeljujejo različne metode re/habilitacije in postopke šolanja oziroma izobraževanja gluhih ljudi. Še vedno pa se pojavlja vprašanje, kdaj, kako in na kakšen način komunicirati z gluhim posameznikom.

Vendar tu ne smemo zanemariti tistih gluhih ljudi, ki so odraščali v gluhi sredini in ki so ves čas svojega obstoja opozarjali na samo definicijo pojma "biti gluhi" oziroma "biti oseba z izgubo sluha". Connor (po Glickman, 1996), ki se je zavzemal za oralno metodo in je bil dolgo časa predsednik združenja Alexander Graham Bell Association for Deaf (v nadaljevanju AGBA), pravi, da so vprašanja v zvezi z identiteto ves čas vpeta med metode dela v izobraževanju gluhih ljudi.

Veliko nejasnosti obstaja glede metodike poučevanja gluhih. Gre za to, da predmet diskusije ni uspešnost posamezne metode, ki jo uporabljamo v razredu, ampak se ukvarjamo s tem, kako gluhega umestiti v širše socialno okolje z vidika medicinsko-patološkega modela ali socialno-kulturološkega modela.

Torej, ali naj "otrok s posebnimi potrebami" postane član gluhe kulture ali naj bo oseba z izgubo sluha, katere filozofija življenja in način življenja sta takšna kot pri vseh ostalih ljudeh? Connor (Glickman, 1996) je napisal tako imenovano Listo pravic za gluhe otroke. Ena od teh je: "vsaka gluha oseba naj živi in se razvija v interakciji/integraciji s širšo skupnostjo". Vsak gluhi otrok naj bi razumel svet slišočih. Prav tako pa naj bi svet slišočih razumel svet gluhih otrok, in sicer ne kot svet otrok nezmožnih slišanja, temveč kot svet otrok z izgubo sluha (Glickman, 1996, stran 116). Ker je bil Connor preveč usmerjen v oralno metodo poučevanja gluhih, je njegova izjava, da so Gluhi ljudje preveč pristranski, da bi lahko definirali svojo identiteto, razburila člane Gluhe skupnosti. Kljub nekaterim nesprejemljivim izjavam je Connor podal kar nekaj pomembnih iztočnic za oblikovanje tako imenovane kulturno slišee identitete pri gluhih otrocih in hkrati naletel na negativen odziv s strani tistih, ki so se zavzemali za znakovni jezik. Ob tem pa je zanimivo dejstvo, da slišee ljudje po navadi o sebi ne razmišljajo kot o skupini ljudi, sploh pa ne o skupini s skupno identiteto. Connor in AGBA so naleteli na problem pri učenju gluhih otrok. Želeli so, da bi gluhi o sebi razmišljali kot o sebi razmišljajo slišee otroci in ne kot otroci, ki ne morejo slišati. Ne glede na to so želeli, da bi se gluhi identificirali s slišeeo populacijo. Zagovorniki oralne metode so bolj cenili angleški jezik kot ameriški znakovni jezik, govor bolj kot znak/kretnjo, interakcijo s slišeeimi bolj kot interakcijo z gluhiimi vrstniki, uporabo individualnih slušnih pripomočkov in drugih tehničnih pripomočkov. Vse te vrednosti predstavljajo področje slišee kulture. Tudi če se gluhi ne istovetijo z njimi, po navadi definirajo sebe v pomembni relaciji z njimi.

V literaturi, ki je na voljo, najdemo besedilo, ki razlaga nastanek in oblikovanje gluhe identitete. To je članek z naslovom *Identity Crisis in Deafness (a humanistic perspective)* avtorja Schowa iz leta 1976 (Glickman, 1996).

Schow (po Glickman, 1996) opisuje tri vzorce prilagajanja gluhoti. Če zadevo rekonceptualiziramo, lahko govorimo o razvoju gluhe identitete:

1. prva prilagoditev se nanaša na tiste Gluhe ljudi, ki zavračajo svet slišočih in se umeščajo v Gluho skupnost;
2. gre za skupino ljudi, ki zavrača Gluhi svet in Gluhe ljudi in se navdušuje nad zadovoljstvom v slišoči družbi. Schow te ljudi poimenuje kot marginalne/obrobne;
3. tretja prilagoditev se nanaša na Gluhe ljudi, ki so našli podobnosti med gluho in slišočo sredino.

V modelu razvoja gluhe identitete (DID) predstavlja prva prilagoditev fazo/nivo pogreznitve (immersion stage), druga predstavlja kulturno marginalno fazo in tretja kaže začetno formulacijo bikulturalne Gluhe identitete (bikulturalna faza). Druga faza je za Schowa najmanj zdrava, saj so značilnosti tega nivoja usmerjene k samo-sovrastvu sebe kot osebnosti in sovrastvu vseh manifestacij gluhote, vključno z uporabo ročnega sporazumevanja. Idealiziranje tako imenovanih normalnih standardov se manifestira z obsedenostjo po razvoju brezhibnega govora. Schow (po Glickman, 1996) je opozarjal, da oralizem idealizira "normalnost". Razumeti moramo, da predstavlja učitelj oralne metode poučevanja gluhih za slišoče starše gluhih otrok prepričljiv dejavnik za doseganje normalnosti otroka, saj ga bo le-ta naučil govoriti. Veliko "oralnih" učiteljev govora podcenjuje gluho družbo z imenom "otok kretalcev". S tem opozarjajo na to, da želijo otroke pripraviti na prvovrzdne državljane velike družbe in ne na člane gluhe osamljene družbe.

Čeprav je Schow (po Glickman, 1996) podcenjeval oralizem, je bil v nekaterih svojih izjavah protisloven glede uporabe ASL-ja in glede Gluhe skupnosti. Na eni strani je razumel, da ima oralizem vpliv na Gluhe ljudi in razumel potrebo znakovnega jezika in Gluhe skupnosti za Gluhe ljudi. Po drugi strani pa je obravnaval koncept Gluhe skupnosti kot oralist. Na Gluho skupnost je gledal kot na geto znotraj človeštva. Razumeti pa moramo dejstvo, da je njegovo delo nastalo sredi sedemdesetih let, ko so se pojavila nova razmišljanja v zvezi z gluhoto.

O kulturi Gluhih in posameznih vsebinah o razvoju Gluhe identitete nam lahko povedo le tisti Gluhi ljudje, ki pripadajo Gluhi kulturi. Glickman (1996) je v pogovoru z njimi opredelil tri ključne teme:

1. Gluhi ljudje vidijo sebe bolj kot kulturno drugačne kot nezmožne, nesposobne (disabled) in imajo občutek za skupnost. Znajo opredeliti /mi/, /oni (drugi)/ in včasih /mi nasproti njim/;

2. fluentnost in spoštovanje ASL je ključnega pomena za Gluhe posameznike. Gluhi so velikokrat na razpotju glede angleškega jezika (oziroma na kateri koli drug govoren jezik dominantne skupnosti). Na eni strani spoznavajo pomembnost tega jezika za uspešno vključevanje v širšo družbo in na drugi strani zavračajo dominantni jezik, ki jim je vsiljen. Podobno ambivalentnost najdemo v odnosu do govora;
3. Gluhi imajo svoj pogled na izobraževanje gluhih otrok, in sicer:
 - a. umestiti znak in vrsto znaka v šolski program,
 - b. integracija nasproti segregaciji,
 - c. vključenost Gluhih posameznikov v šolski sistem.

1.6 GLUHI KOT KULTURNO DRUGAČNI

Jacobs (po Glickman, 1996) opisuje Gluhe ljudi kot pripadnike manjšine. Primerjal je manjšino Gluhih ljudi z ostalimi rasnimi ali etničnimi manjšinami, in ne z ostalimi skupinami oseb s posebnimi potrebami. S tem je opozoril na to, kar danes razumemo kot različne stopnje Gluhe identitete. Pozorni moramo biti na dejstvo, da Gluhe osebe sestavljajo skupino manjšine, zato predstavljajo enak problem kot ostale manjšine. Večina torej sprejema in odloča o konceptu usode obstoja posameznikov manjšin.

Paddenova (po Glickman, 1996) predstavi razumevanje izgube sluha Gluhih ljudi. Biti Gluh običajno pomeni, da ima oseba določeno stopnjo izgube sluha. Tip in stopnja izgube sluha nista pomemben kriterij, da nekdo postane Gluh. Bolj kot to je pomembno, ali se ta oseba identificira z ostalimi Gluhimi ljudmi in/ali se vede kot Gluha oseba. Gluhi ljudje se običajno ne zavedajo podrobnosti glede izgube sluha, ki jih imajo njihovi Gluhi prijatelji, zato so velikokrat presenečeni, kaj lahko nekateri počnejo z ostanki sluha.

Padden (po Glickman, 1996) posveča veliko pozornost imenovanju posameznih stopenj izgube sluha, s katerimi opisujemo gluhe ljudi. Slišišči posamezniki se zelo pogosto razlikujemo med posameznimi stopnjami izgube sluha. Primer: izraz „naglušen“ je bolj cenjen in kaže na večjo stopnjo povezanosti s slišiščim svetom. Po navadi je takšna oseba zmožna več interakcij s slišiščo okolico. Izraz „gluh“ pa ima negativen prizvok in kaže na implikacijo, da je sporazumevanje s to osebo težje. Po navadi takšna oseba tudi ne govori (uporablja glasovnega govora) in ne uporablja besednega¹⁷ govora kot enega izmed možnih načinov sporazumevanja. Iz tega lahko povzamemo, da je morda za gluhega posameznika boljše, da se

¹⁷ verbalnega

ne opiše z besedo gluhi. Vendar med Gluhimi ljudmi razlika v izgubi sluha ni pomembna za sam odnos med skupinama gluhih in naglušnih. „Gluhi“ ni drugo ime za gluhotu in ne ime za identifikacijo z drugimi Gluhimi ljudmi. Oseba, ki se nauči živeti z Gluhimi in v interakciji z Gluhimi ljudmi, kmalu spozna, da obstaja le eno ime za vse člane kulturne skupine, ne glede na stopnjo izgube sluha, ki jo mi poimenujemo gluhotu „biti gluhi - nezmožen slišati“. Znak DEAF pa lahko pomeni v ASL stavek s pomenom „moji prijatelji“. Nekateri raje privzamejo izraz „sem naglušen“, kot da privzamejo ime skupine, h kateri pripadajo. Vendar veliko Gluhih oseb interpretira to kot neke vrste „šopirjenje“, saj se ti posamezniki postavljajo s svojo izgubo sluha pred drugimi (Padden, po Glickman, 1996, str. 119).

Iz izbora literarnih del, po katerih je izšel članek Paddenove, obstaja veliko besedil Bena Behana, ki je pisal kolumne v massachusettskem časopisu z naslovom Deaf Community News, ki opisujejo nekatere značilnosti, povezane s kulturo gluhotu/gluho kulturo (cultural deafness). Po isti antologiji je Kannapell (po Glickman, 1996) zapisal, da se lahko Gluhi ljudje vedejo kot Gluhi oziroma kot sliščeči. Primer: če se gluha oseba vede kot sliščeča, potem bodo ostali gluhi uporabili kretnjo/znak „sliščeči“, kar pomeni, da „on razmišlja kot sliščeča oseba“. In obratno, če se gluhi vede kot gluhi, lahko drugi odkretajo „močno gluhi“ ali kot „fluenten v ASL“, kar pomeni, da je oseba kulturno gluha in predana Gluhi skupnosti. Kannapell (po Glickman, 1996) pravi, da Gluhe kulturne skupnosti ne definirajo le spretnosti v ASL, ampak tudi stališča, vrednote in izkušnje s skupnostjo.

Higgins (po Glickman, 1996), sliščeči sociolog Gluhih staršev, je označil Gluhe ljudi kot „avtsajderje v sliščem svetu“. O Gluhi skupnosti in Gluhi identiteti je razmišljal kot o fenomenu, ki ga je primerjal z drugimi avtsajderskimi skupinami. Pravi, da so gluhi ambivalentni glede svoje gluhotu. Na eni strani se Gluhi zadovoljijo s tem, da so gluhi in najdejo svoj smisel v obstoju, vzroku, identiteti in socialni vključitvi v Gluho skupnost. Po drugi strani pa se soočajo z obtožbami, diskriminacijo in stigmatizmom, ki jim predstavljajo največjo oviro v življenju. Medtem ko članstvo v gluhi skupnosti temelji na identifikaciji z gluhimi ljudmi, članstvo v skupnosti podpira in skrbi za identiteto Gluhih ljudi in prilagajanje na gluhotu. Smisel celote in pripadanja se doseže znotraj Gluhe skupnosti, ki pa je majhna znotraj sliščevega sveta. Življenje znotraj skupnosti bogati in je le redkost za kakršno koli zamero. Obstaja le domneva, da bi se gluhi, ki niso člani skupnosti, ukvarjali bolj s problemom o izgubi sluha, kot tisti, ki so člani skupnosti. Kakor koli člani živijo znotraj sliščevega sveta, kjer je gluhotu v ozadju, je zato za člane skupnosti (predvsem s praktičnega vidika) boljše, da bi spet slišali. To bi nekaterim Gluhim sicer pomagalo, saj bi bili s tem bolj fleksibilni v sliščem svetu. Vendar ne glede na to kot člani Gluhe skupnosti vseeno sprejemajo svojo gluhotu (Higgins, po Glickman, 1996, stran 121).

Higginsov (po Glickman, 1996) pogled na to protislovje kaže refleksijo njegovih občutij kot *slišočega otroka Gluhih staršev ali pa je to njegov odraz izgube diferenciacije nad različnimi stopnjami v procesu postajanja Gluhe osebe*. Zaveda se, da se gluhi različno družijo z Gluho skupnostjo in ta stopnja povezanosti/združitve dramatično vpliva na oblikovanje samopodobe (self-concept) Gluhih ljudi. Osredotočen je na dejstvo, da sta slišanje in govorjenje primarna načina, s katerima lahko Gluhi premostijo oviro med Gluhimi in slišočimi, torej med njimi in nami. Kako Gluhi sprejemajo druge gluhe, je odvisno od tega, koliko neka gluha oseba govori, koliko ostankov sluha ima, kako se vede in kako sprejema svojo gluhoto.

Veliko informacij o Gluhi identiteti in pripadnosti skupini lahko najdemo na videokaseti *Deaf Culture* (Bienvenue & Colonos; po Glickman, 1996). Nekatere izmed njih so:

- pomemben vidik kulturne identitete Gluhih je v sprejemanju sebe kot Gluhega človeka, v sposobnosti komuniciranja v ASL, v poznavanju socialnih pravil kulture Gluhih in izobraževanju v šolah za Gluhe;
- kulturno Gluhi ljudje se ne sprašujejo o stopnji izgube sluha (čeprav veliko integriranih študentov to počne);
- pristni (native) Gluhi otroci oziroma Gluhi otroci Gluhih staršev prenašajo kulturo na svoje vrstnike;
- oznaka „slušno oviran/oviran v slišanju (hearing impaired)“ ima negativno konotacijo, saj beseda “hearing” označuje identiteto. Gluhi integrirani diplomanti in nekateri drugi Gluhi uporabljajo ta izraz takrat, kadar se družijo s slišočimi;
- obstaja veliko načinov, kako se lahko slišočča oseba vključi v Gluho skupnost, žal pa le-ta ne more biti jedro članstva Gluhe kulture. Gluhe osebe sestavljajo Gluho skupnost.

Padden in Humphries (po Glickman, 1996) sta opredelila razlike, kako Gluhi in slišočči oblikujejo in doživljajo pomen gluhot. Slišočči ljudje se pri razumevanju gluhot opirajo na metaforo „tišina“. Gluhoto vidijo kot neko pomanjkanje ali izgubo in s tem zaključujejo, da so življenja Gluhih prazna. Gluhota pa po navadi ni popolna oziroma absolutna. Gluhi ljudje uporabljajo določene znake ali geste, ki so ekvivalentni veliko zvokom in imajo svoj način osmišljanja zvokov. Gluhi ljudje se zavedajo zvokov okoli sebe, ampak o njih razmišljajo drugače kot slišočči. Njihov svet ni le tišina, njihov svet je poln. Gluho kulturo opisujeta kot kulturo, kjer imajo ljudje „drugačno središče razmišljanja“, kjer je gluhot cenjena in ni nek primanjkljaj. Zato Gluhi ljudje nočejo biti obravnavani kot osebe z okvaro sluha ali motnjo sluha. Z uporabo takšnih evfemizmov¹⁸ slišočči po navadi žalimo Gluhe ljudi. Fraza “majhna okvara slišanja” slišočim pomeni “lažjo izgubo sluha”, kulturno Gluhim pa pomeni prav

¹⁸ Beseda, pomen ali zveza, s katero se izognemo neprjetnemu včasih tudi neprimernemu izrazu

nasprotno. Torej pomeni "večino Gluh, ampak malo še slišječ". Reči nekemu, da razmišlja kot slišječa oseba, ni ravno kompliment znotraj Gluhe skupnosti¹⁹.

Osnovni pomen avtorja pripisujeta izrazu "naučiti se biti Gluh". Od tega je odvisno, ali bo nek gluhi otrok raje v Gluhi ali slišječih okolici. Za Gluhe otroke gluhoti predstavlja nekaj normalnega, naravnega, nekaj danega ob rojstvu. Zanj izraz Gluh pomeni "mi", toda srečuje tudi druge ljudi, ki jim izraz Gluh pomeni "oni". To pa predstavlja Gluhemu otroku drugačen pogled na gluhoti. Naenkrat spozna, da se pogled slišječih na gluhoti razlikuje od pogleda Gluhih nanjo. Otroci tako odkrije, kaj je gluhoti in postane prominenten vidik v njegovem življenju, termin, okoli katerega se vedenja ljudi spreminjajo. Ljudje, ki ga obkrožajo, nenehno razpravljajo o gluhoti. Otroci pa nikoli prej ni pomislil o sebi, da bo kdaj postal predmet razprave. Celotni njegov jezik (sredstvo za sporazumevanje) predstavlja samo nekatere znake interakcije z drugimi in tako postane objekt debate. Ljudje so ali proti ali za ASL. V veliko zgodbah, ki so jih pripovedovali Gluhi otroci Gluhih staršev, sta Padden in Humphries (po Glickman, 1996) ugotovila enak vzorec "odkritja gluhoti (deafness is discovered)". Gluhi otroci odkrije pravi pomen gluhoti šele takrat, ko se sreča s širšim svetom oziroma okoljem okoli sebe.

Za otroke, ki se rodijo slišječim staršem ali pridobijo gluhoti v zgodnjem obdobju življenja, predstavlja gluhoti pomembno oviro v njihovem življenju. Gluhoti obravnavajo samo z izrazi, ki jih razumejo slišječih ali kot jo opisujejo zgolj slišječih ljudje. Gluhi otroci slišječih staršev živijo v svetu izolacije in nezmožnosti, brez temeljnih osnov jezika, ki daje smisel njegovemu stanju²⁰. Postati Gluhi ali razviti Gluho identiteto je odvisno od tega, koliko sreče ima gluhi otroci, da se rodi v Gluhi družini. Gluhi otroci slišječih staršev bolj ali manj razmišljajo o gluhoti kot o nekem slišječem konstrukt, medtem ko Gluhi otroci Gluhih staršev razumejo gluhoti kot Gluhi konstrukt, ki predstavlja nekaj običajnega, naravnega. Bistvo Gluhe identitete ni v tem, da nekdo govori, kako naj bi postal Gluhi, ko si nekaj izgubil, ampak v tem, da pripadaš skupnosti, kjer si skupaj z ljudmi, za katere veljajo ista pravila, norme in vrednote.

¹⁹ Ta negativna konotacija slišjanja je s strani oralno gluhih (tistih gluhih, ki se imajo za slišječih) razumljena takole: z besedo ORAL priključimo veliko ekstremnih stereotipov v zvezi z gluhoti, in sicer MIND RICH in ALWAYS PLAN (besede, pisane z velikimi tiskanimi črkami, predstavljajo angleške opomnike za ASL znake. Te opombe so aforizmi, sklepne besede znakom in ne gre za dobesečni, čisti prevod). ORAL posamezniki so stereotipno predstavljeni kot člani, ki prihajajo iz slišječih družin, kjer so družine nefleksibilne v sprejemanju otrokovega vedenja. Ko se družina opre zgolj na oralizem, lahko rečemo MIND RICH. Drugi stereotip kaže na tipično oralno osebo, na nekoga, ki neprestano poskuša uspešno preiti različne faze kot slišječa oseba (ALWAYS PLAN). Najmočnejša konotacija besede ORAL je definirana kot "tisti, ki strmi k nasprotju in nekritično sprejema svet drugih" Padden in Humphries (po Glickman, 1996, str. 122).

²⁰ Primer: za Tonija je pomenilo biti Gluhi biti oddaljen, ločen od svoje družine in prijateljev. Bil je torej gluhi in bolan. Za Roka, ki je otroci Gluhih staršev, pa je bila gluhoti nekaj samo naravnega. O njej ni razmišljal kot o posledici nekega dogodka, ampak o nečem danem, samoumevnem.

1.6.1 POMEMBOST ASL / znakovnega jezika

Še preden so se začele študije o ASL in o Gluhi kulturi, so se Gluhi ljudje zavzemali za znakovni jezik preko diskusij o šolanju gluhih otrok. Jacobs (po Glickman, 1996) je odločno zavračal stare opazke glede Gluhe skupnosti, predvsem zagovornike oralnega šolanja gluhih otrok. V manualizmu, učenju znakovnega jezika, je videl smisel obstoja in izobraževanja gluhih, zato je svoje zagovarjanje poimenoval manualizem. Jacobs in še nekateri drugi (Glickman, 1996) so bili zagovorniki Gluhe skupnosti in uporabe znakovnega jezika. Paddenova (Glickman, 1996, stran 124) je opisala nekaj vrednot Gluhe kulture in ena od njih je prav gotovo spoštovanje ASL. Zapisala je: "... pomemben cilj Gluhih ljudi je, da sprejemajo in prepoznavajo svojo zgodovino in uporabo znakovnega jezika kot sredstvo ali način komunikacije". Padden in Humphries (po Glickman, 1996) nista diskutirala o razvoju Gluhe identitete, ampak o "spreminjajoči se zavesti (changing consciousness)" Gluhih ljudi o sebi in o tem, kako naj se Gluhi ljudje "naučijo biti Gluhi".

Tako, kot v vseh drugih manjšinah, tudi pri Gluhih ljudeh izvira pogled o sebi iz njihovih socialno-zgodovinskih okoliščin/korenin. Povečanje samo-opravnomočenja²¹ Gluhih ljudi je odsev spreminjanja posledic pomena "biti Gluh". Bistvo te spremembe je v novem razumevanju znakovnega jezika. Preden so lingvisti odkrili znakovni jezik, zanj ni bilo nobenega formalnega izraza, zato so ga opisovali kot znakovni jezik ali kot način manualne komunikacije. Novo razumevanje znakovnega jezika kot polnega jezika je pomagalo Gluhim ljudem. S tem so postali ljudje s svojim jezikom, ki so ponosni na svoj način komunikacije. Hkrati ob tem čutijo ponos, da je njihov jezik bogat in kompleksen naravni jezik. Sporazumevanje v znakovnem jeziku ima za Gluhe velik pozitiven pomen, ki pa je včasih protisloven/ambivalenten, kar se kaže v govorjeni²² komunikaciji gluhih v slišočem dominantnem svetu. Nekdo ne more uporabljati znakovnega jezika in hkrati govoriti v drugem jeziku (če ni dvojezičen). To je eden od razlogov, zakaj Gluhi ljudje ne cenijo govora. Drugi razlog pa je v tem, da večina slišočih učiteljev želi Gluhe naučiti govoriti.

Padden (po Glickman, 1996) opaža, da se sprememba v identiteti Gluhih ljudi odraža v spremembah načina sprejemanja govora. Takšen je lahko primer konflikta, kjer gluhi otrok lahko ceni svojo sposobnost govorjenja in lahko uporablja govor, kadar komunicira z drugimi ljudmi. Sčasoma pa spozna, da govor nima enake pozitivne veljave pri Gluhih ljudeh, kot jo ima pri slišočih ljudeh. Čeprav lahko nekateri Gluhi slišijo nekaj govora in celo govorijo, govor ni sprejemljiv način vedenja znotraj te kulturne skupine. Gluh posameznik tako ugotovi, da mora spremeniti tudi način vedenja, za katerega je mislil, da je običajen in pozitiven.

²¹ Self-empowerment

²² Spoken

Higgins (po Glickman, 1996) ugotavlja, da bolj kot je oseba integrirana znotraj Gluhega sveta, manj jo zanimajo standardi slišočih, vezanih na uporabo različnih slušnih pripomočkov, uporabe govora ipd. ... Članstvo in pripadnost v Gluhi skupnosti zmanjšuje možnost uporabe govora in odgledovanja, zmanjšuje željo po podobnosti gluhih s slišočimi.

V zatiranih manjšinah je jezik srž problema (Glickman, 1996), fluentnost v znakovnem jeziku in sposobnost prilagajanja komunikacijskih strategij pa so pomembni zaznamovalci identitete Gluhih ljudi.

1.6.2 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE/ŠOLANJE GLUHIH

Gluihi ljudje so bili že stoletja zaskrbljeni glede svojega izobraževanja. Svojo skrb so izražali z zagovarjanjem manualizma in z napadom na oralizem. Jacobs (po Glickman, 1996) je bil še zlasti silovito naravnani proti nekaterim značilnostim oralnega šolanja, čeprav je nekatere zagovornike totalne komunikacije nagovarjal k njihovemu paternalizmu²³.

Učitelji, ki podpirajo čisto oralno metodo sporazumevanja, so po navadi bolj paternalistični kot tisti, ki tega tako odločno ne počnejo. Verjetno tudi zato, ker je nekaterim gluhim spodletelo pri učenju tako togih govornih sposobnosti in zaradi učiteljeve nezmožnosti manualnega (ročnega) komuniciranja. Za nekatere je bil takšen način komuniciranja preveč zapleten in so se posluževali lažjih načinov sporazumevanja. Tisti, ki zagovarjajo totalno komunikacijo, niso tako napadalno paternalistični kot zagovorniki oralne metode, vendar so še vedno mnenja, da je manualno komuniciranje nenaravno in da znakovni jezik predstavlja drugi jezik (prvi jezik je jezik večine).

Gluihi pa še vedno sprejemajo totalno komunikacijo kot manualni program, vendar v zadnjih letih postajajo zaskrbljeni nad uporabo verbalnega jezika v kretnjah (na primer: angleščina v kretnjah oziroma signed English). V naš prostor bi to lahko prenesli kot uporabo slovenščine v kretnjah. Z naraščanjem lingvističnega popačenja in izkrivljanja Gluhih ljudi se je podpora kretnji spremenila v podporo znakovnemu jeziku. Zaskrbljenost za naravni kod sporazumevanja v gluhih programih je zbledela z naraščanjem števila gluhih otrok, vključenih v redne oblike šolanja in tudi tistih, ki so se odločili za polžev vsadek.

Večjo skrb v današnjem času predstavlja integracija (vključitev gluhih v slišočče šole). Gluihi pisatelji (Glickman, 1996) opozarjajo na dve stvari:

- kritika integraciji, saj le-ta po navadi gluhe izolira in ne integrira,
- klic po ustanovitvi izobraževalnih programov za gluhe, ki so resnično bikulturalni.

²³ Na videz pokroviteljski, zaščitniški

Behanovo (Glickman, 1996) kritiziranje integracije opozarja na nekaj dejstev v zvezi z vključitvijo gluhih v slišne okolje. Šole za gluhe so bile po navadi glavno središče socializacije Gluhih otrok v Gluho kulturo. S povečanjem integracije²⁴ oziroma z nenehnim vključevanjem gluhih otrok šole slišnih lahko to predstavlja dramatično oviro, celo grožnjo Gluhi kulturi. Integracija predstavlja neke vrste nasilje, ki se izvaja nad Gluhimi v zvezi s čisto komunikacijo in vsiljeno integracijo z vrstniki. Behan (po Glickman, 1996) obsoja prakso in slišne strokovnjake, učitelje in snovalce zakonodaje, saj se ti nikoli niso posvetovali z Gluho skupnostjo v zvezi z vključitvijo gluhih otrok v slišne šole.

Bilingvalno izobraževanje predstavlja eno od možnih rešitev šolanja gluhih. Bienvenue (po Glickman, 1996) pravi, da bilingvalno in bikulturalno (v nadaljevanju BI-BI) šolanje ne pomeni še ene nove metode izobraževanja gluhih, ampak gre za filozofijo. Ko se šola odloči za BI-BI program šolanja gluhih otrok, to pomeni, da bo spoštovala jezik in kulturo Gluhih otrok v razredu in izven njega (tekem šolanja). BI-BI filozofija sloni na spoštovanju pravic gluhih otrok. Gluhim otrokom se dovoli usvajanje in učenje naravnega jezika ter pridobivanje fluentnosti v ASL. Hkrati pa BI-BI šole poskrbijo, da se otroci srečajo z ameriško kulturo gluhih. BI-BI prav tako podpira, da gluhi otroci usvojijo spretnost pisanja drugega jezika (angleščine) in da razvijejo zavest o širši ameriški kulturi, kamor pripada večina njihovih staršev.

Pravo bilingvalno izobraževanje teži za tem, da v njem poučujejo Gluhi člani Gluhe kulturne skupnosti. Problem pa je seveda tudi v tem, da se nekateri starši gluhih otrok ne strinjajo z idejo, da njihovi otroci pripadajo Gluhi skupnosti. Bistvo tega problema lahko iščemo v oblikovanju identitet gluhih otrok. Kako bodo Gluhi otroci videli in dojemali sebe znotraj slišnega sveta, je odvisno od razvoja identitete. Z vidika kulture Gluhih je torej pomembno, kakšno vlogo imajo posamezni člani Gluhe skupnosti na zakonodajo in storitve, ki se tičejo gluhih ljudi.

Leta 1988 je Behan (po Glickman, 1996) v svojem članku z naslovom *The War Is Not Over* opozoril na štiri ključne zahteve v zvezi s šolanjem gluhih otrok:

1. naj bo 50 % Gluhih učiteljev,
2. ASL in Gluha kultura naj bosta integralni del kurikulumu,
3. naj bo vsaj 50 % Gluhega vodstvenega kadra šol (zaradi vpliva na zakonodajo).
4. v svetu že imamo Gluhe nadzornike²⁵.

Gluhi ljudje izražajo zelo močne občutke glede izobraževanja gluhih otrok. Tri glavne točke takšnih diskusij so:

²⁴ Angleški izraz *mainstreaming*

²⁵ V znakovnem jeziku ASL to pomeni *DEAF SUPERINTENDENTS NOW*

1. mesto znaka (znakovnega jezika) v prostoru, izobraževalni program,
2. integracija proti samostojnim gluhim programom,
3. stopnja vključenosti Gluhih posameznikov v šolski sistem.

Proces razvoja identitete je odvisen od sprememb na teh treh področjih. Za ljudi, ki so vključeni v Gluho skupnost, ima gluhotu prej socialni kot medicinsko avdiološki pomen. Biti Gluh, pomeni biti član posebne skupine, ki zahteva svojo kulturo in svojo skupnost. Slišiči razumejo gluhoto kot tragično medicinsko nezmožnost početi nekaj, ker verjamejo, da je uspešna oseba z okvaro sluha tista, ki je polno integrirana v slišič svet, in ne oseba, ki živi znotraj mej Gluhega geta. Proces razvoja Gluhe identitete mora vključevati več Gluhega razumevanja gluhotote kot slišičečega, medicinskega.

Vsebino identitet Gluhih ljudi določimo z vedenjem in dožemanjem Gluhih ljudi o sebi, saj je to ključnega pomena za razvoj Gluhe identitete. Če definiramo pojem Gluha kultura, moramo v prvi vrsti spoštovati znakovni jezik in verjeti, da Gluhi otroci potrebujejo dostop do znakovnega jezika že v zgodnjem otroštvu. Načela razumevanja Gluhe kulture so:

- socialno-kulturno razumevanje gluhotote in ne medicinsko-patološko,
- spoštovanje ideje druženja z Gluhimi in ljudmi ter spoštovanje Gluhe kulture in skupnosti,
- zdrava »paranoja« slišičih ljudi in slišičečega paternalizma glede gluhotote,
- razvrednotenje govora, odgledovanja in uporabe slušnih pripomočkov,
- osnovna pravica Gluhih je, da sami nadzorujejo svoja življenja.

1.7 SAMOSPOŠTOVANJE V OBDOBJU MLADOSTNIŠTVA

Samospoštovanje je dimenzija osebnosti, ki je v svoji dobi raziskovanja dobila toliko pozornosti kot noben drug koncept do sedaj. Veliko raziskovalcev ga pojmuje kot barometer za uspešno reševanje problemov ter prilagajanje. Ugotovitve so pokazale, da imajo ljudje z nizko stopnjo samospoštovanja več težav v prilagajanju in ljudje z visokim samospoštovanjem lažje obvladujejo različna področja dela (Coleman, 1999).

Nizko samospoštovanje je povezano z depresijo, anksioznostjo in slabšo šolsko učinkovitostjo. Veliko študij je poročalo o splošno nižjih stopnjah samospoštovanja pri dekletih kot pri dečkih (Coleman, 1999).

Nekateri avtorji menijo, da je samopodoba splošen termin, ki vključuje pojem samospoštovanja. Razlika med samospoštovanjem in samopodobo ni bila empirično dokazana in je konceptualno nejasna. Kljub priljubljenosti sam koncept ni jasno definiran: mnenja se razlikujejo glede njegovih osnovnih značilnosti, razvoja in delovanja.

Izrazi, kot so samosprejetje, samopotrditev, samospoštovanje, samozavest, samozaupanje, občutenje lastne pomembnosti, lastne moči in uspešnosti, so opredelitve splošnega samovrednotenja (Global Self - Esteem). Skoraj vse definicije navajajo, da je samovrednotenje vrednostno opredeljevanje samega sebe, ocenjevanje samega sebe kot celote ali le posameznih značilnosti s pozitivnim ali negativnim predznakom. Vrednotenje samega sebe je v tesni povezavi z uveljavljenim sistemom vrednot in vrednoto socialnega okolja, v katerem posameznik živi. Ljudje imamo tako splošno kot specifično samospoštovanje (Malhi, Reasoner, 2000).

Rosenberg (1965, po Lamovec, 1994) označuje samospoštovanje kot pozitivno ali negativno stališče do samega sebe. Pozitivno stališče ali visoko samospoštovanje pomeni, da se posameznik ceni, da je zadovoljen sam s seboj, da se čuti vrednega spoštovanja idr. In obratno: oseba z negativnim stališčem do sebe ali z nizkim samospoštovanjem, se ne ceni, svojih lastnosti ne odobrava, njeno mnenje o sebi je negativno itd. (Rosenberg; po Kopal, 2000) je postavil dve predpostavki, in sicer najprej, da se samospoštovanje nanaša na splošno samooceno posameznika, in zatem je menil, da je potrebno ločiti več delov samospoštovanja, od katerih je splošno samospoštovanje le eno izmed mnogih; po njegovem je potrebno proučevati obe ravni (Lamovec, 1994). V eni izmed raziskav Rosenberg opozarja na visoko povezanost med nizkim samospoštovanjem, depresijo in anksioznostjo (po Kopal, 2000).

Coopersmith (po Lamovec, 1994) opredeljuje samospoštovanje kot pozitivno ali negativno oceno samopodobe, ki se nanaša bodisi na odobravanje ali na zavračanje samega sebe ter kaže stopnjo posameznikovega prepričanja o lastni sposobnosti, vrednosti in pomembnosti. Izraža stališča odobravanja ali neodobravanja ter kaže stopnjo, v kateri posameznik verjame, da je sposoben, pomemben, uspešen in vreden spoštovanja. Samovrednotenje pa opredeljuje kot občutek, da je posameznik pomemben in učinkovit ter da se zaveda samega sebe. Občutek lastne vrednosti je bolj temeljen kot samoocena in vključuje občutek kompetentnosti, ki ni odvisen od zunanjih ocen. Po njegovem mnenju se pojem lastne vrednosti nanaša na del jaza, ki spoznava, doživlja in deluje (Lamovec, 1994).

Burns (po Kopal-Palčič, 1995) je v samospoštovanju videl proces, v katerem posameznik ocenjuje svoje lastne podvige, sposobnosti in lastnosti v skladu s svojimi ponotranjenimi standardi in vrednotami. Novejše raziskave kažejo, da je samospoštovanje strukturirano,

večrazsežnostno in hierarhično. Strukture so: splošno samospoštovanje, socialno, družinsko, akademsko in lažno samospoštovanje.

Različni avtorji (Branden, Sullivan, Briggs, Brockner, Battle, Waitley, Bandura, po Malhi, Reasoner, 2000) navajajo podobnosti v definicijah samospoštovanja. Malhi, Reasoner (2000) pa ga opisujeta kot vrednostni fenomen. Vrednostno opredeljevanje samega sebe, tako s pozitivne kot tudi z negativne strani, ima velik vpliv na samopodobo. Samospoštovanje je bistveno za posameznikovo samo-kompetentnost in posameznikovo lastno vrednost - to dvoje skupaj lahko pojmuje kot samovrednotenje, ki kaže na posameznikovo prepričanje oziroma zaupanje vase, da je vreden življenja. Občutek kompetentnosti izhaja iz splošnega občutka posameznika kot sposobne, učinkovite osebe, ki se ima pod nadzorom in je opredeljen kot posameznikovo samozaupanje in prepričanje, da se je sposoben spoprijeti z različnimi izzivi v življenju. Medtem ko je samovrednotenje bistveno, da se posameznik brezpogojno sprejme, kot je, ima občutek, da je vreden življenja, in poskuša doseči srečo v svojem življenju. Dobro počutje in mnenje o sebi sta posledici teh dveh komponent (Malhi, Reasoner, 2000).

Iz teorije samospoštovanja izhaja, da je samospoštovanje temeljna potreba: vsakdo potrebuje pozitiven odnos do sebe. Vrednostne ocene o sebi nastajajo, kadar primerjamo sebe z nekim absolutnim kriterijem (idealom) ali s pomembnimi drugimi. Pomembnost vrednotenja samega sebe je odvisna od različnih situacij in različnih preteklih izkušenj v socialnem okolju posameznika. V obdobju mladostništva samospoštovanje nekoliko niha zaradi različnih dejavnikov, ki jih določata tako obdobje kot socialno okolje - iz bolj pozitivne stopnje v bolj negativno in obratno. V obdobju odraslosti pa ostaja razmeroma nespremenljivo (Lamovec, 1994).

Na samospoštovanje vplivajo zunanji in notranji dejavniki. Zunanji so tisti, ki se nanašajo na zunanje okolje, kot je vpliv staršev in pomembnih drugih, medtem ko notranji izhajajo iz osebe same kot samoprepričanje, osebno pričakovanje ... Zunanji dejavniki so kritični za doseganje samospoštovanja v otroštvu, saj le-to ni določeno z rojstvom (Malhi, Reasoner, 2000).

Opis faktorjev, ki vplivajo na samospoštovanje (Malhi, Reasoner, 2000):

- družina

Razvoj samospoštovanja se začne že zelo zgodaj. Družina je osnovni, primarni predstavnik socializacije. Ko smo mladi, se vidimo tako, kot nas vidijo naši starši, in občutimo, ali smo zaželeni ali ne. Mnoge raziskave so pokazale, da vzgoja zelo vpliva na samospoštovanje. Starši, ki imajo visoko samospoštovanje, po navadi vzgojijo otroke z visokim samospoštovanjem in obratno. Prav tako so raziskave pokazale, da imajo matere, ki so

sovražne, preobčutljive in kaznovalne, otroke, ki so nejevoljni, otožni, neprilagodljivi in žalostni, medtem ko imajo matere, ki so emocionalno stabilne in vesele, dobro prilagodljive otroke.

- mnenje drugih

Velikokrat sebe vidimo tako kot nas vidijo drugi. Visoko samospoštovanje imajo osebe, ki so dobro sprejete v svoji sredini kot na primer z vrstniki ali učitelji.

- zunanji videz

Raziskave so pokazale, da ima videz oziroma telesna podoba odločilno, pomembno vlogo pri doseganju samospoštovanja. To pa je zaradi dejstva, da je mnenje drugih o nas bazirano na našem zunanjem videzu. Radi sodimo ljudi po zunanjem videzu.

- akademski uspeh

Dobre ocene so zasluga za znanje, spretnosti in vrline. Samospoštovanje in akademski uspeh korelirata zelo visoko pri sedmih do petnajstih let.

- samoprepričanje

Samoprepričanje oblikuje posameznikovo samopodobo, ki vpliva na stopnjo samospoštovanja. Ko ima posameznik pozitivno samopodobo, razvija občutja za osebno vrednost in zmožnost. To so misli in ideje v našem razumu, ki smo jih sprejeli za resnične.

- osebna pričakovanja

Kar je uspeh za nekoga, je lahko neuspeh za drugega. Posameznik si sam postavi cilje in jih vrednostno opredeli v svojem vedenju; s tem je dosežena neka stopnja samospoštovanja, ki je zanj pomembna.

- spretnosti, znanje

Oseba brez predznanja, znanja in brez občutka učinkovitosti si ne more zgraditi ustreznega samozaupanja in samospoštovanja.

ZNAČILNOSTI OSEB Z NIZKIM IN VISOKIM SAMOSPOŠTOVANJEM

Stopnjo samospoštovanja so raziskovalci (Rosenberg, Owens, 2001) povezali z velikim številom osebnostnih karakteristik in različnimi vrstami vedenja: pozitivni izidi so praviloma povezani z visokim samospoštovanjem, negativni pa z nizkim samospoštovanjem.

Na osebe z nizkim samospoštovanjem vplivajo enake sile kot na osebe z visokim spoštovanjem. Obe skupini težita k razvijanju občutkov lastne vrednosti, posamezniki uporabljajo in preoblikujejo specifična prepričanja o sebi, da bi dosegli cilj. Skupini pa se razlikujeta v reakcijah na poraz. Medtem ko so ljudje z visokim samospoštovanjem aktivni v nadomeščanju negativnih vplivov poraza, so ljudje z nizkim samospoštovanjem bolj pasivni v sprejemanju negativnih posledic. Ta razlika ima pomembne posledice: negativen izhod ima večji vpliv na osebe z nizkim kot na osebe z visokim samospoštovanjem. Za posameznike z

visokim samospoštovanjem se predvideva, da imajo bolj pozitivne osebnostne lastnosti, so bolj prepričani o svojih sposobnostih in dejanjih, imajo pozitivna pričakovanja ... (Baumeister, 1993, po Avsec, 2000).

Rosenberg (Cohen, 2003, str. 15) je opisal osebo z visokim samospoštovanjem kot / ... nekdo, ki ne razmišlja o sebi, da je boljši niti slabši kot večina drugih ... / in v nasprotnem primeru velja za nizko samospoštovanje sledeče / ... posameznik se premalo spoštuje in razmišlja o sebi kot o nevredni osebi ali celo nepopolni osebi .../.

Osebe z visokim samospoštovanjem verjamejo, da so dobre na različnih področjih in se učinkovito spoprijemajo s porazi ter razočaranji. Te dobre lastnosti jih vodijo k asertivnim²⁶ oblikam samopotrjevanja. Rosenberg (po Malhi, Reasoner, 2000) pravi, da osebe z visokim samospoštovanjem ne nastopajo arogantno, objestno, predrzno in ne zaničujejo drugih oseb. Posamezniki z visokim samospoštovanjem doživljajo višje subjektivno blagostanje. So bolj prilagojeni in doživljajo več pozitivnih emocij. Ko se samospoštovanje zviša, govorimo o občutkih sreče, varnosti, naklonjenosti, energetski polnosti, živahnosti, umirjenosti in spontanosti. V primeru, ko se samospoštovanje zniža, govorimo o občutkih nesreče, jeze, zaskrbljenosti, neroveze in neorganiziranosti (Rosenberg, Owens, 2001).

Posamezniki z nizkim samospoštovanjem so bolj občutljivi glede lastnih sposobnosti in doživljajo sebe kot manj uspešne pri izvajanju določenih nalog in vlog. So bolj občutljivi za razvoj duševnih motenj, na primer za depresivnost in brezup (Baumeister; po Avsec, 2000).

Osebe z nizkim samospoštovanjem so nagnjene k prepričanju, da niso dobre in uspešne na različnih področjih. Velikokrat je vzrok za tako nizko samospoštovanje v drugih ljudeh, zaradi njihovega podcenjevanja, kritike in nezadovoljstva. Zaradi tega vsega pa se ljudje z nizkim samospoštovanjem le težka uspešno spoprijemajo s porazi in razočaranji (Rosenberg, Owens, 2001). Te značilnosti onemogočajo njihovo sposobnost neposrednega potrjevanja lastne vrednosti. Nekaj značilnosti oseb z nizkim samospoštovanjem: domišljavost, preobčutljivost na kritike, nenaklonjenost k izražanju idej, težave pri sprejemanju pohval, nenehno potrjevanje drugih, nezmožnost očesnega kontakta, kronična depresivnost, odvisnost od alkohola, motnje prehranjevanja (Malhi, Reasoner, 2000).

Na splošno je visoko samospoštovanje pojem dobrega zdravja, vendar Baumeister (po Avsec, 2000) opozarja tudi na negativne posledice visokega samospoštovanja. Meni, da visoko

²⁶ Za asertivnost so po Feyu značilni sposobnost argumentiranja misli, vzdrževanje teme, odpiranje komunikacije, pravilni *turn taking* - izmenjavanje, sposobnost prositi za pomoč. Responzivnost je sposobnost otroka, da odgovori, izvede ukaze. Na osnovi teh kriterijev se prepozna štiri tipe otrok: pasivni otroci so bolj responzivni in manj asertivni; neaktivni otroci so neasertivni in neproduktivni; nekomunikativni otroci so bolj asertivni in manj produktivni; aktivni otroci so asertivni in produktivni (Bonifacio Hvastja Stefan, 2004, 220).

samospoštovanje sicer koristi posamezniku, vendar škodi drugim, saj so za posameznike z visokim samospoštovanjem značilne tudi večje agresivne tendence.

1.8 STIGMA: KAKO RAVNAMO S TISTIMI, KI SO DRUGAČNI?

Raziskave na področju specialne edukacije kažejo, da so tisti posamezniki, ki so gibalno ovirani, najbolj stigmatizirani (Bender; po Scheetz, 2001). Ljudje se sčasoma spreminjajo kot tudi njihova mnenja. Vendar je zanimivo, da so stališča, vedenja do oseb s posebnimi potrebami ostala dokaj negativna kljub inkluzivni politiki. V vsakodnevnih interakcijah polnočutnih oseb in oseb s posebnimi potrebami se srečamo s tem, da družba pomanjkljivo razume pričakovanja in potrebe oseb s posebnimi potrebami. Ko govorimo o stigmatiziranju Gluhih, je Higgins (po Scheetz, 2001) oblikoval pet iztočnic, katerim moramo nameniti posebno pozornost. Te iztočnice so diskreditiranje gluhih skozi njihovo kretanje (uporabo znakovnega jezika), označevanje gluhotе kot glavni status teh oseb, razsežnost gluhotе, preiskovanje gluhotе s strani širše slišče družbe in potreba po sprejetosti v vsakodnevnih srečanjih:

1. Diskreditiranje Gluhih - izraz diskreditiranja uporabljamo v odnosu do tistih polnočutnih posameznikov, ki se posmehujejo in norčujejo iz gluhih oseb predvsem na račun uporabe manualne komunikacije. Gluhota je lahko nevidna motnja, postaja pa očitna takrat, ko želimo z gluhim posameznikom vzpostaviti stik oziroma komunicirati z njim. Ko konverzacija zahteva izmenjavo informacij skozi ali z uporabo znakov in z uporabo nekaterih vokalov, je sogovornik, ki je vključen v takšno interakcijo, še bolj pozoren nase in druge.
2. Gluhota kot glavni status, ki ga je definirala avtor, ilustrira filozofijo neprizadetih o tem, kaj pomeni neuspeh in pomanjkanje neke določene skupine. Ena pomembnih značilnosti tega pogleda je vsekakor razumevanje komunikacijskih razlik med Gluhimi in polnočutnimi/slišječimi. Individualne karakteristike ne opazimo in pozitivne lastnosti spregledamo.
3. Razsežnost gluhotе - definirana je kot koncept z naslednjim opisom: ko je nekdo nezmožen nečesa, je po navadi negativno označen. To pomeni, da se del avtonomije, telesa, ki je prizadet, generalizira na celotno telo. Izguba sluha lahko tako zaobsega tudi mentalne sposobnosti in zmožnosti izvajanja vsakodnevnih opravil. Zgodovinsko gledano lahko v tem iščemo vzrok, zakaj so včasih uporabljali izraz »gluhi in neumni« (dumb and deaf). Čeprav se je ta izraz uporabljal za tiste, ki niso mogli niti govoriti niti slišati, je s svojim konotacijskim pomenom kazal na neumno osebo. To frazo danes

uporabljajo zgolj kot profesionalni žargon. Gluhe ljudi pa še vedno ta izraz vznemirja, če se le-ta uporablja v slišiči skupnosti.

4. Preiskovanje gluhot - gre za proces določanja oseb na podlagi izgube sluha in njihovih zmožnosti oziroma ugotavljanje zmožnosti opravljanja nekih nalog.
5. Potreba po sprejetosti - to je najbolj kritično področje, saj vsak posameznik na tem svetu teži za tem, da bi bil sprejet, najsibo to v družini ali izven nje, med vrstniki, sošolci ali sodelavci ipd. ... Skozi vsakodnevne interakcije večina gluhih zaznava nesprejetost širše družbe. Pomanjkanje sprejetosti, občutki zanemarjanja in neuspehov, s strani stereotipnosti pa obstajajo vtisi, ki povečujejo stigmo. Gluhi svoje interakcije s slišičimi opisujejo kot popoln nesporazum in nerazumevanje, kot tišino ter nezadovoljivo interakcijo. Gluhi posamezniki odkrijejo tako imenovana nebesa, ko se srečajo in družijo s člani Gluhe skupnosti, kjer ima manualna komunikacija svoje mesto.

1.9 KONCEPTUALNI OKVIR MEDKULTURNEGA KOMUNICIRANJA, PROCESA REHABILITACIJE IN PROCESA OBLIKOVANJA GLUHE KULTURNE IDENTITETE

Živimo v svetu, v katerem je mnogo informacij posredovanih s pomočjo zvoka. Avditorni kanal nam²⁷ omogoča izmenjavo idej, združevanje informacij v komunikaciji z drugimi, ki so okoli nas in z nami. Zvok nam prav tako širi in bogati naš vsakdan, izjemnost vrednot, vedenja in mnenj, ki se kažejo z reagiranjem na zvočno sporočilo, ki ga oseba sprejme. Znotraj dogajanja, kjer je zvok zelo pomemben in kjer komunikacija igra življenjsko pomembno vlogo, obstaja mala skupina ljudi, ki jih poznamo kot člane Gluhe skupnosti. Gre za zelo heterogeno populacijo, ki so ji skupne nekatere značilnosti: člani se sporazumevajo s pomočjo vizualnega načina komunikacije in si delijo široko paleto interesov, ki so nastali na podlagi njihove izgube sluha (Schein; po Scheetz, 2001).

Srečanje ali stik Gluhe kulture in slišiče kulture ter medsebojno izmenjavanje informacij lahko imenujemo kot medkulturno komuniciranje pomeni / ... interakcije, odnose, stike, samopredstavljanje, oblikovanje samopodobe med člani različnih socialnih in kulturnih skupin / (Ule, 2005, str. 370). Medkulturno komuniciranje je zahtevno in težko delo, saj gre za stik ali srečanje kultur in ne samo za stik oseb, kjer je potrebno upoštevati medkulturne razlike in

²⁷ Ki imamo tako imenovan normalen sluh

različne socialne kontekste in ozadja, povezana s temi razlikami, najprej pa pomislimo na jezikovne ovire.

Na podlagi teoretičnih izhodišč in empiričnih spoznanj je sestavljen konceptualni okvir medkulturnega komuniciranja, procesa rehabilitacije in procesa oblikovanja gluhe kulturne identitete. Konceptualni okvir raziskovalnega projekta temelji na medkulturni primerjavi in vrednotenju skupin: gluhe in slišče. S primerjavo pridemo tako do pozitivnih kot tudi negativnih elementov slišče in gluhe kulturne identitete.

1.9.1 METODOLOŠKI PROBLEMI

Za raziskovalce predstavlja ta gluhoti in z njo povezana gluha populacija velik metodološki²⁸ izziv, saj ocenjevanje dvojezičnih ali večjezičnih ljudi predstavlja veliko oviro in je zelo zahtevno delo. Kulturni pomen in povezave določenih pojmov v neki kulturi niso povsem enake pojmom v drugi kulturi, kar pomeni, da je včasih zelo težko prevesti specifične različice neke besede iz enega jezika v drug jezik. Glede na to, da primerjamo gluhe in naglušne mladostnike s polnočutnimi mladostniki, moramo poudariti, da so gluhi ljudje sicer lingvistično spretni v uporabi znakovnega jezika, vendar so lahko njihove stopnje v kompetentnosti razumevanja pisnega knjižnega jezika različne. To je seveda odvisno od različnih dejavnikov (inteligentnosti, vzroka izgube sluha, časa izgube sluha, etiologije ...) (po Crowe, 2002). Prevajanje oziroma tolmačenje posameznega instrumenta zahteva zelo previdno in poglobljeno raziskavo.

Problem, ki se pojavi pri raziskovanju gluhoti in naglušnosti, je, da je populacija zelo heterogena, saj so individualne razlike med posamezniki zelo velike in so odvisne od različnih dejavnikov. Naslednji problem je majhnost vzorca in omejeno število raziskav, študij, literature doma in v tujini.

²⁸ Metodološki problem se kaže v merskih karakteristikah oziroma standardizaciji instrumentov z vidika metodološke primernosti oziroma zanesljivosti in veljavnosti, saj je bila večina uporabljenih instrumentov standardizirana za slišče/polnočutno populacijo

2. OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJ RAZISKAVE

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Namen raziskave je definirati koncept identitete gluhih in naglušnih mladostnikov. Dosedanje raziskave na tem področju so usmerjene zgolj v sam pojem identitete, ki predstavlja stičišče psihološkega in sociološkega razglabljanja o subjektu. V tej raziskavi pa nam pojem identitete kot takšen ponuja različne možnosti oblik dela z gluhihimi in naglušnimi mladostniki, ki jih lahko v določenem segmentu apliciramo na področje specialne in rehabilitacijske pedagogike kot interdisciplinarne znanosti znotraj sistema. Poiskali bomo stičišče pojmov, kot so kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov, rehabilitacija, samospoštovanje, depresivnost v odnosu do gluhot, hkrati pa bomo oblikovali koncept dela individualne surdopedagoške-logopedске obravnave z gluhihimi in naglušnimi mladostniki. Ugotovitve raziskave bomo povezovali z delovanjem družbenih ustanov, ki usposablajo gluhe in naglušne mladostnike.

Predmet raziskovanja je ugotoviti, kako izguba sluha (status sluha), spol, način komunikacije in oblika šolanja vplivajo na sprejemanje in dojemanje gluhih in naglušnih mladostnikov, in kako se le-ti umeščajo v okolje polnočutnih, slišočih.

2.2 CILJ RAZISKAVE IN MOŽNE APLIKACIJE RAZISKOVANJ

Osnovni cilj doktorske disertacije je analizirati in opisati kulturno identiteto gluhih in naglušnih mladostnikov kot eno od pomembnih dejavnikov za uspešno individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov.

Delni cilji naloge so:

- primerjati in ugotoviti razlike v stopnji samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini med gluhihimi/naglušnimi in polnočutnimi mladostniki,
- ugotoviti, ali obstaja povezava med samospoštovanjem, depresivnostjo in počutjem v družini med gluhihimi/naglušnimi in polnočutnimi mladostniki,
- ugotoviti strukturo samospoštovanja gluhih/naglušnih in polnočutnih mladostnikov,
- opredeliti skupinsko identifikacijo gluhih/naglušnih mladostnikov,
- na podlagi pridobljenih podatkov (kulturne identitete gluhih/naglušnih mladostnikov, stopnje samospoštovanja in depresivnosti, načina komunikacije gluhih/naglušnih ter drugih podatkov) oblikovati postopek dela, obdelave podatkov s pomočjo

- računalniškega programa, ki naj bi omogočal kakovostnejšo in učinkovitejšo individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov,
- na podlagi kulturne identitete nakazati nekaj smernic za uspešno individualno obravnavo gluhih in naglušnih mladostnikov.

2.3 RAZISKOVALNE HIPOTEZE

Glede na osnovni cilj raziskave ter njene delne cilje smo oblikovali naslednje raziskovalne hipoteze:

Globalna hipoteza

Med gluhi in naglušni in polnočutni mladostniki obstajajo statistično pomembne razlike v stopnji samospoštovanja.

Na stopnjo samospoštovanja vplivajo različni dejavniki. Proučevali smo vpliv izgube sluha, spola, oblike šolanja, načina komunikacije na stopnjo samospoštovanja in postavili naslednje hipoteze:

1. hipoteza: Gluhi in naglušni mladostniki imajo nižje samospoštovanje ter višjo stopnjo depresivnosti od njihovih slišočih vrstnikov (skupini mladostnikov se v stopnji samospoštovanja glede na status slišanja, spol, obliko šolanja, način komunikacije statistično pomembno razlikujeta).

2. hipoteza: Latentna struktura samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov se razlikuje od strukture samospoštovanja polnočutnih mladostnikov.

Eden izmed pomembnih dejavnikov za uspešno individualno obravnavo oziroma uspešno re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov je stopnja izgube sluha, ki lahko vpliva na način komunikacije in vrednostni sistem posameznika, oboje skupaj pa potem vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov.

3. hipoteza: Večina gluhih in naglušnih mladostnikov se identificira z Gluho skupnostjo.

4. hipoteza: Izguba sluha vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov.

5. hipoteza: Kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov ter z njo povezan način komunikacije (počutja v družini) vplivata na stopnjo samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov.

3. METODE DE LA

Raziskovalni načrt opredelujeta dve fazi raziskovanja. V prvi fazi smo na področju osebnostnih lastnosti ugotavljali statistično pomembnost razlik med gluhih in polnočutnimi mladostniki po spolu, starosti, stopnji izobrazbe in narodnosti. Druga faza je osredotočena zgolj na populacijo gluhih in naglušnih mladostnikov, ki nam daje vpogled v strukturo kulturne identitete pri gluhih in naglušnih mladostnikih in njeno oblikovanje.

3.1 OPIS VZORCA

Za potrebe našega raziskovanja sta bila prvotno oblikovana dva vzorca, in sicer osnovni vzorec 105 gluhih in naglušnih mladostnikov²⁹ ter primerjalni vzorec 105 polnočutnih mladostnikov³⁰. Vzorca sta bila oblikovana po metodi ekvivalentnih parov. Zaradi nekaterih nepopolnih podatkov in tudi neprimernosti kandidatov za vključitev v raziskavo, smo vzorec zmanjšali na manjše število.

V načrtno izbrana vzorca je bilo v prvem delu zajetih 156 (78 gluhih in naglušnih ter 78 polnočutnih) mladostnikov. Osnovni vzorec je sestavljalo 78 dijakov, ki so se v šolskem letu 2001/2002 in 2002/2003 izobraževali v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani ali v rednih oblikah šolanja. V raziskavo so bili vključeni vsi gluhi in naglušni mladostniki, razen tistih, ki so predstavljali rizično³¹ skupino in niso bili vključeni v nikakršno obliko izobraževanja. Primerjalni vzorec je predstavljal ekvivalentni izbor 78 slišočih vrstnikov, izbranih glede na starost, spol in stopnjo izobraževanja (torej program šolanja), izbranih iz baze 4.706 srednješolcev, ki so bili vključeni v raziskovalni projekt z naslovom "Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih" (Tomori in sod., 1998). Merilo za vključenost polnočutnega posameznika v raziskavo je bila tudi izključenost trajne telesne okvare, tako da smo to skupino mladostnikov poimenovali polnočutni mladostniki. Pri skupini polnočutnih mladostnikov je bila izključena kakršna koli telesna okvara oziroma motnja. Torej so obravnavani zgolj zdravi mladostniki.

Končni vzorec predstavlja 65 gluhih in naglušnih mladostnikov in 65 polnočutnih mladostnikov, ki so bili izenačeni po spolu, starosti, stopnji izobrazbe in narodnosti. Merilo so bile tudi odvisne spremenljivke merjenja, kjer smo izbirali izključno tiste posameznike, kjer na posameznih spremenljivkah sistema ni bilo manjkajočih vrednosti, razen v primeru

²⁹ Gluhi/naglušni mladostniki so v nadaljevanju označeni s kratico GNM. S tem, ko uporabimo inicialke, ne želimo objektivizirati in depersonalizirati posameznikov, ki so bili zajeti v raziskavo.

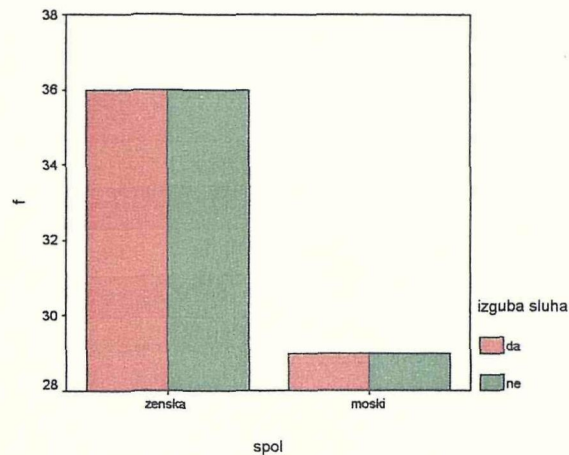
³⁰ Polnočutni mladostniki so v nadaljevanju označeni s kratico PM. S tem, ko uporabimo inicialke, ne želimo objektivizirati in depersonalizirati posameznikov, ki so bili zajeti v raziskavo.

³¹ V raziskavo niso bili vključeni tisti mladostniki in mladostnice, ki so se usposabljali po nižjem izobrazbenem standardu (poseben program vzgoje in izobraževanja in posebni vzgojni programi).

spremenljivke počutja v družini, kjer je bilo v vzorcu polnočutnih mladostnikov le 119 tistih, ki so imeli popolne podatke (po tej spremenljivki nismo oblikovali ekvivalentnih parov).

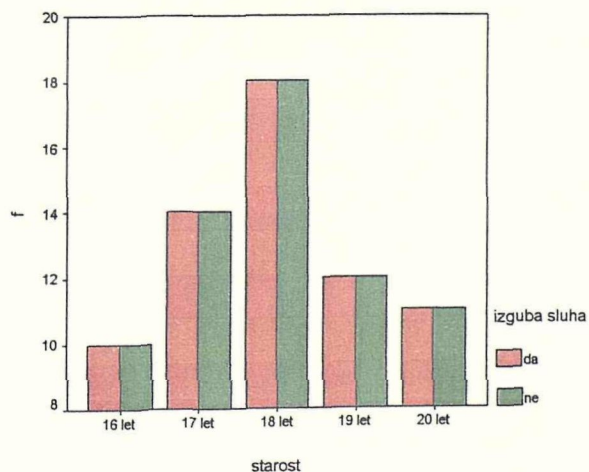
3.1.1 GLUHI IN POLNOČUTNI MLADOSTNIKI, KI SO SODELOVALI V PRVI FAZI RAZISKAVE

Vsi mladostniki (gluhi in naglušni in polnočutni mladostniki) zajeti v vzorcu so slovenske narodnosti.

Grafični prikaz 1: Struktura vzorca ekvivalentnih parov glede na izgubo sluha po spolu

Grafični prikaz 1 prikazuje vzorec raziskovanja, ki je predstavljal 36 (50 %) deklet z izgubo sluha (GNM) in 36 (50 %) deklet brez izgube sluha (PM) ter 29 (50 %) dečkov z izgubo sluha (GNM) in 29 (50 %) dečkov brez izgube sluha (PM). 55.4 % celotnega vzorca predstavlja ženski spol in 44.6 % moški spol.

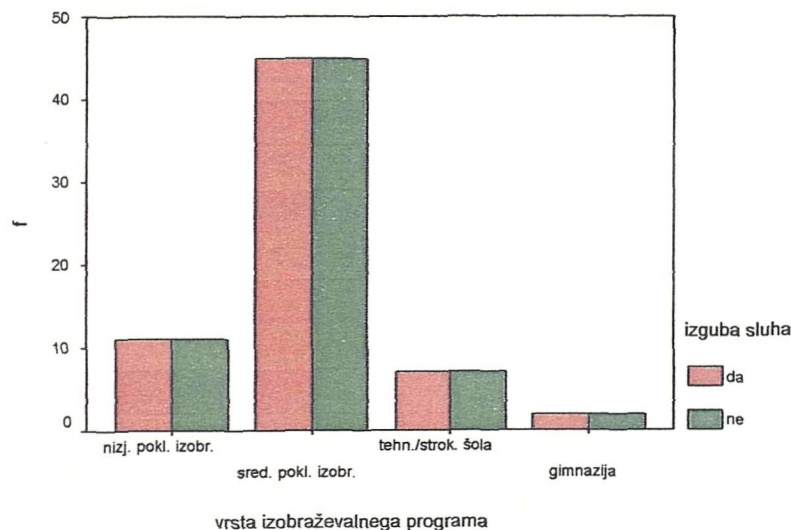

Grafični prikaz 2: Struktura vzorca ekvivalentnih parov glede na izgubo sluha po starosti

Iz grafičnega prikaza 2 razberemo, da je v skupino z izgubo sluha in skupino brez izgube sluha bilo vključenih 65 mladostnikov (skupaj 130), od tega 10 mladostnikov starih 16 let, 14 mladostnikov starih 17 let, 18 mladostnikov starih 18 let, 12 mladostnikov starih 19 let in 11 mladostnikov starih 20 let. Številčnost posameznikov v skupini je bila enako zastopana na vseh starostnih stopnjah, ki smo jih proučevali.

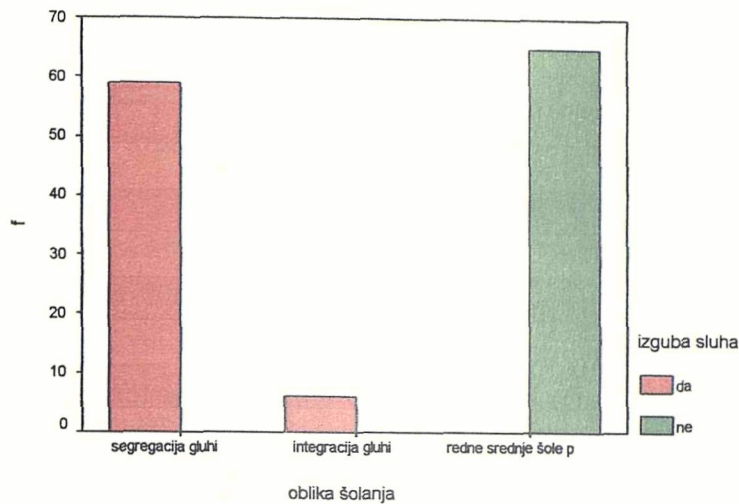
Iz grafičnega prikaza 2 je razvidno, da je večina mladostnikov stara 18 let (27.7 %), od tega je 18 (13.8 %) GNM in 18 (13.8 %) PM. Čeprav je v tem starostnem obdobju nekoliko večje število mladostnikov in mladostnic v vzorcu, ne moremo govoriti o večji zastopanosti te starostne skupine v osnovni populaciji. Vse ostale starostne skupine so v našem primeru manj številčno zastopane. V skupini starih 16 let je 10 (7.7 %) GNM in 10 (7.7 %) PM, kar predstavlja 15.4 % celotnega vzorca. 21.5 % predstavlja skupina 17 let starih GNM in PM, od katerih je 14 (10.8 %) GNM in 14 (10.8 %) PM. 18.5 % je starih 19 let, od katerih je 12 (9.2 %) GNM in 12 (9.2 %) PM. Kot zadnja skupina je skupina starih 20 let, ki predstavljajo 16.9 % celotnega vzorca. V skupini starih 20 let je 11 (8.5 %) GNM in 11 (8.5 %) PM.

Vzorec GNM in PM smo izenačili tudi glede narodnosti posameznikov (kjer smo upoštevali tako narodnost matere kot tudi očeta). Vsi zajeti v vzorcu so slovenske narodnosti.

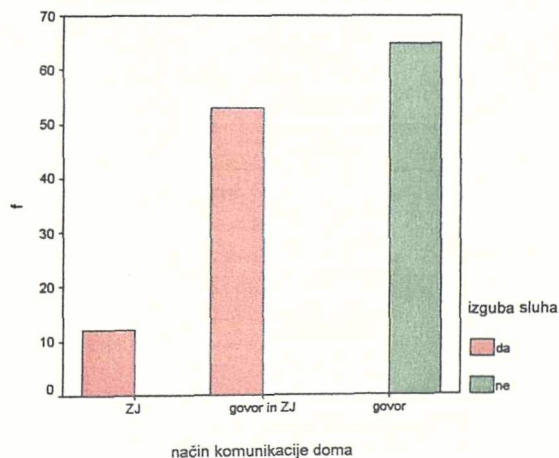
Grafični prikaz 3: Struktura vzorca ekvivalentnih parov glede na izgubo sluha po vrsti srednješolskega izobraževanja

Iz grafičnega prikaza 3 vidimo, da se največ GNM ter PM izobražuje v srednjih poklicnih šolah. Ti predstavljajo kar 69.2 % celotnega vzorca. 16.9 % mladostnikov je vpisanih v nižje poklicno izobraževanje. 10.8 % se šola v tehniških ali strokovnih šolah. Najmanjši odstotek pripada gimnazijcem, to je 3.1 %. V tem primeru sta bila le po dva GNM in PM, ki se šolata v gimnaziji.

Grafični prikaz 4: Struktura vzorca gluhih in polnočutnih mladostnikov glede na način šolanja

Vključitev gluhih in naglušnih mladostnikov v širšo družbo, družbo slišočih, polnočutnih je velikega pomena in od tega je odvisno, kako se posameznik počuti v neki družbi in kam pripada. Vzorec vključenih v raziskavo smo razdelili glede na obliko šolanja (grafični prikaz 4) definirali prostor šolanja. Obliko šolanja, kjer se šolajo izključno gluhi in naglušni mladostniki (Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana), smo poimenovali kot segregirana oblika šolanja in ta predstavlja 59 (45.4 %) GNM. 6 (4.6 %) GNM se šola v integraciji/v rednih srednjih šolah in 65 (50 %) PM, ki se šola v srednjih šolah, v svoji sredini med svojimi vrstniki.

Grafični prikaz 5: Struktura vzorca gluhih in polnočutnih mladostnikov glede na način komunikacije

Grafični prikaz 5 ponazarja podatke o načinu sporazumevanja, komunikacije GNM in PM. 12 (9.2 %) GNM uporablja ZJ - znakovni jezik gluhih, 53 (40.8 %) GNM uporablja govor in znakovni jezik ter 65 (50 %) PM se izključno sporazumeva z govorom. Iz grafičnega prikaza 6 vidimo, da se največ posameznikov poslužuje verbalnega načina komunikacije, nato mešanega (verbalnega in neverbalnega) in nazadnje neverbalnega načina komunikacije (uporabe znakovnega jezika).

3.1.2 GLUHI IN NAGLUŠNI MLADOSTNIKI, KI SO SODELOVALI V DRUGI FAZI RAZISKAVE

Strukturo vzorca gluhih/naglušnih mladostnikov glede na stopnjo izgube sluha smo opredelili na podlagi Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju Pravilnik) (Ur. list RS 54/2003). Naglušen otrok ima povprečno izgubo sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov (Hz) manj kot 91 decibelov (dB) ter ima resne težave pri poslušanju govora in pri govorni komunikaciji. Naglušnost pomeni zoženje slušnega polja in delno moti sporazumevanje s pomočjo govora. Gluh otrok ima najtežjo izgubo sluha, pri kateri ojačenje zvoka ne koristi, povprečna izguba sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov (Hz) je 91 decibelov (dB) in več.

	f	f (%)
naglušnost ali IS do 90 dB	43	66.2
gluhota ali najtežja IS nad 91 dB	22	33.8
skupaj	65	100.0

Tabela 7 Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na stopnjo izgube sluha glede na Pravilnik

Tabela 7 prikazuje 22 (33.8 %) gluhih oseb, ki imajo izgubo sluha večjo od 91 dB in 43 (66.2 %) naglušnih oseb, ki imajo izgubo sluha v območju do 91 dB. Ker je je v slednjem primeru heterogenost posameznikov z izgubo sluha velika in je odstotek naglušnih mladostnikov dokaj velik, navajamo frekvence in odstotke po posameznih kategorijah naglušnosti.

	f	f (%)
lažja stopnja IS v govornem območju do 30 dB	1	1.5
srednja stopnja IS v govornem območju od 30 dB do 60 dB	4	6.2
težja stopnja IS v govornem območju od 60 dB do 80 dB	20	30.8
praktična gluhoti IS v govornem območju od 80 dB do 90 dB	18	27.7
skupaj	43	66.2

Tabela 7.1 Struktura vzorca naglušnih mladostnikov (znotraj skupine IS do 90 dB)

V tabeli 7.1 se nahajajo podatki o posameznikih z IS v določenem govornem območju. Med 43 (66.2 %) naglušnimi osebami, ki imajo izgubo sluha v območju do 91 dB je 18 (27.7 %) mladostnikov z IS v govornem območju od 80 dB do 90 dB; 20 (30.8 %) mladostnikov z IS v govornem območju od 60 dB do 80 dB; 4 (6.2 %) mladostniki z IS v govornem območju od 30 dB do 60 dB in 1 (1.5 %) mladostnik z IS v govornem območju do 30 dB.

	f	f (%)
prelingvalna	51	78.5
perilingvalna	1	1.5
postlingvalna	11	16.9
ni podatka	2	3.1
skupaj	65	100.0

Tabela 8 Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na čas nastanka izgube sluha

Vzorec v tabeli 8, predstavlja 51 (78.5 %) GNM, ki ima prelingvalno izgubo sluha, kar pomeni, da so oglušeli pred oblikovanjem slovenskega verbalnega jezika, torej kmalu po rojstvu. 11 (16.9 %) GNM je postlingvalno gluhih, kar pomeni, da so izgubili sluh po izgraditvi jezika, vendar kmalu v otroški dobi (do štirih let starosti).

	f	f (%)
znana	35	53.8
neznana	30	46.2
skupaj	65	100.0

Tabela 9 Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na vzrok nastanka izgube sluha

Pri 35 (53.8 %) primerih nam je vzrok izgube sluha znan (tabela 9), medtem ko pri 30 (46.2 %) GNM vzroka za nastanek gluhot ne poznamo.

	f	f (%)
ne	53	81.5
da	12	18.5
skupaj	65	100.0

Tabela 10 Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na izgubo sluha v družini

V tabeli 10 zasledimo zanimiv podatek, da ima 53 (81.5 %) GNM slišče starše in 12 (18.5 %) GNM gluhe starše oziroma prisotnost izgube sluha v družini (staršev in/ali ožjega sorodstva).

			izguba sluha doma		Skupaj
			ne	da	
starši in status sluha	oba starša sta gluha	f		2	2
		f (%) znotraj sk. ST.SS		100.0%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma		16.7%	3.1%
		f (%) Skupaj		3.1%	3.1%
	mami je gluha/naglušna	f		1	1
		f (%) znotraj sk. ST.SS		100.0%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma		8.3%	1.5%
		f (%) Skupaj		1.5%	1.5%
	oče je gluh/naglusen	f		1	1
		f (%) znotraj sk. ST.SS		100.0%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma		8.3%	1.5%
		f (%) Skupaj		1.5%	1.5%
	oba starša sta slišeca	f	53	7	60
		f (%) znotraj sk. ST.SS	88.3%	11.7%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma	100.0%	58.3%	92.3%
		f (%) Skupaj	81.5%	10.8%	92.3%
	gluhi stari starši	f		1	1
		f (%) znotraj sk. ST.SS		100.0%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma		8.3%	1.5%
		f (%) Skupaj		1.5%	1.5%
Skupaj		f	53	12	65
		f (%) znotraj sk. ST.SS	81.5%	18.5%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma	100.0%	100.0%	100.0%
		f (%) Skupaj	81.5%	18.5%	100.0%

Tabela 11: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na status sluha pri starših

Tabela 11 prikazuje, da imata 2 (3.1 %) od 12 (18.5 %) GNM oba starša gluha, 1 (1.5 %) GNM ima gluho/naglušno mamo, enako velja za 1 (1.5 %) GNM, ki ima gluhega/naglušnega očeta. 7 (10.8 %) GNM ima oba starša slišeca in zopet le 1 (1.5 %) GNM ima gluhe stare starše. Podatek, da ima 53 (81.5 %) GNM slišече starše, se sklada s podatki v drugih državah, ki jih zasledimo v različni strokovni literaturi (Marschark, 1993).

			izguba sluha doma		Skupaj
			ne	da	
sorojenci in status sluha	imam gluho sestro	f		6	6
		f (%) znotraj sk SOR SS		100 0%	100 0%
		f (%) znotraj sk IS doma		50 0%	9.2%
		f (%) Skupaj		9.2%	9.2%
	imam gluhega brata	f		3	3
		f (%) znotraj sk SOR SS		100 0%	100 0%
		f (%) znotraj sk IS doma		25 0%	4.6%
		f (%) Skupaj		4.6%	4.6%
	slišeci sorojenci	f	36	1	37
		f (%) znotraj sk SOR SS	97.3%	2.7%	100.0%
		f (%) znotraj sk. IS doma	67.9%	8.3%	56.9%
		f (%) Skupaj	55.4%	1.5%	56.9%
nimam bratov/sester podatka	f	11	1	12	
	f (%) znotraj sk SOR SS	91.7%	8.3%	100.0%	
	f (%) znotraj sk IS doma	20.8%	8.3%	18.5%	
	f (%) Skupaj	16.9%	1.5%	18.5%	
ni podatka	f	6	1	7	
	f (%) znotraj sk SOR SS	85.7%	14.3%	100.0%	
	f (%) znotraj sk. IS doma	11.3%	8.3%	10.8%	
	f (%) Skupaj	9.2%	1.5%	10.8%	
Skupaj	f	53	12	65	
	f (%) znotraj sk. SOR SS	81.5%	18.5%	100.0%	
	f (%) znotraj sk IS doma	100.0%	100.0%	100.0%	
	f (%) Skupaj	81.5%	18.5%	100.0%	

Tabela 12 Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na status sluha pri sorojencih

V tabeli 12 so prikazani podatki števila sorojencev GNM z izgubo sluha ali brez nje. Večina, torej 9.2 % GNM znotraj skupine, kjer evidentirana izguba sluha v krogu družine, ima gluho sestro; trije (4.6 %) GNM imajo gluhega brata; eden ima enega slišččega sorojenca, eden nima bratov in sester, za enega nimamo podatka. Pri tistih GNM, kjer izguba sluha ni prisotna v družini, torej gre zgolj za sliščče družinsko okolje, pa smo zasledili podatek, da ima 36 (55.4 %) GNM sliščče sorojence, 11 (16.9 %) GNM nima bratov in sester in za 6 (9.2 %) GNM nimamo tega podatka.

3.2 SEZNAM SPREMENLJIVK

Skupino gluhih in polnočutnih mladostnikov smo opazovali po spremenljivkah, ki smo jih pridobili v postopkih uporabe različnih vprašanj na merskem instrumentariju.

➤ Neodvisne spremenljivke:

- slušni status mladostnice/ka (izguba sluha mladostnice/ka),
- spol,
- oblika, način šolanja,
- način sporazumevanja (uporaba znakovnega jezika, uporaba govora),
- narodnost mladostnice/ka.

➤ Odvisne spremenljivke:

- osebna lastnost, izražena v obliki rezultata na skali samospoštovanja po Rosenbergu (RSES),
- osebna lastnost, izražena v obliki rezultata na skali depresivnosti po Zungu (ZUNG),
- skupni rezultat na testu počutja v družini (DRUZ),
- skupni rezultat na testu kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov (DIDS),
- skupni rezultat na področju kulturno slišee identitete - HS,
- posamezna trditev (od v1 do v15) na področju kulturno slišee identitete - HS,
- skupni rezultat na področju kulturno marginalne identitete - MS,
- posamezna trditev (od v16 do v30) na področju kulturno slišee identitete - MS,
- skupni rezultat na področju poglobljene Gluhe identitete - IS,
- posamezna trditev (od v31 do v45) na področju kulturno slišee identitete - IS,
- skupni rezultat na področju bikulturalne identitete - BS,
- posamezna trditev (od v46 do v60) na področju kulturno slišee identitete - BS.

Glede na to, da je eden glavnih namenov raziskave ugotoviti razlike glede na status slišanja med gluhihimi polnočutnimi mladostniki, so nekatere spremenljivke (na primer: spol, starost, narodnost) nastopale tudi kot kontrolne spremenljivke.

Spremenljivke, ki smo jih uporabili v multivariatnih analizah, dosegajo raven intervalnih lestvic; nominalne ter ordinalne pa smo vključili v kakovostno razlago.

3.3 MERSKI INSTRUMENTARIJ

V raziskavi smo uporabili različne merske instrumente. Za nekatere od teh je bilo potrebno pridobiti predhodno dovoljenje avtorjev. Poudariti moramo, da gre za prvi tovrstni poskus uporabe teh testov na gluhi populaciji³². Merske instrumente smo posredovali v pregled trem strokovnjakom, ki poznajo področje gluhot in imajo delovne izkušnje z gluhi in naglušni mladostniki (profesorica slovenskega jezika - tolmač za znakovni jezik, surdopedagoginja, gluha učiteljica). Vprašalnike smo vsebinsko analizirali in ustrezno preoblikovali v enostavnejšo slovnično strukturo ter zaradi lažjega razumevanja teksta prevedli³³ v slovenski znakovni jezik, katerega uporabljajo Gluhi mladostniki.

Merske karakteristike posameznega vprašalnika so bile preverjene s pomočjo ustreznih statističnih metod (metoda analize notranje konsistentnosti - Cronbach alfa koeficient zanesljivosti, faktorska analiza za ugotavljanje konstruktne veljavnosti) in so predstavljene v nadaljevanju za vsak instrumentarij posebej.

3.3.1 SKALA SAMOSPOŠTOVANJA, DEPRESIVNOSTI IN POČUTJA V DRUŽINI

Anketni vprašalnik, na katerega so odgovarjali slovenski slišoči mladostniki, zajeti v raziskovalni projekt (Tomori et. al., 1998), ter gluhi in naglušni mladostniki (Kogovšek, 2003³⁴), je vseboval dve standardizirani skali za oceno osebnostnih lastnosti in lestvico ugotavljanja počutja v družini:

- A) skala samospoštovanja po Rosenbergu,
- B) skala depresivnosti po Zungu,
- C) skala počutja v družini.

Prvi dve skali sta standardizirani zgolj za polnočutne otroke in mladostnike. Zato smo v naši raziskavi, zaradi namena in cilja (torej primerjanja med skupinama gluhih in naglušnih mladostnikov s polnočutnimi mladostniki), dobljene vrednosti najprej normalizirali in nato še standardizirali za vse tri omenjene skale. Uporabljene so bile torej T vrednosti, kjer je arbitrarno izhodišče predstavljala aritmetična sredina, ki je enaka 50 in SD, ki je enaka 10 (Gall, 2002; Mužič, 1973). Takšen način je omogočal neposredno primerjavo med skupinama

³² Gluha populacija zajema naglušne in gluhe mladostnike

³³ Gre bolj za interpretacijo tolmačenje saj pisne oblike testa ne moremo prevesti v pisno obliko znakovnega jezika. Pri tolmačenju gre za prenašanje sporočila iz enega jezika v drugega in ne gre za prevajanje besede za besedo. Tolmačenje je ustno prevajanje (<http://sl.wikipedia.org>)

³⁴ Raziskovalni projekt je pregledala Republiška strokovna komisija za medicinsko etiko (pri Ministrstvu za zdravstvo) in ga odobrila na seji 14. maja 2002 pod številko 63/05/02

oziroma določanje posameznika v skupini. Zaradi uporabljenih T vrednosti so skupni rezultati višji kot na surovih izvornih lestvicah.

Skala depresivnosti in skala počutja v družini sta nam pomagali začrtati okvir samospoštovanja, torej smo ju upoštevali kot indikatorja, ki lahko vplivata na stopnjo samospoštovanja posameznika, zato obeh skal posebej nismo analizirali po posameznih postavkah, ampak smo upoštevali zgolj skupen rezultat.

A) SKALA SAMOSPOŠTOVANJA PO ROSENBERGU - RSES. V raziskavi smo uporabili standardizirano skalo samospoštovanja po Rosenbergu (1965), ki jo sestavlja 10 postavk. Kljub temu, da skupina gluhih in naglušnih mladostnikov predstavlja vzorec, za katerega ne veljajo standardizirani testi, smo za potrebe raziskave vendarle uporabili skalo samospoštovanja po Rosenbergu, da bi lahko dobili okvirno sliko samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov. Rosenbergova lestvica samospoštovanja (1965; Kobal, 1997, 2000; Owens, King, 2001) vsebuje deset postavk, od katerih je pet izraženih v pozitivni (1., 5., 7., 8. in 10. postavka), pet pa v negativni obliki. Z njo merimo splošna stališča, ki jih zavzema posameznik do samega sebe. Lestvico smo točkovali kot celoto. Mladostniki so vrednotili postavke na petstopenjski ocenjevalni lestvici Likertovega tipa, od 0 (sploh ne drži) do 5 (povsem drži) (Tomori et al., 1998), čeprav je izvorna skala definirana kot štiristopenjska lestvica. Visoko število točk pomeni visoko izraženost samospoštovanja.

Merske karakteristike

Merske karakteristike vprašalnika smo ugotavljali na osnovi analize s pomočjo ustreznih statističnih metod.

Veljavnost

Vsebinsko veljavnost rezultatov, zbranih z anketnim vprašalnikom, so neodvisno ocenili trije strokovnjaki. Ti strokovnjaki poznajo področje gluhot in naglušnosti, delajo z gluho in naglušno populacijo. Na osnovi njihovih korekcij smo izdelali končno verzijo vprašalnika. Upoštevali smo tista vprašanja, pri katerih je bila prisotna zadostna stopnja skladnosti med ocenjevalci.

Zanesljivost

S Cronbach alfa koeficientom (Hair et al., 1998) smo preverjali zanesljivost izbranih spremenljivk in ugotovili obseg pojasnjene variance na celotni lestvici samospoštovanja. Zanesljivost postavk pri posameznih področjih vprašalnikov je zadovoljiva, ni visoka, je pa vseeno pokazatelj zanesljivosti našega anketnega vprašalnika. Kako visoka je zanesljivost testa, je odvisno tudi od same narave in namena instrumentarija, velikosti vzorca, ki smo ga

zajeli v raziskavo, in variabilnosti skupine (po Garrett, 1965), glede na to, da je populacija gluhih zelo heterogena.

V oklepajih so zapisane vrednosti Cronbachovih alfa koeficientov, ki so dobljene na originalnih verzijah lestvic samospoštovanja za gluhe in naglušne mladostnike ter za polnočutne mladostnike (α gluhi = 0,77 - 0,88 (Crowe, 2002); α polnočutni = 0,79 (Kobal, 2000)); v našem primeru smo dobili Cronbach alfa koeficient za GNM 0.62 in za PM 0.78.

Objektivnost

Objektivnost z vidika anketiranja je bila dovolj visoka, saj so bile postavke jasne v pisnem in govornem smislu. Več težav se je pojavilo s prevajanjem vsebin v slovenski znakovni jezik, predvsem zaradi nekaterih nepoznanih besed, in zaradi abstraktnosti nekaterih pojmov, ki jih zajema lestvica. Vsi mladostniki so bili anketirani v primerljivih razmerah.

Ekonomičnost

Za reševanje vprašalnika so GNM potrebovali 20 minut.

Diskriminativnost

Diskriminativnost pri posameznih postavkah je bila primerna, saj se iz opisne statistike posamezne postavke vidi, da je razpršenost odgovorov dokaj velika.

B) SKALA DEPRESIVNOSTI PO ZUNGU - ZUNG. V raziskavi smo uporabili standardizirano skalo depresivnosti po Zungu (Tomori in sod., 1998), ki jo sestavlja 20 postavk. Kljub temu, da skupina gluhih in naglušnih mladostnikov predstavlja vzorec, za katerega ne veljajo standardizirani testi, smo za potrebe raziskave vendarle uporabili skalo depresivnosti, da bi lahko dobili okvirno sliko stopnje depresivnosti gluhih in naglušnih mladostnikov. Zungova lestvica depresivnosti vsebuje dvajset postavk, s katerimi merimo splošno razpoloženje oziroma počutje posameznika. Mladostniki so vrednotili postavke na štiristopenjski ocenjevalni lestvici Likertovega tipa od 1 (nikoli) do 4 (vedno). Zungova skala depresivnosti ocenjuje depresivnost kot stanje, v katerem se ne kaže le depresivno razpoloženje in večja nagnjenost v potrtost, ampak rezultat odkriva tudi ekvivalente depresivnosti, pesimističen pogled na svet in negativno predstavo o sebi. Skala ocenjuje tudi sposobnost za doživljanje veselja ter možnost depresivnega načina odzivanja na dogajanje v okolju. Visoko število točk pomeni visoko izraženost depresivnega stanja. Ker smo skupino razdelili na tri podskupine na podlagi ene verjetnostne napake, smo določili skupino rizičnih, ki kažejo na klinično pomembno stopnjo depresivnosti.

Merske karakteristike

Veljavnost

Vsebinsko veljavnost anketnega vprašalnika so neodvisno ocenili trije strokovnjaki. Na osnovi njihovih korekcij smo izdelali končno verzijo vprašalnika.

Zanesljivost

S Cronbach alfa koeficientom (Hair et al., 1998) smo preverjali zanesljivost izbranih spremenljivk in ugotovili količino pojasnjene variance na celotni lestvici depresivnosti. Zanesljivost postavk pri posameznih področjih vprašanj je zadovoljljiva, ni visoka, je pa vseeno pokazatelj zanesljivosti našega anketnega vprašalnika. Ker podatkov o Cronbach alfa koeficientih na izvornih lestvicah nimamo, prikazujemo zgolj naše izračunane podatke za skupino gluhih in naglušnih mladostnikov ter za polnočutne mladostnike: Cronbach α za gluhe in naglušne mladostnike na Zungovi skali depresivnosti znaša 0.66 in Cronbach α za polnočutne 0.80.

Objektivnost

Objektivnost z vidika anketiranja je bila dovolj visoka, saj so bile postavke v pisnem in govornem smislu jasne (predvsem za polnočutne mladostnike). Več težav se je pojavilo s prevajanjem vsebin v slovenski znakovni jezik, predvsem zaradi nekaterih nepoznanih besed oziroma abstraktnosti pojmov, ki jih zajema lestvica. Vsi mladostniki so bili anketirani v primerljivih razmerah.

Ekonomičnost

Za reševanje vprašalnika so GNM potrebovali dobrih 45 do 60 minut.

Diskriminativnost

Diskriminativnost pri posameznih postavkah je bila primerna, saj se iz opisne statistike posamezne postavke vidi, da je razpršenost odgovorov dokaj velika.

C) SKALA POČUTJA V DRUŽINI. V raziskavi smo uporabili skalo za ugotavljanje počutja v družini (Tomori in sod., 1998), ki jo sestavlja 13 postavk. Preizkušanci so vrednotili postavke na ocenjevalni lestvici Likertovega tipa od 1 (zelo slabo) do 5 (zelo dobro). Lestvica počutja v domačem okolju opisuje stanje, v katerem se kaže odnos starši. Visoko število točk pomeni visoko izraženost dobrega počutja mladostnikov v družini.

Merske karakteristike

Veljavnost

Vsebinsko veljavnost anketnega vprašalnika so neodvisno ocenili trije strokovnjaki. Na osnovi njihovih korekcij smo izdelali končno verzijo vprašalnika. Upoštevali smo tista vprašanja, pri katerih je bila prisotna zadostna stopnja skladnosti med ocenjevalci.

Zanesljivost

S Cronbach alfa koeficientom (Hair et al., 1998) smo preverjali zanesljivost izbranih spremenljivk in ugotovili količino pojasnjene variance na celotni lestvici depresivnosti. Ker podatkov o Cronbach alfa koeficientih na izvirnih lestvicah nimamo, prikazujemo zgolj naše izračunane Cronbach α vrednosti za skupino gluhih in naglušnih mladostnikov ($\alpha = 0.86$) ter za polnočutne mladostnike ($\alpha = 0.95$).

Objektivnost

Objektivnost z vidika anketiranja je bila dovolj visoka, saj so bile postavke v pisnem in govornem smislu jasne (predvsem za polnočutne mladostnike), več težav se je pojavilo s prevajanjem vsebin v slovenski znakovni jezik, predvsem zaradi nekaterih nepoznanih besed in abstraktnosti pojmov, ki jih zajema lestvica. Vsi mladostniki so bili anketirani v primerljivih razmerah.

Ekonomičnost

Za reševanje vprašalnika so GNM potrebovali dobrih 45 minut.

Diskriminativnost

Diskriminativnost pri posameznih postavkah je bila primerna, saj se iz opisne statistike posamezne postavke vidi, da je razpršenost odgovorov dokaj velika.

3.3.2 DIDS

Anketni vprašalnik DIDS - Deaf Identity Development Scale (Glickman, 1996a) za gluhe in naglušne mladostnike (v nadaljevanju DIDS) je zasnovan tako, da ugotavlja pripadnost gluhih ljudi Gluhi skupnosti in kulturi. Glede na to, da je instrument prvič uporabljen v našem prostoru na populaciji gluhih mladostnikov, smo ugotavljali vse potrebne merske karakteristike, značilne za nek vprašalnik.

S pomočjo DIDS-a je opisan model identitete gluhih, ki zajema štiri kategorije identitete, ki temeljijo na odnosu Gluhih z gluho ali sliščečo kulturo. Kategorije identitet so naslednje: kulturno sliščeča identiteta³⁵; kulturno marginalna (obrobna/mejna) identiteta³⁶; poglobljena Gluha identiteta³⁷ in bikulturalna identiteta³⁸.

V01	Gluhota je nekaj groznega (to je zelo težka okvara).
V02	Hudo mi je za tiste gluhe, ki uporabljajo samo znakovni jezik.
V03	Ne maram, ni mi všeč, če gluhi uporabljajo znakovni jezik.
V04	Gluhi ljudje se morajo poročiti s sliščimi.
V05	Ne razumem, zakaj imajo Gluhi ljudje svojo kulturo.
V06	Cilj poučevanja, izobraževanja gluhih je, da jih naučimo govoriti in odgledovati (branja z ustnic).
V07	Gluhi potrebujejo slušne pripomočke, saj jim le-ti omogočajo nemoteno sporazumevanje z ostalimi (komunikacijo).
V08	Najboljša komunikacija gluhih je govorjenje in odgledovanje.
V09	Slišči se med seboj boljše sporazumevajo kot gluhi.
V10	Družim se le s sliščimi.
V11	Operacija mi bo omogočila popolno slišanje.
V12	Slišči učitelji, svetovalci, zdravniki ..., ki delajo z gluhihimi, mi lahko najboljše svetujejo.
V13	Znakovnemu jeziku je osnova slovenski jezik (ZJ mora bazirati na SJ).
V14	Jaz sem »oseba z izgubo sluha«.
V15	Gluhoto je potrebno ozdraviti.

Tabela 13 Itemi na skali HS - kulturno sliščeča identiteta

V16	O gluhoti, o gluhih ljudeh nimam posebnega mnenja.
V17	Zelo težko sklepam nova prijateljstva (navsezjem stike z ljudmi).
V18	Ne morem se odločiti, ali naj postanem član Gluhe skupnosti ali ne.
V19	Ne vem, ali sem Gluh ali le »oseba z izgubo sluha« (hearing impaired).
V20	Včasih mi je všeč, da sem gluh, včasih pa svojo gluhoto sovražim.
V21	Ne zmenim se za tiste gluhe, ki uporabljajo le znakovni jezik.
V22	Nihče od gluhih in sliščih me ni sprejel takšnega kot sem.
V23	Vedno sem sam.
V24	Če nekdo kreta, je najbolje, da ob tem tudi govori.
V25	Ne vem, ali bi se raje zaljubil v sliščečo ali gluho osebo.
V26	Ne vem, kaj naj si mislim o gluhoti. Ne vem, ali je to nekaj dobrega ali slabega.
V27	Včasih si želim, da bi me Gluha skupnost bolje sprejela, po drugi strani pa sem vesel, da nisem popoln član Gluhe skupnosti.
V28	Večkrat bi se rad družil z gluhihimi, vendar se jih velikokrat sramujem.
V29	Ne vem, kateri način komunikacije je najboljši.
V30	Ne počutim se dobro niti z gluhihimi niti s sliščimi.

Tabela 14 Itemi na skali MS - kulturno marginalna (obrobna/mejna) identiteta

³⁵ V nadaljevanju HS skala

³⁶ V nadaljevanju MS skala

³⁷ V nadaljevanju MS skala

³⁸ V nadaljevanju BS skala

V31	Gluhi morajo uporabljati znakovni jezik.
V32	Gluhi ne potrebujejo slušnih aparatov, pripomočkov.
V33	V Gluhi skupnosti ni prostora za slišče ljudi
V34	Samo gluhi ljudje bi morali poučevati gluhe otroke.
V35	Sliščeji ljudje sploh ne pomagajo gluhim.
V36	Zadovoljen sem s tem, kar mi Gluhi svet ponuja.
V37	Sliščeji ljudje ne razumejo in ne podpirajo Gluhih.
V38	V družbi s sliščimi sem velikokrat jezen.
V39	V Gluhi skupnosti se počutim domače.
V40	Učiti gluhe govoriti, je izguba časa.
V41	Narobe je, če govoriš, medtem ko kretaš
V42	Samo gluhi ljudje bi morali voditi gluhe šole
V43	Ne zaupam sliščim ljudem.
V44	Učenje odgledovanja je izguba časa.
V45	Gluhi bi se morali družiti le z gluhi (gluhi naj se družijo le z gluhi).

Tabela 15 Itemi na skali IS - poglobljena Gluha identiteta

V46	Všeč sta mi obe kulturi, gluha in slišča.
V47	Podpiram gluho kulturo, vendar cenim tudi sliščo kulturo (ljudi).
V48	SZJ in SJ sta med seboj drugačna jezika, vendar oba enako pomembna
V49	Jaz sem Gluh.
V50	Rad bi pomagal sliščim, da bodo razumeli in spoštovali Gluho kulturo.
V51	Oba jezika; SZJ in SJ, uporabljam enako dobro.
V52	Imam slišče in gluhe prijatelje.
V53	V družbi s sliščimi sem ponosen, da sem Gluh.
V54	Iščem takšne slišče ljudi, ki spoštujejo in cenijo Gluho skupnost
V55	Prijetno, udobno se počutim pri svojih sliščih in gluhih prijateljih ³⁹ .
V56	Veliko sem preiščeval, kaj pomeni biti ponosna, močna Gluha osebnost.
V57	Čeprav imam veliko sliščih prijateljev, sem včasih jezen nanje in na njihovo družbo.
V58	Dobro se počutim tako s sliščimi kot tudi z gluhi ljudmi.
V59	Dobro se počutim, ker sem gluh, vendar se rad družim s sliščimi.
V60	Moji slišči prijatelji se bodo borili za pravice gluhih.

Tabela 16 Itemi na skali BS - bikulturalna identiteta

Merske karakteristike

Veljavnost

Vsebinsko veljavnost anketnega vprašalnika so neodvisno ocenili trije strokovnjaki. Na osnovi njihovih korekcij smo izdelali končno verzijo vprašalnika. Upoštevali smo tista vprašanja, pri katerih je bila prisotna zadostna stopnja skladnosti med ocenjevalci. Instrument ima svojo vsebinsko veljavnost, saj predstavlja tiste konceptualne vsebine, za merjenje katerih je bil sestavljen.

Instrument za ugotavljanje identitetnih področij gluhih mladostnikov smo povzeli po N. S. Glickman (1996a), katerega smo prevedli iz angleškega jezika in ga priredili za naš jezikovni prostor. Nato je bil instrument preveden v slovenski znakovni jezik, ki je značilen za Gluho populacijo. S pomočjo regresijske analize smo poskušali napovedati, v kolikšni meri je posamezno identitetno področje zastopano na skupnem rezultatu DIDS-a, kar je predstavljalo

³⁹ Izvorna trditev je bila S svojim gluhim ali sliščim otrokom se počutim prijetno, udobno, ker je bila neustrezna za vzorec raziskovanja, smo jo spremenili.

kriterijsko veljavnost instrumenta. Konstruktno veljavnost (Bucik, 1997) smo preverili s faktorsko analizo. Prav tako smo:

- preverjali, ali kompozitne spremenljivke merijo isti konstrukt merjenja. V ta namen smo izračunali korelacije med posameznimi kompozitnimi spremenljivkami in korelacije kompozitnih spremenljivk s skupnim rezultatom;
- ugotavljali povezanost posamezne trditve s skupnim rezultatom. Izračunali smo korelacije⁴⁰ med posameznimi trditvami in skupnim rezultatom DIDS-a.

		HS	MS	IS	BS	DIDS
HS	r	1	**			**
	2P	.				
MS	r	.583**	1		*	**
	2P	.000	.			
IS	r	-.196	.235	1		**
	2P	.117	.060	.		
BS	r	-.193	-.281*	-.026	1	
	2P	.124	.023	.840	.	
DIDS	r	.599**	.774**	.482**	.203	1
	2P	.000	.000	.000	.104	.

** Korelacija je pomembna na stopnji tveganja 2P=0.01

*. Korelacija je pomembna na stopnji tveganja 2P=0.05

Tabela 17 Interkorelacije med kompozitnimi spremenljivkami in korelacije posameznih kompozitnih spremenljivk s skupnim rezultatom DIDS-a

Korelacije posameznih kompozitnih spremenljivk s skupnim rezultatom DIDS (tabela 17) kažejo na visoko pozitivno povezanost med IS - poglobljeno Gluho identiteto in DIDS, MS - kulturno marginalno identiteto in DIDS, HS - kulturno slišče identiteto in DIDS pri stopnji tveganja 2P=0.01. Najvišjo korelacijo zasledimo pri MS, nato pri HS in IS.

Diskriminativnost

Diskriminativnost pri posameznih postavkah je bila primerna, saj se iz opisne statistike posamezne postavke vidi, da je razpršenost odgovorov dokaj velika. Diskriminativno moč posamezne trditve smo ugotavljali s korelacijo posameznega itema z vsoto na določeni kompozitni spremenljivki.

Zanesljivost

Zanesljivost merskega instrumentarija smo izračunali z uporabo metode za ugotavljanje notranje konsistentnosti (Cronbach alfa koeficient zanesljivosti). Ne smemo pa pozabiti dejstva, da smo lahko nehote s prevodom v slovenski znakovni jezik zmanjšali samo

⁴⁰ Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki HS, MS, IS in BS in skupnim rezultatom DIDS-a se nahajajo v prilogi 1

ustreznost zanesljivost instrumenta, čeprav so instrument ocenili trije strokovnjaki s področja problematike gluhotе.

V spodnji tabeli št. 18 so predstavljeni koeficienti zanesljivosti za posamezne kompozitne spremenljivke (HS, MS, IS, BS) in za skupni rezultat na skali DIDS-a.

KOMPOZITNA SPREMENLJIVKA	ŠTEVILO ITEMOV	CRONBACH ALFA KOEF ZANESLJIVOSTI	CRONBACH ALFA KOEF ZANESLJIVOSTI NA ORIGINALNI LESTVICI DIDS
HS	15	0,72 (N = 65)	0,86
MS	15	0,76 (N = 65)	0,76
IS	15	0,67 (N = 65)	0,83
BS	15	0,68 (N = 65)	0,81
DIDS	60	0,71 (N = 65)	0,82

Tabela 18 Cronbach alfa koeficienti zanesljivosti

Objektivnost

Objektivnost z vidika anketiranja smo poskušali zagotoviti po vseh treh kriterijih: izvedbi, točkovanju in interpretaciji. Podana so bila ustna in pisna navodila ter navodila, podana v slovenskem znakovnem jeziku. Vsebina testa je bila tokrat bolj poznana gluhi in naglušni populaciji kot vsebina predhodnih treh testov. Testator je bil vedno isti, poleg njega pa so bili trije tolmači, testna situacija je bila znana (prostor, test). Merila za ocenjevanje so bila določena in obrazložena vnaprej. Uporabili smo Likertovo lestvico s petimi približno enakimi intervali. S tem smo izključili možnost, da bi postopek vrednotenja in subjektivni vpliv testatorja vplivala na končni rezultat.

Ekonomičnost

Za reševanje celotnega instrumentarija so gluhi mladostniki potrebovali približno eno šolsko uro in pol (od 45 do 60 minut), odvisno od načina podane razlage (ustno, pisno, SZJ). Navodila in način reševanja so bila preprosta, saj je gluhi posameznik pri posameznih trditvah izbiral med predloženimi odgovori. Tisti GNM, ki so jezikovno bolj spretni, so potrebovali krajši čas za izpolnjevanje vprašalnika.

3.3.3 DIAGNOSTIČNI PODATKI O STANJU SLUHA IN NAČINU KOMUNIKACIJE

Anketni vprašalnik za individualne terapevte - surdopedagoge (diagnostični podatki o stanju sluha, načinu in trajanju re/habilitacije, podatki o načinu komunikacije v šoli, doma, uporaba in znanje znakovnega jezika ...).

3.4 POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV

V sodelovanju z Zavodom za gluhe in naglušne v Ljubljani so bili pridobljeni vsi potrebni podatki za našo raziskavo. Anketni vprašalnik je bil oblikovan tako, da je mednarodno primerljiv, zato je njegova vrednost še toliko večja. Raziskava je bila v celoti izvedena v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani, tako za gluhe in naglušne mladostnike, ki so vključeni v posebne oblike izobraževanja, kot tudi za integrirane gluhe in naglušne mladostnike. Na osnovi teoretičnih spoznanj in specifičnosti dela z gluhihimi in naglušnimi mladostniki je bil s pomočjo tolmačev in ustrezno usposobljenih strokovnjakov omogočen prevod testov v slovenski znakovni jezik.

Vsa testiranja in preizkušanja so bila izvedena v manjših skupinah, kjer sem aktivno sodelovala tudi sama. Kot profesorica defektologije za osebe z motnjami sluha in govora (surdopedagoginja, logopedinja) sem bila prisotna ves čas testiranja pri vseh skupinah mladostnikov. Zaradi obsega testiranja se je delo z mladostniki izvajalo v etapah oziroma po področjih glede na posamezen vprašalnik. Mladostnik ob posameznem srečanju ni bil obremenjen več kot eno ali dve šolski uri. Vsi mladostniki so bili anketirani v primerljivih razmerah glede izpolnjevanja vprašalnikov. Na podlagi pridobljenih informacij in informacij, ki so jih posredovali vsi ostali (učitelji, individualni terapevti ...), smo oblikovali postopek dela individualne obravnave gluhih/naglušnih oseb.

3.5 STATISTIČNA OBDELAVA PODATKOV

Podatke empiričnega dela doktorske disertacije smo obdelali (s parametrijsko in neparametrijsko statistiko) s statističnim programom SPSS 11.0, SPSS 13.0 za osebne računalnike.

Uporabili smo naslednje statistične analize:

- deskriptivna statistika za prikazovanje celotnega vzorca spremenljivk. Rezultati deskriptivne statistike dajejo vpogled v osnovne podatke o uporabljenem sistemu spremenljivk in podatke o tem, katere spremenljivke vstopajo v nadaljnje načrtovane postopke obdelave podatkov;

- za preverjanje normalnosti distribucije smo uporabili neparametrični Kolmogorov-Smirnov test normalnosti⁴¹;
- podatke, ki smo jih uporabili v multivariatnih analizah za ugotavljanje razlik med gluhih in polnočutnimi mladostniki, smo predhodno normalizirani in standardizirani (uporabili smo normalizirane T-vrednosti). S pomočjo T-skale, ki je normalizirana transformacija z-skale, smo lahko za vsakega posameznika določili položaj na tej lestvici oziroma smo lahko neposredno primerjali posameznika znotraj skupin (konkretno GNM s PM). T-vrednosti nam omogočajo primerjavo med različnimi vrstami testov (Gall, 2002; Garrett, 1965);
- podatke, ki smo jih uporabili v multivariatnih analizah na populaciji gluhih mladostnikov, smo predhodno normalizirali preko z-vrednosti normalne porazdelitve;
- zanesljivost merskih instrumentov je bila preverjena z metodo analize notranje konsistentnosti (Cronbach alfa koeficient zanesljivosti);
- faktorska analize za pojasnjevanje latentne strukture samospoštovanja pri gluhih in polnočutnih mladostnikih ter ugotavljanje konstruktne veljavnosti merskega instrumenta;
- gluhe in polnočutne mladostnike smo glede na stopnjo samospoštovanja in stopnjo depresivnosti razvrstili v tri skupine na podlagi odstopanja od aritmetične sredine za eno verjetnostno napako;
- homogenost variance smo ugotavljali z Levenovim testom;
- t-test enakosti povprečij;
- analiza variance za testiranje hipoteze o enakosti aritmetičnih sredin gluhih in naglušnih mladostnikov na posameznih spremenljivkah sistema, za primerjave med aritmetičnimi sredinami med skupinami smo uporabili Scheffejev test,
- diskriminativna analiza za ugotavljanje razlik med skupinama, ki imajo izgubo sluha v družini, na področju DIDS-a,
- diskriminativna analiza za ugotavljanje razlik med skupinama glede na obliko šolanja (integracija, segregacija) na področju DIDS-a,
- med rezultati omenjenih testov smo kot oceno povezanosti izračunali Pearsonov koeficient korelacije,
- postavljene hipoteze smo sprejemali pri stopnji tveganja $p \leq 0.05$.

⁴¹ Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) za ugotavljanje normalnosti distribucije in njegova pomembnost za vsa tri področja raziskovanja glede na izgubo sluha ter opisna statistika za frekvenčne distribucije po posameznih spremenljivkah za področje RSES, ZUNG in DRUZ za surove podatke se nahajajo v prilogi 2

4. REZULTATI IN INTERPRETACIJA

4.1 REZULTATI IN INTERPRETACIJA PRVE FAZE RAZISKAVE

V prvi fazi raziskave so sodelovali gluhi in naglušni mladostniki (GNM) ter polnočutni mladostniki (PM).

4.1.1 UGOTAVLJANJE RAZLIK MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI NA PODROČJU SAMOSPOŠTOVANJA, DEPRESIVNOSTI IN POČUTJA V DRUŽINI

Z raziskavo smo želeli analizirati razlike na področju samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini med skupinama gluhih/naglušnih mladostnikov ter polnočutnih mladostnikov.

Uporabili smo t-test za neodvisne vzorce, kjer smo preverjali ničelno hipotezo, ki pravi, da ni statistično pomembnih razlik v aritmetičnih sredinah samospoštovanja med skupinama GNM in PM. Za ugotavljanje homogenosti varianc, smo najprej uporabili Levenov test. Če razlik ne bo, pomeni, da sta vzorca iz iste populacije (Kerr et. al., 2004).

Ker je namen raziskave ugotoviti razlike med gluhi in naglušni ter polnočutni mladostniki oziroma pokazati, da zaradi izgube sluha obstajajo razlike v stopnji samospoštovanja med prej omenjenima skupinama, smo v primeru izračunane nehomogenosti varianc končali z nadaljnjo analizo ugotavljanja razlik v aritmetični sredini. To nam je predstavljajo izhodišče, saj nehomogenost variance nakazuje, da se skupini razlikujeta že v svojem izvoru in je računanje t-testa neustrezno, ne glede na alternativne možnosti, ki jih ta test ponuja.

4.1.1.1 OPISNA STATISTIKA ZA PODROČJA SAMOSPOŠTOVANJA, DEPRESIVNOSTI IN POČUTJA V DRUŽINI

izguba sluha		N	min	max	vsota	M		SD	K.A.	K.S
							S.E.			
da	RSES	65	59.00	88.00	4765.00	73.3077	.64745	5.21992	.200	.656
	ZUNG	65	1116.33	1443.12	83449.27	1283.83	9.18249	74.03160	.069	-.136
	DRUZ	65	41.00	59.34	3290.43	50.6220	.62357	5.02739	.123	-.764
ne	RSES	65	59.00	88.00	4983.00	76.6615	.78944	6.36464	-.192	-.408
	ZUNG	65	1007.78	1457.26	79235.82	1219.01	11.6556	93.97073	.053	.157
	DRUZ	54	31.50	59.34	2663.67	49.3272	.99423	7.30610	-.691	-.289

Tabela 19 Ocene parametrov opisne statistike za stopnjo samospoštovanja (RSES), depresivnosti (ZUNG), družine (DRUZ) glede na izgubo sluha

V tabeli 19 so podane ocene parametrov opisne statistike za gluhe in naglušne ter polnočutne mladostnike za področje samospoštovanja, depresivnosti kot indikatorja nizkega samospoštovanja in počutja v družini (kot podporni dejavnik pri oblikovanju višjega samospoštovanja).

izguba sluha		RSES	ZUNG	DRUZ
da	K-S Z	.898	.501	.809
	2P	.396	.963	.530
ne	K-S Z	.697	.550	1.100
	2P	.716	.923	.178

Tabela 20 Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za stopnjo samospoštovanja (RSES), depresivnosti (ZUNG), družine (DRUZ) glede na izgubo sluha

Tabela 20 nam prikazuje ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) za ugotavljanje normalnosti distribucije in njegovo pomembnost za vsa tri področja raziskovanja. Ker je vrednost pri vseh treh spremenljivkah višja od kritične vrednosti 0.05, lahko rečemo, da gre za normalno porazdelitev spremenljivk.

	IS	N	M	SD	SE M
RSES	da	65	73.3100	5.220	.6500
	ne	65	76.6600	6.360	.7900
ZUNG	da	65	1283.83	74.03	9.180
	ne	65	1219.01	93.97	11.66
DRUZ	da	65	50.6200	5.030	.6200
	ne	54	49.3300	7.310	.9900

Tabela 21. Opisna statistika uporabljenih spremenljivk za področje samospoštovanja, depresivnosti, počutja v družini glede na izgubo sluha

Iz tabele 21 je moč razbrati, da je število zajetih v raziskavo na vseh treh področjih raziskovanja enako, kar pomeni, da je odgovarjalo 65 GNM in 65 PM, razen v primeru spremenljivke DRUZ, kjer je bilo zajetih le 54 ustrežajočih primerov (bilo je kar nekaj

manjkajočih vrednosti, res pa je, da po tej spremenljivki nismo iskali ekvivalentnih parov). Povprečna vrednost na skupnem rezultatu RSES pri GNM je 73.31 in pri PM 76.66. Razlika v povprečnih vrednostih je 3.35, kar pomeni, da imajo v povprečju gluhi in naglušni mladostniki nižje samospoštovanje od polnočutnih mladostnikov.

Povsem obratna slika pa je na področju depresivnosti, kjer povprečna vrednost na skupnem rezultatu ZUNG pri GNM znaša 1283.83 in pri PM 1219.01. Razlika v povprečnih vrednostih je 64.82. Ta razlika je dokaj velika in kaže na to, da imajo GNM višjo stopnjo depresivnosti kot PM, kar pomeni, da so GNM bolj depresivni kot PM.

Na področju družine, predvsem s stališča, kako se posameznik počuti v svoji družini in/ali mu le-ta nudi dovolj podpore, vidimo, da je razlika v povprečnih vrednostih majhna in znaša 1.29. Povprečna vrednost na skupnem rezultatu ZUNG pri GNM je 50.62 in pri PM 49.32.

	Levenov test homogenosti varianc		t-test enakosti povprečij		
	F	P	t	g	2P
DRUZ	7.896	.006			
ZUNG	2.462	.119	4.369	128	.000
RSES	4.415	.038			

Tabela 22 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za področje samospoštovanja (RSES), depresivnosti (ZUNG), počutja v družini (DRUZ) glede na izgubo sluha

S testiranjem homogenosti varianc (tabela 22) na področju RSES pri GNM in PM smo prišli do zaključka, da skupini GNM in PM ne pripadata isti osnovni populaciji, saj sta varianci sistema različni, nehomogeni in gre za strukturne razlike med GNM in PM. Očitno je, da je razlika v stopnji samospoštovanja zaradi izgube sluha odločilna. Gre torej za ločeni skupini, pri katerih vladajo posebna pravila oblikovanja samospoštovanja, zato bo potrebno nadaljnjo faktorsko multivariatno analizo izpeljati posebej za vzorec GNM in posebej za vzorec PM.

V skupnem rezultatu za področje depresivnosti je Levenov test homogenosti varianc pokazal, da pripadata varianci istemu sistemu, osnovni populaciji. Zato smo izbrali vrednost t-testa enakosti povprečij pri homogeni varianci, ki je pokazal, da gre tudi tu za razlike med skupinama GNM in PM.

Kot zadnje področje, kjer nas je zanimalo, ali obstaja razlika med GNM in PM, je področje počutja v družini. Ugotovili smo, da sta varianci sistema nehomogeni, torej različni. Zaključimo lahko, da se skupini GNM in PM v počutju v družini statistično pomembno razlikujeta, saj gre za strukturne razlike med skupinama, zato nam je nadaljnji izračun t-testa nepomemben.

INTERPRETACIJA

Samospoštovanje je osnovna komponenta duševnega zdravja. Pomembno je, da razumemo dejavnike, ki prispevajo in sodelujejo pri samospoštovanju gluhih, in načine, kako to samospoštovanje izboljšati. Bat Chava (1993) je ugotovil štiri dejavnike, ki so glavni pospeševalci samospoštovanja gluhih oseb; status slišanja, družinsko okolje, šolsko okolje in skupinska identifikacija. Bat Chava (1993) je ovrednotil 22 študij, pri katerih je primerjal samospoštovanje gluhih in slišanih ljudi ter ugotovil nižje samospoštovanje pri gluhih.

Tudi v naši raziskavi smo prišli do enakega zaključka. Ugotovili smo, da imajo v povprečju gluhi in naglušni mladostniki nižje samospoštovanje kot polnočutni mladostniki. Ugotovili smo, da gre za strukturne razlike med skupinama mladostnikov tako na področju samospoštovanja kot na področju počutja v družini. Na področju depresivnosti so bili rezultati srednjih vrednosti, gluhih in naglušnih mladostnikov višji kot pri polnočutnih mladostnikih, kar pomeni, da so gluhi in naglušni mladostniki bolj depresivni kot polnočutni mladostniki. Depresivno razpoloženje se kaže v pretirani žalosti, samoti, obupu in nezmožnosti okusiti zadovoljstvo (Moore, Carr, 2002). Ko je človek depresiven, po navadi o sebi razmišlja kot o nepomembnem posamezniku, ki je brez kakršne koli vrednosti (Cohen, 2003), kar se gluhim in naglušnim mladostnikom pogosto dogaja zaradi nenehne primerljivosti s slišanim svetom. Na področju depresivnosti, kot dejavniku, ki vpliva na stopnjo samospoštovanja, pa smo ugotovili nivojske razlike med skupinama mladostnikov. Zanimive so tudi naslednje raziskave, in sicer Brooksa in Ellisa (po Schirmer, 2001), ki domnevata, da je vzrok za nižje samospoštovanje v družbeni negativni nastrojenosti oziroma etiketiranju gluhega posameznika. Opravila sta primerjalno študijo samospoštovanja med gluhi in naglušni. Naglušni študenti so kazali višje samospoštovanje kot gluhi študenti, ker Brooks (1982) pravi, da je gluha oseba bolj stigmatizirana kot naglušna.

Hilburn, Marini in Slate (po Schirmer, 2001) so proučevali samospoštovanje gluhih in slišanih mladostnikov. Gluhi mladostniki slišanih staršev so kazali pomembno nižje samospoštovanje kot slišani mladostniki slišanih staršev. Nobene statistično pomembne razlike ni bilo med gluhi adolescenti slišanih staršev in gluhi adolescenti gluhih staršev.

4.1.1.2 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA OBLIKOVANE PODSKUPINE DEPRESIVNOSTI

Gluhe in naglušne ter polnočutne mladostnike smo razvrstili v tri skupine (skupina z visoko nadpovprečno stopnjo depresivnosti, skupina z nizko podpovprečno stopnjo depresivnosti in skupina z vmesno povprečno stopnjo depresivnosti) na podlagi skupnega rezultata stopnje depresivnosti. Razvrstitev smo naredili glede na odstopanje od aritmetične sredine za eno

verjetnostno napako ($1PE=0.6745SD$; po Garrett, 1965). Mladostniki, ki imajo skupni rezultat na Zungovi lestvici višji za več kot eno verjetnostno napako od povprečnega rezultata, so v skupini z nadpovprečno stopnjo depresivnosti (skupina ZUNG1) in predstavljajo skupino s tveganjem. V skupini, kjer je skupni rezultat ZUNG nižji za več kot eno verjetnostno napako od povprečnega rezultata, pa so v skupini s podpovprečno stopnjo depresivnosti (skupina ZUNG2). Ostali predstavljajo najštevilčnejšo skupino, skupino s povprečno stopnjo depresivnosti (skupina ZUNG3), kjer najdemo tudi pomembne statistične razlike za vzorec GNM in PM. Mladostniki, ki se uvrščajo v skupino z nadpovprečno stopnjo depresivnosti, imajo tudi nižje rezultate na lestvici samospoštovanja.

	ZUNG	N	M	SD	SE M
RSES	GNM	20	71.850	3.675	8.220
	PM	11	70.273	5.140	1.550

Tabela 23 Skupina ZUNG1 (nadpovprečna stopnja depresivnosti)

V tabeli 23 so predstavljene vrednosti stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG1, za katero je značilna nadpovprečna stopnja depresivnosti. Skupino GNM1 predstavlja 20 posameznikov, aritmetična sredina stopnje samospoštovanja je 71.850 ter standardna deviacija 3.675. V skupini PM4 je 11 mladostnikov, katerih povprečna vrednost stopnje samospoštovanja znaša 70.273 in standardna deviacija 5.140. Pričakovali bi obratno, saj naj bi se GNM, ki kažejo visoko depresivnost in imajo zato posledično nižje samospoštovanje, v življenju srečevali z različnimi problemi in čustvenimi težavami, ko stopajo v stik z drugimi polnočutnimi ljudmi. Vendar razlika (1.577) med skupinama ni tako velika, na podlagi katere bi lahko to zaključevali, je pa to vsekakor rizična skupina mladostnikov, ki kažejo na klinično pomembno stopnjo depresivnosti.

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	2.291	141	992	29	330

Tabela 24 Testiranje homogenosti varianc in ttest enakosti povprečij stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG1 (nadpovprečna stopnja depresivnosti)

Glede na to, da je Levenov test homogenosti varianc večji od 0.05, lahko ničelno hipotezo o enakosti varianc sprejmemo (tabela 24). T-test enakosti povprečij pri homogeni variance nam je prav tako pokazal, da ne gre za statistično pomembne razlike med skupinama. Razlika povprečij med GNM1 in PM4 znaša 1.577 in nam pove, da med njima ni statistično pomembnih razlik v depresivnosti. Čeprav gre pri obeh skupinah mladostnikov za rizično skupino, kjer višja stopnja depresivnosti pogojuje nižje samospoštovanje, opazimo, da so rezultati gluhih in naglušnih mladostnikov nekoliko višji od rezultatov polnočutnih mladostnikov, kar je zanimiv podatek.

ZUNG		N	M	SD	SE M
RSES	GNM	5	78.400	3.130	1.400
	PM	22	80.545	5.535	1.180

Tabela 25 Skupina ZUNG2 (podpovprečna stopnja depresivnosti)

V tabeli 25 so predstavljene podpovprečne vrednosti stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG2. Skupino GNM2 predstavlja 5 mladostnikov, povprečna vrednost je 78.400 ter standardna deviacija 3.130. V skupini PM5 pa je 22 mladostnikov, katerih povprečna vrednost stopnje depresivnosti znaša 80.545 in standardna deviacija 5.535. GNM imajo v tem primeru nižjo povprečno vrednost na stopnji samospoštovanja od PM, kljub temu, da so vsi v skupini ZUNG2. Vzorec GNM za skupino s podpovprečno stopnjo depresivnosti je premajhen za neko resno analizo, na podlagi katere bi lahko zaključevali. Žal pa to kaže na dejstvo, da je skupina gluhih zelo heterogena in da je vsak gluhi mladostnik individuum zase.

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	1.322	.261	-8.29	.25	.415

Tabela 26 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG2 (podpovprečna stopnja depresivnosti)

Levenov test homogenosti varianc je večji od 0.05 (tabela 26). Ničelno hipotezo o enakosti varianc sprejemamo in t-test enakosti povprečij je pri homogeni varianci pokazal, da ne gre za statistično pomembne razlike med skupinama. Absolutna razlika povprečij v stopnji samospoštovanja med GNM in PM znaša $|-2.145|$. Skupini pripadata isti osnovni populaciji in se statistično pomembno ne razlikujeta.

ZUNG		N	M	SD	SE M
RSES	GNM	40	73.400	5.719	.9043
	PM	32	76.188	5.379	.9508

Tabela 27 Skupina ZUNG3 (povprečna stopnja depresivnosti)

Prikazana je tabela podatkov št. 27, kjer so povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja za skupino GNM in PM. V skupini GNM3 je 40 mladostnikov, povprečna vrednost depresivnosti znaša 73.400 ter standardna deviacija 5.719. V skupini PM6 pa je 32 mladostnikov, katerih povprečna vrednost stopnje depresivnosti znaša 76.188 in standardna deviacija 5.379. Večina vključenih posameznikov, tako GNM kot PM, je v skupini z vmesno (povprečno) stopnjo depresivnosti ZUNG3, nasproti podatkom iz prejšnjih tabel (23, 25).

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	.000	.993	-2.110	70	.038

Tabela 28 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG3 (povprečna stopnja depresivnosti)

Levenov test homogenosti varianc je večji od 0.05 (tabela 28). Sprejeli smo ničelno hipotezo o enakosti varianc in t-test enakosti povprečij je homogeni varianci pokazal, da gre vendarle za statistično pomembne razlike med skupinama. Absolutna razlika povprečij med GNM in PM znaša $\{-2.787\}$ in nam pove, da skupini pripadata isti osnovni populaciji in se statistično pomembno razlikujeta.

INTERPRETACIJA

V življenju je veliko dogodkov, ki praktično pri vsakem človeku lahko povzročijo, da se počuti žalostnega in nesrečnega. Vzroki za to pa so različni. Mentalno⁴² ali duševno zdravje posameznika igra v življenju pomembno vlogo in zajema vse: od izgleda, vedenja, mišljenja in govora, do čustvovanja in razpoloženja. Je odnos do sebe, drugih in sveta. Duševno zdravje je spremenljivo skozi čas zaradi preobrazbe kulturnih norm in konteksta, iz katerega je duševno zdravje vzeto ter zaradi spreminjanja socialno-ekonomskih značilnosti in s tem povezanih vedenjskih vzorcev. Zungova skala depresivnosti ocenjuje depresivnost kot stanje, v katerem se ne kaže le depresivno razpoloženje in večja nagnjenost v potrtost, ampak rezultat odkriva tudi ekvivalente depresivnosti, pesimističen pogled na svet, negativno predstavo o sebi. Skala ocenjuje tudi sposobnost za doživljanje veselja ter možnost depresivnega načina odzivanja na dogajanje v okolju. Ker ima mladostništvo posebno vlogo v dobi odraščanja, je še kako pomembno, da takšno razpoloženje prepoznamo in mladostniku ustrezno pomagamo. Na duševno zdravje gluhih ljudi vplivajo različni dejavniki, kot so npr.: osebnost, poreklo, vrsto gluhot, razvoj identitete, uporaba komunikacijskih metod, vrsta motnje ipd (Denmark, 1994). Ko se depresivnost pojavi (morda že v zgodnjem otroštvu) ponavadi le-ta ni povezana s samo gluhoto, ampak je lahko rezultat nečesa povsem drugega. Razumeti fenomen mentalnega zdravja gluhih ljudi zahteva veliko znanja in poznavanja področja dela z gluhihimi.

Rezultati raziskave kažejo na to, da obstajajo razlike v stopnji depresivnosti med polnočutnimi mladostniki ter gluhihimi in naglušnimi mladostniki zgolj v skupini ZUNG3, ki zajema povprečno stopnjo depresivnosti in ne v drugih dveh skupinah. Vzrok za to lahko iščemo v razlagi, da sta si verjetno skupini ZUNG3 pri GNM in PM po karakteristikah podobni, saj gre za skupino povprečnih mladostnikov, ki se v svojem življenju srečujejo z najrazličnejšimi problemi, ki so značilni za obdobje odraščanja. Hkrati pa pride do izraza tudi izguba sluha, ki kaže na to, da so gluhi slabše sposobni sprejemati sebe v polnočutnem okolju, zaradi ovire v načinu komunikacije. Razlika v stopnji depresivnosti je statistično pomembna in kaže na slabši način

⁴² Več o tem v knjigi Deafness and mental health (Denmark, 1994), spletna stran: www.psychater-jeser.com.

odzivanja na dogajanje v polnočutnem okolju. Naslednji razlog lahko iščemo v podatkih, ki smo jih prikazali v tabeli 8 (struktura vzorca GNM glede na čas nastanka izgube sluha). Namreč 51 (78.5 %) gluhih in naglušnih mladostnikov sodi v skupino prelingvalno gluhih ljudi, kar pomeni, da so izgubili sluh pred rojstvom, pred njihovim razvojem govora in jezika ter tudi na to, da so v tej skupini mladostniki, ki so se šolali po različnih komunikacijskih pristopih. Namreč v to skupino sodijo mladostniki, ki so se v času svojega osnovnošolskega izobraževanja srečali z bolj avralnim pristopom komunikacije. Zaradi komunikacija, ki ima pomembno vlogo pri oblikovanju in razvoju posameznikove osebnosti, lahko posameznik stopi v obdobje identitetne zmedenosti, saj mladostnik v tem času ne ve, kaj želi od življenja. To pa se odraža na njegovem socialnem področju in načinu razpoloženja. Po vsej verjetnosti so v skupni ZUNG3 te karakteristike najbolj izražene. Podrobnejše raziskave bi pokazale, ali je mogoče to razliko pripisati zgolj komunikacijskim težavam zaradi izgube sluha ali še čemu drugemu.

4.1.1.3 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA STAROST

Zanimalo nas je, ali obstajajo razlike med gluhihimi in naglušnimi ter polnočutnimi mladostniki v stopnji samospoštovanja glede na starost. Prikazani so podatki za vsako starost posebej (16, 17, 18, 19, 20 let), po kateri smo prvotno oblikovali ekvivalentne pare.

STAROST	IZGUBA SLUHA							
	GLUHI				POLNOČUTNI			
	N	M	SD	SE M	N	M	SD	SE M
16 let	10	71.4	2.066	0.653	10	75.9	4.228	1.337
17 let	14	74.36	4.924	1.316	14	77.5	7.803	2.085
18 let	18	73.83	4.817	1.135	18	76.5	6.002	1.414
19 let	12	75.75	6.297	1.818	12	74.08	5.712	1.649
20 let	11	70.18	5.689	1.715	11	79.36	7.018	2.116

Tabela 29 Opisna statistika za skupino 16 17 18 19 in 20 let starih mladostnikov glede na izgubo sluha

V tabeli 29 je prikazana opisna statistika za vse starosti mladostnikov. 16 let stari polnočutni mladostniki imajo povprečno vrednost stopnje samospoštovanja 75.90, višjo od povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja GNM, ki je 71.40.

17 let stari polnočutni mladostniki imajo povprečno vrednost stopnje samospoštovanja 77.50, višjo od povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja GNM, ki je 74.36.

18 let stari polnočutni mladostniki imajo povprečno vrednost stopnje samospoštovanja 76.50, višjo od povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja GNM, ki je 73.83.

19 let stari polnočutni mladostniki imajo povprečno vrednost stopnje samospoštovanja 75.75, višjo od povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja GNM, ki je 74.08.

20 let stari polnočutni mladostniki imajo povprečno vrednost stopnje samospoštovanja 79.36, višjo od povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja GNM, ki je 70.18.

STAROST	Levene test		t-test enakosti povprečij			
	F	P	t	g	2P	M razlika
16 let	3.799	0.067	-3.024	18	0.007	-4.5
17 let	5.963	0.022				
18 let	0.455	0.504	-1.47	34	0.151	-2.667
19 let	0	1	0.679	22	0.504	1.667
20 let	1.89	0.184	-3.371	20	0.003	-9.181

Tabela 30 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za vse skupine starosti

Levenov test (tabela 30) za skupino 16 let starih mladostnikov kaže na homogenost varianc. T-test enakosti povprečij za homogene variance je pokazal razlike v stopnji samospoštovanja med skupinama 16 let starih GNM in PM.

Levenov test za skupino 17 let starih mladostnikov kaže nehomogenost varianc, kar pomeni, da gre za strukturne razlike v stopnji samospoštovanja med skupinama 17 let starih mladostnikov.

Levenov test za skupino 18 let starih mladostnikov kaže na homogenost varianc. T-test enakosti povprečij pri homogeni varianci ni pokazal statistično pomembne razlike v stopnji samospoštovanja med skupinama 18 let starih GNM in PM.

Levenov test za skupino 19 let starih mladostnikov kaže na homogenost varianc. T-test enakosti povprečij za homogene variance ni pokazal statistično pomembne razlike v stopnji samospoštovanja med skupinama 19 let starih GNM in PM.

Levenov test homogenosti varianc za skupino 20 let starih mladostnikov je pokazal, da gre za varianci, ki izvirata iz istega sistema. S t-testom enakosti povprečij za homogeni varianci smo ugotovili statistično pomembne razlike med skupinama 20 let starih GNM in PM.

INTERPRETACIJA

Razlike v samospoštovanju med gluhi in naglušni ter polnočutnimi mladostniki se pojavljajo tudi v starosti. V raziskavi smo ugotovili, da izraža skupina gluhih in naglušnih mladostnikov v povprečni starosti 16, 17 in 20 let statistično pomembno nižje samospoštovanje od skupine polnočutnih mladostnikov. V povprečni starosti 18 in 19 let razlik med skupinama nismo zasledili. Ti rezultati se skladajo z nekaterimi predpostavkami, s katerimi smo se srečali že v teoretičnem uvodu. Rosenberg (po Koba, 2000) ugotavlja, da je za je za obdobje mladostništva značilno nihanje samospoštovanja, ki ga povezuje z različnimi dejavniki: od povečane skrbi za podobo, ki si jo drugi ustvarjajo o mladostniku; z neskladnostjo mnenj o mladostniku pri različnih osebah in skupinah (starši, vrstniki, učitelji); s pospešenim prizadevanjem za oblikovanje samopodobe, ki bi bila všečna tudi drugim ter z neskladnostjo med socialnimi vlogami mladostnika in pričakovanji drugih. Block in Robins (po Demo, 2001) sta raziskovala nestabilnost samospoštovanja in razvojne spremembe samospoštovanja med dečki in deklicami od zgodnjega mladostništva (14 let), skozi pozno obdobje mladostništva (18 let) do zgodnjega odrlega obdobja (23 let). Z uporabo tradicionalnih kriterijev – primerjave skupin skozi čas, sta prišla do majhnih sprememb v samospoštovanju v starosti od 14 do 23 let. V naši raziskavi smo prišli do podobnih rezultatov, če interpretiramo vsako skupino mladostnikov posebej. Razlike med skupinama mladostnikov pa so zaradi komunikacijskih ovir še toliko večje, saj se gluhi mladostniki težka spoprijemajo s slišičo okolico.

4.1.1.4 RAZLIKE MED GLUHIMI/NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA SPOL

Zanimalo nas je, ali obstajajo razlike po spolu v stopnji samospoštovanja za vsako skupino posebej in/ali obstajajo razlike med gluhi in naglušni ter polnočutnimi mladostnicami in/ali obstajajo razlike med gluhi in naglušni ter polnočutnimi mladostniki.

4.1.1.4.1 RAZLIKE PO SPOLU SKUPINE GLUHIH IN NAGLUŠNIH MLADOSTNIKOV

	SPOL	N	M	SD	SE M
RSES	zenski	36	73.167	5.511	.9185
	moski	29	73.483	4.925	.9146

Tabela 31. Opisna statistika stopnje samospoštovanja za skupino GNM glede na spol

V vzorcu GNM je bilo vključenih 36 žensk in 29 moških (tabela 31). Povprečna vrednost na skupnem rezultatu RSES za gluhe in naglušne mladostnice znaša 73.167 in pri mladostnikih 73.483. Iz teh podatkov razberemo, da imajo gluhi in naglušni mladostniki nekoliko večje samospoštovanje kot njihove vrstnice. Razlika v aritmetičnih sredinah znaša za $|-0.316|$.

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	001	970	-.241	63	.810

Tabela 32 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za skupino GNM glede na spol

Levenov test homogenosti varianc (tabela 32) kaže, da sta varianci enaki, homogeni. Med skupinama ni statistično pomembnih razlik v stopnji samospoštovanja. To smo ugotovili s t-testom pri homogenih variancah, saj njegova vrednost presega stopnjo tveganja 0.05.

4.1.1.4.2 RAZLIKE PO SPOLU SKUPINE POLNOČUTNIH MLADOSTNIKOV

SPOL		N	M	SD	SE M
RSES	zenski	36	76.333	5.899	.98319
	moski	29	77.069	6.984	1.297

Tabela 33 Opisna statistika stopnje samospoštovanja za skupino PM glede na spol

Tabela 33 prikazuje vzorec PM, ki ga sestavlja 36 žensk in 29 moških. Povprečna vrednost na skupnem rezultatu RSES za polnočutne mladostnice znaša 76.333 in pri mladostnikih 77.069. Razlika v aritmetičnih sredinah med skupinama znaša 0.735. Tudi v tem primeru opazimo, da imajo polnočutni mladostniki za $|-0.735|$ višje samospoštovanje od polnočutnih mladostnic.

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	771	.383	-460	63	.647

Tabela 34 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za skupino PM glede na spol

Levenov test homogenosti varianc (tabela 34) kaže na enakost varianc sistema in t-test enakosti povprečij pri homogeni varianci ni statistično pomemben. Med polnočutnimi mladostnicami in mladostniki ni statistično pomembnih razlik v stopnji samospoštovanja.

4.1.1.4.3 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNICAMI

	IS	N	M	SD	SE M
RSES	GNM	36	73.167	5.511	.9185
Ž	PM	36	76.333	5.899	.9832

Tabela 35 Opisna statistika za skupino mladostnic - GNM1 in PM3

Iz tabele 35 lahko razberemo, da je povprečna vrednost stopnje samospoštovanja pri polnočutnih mladostnicah 76.333, torej višja od povprečne vrednosti stopnje samospoštovanja pri gluhih in naglušnih mladostnicah, ki znaša 73.167.

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	1.163	.285	-2.354	.70	.021

Tabela 36 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij skupin mladostnic - GNM1 in PM3

Homogenost Levenovega testa (tabela 36) kaže na to, da sta varianci enaki, vendar smo s pomočjo t-testa enakosti povprečij pri homogenih variancah prišli do razlik med skupino gluhih in naglušnih mladostnic ter skupino polnočutnih mladostnic.

4.1.1.4.4 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI

	IS	N	M	SD	SE M
RSES	GNM	29	73.483	4.925	.91461
M	PM	29	77.069	6.984	1.297

Tabela 37 Opisna statistika za skupino mladostnikov - GNM2 in PM4

Tabela 37 prikazuje povprečno vrednost stopnje samospoštovanja pri polnočutnih mladostnikih je 77.069, pri gluhih in naglušnih mladostnikih pa 73.483, kar kaže na višjo povprečno vrednost v prid polnočutnih mladostnikov.

	Levene test		t-test		
	F	P	t	g	2P
RSES pri homogeni varianci	3.535	.065	-2.260	.56	.028

Tabela 38 Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za skupino mladostnikov - GNM2 in PM4

Homogenost Levenovega testa (tabela 38) kaže na to, da varianci prihajata iz istega sistema, čeprav stopnja tveganja ni tako visoka in t-test enakosti povprečij je pri homogeni varianci

pokazal na statistično pomembne razlike med skupinama GNM in PM. Gluhi mladostniki se v stopnji samospoštovanja statistično pomembno razlikujejo od polnočutnih mladostnikov.

INTERPRETACIJA

Ugotovili smo, da je srednja vrednost na skali samospoštovanja tako pri gluhih in naglušnih kot tudi pri polnočutnih mladostnikih nekoliko višja od srednje vrednosti samospoštovanja pri gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostnicah. Rezultati se skladajo z ugotovitvijo raziskave slovenskih srednješolcev (Tomori in sod., 1998), kjer se je izkazala višja raven samospoštovanja (RSES) pri fantih kot pri dekletih. Tudi v raziskavi Kobalove (2000) zasledimo podatek o ustreznosti skale samospoštovanja kot ustrezen pokazatelj razlik med spoloma. Ugotovila je, da je samospoštovanje britanskih in francoskih fantov višje od njihovih vrstnic. Žal pa v svoji raziskavi ni ugotovila razlik med spoloma pri slovenskih mladostnicah in mladostnikih.

Različni avtorji (po Demo, 2001) pravijo, da obstajajo zanimive in še vedno nerazumljive razlike v samospoštovanju in njegovih spremembah glede na spol. Dejstvo je, da ženske vidijo in ocenjujejo sebe drugače kot moški, vzroka za to pa ne moremo jasno obrazložiti (različni vzgojni vzorci, drugačne možnosti za uveljavitev v socialnem kontekstu, različni cilji in standardi).

4.1.1.5 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA NAČIN KOMUNIKACIJE

Zanimalo nas je, ali obstajajo razlike med gluhih/naglušnih ter polnočutnih mladostniki v stopnji samospoštovanja glede na način komunikacije, ki ga uporabljajo gluhi in naglušni mladostniki ter polnočutni mladostniki. V skupini gluhih in naglušnih mladostnikov obstaja notranja diferenciacija komunikacije. Skupino smo razdelili na dve podskupini, in sicer na tiste, ki uporabljajo zgolj in izključno znakovni jezik kot neverbalni način komunikacije, in tiste, ki uporabljajo govor in znakovni jezik v svojem vsakdanu. Ti dve skupini smo primerjali med seboj in s skupino, ki uporablja verbalni način sporazumevanja. Vprašanje je bilo, ali obstajajo med temi skupinami statistično pomembne razlike v stopnji samospoštovanja. S pomočjo enosmerne analize variance smo preverjali, ali obstajajo statistično pomembne razlike v aritmetičnih sredinah naših skupin na odvisni spremenljivki RSES. Za primerjave med aritmetičnimi sredinami smo uporabili Scheffejev test.

	N	M	SD	SE	min	maks
ZJ	12	71 917	3 988	1 151	64	78
govor in ZJ	53	73 623	5 443	7476	59	88
govor	65	76 662	6 365	7894	59	88
skupaj	130	74 985	6 037	5295	59	88

Tabela 39 Opisna statistika za področje načina komunikacije za skupini GNM in PM

Iz opisne statistike rezultatov v tabeli 39 je razvidno, da PM pri svojem sporazumevanju doma in s širšo okolico uporabljajo zgolj govor, kar pomeni, da gre za verbalno glasovno komunikacijo, medtem ko gluhi in naglušni mladostniki poleg govora uporabljajo tudi znakovni jezik, kar pomeni, da gre za mešan način komunikacije.

Povprečna vrednost stopnje RSES v prvi skupini je 71.917, v drugi 73.623 in v tretji 76.662.

	F	g1	g2	P
RSES pri homogeni varianci	2 492	2	127	087

Tabela 40 Levenov test homogenosti varianc

Ker je statistična pomembnost Levenovega testa večja od $P \geq 0.05$, smo ničelno hipotezo o obstoju enakosti varianc obdržali.

	F	P
RSES	5 808	004

Tabela 41 ANOVA (Preverjanje pomembnosti razlik med skupinami in znotraj skupin)

V tabeli 41 je prikazana variabilnost podatkov med skupinami, ki je statistično večja kot znotraj skupin. Statistična pomembnost kaže na razlike v aritmetičnih sredinah na odvisni spremenljivki RSES med tremi skupinami.

(I) sk komunikacije	(J) sk komunikacije	M razlika (I-J)	SE	P
ZJ	govor in ZJ	-1 706	1 862	658
	govor	-4 745	1 830	038
govor in ZJ	ZJ	1 706	1 862	
	govor	-3 039	1 078	021

Tabela 42 Razlike med skupinami (multipla primerjava po Scheffejevem testu) na stopnji tvehanja 0 05

S post-hoc postopkom (tabela 42) smo ugotovili, kje natančno prihaja do razlik v stopnji RSES med skupinami. V koloni, kjer se nahajajo razlike aritmetičnih sredin, so z odebeljenim tiskom označene statistično pomembne razlike na stopnji tveganja $P=0.05$. Razlike obstajajo med prvo in tretjo skupino (torej med skupino, ki uporablja znakovni jezik in skupino, ki uporablja le govor), med drugo in tretjo skupino (skupino GNM, ki uporablja znakovni jezik in govor ter skupino, ki uporablja le govor) in med tretjo skupino z ostalima dvema skupinama.

INTERPRETACIJA

Komunikacija je zelo zapleten proces, ki ga težko preprosto razložimo. Pri človeku kot socialnem bitju, ki nujno potrebuje stik z drugimi ljudmi, je komunikacija zelo razvita, raznovrstna in zapletena. Največkrat opredelimo komunikacijo kot navezovanje in vzdrževanje stikov ali pa kot odnos med posamezniki; pomeni nam prenos informacij, idej, izkušenj in doživljajev. Po različnih merilih lahko razlikujemo več vrst komunikacij, v vsakdanjem življenju pa največkrat govorimo o verbalni (besedni) in neverbalni (nebesedni) komunikaciji. Navadno si komunikacijsko vedenje razlagamo bolj kot besedno komunikacijo (govor, pisno besedo) in manj kot nebesedno (gibe, držo telesa, izraz obraza, geste). Slednjo smo manj navajeni opazovati in vrednotiti, zato tudi manj razumemo njen pomen, ki nekaterim Gluhim predstavlja edini možen način sporazumevanja. V tabeli 39 so prikazane vrednosti aritmetičnih sredin stopnje samospoštovanja za področje komunikacije za GNM in PM. Vidimo, da imajo PM, ki uporabljajo v svojem vsakdanjem življenju kot edini način sporazumevanja govor, višje samospoštovanje od obeh skupin GNM (od tistih, ki uporabljajo zgolj ali večinoma znakovni jezik in od tistih, ki se sporazumevajo z mešanim načinom komunikacije). Najvišje samospoštovanje imajo polnočutni mladostniki, sledijo jim gluhi in naglušni mladostniki, ki uporabljajo v svojem sporazumevanju z okolico tako govor kot znakovni jezik. Najnižjo vrednost imajo tisti gluhi in naglušni mladostniki, ki uporabljajo večinoma znakovni jezik. Do podobnih rezultatov je prišel tudi Beck (po Schirmer, 2001) v svoji raziskavi, ko je primerjal gluhe, naglušne in slišče. Najvišje samospoštovanje so imeli slišče, naglušni adolescenti in nato gluhi adolescenti. Opazil je, da igra jezik zelo pomembno vlogo v samospoštovanju, kar so opazili tudi drugi - Kusche, Garfield in Greenberg (po Schirmer, 2001) v študijah o vplivu razumevanja gluhih mladostnikov.

Multipla primerjava, ki smo jo izvedli s pomočjo Scheffejevega testa, nam je pokazala statistično pomembne razlike med skupinama mladostnikov, ki uporabljajo znakovni jezik in govor ter med skupinama mladostnikov, ki uporabljajo zgolj govor in tistimi z mešanim načinom sporazumevanja. Te razlike smo pričakovali, saj v obstoječem polnočutnem svetu obstaja kot najboljši način sporazumevanja verbalni govor, medtem ko znakovni jezik predstavlja zgolj način sporazumevanja majhne skupine ljudi, ki se prilagaja širši ali večinski družbi.

4.1.1.6 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI TER POLNOČUTNIMI MLADOSTNIKI V STOPNJI SAMOSPOŠTOVANJA GLEDE NA OBLIKO ŠOLANJA

Zanimalo nas je, ali obstajajo razlike med GNM in PM v stopnji RSES glede na obliko šolanja. Glede na to, da v skupini za šolanje gluhih in naglušnih mladostnikov obstaja notranja diferenciacija, smo skupino razdelili na dve podskupini, in sicer na tiste, ki se šolajo v integraciji in tiste, ki se šolajo v Zavodu za gluhe in naglušne. Vprašanje je bilo, ali med temi skupinami obstajajo statistično pomembne razlike v stopnji samospoštovanja. S pomočjo enosmerne analize variance smo preverjali, ali obstajajo statistično pomembne razlike v aritmetičnih sredinah naših skupin na odvisni spremenljivki RSES.

	N	M	SD	SE	min	maks
segregacija gluhi	59	72.898	4.784	623	59	83
integracija gluhi	6	77.333	7.866	3.211	69	88
Redne SŠ polnočutni	65	76.662	6.365	789	59	88
skupaj	130	74.985	6.037	529	59	88

Tabela 43 Opisna statistika za skupini GNM in PM glede oblike šolanja

Tabela 43 prikazuje opisno statistiko za skupini GNM in PM glede oblike šolanja. PM imajo povprečne vrednosti na skali RSES 76.662, integrirani gluhi 77.333 in segregirani gluhi 72.898. opazimo, da imajo integrirani gluhi mladostniki najvišje samospoštovanje, sledijo jim polnočutni mladostniki in nato gluhi mladostniki, ki se šolajo v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani.

	F	g1	g2	P
RSES pri homogeni varianci	4.869	2	127	.009

Tabela 44 Levenov test homogenosti varianc

V tabeli 44 je prikazan Levenov test homogenosti varianc. Ker je statistična pomembnost Levenovega testa večja od $P \leq 0.05$, smo ničelno hipotezo o obstoju enakosti varianc zavrgli, kar pomeni, da obstajajo strukturne razlike med skupinami.

INTERPRETACIJA

Vzorec integriranih gluhih in naglušnih mladostnikov je premajhen, da bi lahko na podlagi teh podatkov izpeljali neke resne zaključke. Vsekakor pa je dober pokazatelj, da imajo lahko nekateri gluhi mladostniki vseeno višje samospoštovanje kljub komunikacijskim težavam s katerimi se srečujejo v polnočutnem svetu. Z ustrežno rehabilitacijo, podporo staršev, šole,

vrstnikov, značilnosti in posebnosti izgube sluha ipd... lahko zagotovimo, da gluhi mladostnik zraste v pozitivno osebnost v polnočutnem svetu.

Zanimiv je podatek med integriranimi gluhih in polnočutnimi mladostniki. Obe skupini mladostnikov imata višjo stopnjo RSES od segregiranih gluhih mladostnikov, čeprav naj bi le-ti v svoji sredini zviševali občutek vrednosti in pripadnosti. Ko so raziskovalci (po Bat-Chava, 1993) proučevali vpliv šolanja na samospoštovanje, so po navadi proučevali zgolj dva dejavnika; vrsto šole in komunikacijo, in s tem niso ugotovili nobenega statistično pomembnega učinka med tema dvema dejavnikoma. Spremembe šolskega okolja sicer lahko neugodno vplivajo na samospoštovanje, ni pa nujno. Vrsta šole po navadi direktno ne vpliva na samospoštovanje, ampak zanesljivo nanj vpliva šolski uspeh, ki ga posameznik doseže.

4.1.1.7 POVEZAVE - KORELACIJE ODVISNIH SPREMENLJIVK, ZAJETIH V RAZISKAVO

Teoretična in prikazana spoznanja kažejo, da obstajajo povezave med stopnjo samospoštovanja in stopnjo depresivnosti.

Zato nas je zanimalo, v kakšni povezavi so naše odvisne spremenljivke med seboj (samospoštovanje - RSES, depresivnost - ZUNG, področje počutja v družini - DRUZ) oziroma, ali sploh obstaja povezava med njimi. Korelacija bo pokazala odnos med dvema odvisnima spremenljivkama v smislu njune moči in smeri njunega odnosa (po Pallant, 2001).

		RSES	ZUNG	DRUZ
RSES	r	1		
	2P	—		
ZUNG	r	-.473	1	
	2P	000		
DRUZ	r	176	-.370	1
	2P	056	000	

Tabela 45 Korelacije samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini pri stopnji tveganja $P=0.01$

Tabela 45 prikazuje povezave samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini pri stopnji tveganja $P=0.01$. Ker gre za kontinuirane spremenljivke, smo opravili s Pearsonovim koeficientom korelacije⁴³ med pari spremenljivk, ki so bile vključene v raziskavo. Pri spremenljivkah RSES in ZUNG je bilo vključenih 130 posameznikov, medtem ko je bilo pri

⁴³ Ker različni avtorji navajajo različno interpretacijo pomembnosti korelacij se bomo za naše rezultate sklicevali na predlog Cohena (po Pallant, 2001) ki pravi da je korelacija Pearsonovega koeficienta nizka v intervalu od $|-0.10|$ do $|-0.29|$, srednja korelacija v intervalu Pearsonovega koeficienta od $|-0.30|$ do $|-0.49|$ in visoka korelacija v intervalu Pearsonovega koeficienta od $|-0.50|$ do $|-1.00|$

spremenljivki DRUZ le 119 zajetih mladostnikov za skupino polnočutnih (zaradi manjkajočih vrednosti na posameznih itemih). Iz tabele sklepamo na naslednje povezave med spremenljivkami:

- med RSES in ZUNG obstaja negativna visoka korelacija,
- posamezniki, ki imajo višje ali visoke vrednosti na skali RSES, imajo nižje vrednosti na skali ZUNG,
- med RSES in DRUZ pozitivna nizka korelacija,
- med ZUNG in DRUZ negativna srednja korelacija.

Izvedli smo tudi ločene korelacije za posamezno skupino glede na izgubo sluha in ugotavljali, ali ta zakonitost drži tudi znotraj skupine GNM in PM.

IS			RSES	ZUNG	DRUZ
da	RSES	r	1	*	*
		2P	—		
	ZUNG	r	-.293*	1	**
		2P	.018		
	DRUZ	r	.273*	-.427**	1
		2P	.028	.000	
ne	RSES	r	1	**	
		2P	—		
	ZUNG	r	-.495**	1	**
		2P	.000		
	DRUZ	r	.185	-.460**	1
		2P	.180	.000	

*. kor. je pomembna na st. tveganja 2P=0.05

** . kor. je pomembna na st. tveganja 2P=0.01

Tabela 46 Korelacije samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini pri gluhih in naglušnih mladostnikih ter pri polnočutnih mladostnikih

Tabela 46 prikazuje korelacije samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini pri gluhih in naglušnih mladostnikih ter pri polnočutnih mladostnikih. Opazimo lahko, da so korelacije posameznih področij pri polnočutnih mladostnikov nekoliko višje od korelacij gluhih in naglušnih mladostnikov. Vzrok za to je lahko metodološke narave, saj ocenjevanje in vrednotenje dvojezičnih ali večjezičnih ljudi predstavlja izjemno težko delo gluhi ljudje so sicer lahko lingvistično spretni v uporabi znakovnega jezika, vendar so njihove stopnje v kompetentnosti razumevanja pisnega knjižnega jezika različne.

V skupini GNM obstaja med RSES in ZUNG negativna nizka/srednja korelacija (visoke vrednosti na RSES so v povezavi z nizkimi vrednostmi na ZUNG). Med RSES in DRUZ pozitivna nizka korelacija. Med ZUNG in DRUZ negativna srednja korelacija. Pri interpretaciji je izrednega pomena, da si pomagamo z izvornim vprašalnikom, saj so bile nekatere trditve negativno oblikovane.

V skupini PM obstaja med RSES in ZUNG negativna srednja oziroma visoka korelacija (visoke vrednosti na RSES so v povezavi z nizkimi vrednostmi na ZUNG). Med RSES in DRUZ je pozitivna nizka korelacija, med ZUNG in DRUZ pa negativna srednja oziroma visoka korelacija.

4.1.2 LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA (RSES)

S faktorsko analizo smo želeli ugotoviti, kakšna je latentna struktura vprašalnika za ocenjevanje stopnje samospoštovanja gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostnikov. Manifestni prostor zajema vseh deset spremenljivk originalnega vprašalnika RSES. Čeprav so nekatere od spremenljivk imele nizke statistično pomembne korelacije s skupnim rezultatom (predvsem pri gluhih in naglušnih mladostnikih), smo le-te, ne glede na to, vključili v nadaljnjo analizo, saj nas je zanimalo, kako se bo oblikoval posamezni latentni prostor za gluhe in naglušne mladostnike ter za polnočutne mladostnike. Nesmiselno bi bilo izvorno lestvico, ki predstavlja celoto, analizirati zgolj po nekaterih spremenljivkah.

	IS	N	M	SD	SE M
v01_zadovoljen sem sam s sabo	da	65	74.615	12.000	1.4884
	ne	65	78.615	9.4995	1.1783
v02_premalo se spostujem	da	65	70.154	9.7616	1.2108
	ne	65	67.692	11.425	1.4171
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	da	65	72.769	10.826	1.3429
	ne	65	75.231	11.471	1.4228
v04_vcasih se pocutim popolnoma nekoristno	da	65	71.385	11.302	1.4019
	ne	65	71.538	14.057	1.7435
v05_sposoben sem delati enako uspesno kot vecina	da	65	75.077	12.515	1.5523
	ne	65	81.692	8.3981	1.0417
v06_vcasih cutim, da nisem nic vreden	da	65	72.769	11.525	1.4296
	ne	65	75.077	11.742	1.4565
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	da	65	73.231	10.913	1.3536
	ne	65	80.615	9.6626	1.1985
v08_cutim, da imam mnogo dobrih lastnosti	da	65	74.923	10.477	1.2995
	ne	65	77.846	9.2690	1.1497
v09_mislím, da sem zelo malo vreden	da	65	73.692	10.979	1.3617
	ne	65	76.308	12.064	1.4963
v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	da	65	74.462	8.8443	1.0970
	ne	65	82.000	9.7147	1.2050
vsum_RSES	da	65	733.08	52.199	6.4745
	ne	65	766.62	63.646	7.8944
vavg_RSES	da	65	73.308	5.2199	.64745
	ne	65	76.662	6.3646	.78944

Tabela 47: Opisna statistika za vzorec gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostnikov

V tabeli 47 opisne statistike za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov (v nadaljevanju GNM) opazimo, da se povprečne vrednosti posameznih spremenljivk na skali samospoštovanja

(aritmetične sredine v1 do v10) gibljejo v intervalu od 70.154 do 75.077, medtem ko se povprečne vrednosti za vzorec polnočutnih mladostnikov (v nadaljevanju PM) nahajajo v intervalu od 67.692 do 82.00. Opazimo lahko, da so nekatere vrednosti pri PM višje kot pri GNM, predvsem pri spremenljivkah v05, v07 in v10. Kot smo že ugotovili, se skupini glede na izgubo sluha razlikujeta v skupnem oziroma povprečnem rezultatu na skali samospoštovanja.

	V01	V02	V03	V04	V05	V06	V07	V08	V09	V10
Korelacija V01	1.00									
V02	-.246	1.00								
V03	-.100	.499	1.000							
V04	.275	-.158	.083	1.000						
V05	.362	.006	-.198	.049	1.000					
V06	.155	.149	.075	.510	.118	1.000				
V07	.123	.127	-.103	-.075	.450	.089	1.000			
V08	.264	-.084	-.163	.139	.307	.170	.378	1.000		
V09	.153	.359	.254	.046	.214	.338	.121	.220	1.000	
V10	.318	.028	-.049	.234	.216	.000	-.302	.299	.053	1.000

Tabela 48 Korelacijska matrika za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov

	V01	V02	V03	V04	V05	V06	V07	V08	V09	V10
Korelacija V01	1.000									
V02	.157	1.00								
V03	.354	.296	1.000							
V04	.145	.421	.405	1.000						
V05	.441	.090	.182	.057	1.000					
V06	.358	.403	.589	.719	.213	1.000				
V07	.231	.098	.027	.142	.584	.137	1.000			
V08	.409	.041	.166	.218	.529	.188	.521	1.000		
V09	.214	.209	.379	.366	.155	.399	.167	.026	1.000	
V10	.149	.253	.101	.206	.341	.184	.403	.396	.264	1.000

Tabela 49 Korelacijska matrika za vzorec polnočutnih mladostnikov

Korelacijski matriki 48, 49 nam dajeta vpogled v manifestno strukturo faktorskega prostora in kažeta na interkorelacije desetih spremenljivk. Korelacije, ki so večje ali enake 0,3, naj bi bile primerne za nadaljnjo faktorsko analizo, kot tudi korelacije, ki so večje ali enake od 0,5 v anti-image korelacijski matriki (kjer se preverja adekvatnost, primernost posamezne variable za vstop v nadaljnjo analizo - MSA vrednosti). Čeprav tem podanim kriterijem ne zadostimo v celoti, smo se vseeno odločili za uporabo faktorske analize vseh spremenljivk, saj bi v nasprotnem primeru dobili nejasno primerjavo med GNM in PM. Kljub temu, da so nekatere korelacije nižje od podane vrednosti (0,3), so le-te statistično pomembne.

V tabeli 48 za vzorec GNM so vsi koeficienti korelacije, ki so absolutno enaki ali večji od 0,20, statistično pomembni pri stopnji tveganja $p=0,05$.

V tabeli 49 za vzorec PM so koeficienti, ki so absolutno enaki ali večji od 0,20, statistično pomembni pri stopnji tveganja $p=0,05$. Korelacije v tabeli PM so pozitivne, medtem ko so v tabeli za GNM tudi negativne. Negativne povezave v korelacijski matriki GNM se pojavljajo

zgolj zaradi načina merjenja pri posameznih spremenljivkah, kjer višji rezultat pomeni dejansko slabšo oceno.

spremenljivka	GNM MSA vrednost	PM MSA vrednost
V01	642	738
V02	472	780
V03	500	790
V04	418	643
V05	657	751
V06	454	706
V07	609	741
V08	756	670
V09	622	729
V10	529	759

Tabela 50 MSA vrednosti za vzorec gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostnikov (MSA - Measures of Sampling Adequacy)

MSA vrednosti (tabela 50) v korelacijski matriki za vzorec PM zadoščajo kriteriju za nadaljnjo analizo, saj so vse vrednosti večje od .05. Pri GNM pa so te vrednosti nekoliko nižje. Pri spremenljivkah v02, v04 in v06 pa so celo nižje od .05. Ker so to vse spremenljivke, ki zastopajo negativna stališča do samega sebe, bi jih bilo nesmiselno izključiti iz nadaljnje analize, saj bi bila potem primerjava med skupinama GNM in PM brez pomena. Morda je vzrok temu majhno število itemov v celotnem instrumentariju (s tem je tudi zanesljivost nižja, interkorelacije med spremenljivkami so nižje, majhno je število vključenih v raziskavo) in tudi v prevodu skale RSES iz slovenskega jezika v znakovni jezik gluhih, saj le-te spremenljivke vsebujejo po dve nikalnici v stavku in gre lahko za nerazumevanje stavka v popolnosti.

KMO test		553
Bartlett	Hi kvadrat	140 155
test	g	45
	P	000

KMO test		722
Bartlett	Hi kvadrat	209 902
test	g	45
	P	000

Tabela 51 52 KMO in Bartlettov test preverjanje ustreznosti podatkov za vzorec GNM (na levi) in PM (na desni)

Ustreznost aplikacije faktorjske analize smo testirali s Kaiser-Meyer-Olkin testom in z Bartlett testom sferičnosti (tabeli 51, 52 za GNM in PM). Za vzorec GNM je po Kaiserjevem kriteriju vrednost indeksa KMO enaka 0.553, kar nekateri pojmujejo kot nizko vrednost (največja in najboljša možna vrednost je 1) (Darren, Mallery, 1995), vendar še vedno dovolj visoko, da lahko nadaljujemo z analizo. Večina avtorjev navaja podatek, da naj bi bil KMO večji ali enak 0,6 (Pallant, 2001; Sheridan et. al, 2001). Samo pri normaliziranih podatkih je bila vrednost KMO testa nekoliko višja, in sicer 0.569.

Za vzorec PM je vrednost KMO enak 0.722 (kar predstavlja dobro izhodišče za faktorsko analizo). V obeh tabelah 51, 52 sta Bartlett testa pomembna, kar dokazuje, da se korelacijski matriki pomembno razlikujeta od identičnih matrik.

V postopek faktorizacije smo vključili vseh 10 spremenljivk. Celotno korelacijsko matriko smo faktorizirali s Hotellingovo metodo glavnih komponent (število glavnih komponent je bilo določeno v skladu s Kaiser-Guttmanovim kriterijem) in kot končni produkt faktorizacije dobili komunalitete. Komunaliteta je količina variance, ki jo pojasnjujejo splošni in skupinski faktorji ter predstavlja spodnjo mejo zanesljivosti sistema. Splošni in skupinski faktorji predstavljajo varianco, ki jo naš test deli s preostalimi spremenljivkami sistema.

	prvotno	ekstrakcije
V01	1.000	.493
V02	1.000	.777
V03	1.000	.603
V04	1.000	.778
V05	1.000	.560
V06	1.000	.638
V07	1.000	.639
V08	1.000	.482
V09	1.000	.557
V10	1.000	.331

	prvotno	ekstrakcije
V01	1.000	.713
V02	1.000	.499
V03	1.000	.676
V04	1.000	.685
V05	1.000	.711
V06	1.000	.777
V07	1.000	.694
V08	1.000	.656
V09	1.000	.386
V10	1.000	.679

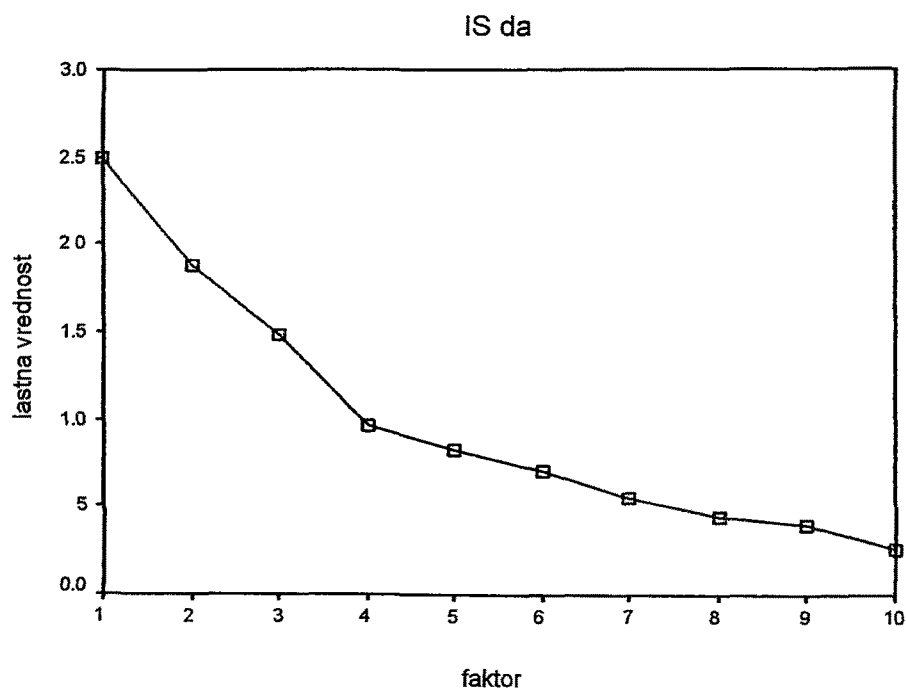
Tabela 53, 54 Komunalitete za vzorec GNM (na levi) in PM (na desni)

V tabeli 53, 54 (GNM in PM) so prikazane komunalitete za posamezne spremenljivke samospoštovanja, ki predstavljajo delež njihovih varianc, zajetih v ekstrahiranih faktorjih. Zanimivo je to, da so komunalitete pri GNM najvišje s spremenljivkami negativnih stališč do samega sebe, medtem ko so komunalitete za PM najvišje s spremenljivkami pozitivnih stališč do samega sebe; torej ravno obratno.

Ekstrakcijo faktorjev smo opravili s Hotellingovo metodo in lambda kriterijem, ki kažeta, da je na večini spremenljivk več kot polovica variance skupne, ostali del variance pa je nepojasnen. Po Kaiser-Guttmanovem kriteriju (lastne vrednosti so enake 1 ali več) smo zadržali tri glavne komponente ali faktorje, ki pojasnjujejo celotno varianco sistema tako za vzorec GNM kot tudi za vzorec PM. Tega žal nismo pričakovali (vsaj ne na vzorcu PM), saj naj bi bil instrumentarij za merjenje samospoštovanja enodimenzionalni prostor.

Faktor	lastne vrednosti vseh faktorjev			lastne vrednosti ekstrahiranih faktorjev		
	lastna vrednost	% variance	kumulat %	lastna vrednost	% variance	kumulat %
1	2 502	25 020	25 020	2 502	25 020	25 020
2	1 876	18 762	43 782	1 876	18 762	43 782
3	1 479	14 794	58 576	1 479	14 794	58 576
4	965	9 649	68 225			
5	828	8 275	76 500			
6	709	7 089	83 589			
7	548	5 478	89 067			
8	446	4 462	93 529			
9	392	3 919	97 448			
10	255	2 552	100 000			

Tabela 55 Skupna pojasnjena varianca za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov

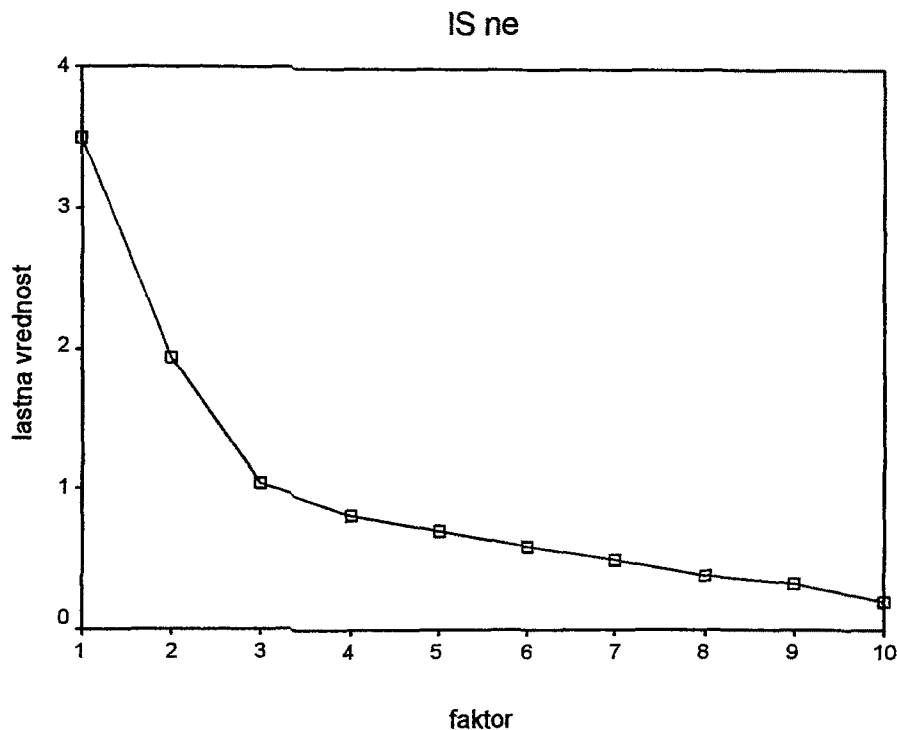

Grafični prikaz 6 Izločeni faktorji pri gluhih in naglušnih mladostnikih

V tabeli 55 GNM smo z analizo glavnih komponent izločili tri faktorje. Prvi in najmočnejši faktor pojasnjuje 25 % skupne pojasnjene variance sistema, drugi faktor 18.76 % in tretji 14.79 %. Trije faktorji skupaj pojasnjujejo 58.576 % celotne pojasnjene variance sistema. Ti faktorji kažejo 58.58 % različnih vzrokov za variabilnost naših odgovorov. Iz grafičnega prikaza 6 lahko razberemo, da gre za izločene tri faktorje in kaže se tendenca po četrtem (dokaj visoka lastna vrednost .0965).

faktor	lastne vrednosti vseh faktorjev			lastne vrednosti ekstrahiranih faktorjev		
	lastna vrednost	% variance	kumulat. %	lastna vrednost	% variance	kumulat. %
1	3.502	35.020	35.020	3.502	35.020	35.020
2	1.931	19.309	54.329	1.931	19.309	54.329
3	1.042	10.425	64.753	1.042	10.425	64.753
4	.818	8.184	72.937			
5	.707	7.066	80.003			
6	.587	5.871	85.874			
7	.499	4.989	90.864			
8	.389	3.894	94.758			
9	.328	3.276	98.034			
10	.197	1.966	100.000			

Tabela 56: Skupna pojasnjena varianca za vzorec polnočutnih mladostnikov

Grafični prikaz 7: Izločeni faktorji pri polnočutnih mladostnikih

V tabeli 56 PM smo z analizo glavnih komponent izločili tri faktorje. Prvi najmočnejši faktor pojasnjuje 35 % skupne pojasnjene variance sistema, drugi faktor 19.30 % in tretji 10.43 %. Trije faktorji skupaj pojasnjujejo 64.75 % celotne pojasnjene variance sistema. Iz grafičnega prikaza lahko sklepamo, da gre za dva pomembna faktorja in ne tri faktorje (čeprav je lastna vrednost 1.042), s katerimi lahko pojasnimo delež pojasnjene variance sistema. Iz grafa 7 namreč lahko vidimo, da se po izločitvi drugega faktorja premica nekoliko uravnovesi. Kljub temu pa je tudi to presenečenje, saj nismo pričakovali, da bodo izločeni trije faktorji oziroma dva faktorja, saj naj bi šlo za enodimenzionalni model RSES.

Za oba vzorca preizkušancev GNM in PM smo najprej pogledali v komponentno nerotirano matriko, kjer so v tabelah v prilogi⁴⁴ GNM in PM prikazane nasičenosti (korelacije spremenljivk

⁴⁴ Komponentni nerotirani matriki za vzorec GNM in PM, ekstrahirani strukturni faktorjski matriki za vzorec GNM in PM.

s faktorji) posameznih faktorjev pred rotacijo. Pri GNM se jih je večina porazdelila na prvi faktor, vendar ne vse, medtem ko se pri PM vse spremenljivke porazdelijo na prvi faktor, nekatere pa tudi na ostala dva. To bi sicer lahko bil eden od pokazateljev, da naj bi šlo za enodimenzionalni model RSES, vendar brez rotacije tega ne moremo zanesljivo trditi.

Strukturni tabeli sta nakazali na možno končno sliko, vendar smo zaradi nejasnosti opravili rotacijo, s katero smo interpretirali naše faktorje.

Za oba vzorca smo torej opravili Varimax in Oblimin rotacijo, ki sta dali približno enako faktorsko strukturo. Za interpretacijo strukture faktorjev smo uporabili poševnokotno Oblimin rotacijo, ki je za naš sistem primernejša, saj faktorji med seboj niso povsem neodvisni, ampak so povezani (Sheridon, 2001). Oblimin⁴⁵ rotacija nam je dala enostavnejšo strukturo faktorjev v skladu s Thurstonovim kriterijem. Z rotacijo smo izdiferencirali projekcije faktorjev na manifestne spremenljivke, pri čemer je delež pojasnjene variance sistema ostal nespremenjen. Spremenila se je teža posameznega faktorja, saj smo z Oblimin rotacijo ob upoštevanju Kaiser-Guttmanovega kriterija dobili tri faktorje, ki pojasnjujejo pomemben delež variance sistema - po Thurstonu.

	faktor		
	1	2	3
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.791		
v05_sposoben sem delati enako uspešno kot večina	.756		
v08_cutim, da imam mnogo dobrih lastnosti	.662		
v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.533		
v01_zadovoljen sem sam s sabo	.432		.429
v02_premalo se spostujem		.866	
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen		.715	
v09_mislím, da sem zelo malo vreden		.643	
v04_vcasih se pocutim popolnoma nekoristno			.891
v06_vcasih cutim, da nisem nič vreden			.722

Tabela 57 Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov

Faktorje smo skušali vsebinsko interpretirati na podlagi faktorskih nasičenosti po Oblimin rotaciji. Na ta način smo definirali prostor samospoštovanja za GNM, ki po tej strukturi zajema tri medsebojno neodvisne dimenzije (tabela 57). Prvi faktor smo poimenovali **faktor pozitivnih stališč do samega sebe**, ki ima najvišje projekcije z naslednjimi spremenljivkami; v07_čutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi, v05_sposoben sem delati enako uspešno kot večina, v08_čutim, da imam mnogo dobrih lastnosti, v010_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi, v01_zadovoljen sem sam s seboj.

⁴⁵ Ko smo opravljali Oblimin rotacijo smo poskušali spreminjati tudi kot v intervalu od -0,5 do 0,5 struktura je prišla podobna morda so bile nižje nekatere vrednosti posameznih spremenljivk, ki so bile več-faktorske (pojavljale so se na dveh ali več faktorjih)

Spremenljivka v01 je bimodalna, saj je zajeta tudi v tretjem faktorju, kjer celotna shema postane nekoliko bolj zapletena za interpretacijo. Logično namreč je, da spada v skupino pozitivnih lastnosti in nekako ne sodi v faktor, kjer sta ostali dve spremenljivki, ki pojasnjujeta negativni stališči.

Drugi faktor smo poimenovali *faktor »blagih« negativnih stališč do samega sebe*, ki ima visoke projekcije s tremi manifestnimi spremenljivkami, in sicer; v02_premalo se spoštujem, v03_čutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen, v09_mislím, da sem zelo malo vreden.

Tretji faktor predstavlja tako imenovani *faktor »skrajno« negativnih stališč do samega sebe*, ki ga predstavljata dve spremenljivki, in sicer; v04_včasih se počutim popolnoma nekoristno, v06_včasih čutim, da nisem nič vreden. Tukaj smo imeli težave pri poimenovanju faktorjev. Izhajali smo iz posamičnih besed, ki opisujejo spremenljivki, saj so bile le-te izrednega pomena pri prevajanju besedila v znakovni jezik gluhih. Besedi »popolnoma« in »nič« predstavljata gluhim neko pomanjkljivost, slabost, nekaj, kar determinira dokončnost.

	faktor		
	1	2	3
v04_vcasih se pocutim popolnoma nekoristno	.838		
v06_vcasih cutim, da nisem nic vreden	819		
v02_premalo se spostujem	.688		
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	629		-.494
v09_mislím, da sem zelo malo vreden	607		
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi		.829	
v05_sposoben sem delati enako uspesno kot vecina		814	
v08_cutim, da imam mnogo dobrih lastnosti		.796	
v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi		.599	.474
v01_zadovoljen sem sam s sabo		426	-.661

Tabela 58 Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za vzorec polnočutnih mladostnikov

V tabeli 58 PM je interpretacija faktorjev nekoliko lažja kot pri GNM. Tudi tukaj smo skušali definirati prostor samospoštovanja za PM po Oblimin rotaciji, ki je po tej strukturi zajel tri faktorje. Prvi faktor je *faktor negativnih stališč do samega sebe*, ki ima najvišje projekcije z naslednjimi spremenljivkami; v04_včasih se počutim popolnoma nekoristno, v06_včasih čutim, da nisem nič vreden, v02_premalo se spoštujem, v03_čutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen, v09_mislím, da sem zelo malo vreden.

Drugi faktor smo poimenovali *faktor pozitivnih stališč do samega sebe*, ki ima visoke projekcije s spremenljivkami; v07_čutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi, v05_sposoben sem delati enako uspešno kot večina, v08_čutim, da imam mnogo dobrih lastnosti, v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi, v01_zadovoljen sem sam s seboj. Spremenljivka v01 je bimodalna (kot pri GNM), saj je zajeta tudi v tretjem faktorju in predstavlja najvišjo projekcijo s tem faktorjem (ostali dve - v03, v10 - imata nižji projekciji na faktor).

Tudi tukaj postane interpretacija težavna, vendar lahko zaključimo (na podlagi vseh ostalih analiz⁴⁶, ki smo jih še dodatno opravili) s tem, da spremenljivko v01_zadovoljen sem sam s seboj uvrstimo v drugi faktor. To je zelo logično, saj tako spremenljivke, ki opisujejo pozitivne lastnosti do samega sebe spadajo v en skupni faktor, poimenovan *faktor pozitivnih stališč do samega sebe*. Gre za logičen koncept, izhajajoč iz izsledkov teoretičnih spoznanj o samospoštovanju in skali RSES. Čeprav tudi tukaj nismo pričakovali, da bo izločeno tolikšno število faktorjev, ampak, da bo izločen en faktor, ki bo zajemal pozitivna in negativna stališča do samega sebe in bo s tem predstavljal enodimenzionalni model RSES.

faktor	1	2	3
1	1.000	-0,0195	.184
2	-0,0195	1 000	0,0182
3	.184	0,0182	1.000

faktor	1	2	3
1	1.000	.235	-0,0818
2	.235	1 000	-0,0659
3	-0,0818	-0,0659	1 000

Tabela 59, 60 Interfaktorska korelacijska matrika za vzorec GNM (na levi strani) in PM (na desni strani) po faktorjski analizi

Interfaktorski matriki 59, 60 (za GNM in PM) kažeta, da so faktorji v rahli medsebojni zvezi. Zveze je možno razložiti s sistemom stališč, ki jih človek ima do samega sebe, kar pomeni, da so tako pozitivna kot tudi negativna stališča posledica odgovorov, ki jih posameznik v določeni situaciji ima do samega sebe. Vsekakor trifaktorska latentna struktura preseneča glede na originalnost RSES, še zlasti nas je presenetila latentna struktura za polnočutne mladostnike.

INTERPRETACIJA

S pomočjo faktorjske analize smo poskušali identificirati majhen nabor faktorjev, ki reprezentirajo osnovno razmerje med skupino sorodnih spremenljivk.

Mladostniki se med seboj ne razlikujejo zgolj po videzu, temveč tudi po razmišljanju. Čeprav je lahko njihovo razmišljanje v nekaterih pogledih še nezrelo, so sposobni abstraktnega mišljenja in zapletenih moralnih presoj. Nekateri od njih pa so že sposobni načrtovati tudi svojo prihodnost. Pojmovanja o strukturi samospoštovanja so med različnimi raziskovalci oziroma znanstveniki neenotna. Lahko bi rekli, da obstajajo zagovorniki, ki pravijo, da ima samospoštovanje eno samo razsežnost, in drugi, ki pravijo, da je struktura samospoštovanja bolj razvejana. Rosenbergova skala samospoštovanja naj bi predstavljala enodimenzionalni model strukture samospoštovanja (po Kobal, 2000), vendar zaključki faktorjske analize tako za GNM kot tudi za PM kažejo obratno. Ugotovljeno je bilo, da pri GNM pojasnimo 58.57 % skupne variance, medtem ko pri PM 64.75 %. Vzrok za to lahko iščemo v vsebini in

⁴⁶ Zanimalo nas je, kaj se bo zgodilo v primeru, da določimo izločitev dveh faktorjev za vzorec PM z Oblimin rotacijo in ne upoštevamo Kaiser-Guttmanovega kriterija (lastne vrednosti so enake 1 ali več). Dobili smo bolj jasno in logično sliko, na podlagi katere smo lahko zaključili, da gre za dva faktorja pri polnočutnih mladostnikih. Ekstrahirana strukturalna faktorjska matrika in Rotirana faktorjska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za vzorec polnočutnih mladostnikov omejeni na dva faktorja, se nahajata v prilogi. Žal je bila slika za vzorec GNM ob določitvi za izločitev dveh faktorjev neustrezna.

GNM kot tudi za PM kažejo obratno. Ugotovljeno je bilo, da pri GNM pojasnimo 58.57 % skupne variance, medtem ko pri PM 64.75 %. Vzrok za to lahko iščemo v vsebini in razumevanju instrumentarija oziroma v sami izgubi sluha, ki se lahko odrazi na mnogoterih področjih.

Podatke pojasnjene variance sistema gluhih in naglušnih mladostnikov lahko primerjamo s podatki, ki jih je našla avtorica Crowe (2002), ko je na podlagi 185 gluhih in naglušnih oseb ter tistih, ki so uporabljali znakovni jezik (ASL-American Sign Language) pojasnila 55.6 % variance sistema. To pomeni, da ta sistem ne pojasni celotnega konstrukta raziskovanja oziroma samospoštovanja.

Obstajajo različne študije, ki so proučevale komponentno strukturo samospoštovanja RSES. Nekateri raziskovalci (po Crowe⁴⁷, 2002) so ugotovili enodimenzionalni⁴⁸ konstrukt RSES, drugi pa dvodimenzionalni (Owens, King, 2001), kjer je ena komponenta predstavljala »pozitivno samospoštovanje« in druga »negativno samospoštovanje«, kar se sklada z našimi ugotovitvami pri polnočutnih mladostnikih, kjer smo upoštevali rotacijo, omejeno na dva faktorja (skupna pojasnjena varianca je bila zadovoljiva - približno 55 %).

Pri gluhih in naglušnih mladostnikih so se pojavili trije faktorji. Seveda smo dobili tudi tri faktorje za polnočutne mladostnike, vendar gre za nerealno sliko, saj naj bi tretji faktor sodil v skupino drugega faktorja.

Zanimivost je ta, da obstaja razlika v številu faktorjev med GNM in PM, čeprav je bil vzorec oblikovan po metodi ekvivalentnih parov. Torej je gluhotu tista, ki prispeva k razliki med skupinama mladostnikov.

Vendar nam te ugotovitve kljub vsemu niso povsem jasne, na kar je opozorila tudi avtorica (Crowe, 2002), ki je prišla do enakih zaključkov. Razlago lahko iščemo na podlagi dveh virov, in sicer je napaka lahko v tolmačenju skale (nižji Cronbach alfa koeficient, MSA vrednosti, inter-korelacije) ali pa obstaja večrazsežnostni⁴⁹ model samospoštovanja RSES pri gluhih in naglušnih mladostnikih. Drugi vidik lahko orišemo s tem, da je vzorec GNM, ki je bil zajet v raziskavo, predstavljal 51 (78.5 %) večinoma prelingvalno gluhih mladostnikov, ki uporabljajo znakovni jezik kot svoj primarni način komunikacije. Izguba sluha v zgodnjem otroštvu ima zanesljivo pomemben vpliv na samospoštovanje (Crowe, 2002). Komunikacijske težave, ki jih ima posameznik, lahko drastično vplivajo na posameznikovo kakovost življenja in gradnjo njegove osebnosti.

⁴⁷ Več o tem v delih Shapurian et al., 1987 in 1995, Shevlin et al., 1985, Bornman 1999, Rosenberg, 1965 in 1981

⁴⁸ Enodimenzionalna skala ki meri in razlikuje samospoštovanje ljudi na enem kontinuumu od zelo visoke vrednosti samospoštovanja do zelo nizke vrednosti samospoštovanja (Owens, King 2001)

⁴⁹ Avtorica Crowe (2002) uporabi termin multidimenzionalno samospoštovanje (multidimensionality of self-esteem)

4.1.3 DISKRIMINATIVNA ANALIZA (RSES)

Z diskriminativno analizo smo želeli ugotoviti, ali se skupini gluhih in naglušnih mladostnikov ter polnočutnih mladostnikov razlikujeta v rezultatih na posameznih spremenljivkah skale RSES in/ali obstajajo kakšne spremenljivke, ki diskriminirajo skupino z izgubo sluha od skupine, kjer izgube sluha ni.

Z diskriminativno analizo smo poizkušali določiti koeficiente diskriminacijskih funkcij, ki bi učinkovito razlikovali med povprečni skupin. Za potrebe našega raziskovanja smo uporabili metodo korak po koraku. V diskriminativno analizo je bilo vključenih 65 gluhih in naglušnih mladostnikov ter 65 polnočutnih mladostnikov.

	Wilksova lambda	F	df1	df2	Sig.
v01_zadovoljen sem sam s sabo	.966	4.440	1	128	.037
v02_premalo se spostujem	.987	1.744	1	128	.189
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	.988	1.583	1	128	.211
v04_vcasih se pocutim popolnoma nekoristno	1.000	.005	1	128	.945
v05_sposoben sem delati enako uspesno kot vecina	.911	12.522	1	128	.001
v06_vcasih cutim, da nisem nic vreden	.990	1.279	1	128	.260
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.885	16.684	1	128	.000
v08_cutim, da imam mnogo dobrih lastnosti	.978	2.838	1	128	.094
v09_mislím, da sem zelo malo vreden	.987	1.671	1	128	.198
v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.857	21.402	1	128	.000

Tabela 61 Wilksova lambda in F test (analiza variance) za preverjanje enakosti povprečnih vrednosti spremenljivk RSES za gluhe in naglušne ter polnočutne mladostnike

Statistično pomembno se razlikujejo variance skupin glede na izgubo sluha pri naslednjih spremenljivkah; v01, v05, v07 in v10, in te so primerne za nadaljnjo analizo.

Box's M		10.757
F	pribl.vrednost	1.039
	g1	10
	g2	78329.880
	P	.407

Tabela 62 Boxov statistični test kovariančnih matrik

V tabeli 62 je prikazan Boxov statistični test, ki je pokazal, da se kovariančni matriki obeh skupin statistično pomembno ne razlikujeta, zato je nadaljnja primerjava med skupinama smiselna. Ničelna hipoteza enakosti skupin kovariančnih matrik s tem ni zavržena.

korak		toleranca	F (ob odstranitvi)	Wilksova lambda
1	v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	1.000	21.402	
2	v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.878	10.230	.885
	v07_cutím, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.878	5.897	.857
3	v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.864	11.443	.866
	v07_cutím, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.875	6.277	.833
	v02_premalo se spostujem	.972	4.002	.819
4	v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.864	10.962	.835
	v07_cutím, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.868	6.905	.810
	v02_premalo se spostujem	.824	6.913	.811
	v03_cutím, da ni razlogov, da bi bil ponosen	.844	4.149	.794

Tabela 63 Spremenljivke RSES, ki so zajete v analizi

V analizo smo vključili le tiste trditve, kjer je obstajala statistično pomembna razlika med skupinama, torej spremenljivke, ki smo jih našli že v okviru zgornje tabele 63. Pri ostalih trditvah se respondenti bistveno ne razlikujejo v podajanju svojih mnenj.

funkcija	lastna vrednost	% variance	kumulativni %	kanonična korelacija
1	.302	100.0	100.0	.482

Tabela 64 Statistični parametri diskriminativne analize (lastna vrednost, varianca, kanonična korelacija)

Rezultat analize je ena diskriminativna funkcija (tabela 64), ker smo imeli opravka zgolj z dvema skupinama mladostnikov in mladostnic. Lastna vrednost 0.302 kaže razmerje med interskupinsko (med skupinami) vsoto kvadratov z intraskupinsko (znotraj skupin) vsoto kvadratov in pojasnjuje 100 % delež variance. Kanonična korelacija izhaja iz lastne vrednosti in meri povezanost diskriminativnih vrednosti s skupinama. Vrednosti kanonične korelacije, ki so blizu 1, indicirajo močno zvezo diskriminativnih vrednosti s skupino. V našem primeru znaša ta 0.482. Čeprav sta vrednosti kanonične korelacije in lastne vrednosti v našem primeru nekoliko nižje, vseeno nakazujeta razliko med skupinama GNM in PM.

test funkcije	Wilksova lambda	Hi kvadrat	stopnje prostosti	stopnja tveganja
1	.768	33.254	4	.000

Tabela 65 Wilksova lambda (multivariatna analiza variance) in Hi-kvadrat test

Vrednost Wilksove lambde (tabela 65) je dokaj visoka in predstavlja delež skupne variance v diskriminativnih vrednostih, ki niso pojasnjene z razlikami med skupinama. Wilksova lambda znaša 0.768 (76,8 % skupne variance). Njeno pomembnost smo preverjali s Hi-kvadrat testom in ugotovljena je bila statistična pomembnost. To pomeni, da se skupini GNM in PM pomembno razlikujeta med seboj v spremenljivkah, ki smo jih zajeli v analizo, ne glede na to, da je bila Wilksova lambda nekoliko višja in koeficient kanonične korelacije nekoliko nižji.

	funkcija
	1
v02_premalo se spostujem	-.524
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	.405
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.510
v10_mislim, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.634

Tabela 66 Standardizirani koeficienti kanonične diskriminativne funkcije

Tabela 66 standardiziranih koeficientov kanonične diskriminativne funkcije kaže ustreznost stanja merjenja.

	funkcija
	1
v10_mislim, da sem vreden ravno toliko kot drugi	.744
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	.657
v08_cutim, da imam mnogo dobrih lastnosti ^a	.452
v05_sposoben sem delati enako uspesno kot vecina ^a	.381
v01_zadovoljen sem sam s sabo ^a	.305
v02_premalo se spostujem	-.212
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	.202
v04_vcasih se pocutim popolnoma nekoristno ^a	.168
v09_mislim, da sem zelo malo vreden ^a	.166
v06_vcasih cutim, da nisem nic vreden ^a	.107

a. spremenljivke, ki niso zajete v analizi

Tabela 67 Strukturna matrika interkorelacij prediktorskih spremenljivk s kanonično funkcijo

V strukturalni matriki, ki je prikazana v tabeli 67, se nahajajo intraskupinske korelacije prediktorske spremenljivke s kanonično funkcijo. S pomočjo teh korelacij smo ugotovili uporabnost vsake spremenljivke v diskriminativni funkciji. Korelaciji, ki sta tiskani debelo, kažeta na pomemben delež posamezne spremenljivke pri razlikovanju med skupinama. Ker smo se odločili za metodo korak po koraku, sta prikazani dve najpomembnejši spremenljivki v10 in v07, po katerih razlikujemo skupini GNM in PM. Glede na višino korelacijskih koeficientov med omenjenima spremenljivkama in diskriminativno funkcijo lahko to funkcijo poimenujemo *funkcija primerjanja z drugimi (GNM:PM)*.

	funkcija
IS	1
da	-.545
ne	.545

Tabela 68 Vrednosti centroidov

Centroidi skupin v tabeli 68 predstavljajo intraskupinske povprečne vrednosti kanoničnih oziroma diskriminativnih spremenljivk skupin. Povprečna vrednost kanonične diskriminativne spremenljivke za skupino GNM je -0.545 in za PM 0.545. Smer diskriminativne funkcije kaže

na to, da je negativna vrednost podana za skupino GNM, kjer gre za izgubo sluha in pozitivna vrednost kaže na PM, kjer gre za skupino polnočutnih, skupino brez izgube sluha.

	IS	
	da	ne
v02_premalo se spostujem	293	239
v03_cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	479	519
v07_cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	486	540
v10_mislím, da sem vreden ravno toliko kot drugi	604	679
(konstanta)	-68 714	-77 916

Fisherjeve linearne diskriminativne funkcije

Tabela 69 Koeficienti funkcijske klasifikacije (Fisherjeva linearna diskriminativna funkcija)

Tabela 69 prikazuje ocene koeficientov funkcijske klasifikacije vsake skupine, ki maksimizirajo razlike med skupinama. Funkcija je uporabljena za klasifikacijo primerov za vsako skupino. Obema skupinama pripadajo pozitivne vrednosti, le konstanta je negativna. Opazimo, da so vrednosti pri skupini PM nekoliko višje od vrednosti pri GNM. Ocena klasifikacijske funkcije za GNM je $0.293v_{02} + 0.479v_{03} + 0.486v_{07} + 0.604v_{10} - 68.714$ in za PM $0.239v_{02} + 0.512v_{03} + 0.540v_{07} + 0.679v_{10} - 77.916$. Posamezen primer je lahko predviden za neko skupino na osnovi velikosti klasifikacijske funkcije.

Rezultati klasifikacije^{b,c}

	IS	predvidena pripadnost skupini		skupaj	
		da	ne		
originalni	f	da	50	15	65
		ne	21	44	65
	%	da	76.9	23.1	100.0
		ne	32.3	67.7	100.0
validirani ^a	f	da	50	15	65
		ne	21	44	65
	%	da	76.9	23.1	100.0
		ne	32.3	67.7	100.0

^a Cross validacija je narejena le za osebe zajete v analizi. Vsaka oseba je klasificirana na podlagi funkcije, ki izhaja iz vseh primerov/oseb.

^b 72.3% uspešna klasifikacija izvorno grupiranih oseb.

^c 72.3% uspešna klasifikacija grupiranih oseb po cross validaciji.

Tabela 70 Rezultati klasifikacije (ujemanje v razvrstitvi obeh skupin na osnovi diskriminativne funkcije)

Uspešno smo klasificirali 72.3 % izvorno grupiranih posameznikov in enak odstotek je ostal po križni⁵⁰ validaciji. Iz tabele 70 razberemo podatek, da je bilo na osnovi originalnih skupin 76.9 % oseb pravilno klasificiranih, medtem ko je bilo na osnovi primerjanja podskupin

⁵⁰ Cross validation

uspešno klasificiranih 67.7 % oseb. Križna validacija je pomembna, saj oceni diskriminativnost veliko bolj zanesljivo kot začetna, originalna klasifikacija. Originalna klasifikacija uporabi iste osebe tako za klasifikacijo kot tudi za izračun koeficientov, medtem ko križna validacija z enim delom izračuna koeficiente, z drugim pa preverja diskriminativno vrednost sistema spremenljivk. Lahko rečemo, da je 50 od 65 gluhih in naglušnih mladostnikov (76.9 % GNM) klasificiranih kot GNM, 15 GNM (23.1 % GNM) pa je klasificiranih kot PM.

44 od 65 polnočutnih mladostnikov (67.7 % PM) je klasificiranih kot PM, 21 PM (32.3 % PM) pa je klasificiranih kot GNM. Po križni validaciji podatki ostanejo nespremenjeni tako za GNM kot PM.

INTERPRETACIJA

Vzrok za morda tako nizek odstotek klasificiranih GNM lahko iščemo v tem, da je skupina GNM zelo heterogena in predstavlja gluhe in naglušne mladostnike, ki se šolajo v Zavodu za gluhe in naglušne (kjer gre za bolj »homogeno« skupino, skupino z veliko izgubo sluha oziroma za mladostnike, kjer gre za popolno gluhoto, prelingvalno gluhoto), in za GNM, ki se šolajo v integraciji. Ti GNM so v večjem stiku s polnočutnimi, slišječimi vrstniki in pomembnimi drugimi dejavniki ter imajo nižjo izgubo sluha, kar verjetno kaže na tendenco, da so v nekaterih lastnostih bolj podobni polnočutnim mladostnikom. Vsekakor bi bilo zanimivo preveriti vse tri skupine in ugotoviti možne razlike, če le-te obstajajo. Vendar je težava v tem, da je naš vzorec oblikovan na podlagi ekvivalentnih parov, to pa je kriterijem integracije in velikosti vzorca težko zagotoviti, saj populacija GNM ni tako velika.

Razlike med GNM in PM v stopnji samospoštovanja lahko pojasnimo tudi s to dobljeno funkcijo, ki govori o tem, da se ljudje radi primerjamo med seboj oziroma z drugimi. Nižje samospoštovanje v skupini manjšine (torej pri GNM) lahko opredelimo kot vzrok, ki se pojavi zaradi principa primerjanja. Gre za to, da ljudje sodimo sebe na podlagi primerjanja z drugimi. Veliko skupin manjšine se bolj ali manj uspešno primerja s skupino večine (Rosenberg, 1982). V našem primeru smo že iz podatkov opisne statistike opazili, da je bila aritmetična sredina pri posameznih spremenljivkah (sploh pri teh dveh omenjenih) višja (na nekaterih tudi nižja) pri PM kot pri GNM. Razlike med gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostniki so najverjetneje posledica vpliva različnih dejavnikov, vsekakor pa povezanosti dejavnika izgube sluha in kulturnih razlik, ki izvirajo zaradi te izgube.

Diskriminativna analiza potrjuje našo domnevo, da imajo PM višje samospoštovanje, ki je najverjetneje povezano z načinom prilagajanja na okolje. PM se lažje prilagodijo slišječemu/svojemu okolju, saj uporabljajo enak način komunikacije kot večina v tem okolju. Pri GNM pa je ta zadeva drugačna, saj izguba sluha determinira tudi drugačno uporabo

načinov komunikacije. Predvsem tisti GNM, kjer je izguba sluha večja in tisti, ki so slabši v usvajanju in uporabi jezikov, imajo po navadi večje težave v okolju, kjer živijo.

4.2 REZULTATI IN INTERPRETACIJA DRUGE FAZE RAZISKAVE

V drugi fazi raziskave so sodelovali zgolj gluhi in naglušni mladostniki (GNM).

4.2.1 ANALIZA VPRAŠALNIKA DIDS

4.2.1.1 RAZVRSTITEV KOMPOZITNIH VARIABEL DIDS-A

Z regresijsko analizo smo želeli ugotoviti, kako je razporejena varianca, in preveriti, katere spremenljivke v prediktorskem sistemu so pomembne za napoved skupnega rezultata na skali DIDS-a. Kriterij je skupni rezultat na skali DIDS-a, prediktorski sistem pa predstavljajo rezultati na lestvici HS - kulturno slišee identitete, MS - kulturno marginalne (obrobne/mejne) identitete, IS - poglobljene Gluhe identitete, BS - bikulturalne identitete.

Uporabili smo metodo postopnega vključevanja značilnih regresorjev (prediktorjev). V zadnjem koraku so v enačbo vključeni vsi prediktorji, ne glede na pomembnost, in skupaj pojasnjujejo 87,5 % celotne variance sistema.

Model	R	R kvadrat	Standardna napaka ocene
1	.774 ^a	.599	76 80379
2	.889 ^b	.791	55 90875
3	.936 ^c	.875	43 52458

a. Prediktor: (Konstanta), MS

b. Prediktor (Konstanta), MS, BS

c. Prediktor: (Konstanta), MS, BS, IS

Tabela 71 Regresijski model (statistika za oceno celotnega modela)

Tabela 71 prikazuje regresijski model. V prvem koraku analize je pomembna kompozitna spremenljivka MS, ki pojasnjuje 59,9 % celotne variance. V drugem koraku pa sta zajeti kompozitni spremenljivki MS in BS, ki skupaj pojasnjujeta 79,1 % variance skupnega rezultata. V tretjem koraku se vključi kompozitna spremenljivka IS, ki skupaj z ostalima dvema pojasnjuje 87,5 % variance skupnega rezultata. 12,5 % variance ostane nepojasnjene (gre za vplive drugih, ne vključenih spremenljivk, mersko napako ...).

V tabeli 71 R kvadrat (R^2) prikazuje pojasnjeno varianco odvisne spremenljivke (kako dobro smo uspeli pojasniti odvisno spremenljivko z linearnimi vplivi vseh neodvisnih spremenljivk). Standardna napaka ocene meri razpršenost točk okoli regresijske premice, manjša, ko je, natančneje definira vrednosti odvisne spremenljivke (Koprivnik et. al., 2006).

Model		F	P
1	regresija	93 967	.000 ^a
2	regresija	117 110	.000 ^b
3	regresija	142 590	.000 ^c

a. Prediktor: (Konstanta), MS

b. Prediktor: (Konstanta), MS, BS

c. Prediktor: (Konstanta), MS, BS, IS

d. Odvisna spremenljivka: DIDS

Tabela 72 Analiza variance

Tabela 72 prikazuje oceno statističnih značilnosti celotnega modela, kako dobro se celoten model prilega podatkom. Ker je stopnja tveganja pri vseh treh neodvisnih spremenljivkah nižja od 1 %, to pomeni, da je model kot celota statistično pomemben.

Model		Nestandardiziran koeficient		Standardiziran koeficient	t	P
		B	S.E.	Beta		
1	(Konstanta)	1865.864	118.043		15.807	.000
	MS	1.514	.156	.774	9.694	.000
2	(Konstanta)	919.755	152.046		6.049	.000
	MS	1.765	.118	.902	14.899	.000
	BS	1.012	.134	.457	7.543	.000
3	(Konstanta)	569.537	130.308		4.371	.000
	MS	1.620	.095	.828	17.068	.000
	BS	.983	.105	.444	9.402	.000
	IS	.640	.100	.299	6.427	.000

b. Odvisna spremenljivka: DIDS

Tabela 73 Regresijski koeficienti

Tabela 73 prikazuje regresijske koeficiente. Kot zelo pomemben prediktor se izkaže MS, ki zajema na celotnem rezultatu DIDS-a dokaj velik delež. Bistveno manj k pojasnjevanju skupne variance prispevajo ostala identitetna področja, in sicer BS in IS. Pri vseh treh spremenljivkah je statistična pomembnost manjša od 0.05. Beta koeficient nam kaže moč in smer povezanosti posamezne neodvisne spremenljivke z odvisno spremenljivko.

Glede na to, da skala DIDS-a omogoča vpogled na različna identitetna področja, kamor se umeščajo gluhi, lahko sklepamo, da je vsako od teh področij pomembno za oblikovanje zdrave, pozitivne samopodobe in za prilagajanje tako ožjemu kot tudi širšemu okolju, s katerim prihaja v stik gluhi, naglušni mladostnik oziroma mladostnica.

Iz tabele lahko sklepamo, da MS, BS in IS pozitivno vplivajo na našo spremenljivko DIDS. Višji ko so MS, BS in IS, višji je DIDS. Velikost koeficienta nam torej pove, da ima najmočnejši vpliv MS spremenljivka in najšibkejšega IS. Ocena DIDS-a na osnovi regresijskega modela je prikazana z naslednjo enačbo: $DIDS = \text{konstanta (569.537)} + 1.620 MS + 0.983 BS + 0.640 IS$.

INTERPRETACIJA

Obdobje mladostništva je obdobje hitrih sprememb in predvsem iskanja lastne identitete. S pomočjo definiranega regresijskega modela smo ugotovili, da skupni rezultat oblikovanja mladostnikove gluhe identitete lahko izrazimo z enačbo $DIDS = \text{konstanta (569.537)} + 1.620 MS + 0.983 BS + 0.640 IS$, kar pomeni, da največji delež h Gluhi identiteti prispeva neka zelo pomembna konstanta, ki je značilna za vse gluhe in naglušne mladostnike, in na to ima največji vpliv MS - kulturno marginalna (obrobna/mejna) identiteta, kar je logično. Namreč večina gluhih otrok (torej 81.5 %) ima slišče starše, kar pomeni, da MS predstavlja pomembno ogrodje za širši spekter gluhih ljudi, in sicer za ljudi, ki so gluhi od zgodnjega otroštva in imajo v sebi koncept, kaj pomeni biti slišč, vendar sebe označujejo kot Gluhe ljudi v relaciji s tem konstruktom. To je značilno za večino gluhih otrok, ki odraščajo v sliščih družinah. Kakor koli že, ti ljudje ne začnejo svojega življenja kot »malo« sliščiji ljudje. Šolanje gluhih otrok, ne glede na variacijo metod, tako oralne kot totalne komunikacije, je vcepilo slišče identiteto. Kar se je v resnici produciralo, je marginalna identiteta. Kar bi se moralo, je bikulturalna identiteta (Glickman, 1996a).

Iz enačbe lahko nadalje ugotovimo, da ima naslednji močnejši vpliv na gluho identiteto - DIDS, skala BS, torej bikulturalna Gluha identiteta. Na tej stopnji oseba pritrjuje in sprejema Gluhoto kot kulturno različico in hkrati čuti vez z drugimi gluhihimi ljudmi. Prednosti in slabosti obeh kultur, slišče in Gluhe, so prepoznane. Oseba ima uravnotežen pogled na to, kaj pomeni biti Gluh in kaj pomeni biti slišč (primer: podobno kot Afroameričani, ki znajo v nekem trenutku zavrniti rasizem kot pojav, ne da bi pri tem zavračali ljudi bele rase). V našem primeru bikulturalna Gluha oseba zna zavrniti sliščiji etnocentrizem, ne da bi pri tem zavračala slišče ljudi nasploh (Glickman, 1996a).

Za gluhe ljudi, ki začnejo svoje življenje kot kulturalno marginalni in postanejo nato bikulturalni, lahko ta stopnja predstavlja zadnjo stopnjo identitetnega razvoja. Gluhi otroci, vzgojeni v Gluhih družinah, so po navadi bikulturalni že od svojega rojstva, od vsega začetka. Rojeni so v svet, kjer je gluhotna norma, način komunikacije s pomočjo kretenj je samoumeven od začetka (Glickman, 1996a).

IS - poglobljena Gluha identiteta je kot zadnji konstrukt, ki vpliva in daje težo DIDS-u in predstavlja tiste Gluhe ljudi, v našem primeru tiste Gluhe mladostnike, katerim Gluha kultura

in znakovni jezik predstavljata najbolj znano situacijo v življenju. Gluhi ljudje z identiteto pogreznitve imajo radi, da jih obkrožajo tiste stvari, ki so na kakršen koli način povezane z Gluhoto. Ti posamezniki definirajo svojo skupino kot kulturno manjšino znotraj sliščega sveta. V primeru z ostalimi manjšinami lahko te ideje Gluhih, povezane z Gluhoto, zvenijo kot stereotipne. Na tej stopnji oseba determinira pozitivne in negativne lastnosti pomena biti Gluh ter označi vse druge ljudi kot »miselno slišče« (hearing-minded), ki ne ustrezajo njegovi ideji. To je stopnja pretirane nespametnosti. Ljudje, ki uporabljajo svoj glas, govor ali se družijo s sliščimi, nosijo individualni slušni aparat. Skupina Gluhih z identiteto pogreznitve jih težka sprejme medse oziroma jih zavrača. Lahko bi tudi pričakovali, da je položaj pogreznitve evidenten za tiste tradicionalne vsebine v zvezi z Gluhimi, ki zadevajo način komunikacije, pomen Gluhote, interakcije med Gluhimi in sliščimi ljudmi, kontrole in vodenje Gluhih ustanov (Glickman, 1996a).

Zanimivost v naših rezultatih je v tem, da skala HS - kulturno slišča identiteta - ni prišla do izraza, kar tudi daje smisel naši razlagi. Namreč ta nivo naj bi se nanašal na gluhe, ki so oglušeli pozneje/po obdobju adolescence, in sicer, ko se začne identiteta utrjevati in konsolidirati. Tukaj ni mišljeno, da je to stopnja identitetnega razvoja, skozi katerega gredo vse gluhe osebe, ampak je to stopnja za tiste, ki odraščajo brez kakršnih koli izkušenj gluhote. Pojem "kulturno slišanje (cultural hearingness)" ima lahko psihološko pomembnost za širok spekter gluhih ljudi. Pozneje oglušeli so vzpostavili in razvili sliščo identiteto pred svojo izgubo sluha in so po navadi neinformirani o gluhoti in Gluhi kulturi. Izguba sluha je nenadna ali postopna, po navadi je nepričakovana in nezaželena. Oglušeli odrasli neizogibno doživljajo svojo gluhoto kot močno izgubo, nek primanjkljaj (Glickman, 1996a). Ob tem, ko je v naši raziskavi vključenih le 65 gluhih in naglušnih mladostnikov in jih je zgolj 11 (16.9 %) imelo postlingvalno izgubo sluha.

4.2.1.2 VPLIV DRUŽINE, GLUHE IDENTITETE NA SAMOSPOŠTOVANJE

Želeli smo ugotoviti, kolikšen delež variance prispevajo posamezna identitetna področja v odnosu z družino na področju in oblikovanju samospoštovanja. V ta namen smo uporabili regresijsko analizo s petimi manifestnimi spremenljivkami HS - kulturno slišča identiteta, MS - kulturno marginalna (obrobna/mejna) identiteta, IS - poglobljena Gluha identiteta, BS - bikulturalna identiteta, DRUZ - področje družine, počutja v družini in uporabili metodo korak po koraku.

Model	R	R kvadrat	Standardna napaka ocene
1	.323 ^a	.104	4.98000
2	.400 ^b	.160	4.86109

a. Prediktor: (Konstanta), IS

b. Prediktor: (Konstanta), IS, DRUZ

Tabela 74: Regresijski model

Model		F	P
1	regresija	7.315	.009 ^a
2	regresija	5.899	.005 ^b

a. Prediktor: (Konstanta), IS

b. Prediktor: (Konstanta), IS, DRUZ

d. Odvisna spremenljivka; RSES

Tabela 75: Analiza variance

Model		Nestandardiziran koeficient		Standardiziran koeficient	t	P
		B	S.E.	Beta		
1	(Konstanta)	95.799	8.339		11.489	.000
	IS	-.449	.166	-.323	-2.705	.009
2	(Konstanta)	81.343	10.815		7.521	.000
	IS	-.410	.163	-.295	-2.513	.015
	DRUZ	.247	.122	.238	2.030	.047

b. Odvisna spremenljivka: RSES

Tabela 76: Regresijski koeficienti

Z regresijsko analizo smo ugotovili, da lahko z 10,4 % variance globalnega rezultata na skali samospoštovanja pojasnujemo z IS - poglobljena Gluha identiteta, in 5,6 % variance skupnega rezultata na skali samospoštovanja s področjem družine, druge prediktorske spremenljivke (HS, MS, BS) so se izkazale kot nepomembne.

INTERPRETACIJA

Obstaja veliko raziskav, ki proučujejo vpliv starševstva, odnosov v družini. Podpora staršev, skrb, spodbujanje in toplina so ključnega pomena za samospoštovanje otrok in mladostnikov. Potrebno je vedeti, da otrokovo, mladostnikovo samospoštovanje močno korelira z otrokovo zaznavo starševskega vedenja kot s starševsko zaznavo (Demo, po Owens in sod., 2001), saj veliko otrok in mladostnikov spoštuje in ceni svoje starše ter se z njimi identificira.

Samopodoba in z njo povezano samospoštovanje ima svoje korenine v povezanosti med gluhih otrokom in njegovimi starši. Ljubezen, skrb in podpora so lahko izraženi na veliko načinov. Čeprav so lahko slišiči starši tako učinkoviti kot gluhi, se je pokazalo, da imajo gluhi otroci gluhih staršev višje samospoštovanje kot gluhi otroci slišičih staršev. Gluh otrok, katerega starši uporabljajo znakovni jezik, imajo višje samospoštovanje kot gluhi otroci,

katerih starši uporabljajo pretežno verbalni jezik kot način komunikacije (Bat-Chava, 1993; Deselle, 1994).

Raziskava Yachnika (po Schirmer, 2001) kaže, da imajo gluhi študentje gluhih staršev višje samospoštovanje od tistih, ki imajo slišne starše. Navedel je en razlog za to; gluhi posamezniki gluhih staršev ima večji dostop do socialnih stikov znotraj Gluhe skupnosti zunaj šolskega okolja in to zadovoljstvo socialnih aktivnosti lahko pozitivno vpliva na pojmovanje lastne vrednosti. Searls (po Schirmer, 2001) je proučeval samospoštovanje pri otrocih gluhih staršev in ugotovil, da je lahko samospoštovanje slišne študentov gluhih staršev primerljivo s samospoštovanjem gluhih študentov gluhih staršev.

Warren in Hasenstab (po Schirmer, 2001) sta v svoji raziskavi nameravala določiti, katere spremenljivke bi bile najboljši napovednik samopodobe in samospoštovanja. Ugotovila sta močan odnos med stališči o vzgoji otroka in samopodobo gluhih otrok. Starševsko popuščanje, zaščita in zavrnitve ustvarjajo negativno samopodobo, medtem ko starševska sprejetost in disciplina korelirajo s pozitivno samopodobo.

4.2.1.3 POVEZAVA MED DIDS IN RSES

S korelacijskim koeficientom smo želeli ugotoviti, kakšna korelacijska zveza obstaja med nekaterimi neodvisnimi in odvisnimi spremenljivkami, ki so predmet naše raziskave. Zanimalo nas je, v kakšni povezavi so posamezna identitetna področja DIDS-a (posamezne kompozitne spremenljivke) s skupnim rezultatom DIDS-a in stopnjo samospoštovanja. Zanimale so nas tudi interkorelacije med vsemi kompozitnimi spremenljivkami.

		BS	IS	MS	HS	DIDS	RSES
BS	r	1		*			
	2P	,					
IS	r	-,026	1			**	**
	2P	,840	,				
MS	r	-,281*	,235	1	**	**	
	2P	,023	,060	,			
HS	r	-,193	-,196	,583**	1	**	
	2P	,124	,117	,000	,		
DIDS	r	,203	,482**	,774**	,599**	1	
	2P	,104	,000	,000	,000	,	
RSES	r	,131	-,323**	-,144	,031	-,151	1
	2P	,299	,009	,251	,808	,230	,

*. Korelacija je pomembna na stopnji tveganja 2P=0.05

** . Korelacija je pomembna na stopnji tveganja 2P=0.01

Tabela 77 Korelacijski koeficienti

Korelacije v tabeli 77 med posameznimi kompozitnimi spremenljivkami DIDS-a in stopnjo samospoštovanja so nizke in statistično nepomembne. Razen v primeru identitetnega področja IS - poglobljene Gluhe identitete, kjer je kljub nizki in negativni korelaciji le-ta statistično pomembna pri stopnji tveganja $2P=0.01$. Na osnovi tega lahko zaključimo, da sta IS - poglobljena Gluha identiteta in stopnja samospoštovanja med seboj povezani.

Korelacije posameznih kompozitnih spremenljivk s skupnim rezultatom DIDS kažejo na visoko pozitivno povezanost med IS - poglobljeno Gluho identiteto in skupnim rezultatom na skali DIDS, MS - kulturno marginalno identiteto in skupnim rezultatom na skali DIDS, HS - kulturno slišče identiteto in skupnim rezultatom na skali DIDS pri stopnji tveganja $2P=0.01$. Najvišjo korelacijo zasledimo pri MS - kulturno marginalni identiteti, nato pri HS in na koncu pri IS.

Zanimive so povezave med posameznimi kompozitnimi spremenljivkami, kjer ima MS visoke pozitivne statistično pomembne korelacije s HS - kulturno slišče identiteto. BS - bikulturalna identiteta in MS - kulturno marginalna identiteta sta v nizki negativni statistično pomembni povezavi. BS - bikulturalna identiteta in HS - kulturno slišča identiteta sta prav tako v nizki negativni statistično pomembni povezavi, medtem ko med BS - bikulturalno identiteto in IS - poglobljeno Gluho identiteto ni povezave, kar je morda v protislovju s teorijo. IS - poglobljena Gluha identiteta je namreč tista oblika gluhe kulturne identitete, ki naj bi kazala značilnosti bikulturalne identitete.

4.2.1.4 LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS

S faktorsko analizo smo želeli ugotoviti, kakšna je latentna struktura vprašalnika DIDS za vsako skalo posebej; HS, MS, IS, BS. Manifestni prostor posamezne skale zajema po petnajst spremenljivk in opredeljuje kulturni identifikacijski konstrukt gluhih in naglušnih posameznikov. DIDS je instrument, s katerim merimo identifikacijo gluhih in naglušnih posameznikov z Gluho skupnostjo ali Gluho kulturo. Instrument vsebuje 60 postavk (itemov), kjer gre za štiri sklope s po 15 postavkami. Vsak sklop ustreza enemu od štirih kulturno identifikacijskih konstrukto, ki jih je predlagal in oblikoval Glickman (1996a):

- HS - slišča skala (slišči ljudje predstavljajo referenčno skupino, gluhoti pa je nekaj medicinskega, patološkega),
- MS - marginalna/obrobna skala (gre za preklapljanje »switching« med referenčno skupino z domnevo, da je gluhoti nekaj patološkega),
- IS - skala poglobitve/pogreznitve (gluhi ljudje so predstavljeni kot referenčna skupina s pozitivnim neodbijajočim vedenjem),
- BS - bikulturalna skala (gluhi ljudje so predstavljeni kot referenčna skupina tako iz osebne kot tudi uravnotežene perspektive, s spoznanjem prednosti in pomanjkljivosti/slabosti obeh kultur; slišče in gluhe).

Glede na to, da smo opravili štiri faktorske analize za vsako podskalo testa DIDS, smo videli kot smiselno, da podamo nekaj osnovnih informacij v zvezi z izpeljavo faktorske analize na začetku. Gre za skupne informacije, ki so bile opažene na vseh štirih podskalah. Za celoten sistem posameznih skal smo torej opravili faktorsko analizo z vsemi potrebnimi elementi: opisna statistika, korelacijska matrika, KMO test, Bartlett test, komunaliteta, pojasnjena varianca, nerotirana matrika, rotirana matrika in interkorelacija med rotiranimi faktorji:

- Korelacijske matrike so nam dale možnost vpogleda v manifestno strukturo faktorskega prostora posameznih kulturno identifikacijskih konstruktov. Kažejo na interkorelacije petnajstih spremenljivk za posamezno opredeljeno skalo. Korelacije, večje ali enake 0,3, naj bi bile primerne za nadaljnjo faktorsko analizo, kot tudi korelacije, ki so večje ali enake od 0,5 v anti-image korelacijski matriki (kjer preverjamo adekvatnost, primernost posamezne variable za vstop v nadaljnjo analizo - MSA vrednosti). Čeprav vsem kriterijem ne zadostimo v celoti (pri posameznih spremenljivkah so nižje korelacije), smo se vseeno odločili za uporabo faktorske analize vseh spremenljivk, saj bi v nasprotnem primeru dobili nejasno sliko o oblikovanju kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov. Tovrstni instrumentarij je prvič uporabljen v našem prostoru in predstavlja začetek raziskovanja tega fenomena na populaciji gluhih in naglušnih mladostnikov. Morda je vzrok temu tudi malo število vključenih posameznikov v raziskavo (s tem je tudi zanesljivost nižja, inter-korelacije med spremenljivkami so nižje) in tudi v prevodu skale DIDS iz angleškega jezika najprej v slovenski jezik in nato v znakovni jezik gluhih. Negativne povezave v korelacijski matriki se pojavljajo zgolj zaradi načina merjenja pri posameznih spremenljivkah, kjer višji rezultat pomeni dejansko slabšo oceno (oziroma je trditev negativno/nikalno oblikovana).
- Ustreznost aplikacije faktorske analize smo testirali s Kaiser-Meyer-Olkin testom in z Bartlett testom sferičnosti. Kritično vrednost po Kaiserjevem kriteriju nam predstavlja vrednost indeksa KMO, ki je večja ali enaka 0,5 (Darren, Mallery, 1995). Večina avtorjev navaja podatek, da naj bi bil KMO večji ali enak 0,6 (Pallant, 2001; Coakes, Steed, 2001). Če je naš sistem spremenljivk zadostil pogojem, smo s faktorsko analizo nadaljevali.
- V postopek faktorizacije smo tako vključili vseh 15 spremenljivk iz posamezne skale. Posamezno opredeljujočo korelacijsko matriko smo faktorizirali s Hotellingovo metodo glavnih komponent (število glavnih komponent je bilo določeno v skladu s Kaiser-

Komunaliteta nam predstavlja količino variance, ki jo pojasnjujejo splošni in skupinski faktorji ter predstavlja spodnjo mejo zanesljivosti sistema. Splošni in skupinski faktorji predstavljajo varianco, ki jo naš test deli s preostalimi spremenljivkami sistema.

- Ekstrakcijo faktorjev smo opravili s Hotellingovo metodo in lambda kriterijem, ki kaže, da je na večini spremenljivk več kot polovica variance skupne, ostali del variance pa je nepojasnen. Po Kaiser-Guttmanovem kriteriju (lastne vrednosti so enake 1 ali več) smo zadržali različno število glavnih komponent ali faktorjev (glede na skalo), ki pojasnjujejo celotno varianco sistema.
- V komponentni⁵¹ nerotirani matriki za posamezni kulturno identifikacijski konstrukt so prikazane nasičenosti (korelacije spremenljivk s faktorji) posameznih faktorjev pred rotacijo.
- Za vse podskale sistema DIDS smo opravili Varimax⁵² in Oblimin rotacijo, ki sta dali približno enako faktorsko strukturo. Za interpretacijo strukture faktorjev smo uporabili poševnokotno Oblimin rotacijo, ki je za naš sistem primernejša, saj faktorji med seboj niso povsem neodvisni, ampak so povezani (Coakes, Steed, 2001). Oblimin rotacija nam je dala enostavnejšo strukturo faktorjev v skladu s Thurstonovim kriterijem. Z rotacijo smo izdiferencirali projekcije faktorjev na manifestne spremenljivke, pri čemer je delež pojasnjene variance sistema ostal nespremenjen. Spremenila se je teža posameznega faktorja, saj smo z Oblimin rotacijo, ob upoštevanju Kaiser-Guttmanovega kriterija, dobili faktorje, ki pojasnjujejo pomemben delež variance sistema - po Thurstonu.
- Faktorje smo nato skušali vsebinsko interpretirati na podlagi faktorskih nasičenosti po Oblimin rotaciji. Na ta način smo definirali prostor DIDS-a za vsako skalo posebej. In kot zadnji element faktorske analize predstavlja interfaktorska matrika, ki kaže na medsebojno zvezo faktorjev.

Na naslednjih straneh so opravljene štiri faktorske analize za vsako identitetno področje instrumentarija DIDS-a.

⁵¹ V prilogi so vse matrike za vsa štiri identitetna področja DIDS a

⁵² V prilogi so vse tabele Varimax rotacije za vsa štiri identitetna področja DIDS-a

4.2. 1.4.1 LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS HS - kulturno slišee skale

V01	Gluhota je nekaj groznega (to je zelo težka okvara).
V02	Hudo mi je za tiste gluhe, ki uporabljajo samo znakovni jezik.
V03	Ne maram, ni mi všeč, če gluhi uporabljajo znakovni jezik.
V04	Gluhi ljudje se morajo poročiti s slišeeimi.
V05	Ne razumem, zakaj imajo Gluhi ljudje svojo kulturo.
V06	Cilj poučevanja, izobraževanja gluhih je, da jih naučimo govoriti in odgledovati (branja z ustnic).
V07	Gluhi potrebujejo slušne pripomočke, saj jim le-ti omogočajo nemoteno sporazumevanje z ostalimi (komunikacijo).
V08	Najboljša komunikacija gluhih je govorjenje in odgledovanje.
V09	Slišeei se med seboj boljše sporazumevajo kot gluhi.
V10	Družim se le s slišeeimi.
V11	Operacija mi bo omogočila popolno slišanje.
V12	Slišeei učitelji, svetovalci, zdravniki ..., ki delajo z gluхими, mi lahko najboljše svetujejo.
V13	Znakovnemu jeziku je osnova slovenski jezik (ZJ mora bazirati na SJ).
V14	Jaz sem »oseba z izgubo sluha« (hearing impaired).
V15	Gluhoto je potrebno ozdraviti.

Tabela 78 HS skala

	M	SD
v01	50 179	8 852
v02	50 327	8 523
v03	50 527	7 927
v04	50 367	8 265
v05	50.313	8 088
v06	50 097	8 795
v07	49 902	8 789
v08	50 096	8 730
v09	49 950	8 857
v10	50 182	8 696
v11	50.254	8 704
v12	50 053	8 968
v13	50 016	9 088
v14	50 311	8 678
v15	50 220	8 650

Tabela 79 Opisna statistika za HS skalo

V tabeli 79 opisne statistike za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov (v nadaljevanju GNM) opazimo, da so povprečne vrednosti posameznih spremenljivk na skali HS približno enakih vrednosti, in sicer se gibljejo od 49.902 do 50.527.

	v01	v02	v03	v04	v05	v06	v07	v08	v09	v10	v11	v12	v13	v14	v15	
r	v01	1.000														
	v02	.536	1.000													
	v03	-.122	.002	1.000												
	v04	.067	.315	.156	1.000											
	v05	-.018	.392	.051	.276	1.000										
	v06	-.121	-.088	.112	-.193	-.072	1.000									
	v07	.012	.254	-.144	.331	.136	.260	1.000								
	v08	-.115	.049	.225	.054	.181	.297	.237	1.000							
	v09	.070	.095	.370	.049	.034	.368	.105	.199	1.000						
	v10	.175	.007	.077	-.111	-.136	.232	.133	.051	.312	1.000					
	v11	.230	.418	-.014	.279	.283	-.047	.244	.210	.138	-.209	1.000				
	v12	-.039	.187	-.044	.039	.048	.441	.138	.354	.173	-.028	.299	1.000			
	v13	-.147	.054	.286	.048	.107	.309	.139	.439	.310	.002	.208	.156	1.000		
	v14	.326	.285	-.098	.012	.129	-.078	.214	.167	-.117	.194	.099	-.023	.090	1.000	
	v15	.277	.336	.076	.095	.113	.331	.137	.191	.440	.251	.163	.277	.295	.334	1.000

Tabela 80 Korelacijska matrika za HS skalo

Korelacijska matrika (tabela 80) nam daje vpogled v manifestno strukturo factorskega prostora HS skale in kaže na interkorelacije petnajstih spremenljivk. V tabeli so vsi koeficienti korelacije, ki so absolutno enaki ali večji od 0.208, statistično pomembni pri stopnji tveganja $p=0,05$. Celotna korelacijska matrika kaže na nizke korelacije med posameznimi spremenljivkami (ki so nižje od podane vrednosti 0.3), vendar so kljub temu statistično pomembne. Vzrok lahko iščemo v heterogenosti populacije, interpretaciji in prevodu posameznih itemov.

Najvišje korelacije najdemo pri spremenljivki v01 z v02, v02 z v05 in v11, v06 z v12, v08 z v13 in v09 z v15.

spremenljivka	MSA vrednost
v01	493
v02	607
v03	428
v04	496
v05	536
v06	550
v07	400
v08	685
v09	622
v10	622
v11	686
v12	496
v13	700
v14	494
v15	671

Tabela 81 MSA vrednosti za HS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy)

MSA vrednosti v korelacijski matriki v tabeli 81 za vzorec PM zadoščajo kriteriju za nadaljnjo analizo, saj so vse vrednosti večje od 0.05, razen pri spremenljivkah v01, v03, v04, v07, v12 in v14. Od tega sta najbolj kritični v03 in v07, vse ostale so dokaj blizu indeks vrednosti 0.5.

KMO test		.566
Bartlett	Hi kvadrat	251.679
test	g	105
	P	.000

Tabela 82 KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za HS skalo

Za skalo HS je po Kaiserjevem kriteriju vrednost indeksa KMO enaka 0.566, kar nekateri pojmujejo kot nizko⁵³ vrednost (tabela 82). V postopek faktorizacije smo vključili vseh 15 spremenljivk.

komunalitete

	prvotno	ekstrakcija
v01	1.000	.761
v02	1.000	.745
v03	1.000	.742
v04	1.000	.737
v05	1.000	.462
v06	1.000	.746
v07	1.000	.854
v08	1.000	.664
v09	1.000	.754
v10	1.000	.710
v11	1.000	.634
v12	1.000	.742
v13	1.000	.631
v14	1.000	.827
v15	1.000	.637

Tabela 83 Komunalitete za HS skalo

V tabeli 83 so prikazane komunalitete za posamezne spremenljivke HS skale, ki predstavljajo delež njihovih varianc, zajetih v ekstrahiranih faktorjih. Najvišje komunalitete zasledimo pri spremenljivkah v07, v14, v01, v02, v03, v04, v06, v09, v10 in v12 (večje od 0.7), najnižjo komunaliteto pa pri v05.

Po Kaiser-Guttmanovem kriteriju (lastne vrednosti so enake 1 ali več) smo zadržali 6 glavnih komponent ali faktorjev, ki pojasnjujejo celotno varianco sistema za skalo HS.

⁵³ Največja in najboljša možna vrednost je 1 (Darren, Mallery, 1995) V našem primeru je nizka vrednost še vedno dovolj velika, da lahko nadaljujemo z analizo

faktor	lastne vrednosti vseh faktorjev			lastne vrednosti ekstrahiranih faktorjev		
	lastna vrednost	% variance	kumulativni %	lastna vrednost	% variance	kumulativni %
1	3.157	21.044	21.044	3.157	21.044	21.044
2	2.264	15.096	36.140	2.264	15.096	36.140
3	1.717	11.447	47.587	1.717	11.447	47.587
4	1.345	8.964	56.551	1.345	8.964	56.551
5	1.118	7.451	64.001	1.118	7.451	64.001
6	1.044	6.958	70.960	1.044	6.958	70.960
7	.779	5.195	76.155			
8	.688	4.585	80.739			
9	.644	4.295	85.035			
10	.536	3.572	88.607			
11	.452	3.014	91.621			
12	.433	2.888	94.509			
13	.343	2.287	96.796			
14	.291	1.939	98.734			
15	.190	1.266	100.000			

Tabela 84: Količina skupne pojasnjene variance za HS skalo

V tabeli 84 količina skupne pojasnjene variance za HS skalo smo z analizo glavnih komponent izločili 6 faktorjev. Prvi in najmočnejši faktor pojasnjuje 21 % skupne pojasnjene variance sistema, drugi faktor 15,1 %, tretji 11,45 %, četrti 18,96 %, peti 7,45 % in šesti 6,96 % (zaokroženo na dve decimalki). Vsi faktorji skupaj pojasnjujejo 70,96 % celotne variance sistema.

	faktor PM					
	1	2	3	4	5	6
v12	.836					
v06	.716		.326			
v01		.875				
v02		.739				
v15		.540				
v10			.821			
v11		.390	-.526			
v05			-.379			.311
v03				.839		
v09	.317			.683		
v08					.692	
v14		.408		-.345	.664	
v13				360	.619	
v07						.847
v04						.768

Tabela 85: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za HS skalo

Faktorje smo skušali vsebinsko interpretirati na podlagi faktorskih nasičenosti po Oblimin rotaciji (tabela 85). Na ta način smo definirali prostor DIDS-a za skalo HS, ki po tej strukturi zajema 6 medsebojno neodvisnih dimenzij. Prvi faktor vključuje spremenljivki v12 in v06 in smo ga poimenovali faktor oralnega načina svetovanja in izobraževanja. Drugi faktor opredeljujejo spremenljivke v01, v02 in v15 in smo ga poimenovali faktor

sicer v10, v11 in v05 in smo ga poimenovali faktor identifikacije s slišječimi. Četrti faktor vključuje spremenljivki v03 in v09 in smo ga poimenovali faktor načina sporazumevanja (negacija znakovnega jezika). Peti faktor opredeljuje spremenljivke v08, v14 in v13 in smo ga poimenovali faktor preference/prednosti oralnega načina komunikacije. In kot zadnji, šesti faktor, je faktor adaptacije na slišječe okolje, ki ga opredeljujeta dve spremenljivki, in sicer v07 in v04.

faktor	1	2	3	4	5	6
1	1.000					
2	,02	1.000				
3	,075	,030	1.000			
4	,150	-,010	-,030	1.000		
5	,187	,128	,010	,128	1.000	
6	,080	,204	-,160	,060	,182	1.000

Tabela 86 Interfaktorska korelacijska matrika za HS skalo

Interfaktorska matrika kaže rahlo medsebojno zvezo faktorjev.

INTERPRETACIJA

S pomočjo faktorске analize smo definirali šest faktorjev, ki opredeljujejo skalo HS - kulturno slišječo skalo. Ti so: faktor oralnega načina svetovanja in izobraževanja, faktor medicinskega/patološkega pogleda na gluhotu, faktor identifikacije s slišječimi, faktor načina sporazumevanja (negacija znakovnega jezika), faktor preference/prednosti oralnega načina komunikacije, faktor adaptacije na slišječe okolje. Skratka, gre za tipične lastnosti slišječih ljudi, s katerimi opisujejo gluhotu.

Luey & Per-Lee (po Glickman, 1996a) sta opisala stopnje prilagajanja izgubi sluha med oglušelimi ljudmi. Stopnje vključujejo: šok, zanikanje, jezo, krivdo, depresijo in adaptacijo. Hkrati pa doživljajo pritisk vrstnikov, s strani strokovnjakov pa nenehne spodbude, naj svojo gluhotu sprejmejo. Vendar to ni lahko. Ko gredo ljudje skozi te različne faze, drugi od njih pričakujejo, da bodo nagrajeni, ko bodo dosegli raven sprejetosti. Dejstvo je, da je pričakovati popolno sprejetje izgube sluha nerealno.

Če slišječi ne poznajo gluhih ljudi, lahko o gluhoti govorijo in razmišljajo zelo negativno. To pa predstavlja veliko oviro tistim, ki oglušijo pozneje. Po navadi o gluhih ljudeh govorimo zelo stereotipno; da so to osamljeni, izolirani, žalostni ljudje, ki so nezmožni uspešnega komuniciranja. Te projekcije slišječih in njihove predstave o gluhoti lahko pomenijo izgubo stika z drugimi ljudmi in ostalim svetom. Njihova najbolj boleča izkušnja je tišina in edini možni jezik in skupnost Gluhih pa se zdita nesprejemljiva in nevidna.

Oglušeli ljudje se po navadi opredeljujejo kot kulturno slišječi. Vendar, kaj je tisto, kar opisuje slišječo kulturno identiteto? Ideja ali celoten koncept se zdi paradoksalen, saj slišječi ljudje o sebi ne razmišljajo kot o skupini slišječih ljudi. Seveda se zavedajo in vedo, da slišijo, vendar se

sebi ne razmišljajo kot o skupini slišočih ljudi. Seveda se zavedajo in vedo, da slišijo, vendar se jim ne zdi pomembno, da s tem zaključijo, da so zaradi tega kulturna skupina. Slišati je pravzaprav kategorija, ki jo uporabljajo Gluhi za označitev drugih. Enak pomen kot ga imajo belci za označitev rasnih manjšin in kot ga imajo jasno spolno orientirani (heteroseksualci) za lezbijke in geje. Slišočci ljudje se zavejo in postanejo osveščeni o slišočki kulturi preko Gluhega sveta. Če slišočci postanejo dovolj občutljivi za dožemanje in sprejemanje drugačnosti, kmalu ugotovijo, da pojem "slišati" pomeni več kot le "nekaj slišati", ampak pomeni skupino ljudi, ki je v odnosu z Gluho skupnostjo. Samo zaradi Gluhih ljudi in njihovega opozarjanja slišočci ljudje obstajajo kot skupina, zato nihče od slišočih ne razmišlja o sebi, da ima drugačen pogled na svet in razvoj identitete. Janet Helms (Glickman, 1996a), Afroameričanka, psihologinja, je razvila prvi instrumentarij za merjenje identitete belcev. Za Afroameričane je lažje, da sprejmejo koncept, kaj pomeni biti belec, saj jim bela barva kože predstavlja veliko pestrost in razvejanost te skupine. Podobno lahko rečemo, da lahko ženske razumejo vlogo moškega bolje kot sami moški in tudi lezbijke in geji imajo boljši vpogled v heteroseksualno vedenje. V vseh teh primerih je značilno, da ljudje večine zanikajo pomembnost skupinske identitete.

V vseh teh primerih je značilno, da ljudje večine zanikajo pomembnost skupinske identitete, medtem ko ljudje manjšine doživljajo veliko vsakodnevnih zapletov znotraj socialne skupine. Ti različni konstrukti vsebine realnosti niso le stvar inteligentnosti in vpogleda v neko skupino, ampak so preprosto stvar socialne pozicije. Gluhi ljudje nam lahko torej pomagajo razumeti dvoje, in sicer, kaj pomeni biti slišoč in kaj pomeni razmišljati kot slišočča oseba. Glavni elementi slišočke identitete so: razumevanje pozitivnih vidikov gluhotе in možnih zapletov, ki nastanejo zaradi gluhotе.

Gluhotо razumemo kot medicinsko nezmožnost, kot izgubo nečesa. Ideja, da imajo gluhi ljudje svojo kulturo, se marginalno gluhim zdi smešna, nepomembna, nevidna. Gluhota je preprosto tragedija, polna bolečine, sramu in izolacije. Po navadi kulturno slišočci ljudje razumejo gluhotо kot neke vrste patologijo, nekateri pa se lahko do neke mere prilagodijo gluhemu svetu, ko prehajajo skozi posamezne faze oblikovanja gluhe identitete.

4.2.1.4.2 LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS MS - kulturno marginalne (obrobne/mejne) skale

V16	O gluhoti, o gluhih ljudeh nimam posebnega mnenja.
V17	Zelo težko sklepam nova prijateljstva (navsezujem stike z ljudmi).
V18	Ne morem se odločiti, ali naj postanem član Gluhe skupnosti ali ne.
V19	Ne vem, ali sem Gluh ali le »oseba z izgubo sluha« (hearing impaired).
V20	Včasih mi je všeč, da sem gluh, včasih pa svojo gluhoto sovražim.
V21	Ne zmenim se za tiste gluhe, ki uporabljajo le znakovni jezik.
V22	Nihče od gluhih in slišočih me ni sprejel takšnega kot sem.
V23	Vedno sem sam.
V24	Če nekdo kreta, je najbolje, da ob tem tudi govori.
V25	Ne vem, ali bi se raje zaljubil v slišočo ali gluho osebo.
V26	Ne vem, kaj naj si mislim o gluhoti. Ne vem, ali je to nekaj dobrega ali slabega.
V27	Včasih si želim, da bi me Gluha skupnost bolje sprejela, po drugi strani pa sem vesel, da nisem popoln član Gluhe skupnosti.
V28	Večkrat bi se rad družil z gluhih, vendar se jih velikokrat sramujem.
V29	Ne vem, kateri način komunikacije je najboljši.
V30	Ne počutim se dobro niti z gluhih niti s slišočimi.

Tabela 87 MS skala

	M	SD
v16	50.300	8.569
v17	50.193	8.526
v18	50.254	8.520
v19	50.126	8.653
v20	50.168	8.489
v21	50.418	7.828
v22	50.357	8.429
v23	50.335	8.349
v24	49.951	8.900
v25	50.209	8.867
v26	50.149	8.725
v27	50.191	8.754
v28	50.323	8.493
v29	50.230	8.724
v30	50.286	8.488

Tabela 88 Opisna statistika za MS skalo

Tabela 88 opisne statistike kaže vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov (v nadaljevanju GNM). Opazimo, da so povprečne vrednosti posameznih spremenljivk na skali MS približno enakih vrednosti, in sicer se gibljejo od 49.950 do 50.418.

	v16	v17	v18	v19	v20	v21	v22	v23	v24	v25	v26	v27	v28	v29	v30
r v16	1.000														
v17	.222	1.000													
v18	.428	.144	1.000												
v19	.197	.101	.513	1.000											
v20	.034	.186	.197	.511	1.000										
v21	.069	.014	.298	.203	.285	1.000									
v22	.347	.269	.342	.406	.360	.331	1.000								
v23	.140	.330	.229	.458	.355	.099	.327	1.000							
v24	-.028	.135	.083	.295	.426	-.003	.033	.145	1.000						
v25	.184	.236	.349	.124	-.082	.032	.155	.110	.081	1.000					
v26	.202	.279	.091	.027	.049	.228	.357	-.026	-.128	.188	1.000				
v27	.118	-.026	-.045	.007	.048	.299	.197	-.027	.218	-.031	.111	1.000			
v28	.087	.104	.175	.358	.424	.270	.433	-.001	.063	.074	.381	.162	1.000		
v29	-.048	.214	.125	.120	.017	.077	-.077	.058	.403	.439	.067	.041	-.015	1.000	
v30	-.114	.302	.129	.244	.398	.244	.460	.298	.125	-.202	.289	.134	.426	-.032	1.000

Tabela 89 Korelacijska matrika za MS skalo

Korelacijska matrika nam daje vpogled v manifestno strukturo faktorkega prostora MS skale in kaže na interkorelacije petnajstih spremenljivk. V tabeli 89 so vsi koeficienti korelacije, ki so absolutno enaki ali večji od 0.202, statistično pomembni pri stopnji tveganja $p=0,05$. Celotna korelacijska matrika kaže na nizke korelacije med posameznimi spremenljivkami (ki so nižje od podane vrednosti 0.3), vendar so kljub temu statistično pomembne. Vzrok lahko iščemo v heterogenosti populacije, interpretaciji in prevodu posameznih postavk.

Najvišje korelacije (kjer se korelacijski koeficient giblje nad 0.4) najdemo pri spremenljivkah v16 z v18, v18 z v19, v19 z v22 in v23, v20 z v24, v28, v22 z v28 in v30, v24 z v29, v25 z v29 in v28 z v30.

KMO test		.610
Bartlett test	Hi kvadrat	285.849
	g	105
	P	.000

Tabela 90 KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za MS skalo

Za skalo MS je po Kaiserjevem kriteriju vrednost indeksa KMO enaka 0.610 in dovolj velika, da lahko nadaljujemo z analizo (tabela 90). Po KMO testu in Bartlett testu je faktorška analiza možna. KMO test za naš vzorec presega kritično mejo 0.5 ($0.610 > 0.5$), kar kaže na ustreznost sistema za nadaljnjo analizo. Pomembnost Bartlett testa sferičnosti ($0.000 < 0.05$) kaže na pomembnost povezav med spremenljivkami. V postopek faktorizacije smo vključili vseh 15 spremenljivk.

spremenljivka	MSA vrednost
v16	469
v17	676
v18	575
v19	701
v20	697
v21	581
v22	796
v23	610
v24	494
v25	447
v26	703
v27	407
v28	667
v29	503
v30	570

Tabela 91. MSA vrednosti za MS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy)

MSA vrednosti (tabela 91) v korelacijski matriki za vzorec GNM zadoščajo kriteriju za nadaljnjo analizo, saj so vse vrednosti večje od 0.05, razen pri spremenljivkah v16, v24, v25 in v27, od tega sta najbolj kritični v25 in v27, vse ostale so dokaj blizu indeks vrednosti 0.5.

	prvotno	ekstrakcija
v16	1 000	741
v17	1 000	777
v18	1 000	730
v19	1 000	761
v20	1 000	708
v21	1 000	511
v22	1 000	681
v23	1 000	674
v24	1 000	761
v25	1 000	744
v26	1 000	726
v27	1 000	864
v28	1 000	693
v29	1 000	792
v30	1 000	731

Tabela 92. Komunalitete za MS skalo

V tabeli 92 so prikazane komunalitete za posamezne spremenljivke MS skale, ki predstavljajo delež njihovih varianc, zajetih v ekstrahiranih faktorjih. Najvišje komunalitete zasledimo pri spremenljivkah v16, v17, v18, v19, v20, v24, v25, v26, v27, v29 in v30 (večje od 0.7), najnižja pa je pri spremenljivki v21.

Po Kaiser-Guttmanovem kriteriju (lastne vrednosti so enake 1 ali več) smo zadržali 6 glavnih komponent ali faktorjev, ki pojasnjujejo celotno varianco sistema za skalo MS.

faktor	lastne vrednosti vseh faktorjev			lastne vrednosti ekstrahiranih faktorjev		
	lastna vrednost	% variance	Kumulativni %	lastna vrednost	% variance	Kumulativni %
1	3 733	24 885	24 885	3 733	24 885	24 885
2	1 842	12 278	37 162	1 842	12 278	37 162
3	1 667	11 114	48 276	1 667	11 114	48 276
4	1 401	9 343	57 619	1 401	9 343	57 619
5	1 251	8 340	65 960	1 251	8 340	65 960
6	1 001	6 675	72 634	1 001	6 675	72 634
7	849	5 660	78 295			
8	634	4 224	82 519			
9	554	3 692	86 211			
10	492	3 278	89 489			
11	432	2 879	92 368			
12	387	2 582	94 950			
13	324	2 162	97 112			
14	248	1 654	98 766			
15	185	1 234	100 000			

Tabela 93 Količina skupne pojasnjene variance za MS skalo

V tabeli 93 količina skupne pojasnjene variance za MS skalo smo z analizo glavnih komponent izločili 6 faktorjev. Prvi in najmočnejši faktor pojasnjuje 24.89 % skupne pojasnjene variance sistema, drugi faktor 12.28 %, tretji 11,11 %, četrty 9.34 %, peti 8.34 % in šesti 6,68 % (zaokroženo na dve decimaliki). Vsi faktorji skupaj pojasnjujejo 72.63 % celotne variance sistema.

	faktor PM					
	1	2	3	4	5	6
v28	.781					
v26	.751		.371			
v30	.530				-.399	
v22	.465			-.380		
v21	.448					.344
v29		.867				
v25		.742		-.314		
v19			-.798			
v20			-.742			
v24		.422	-.498			.412
v16				-.849		
v18			-.421	-.618		
v17					-.824	
v23			-.521		-.535	
v27						.932

Tabela 94 Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za MS skalo

Faktorje smo skušali vsebinsko interpretirati na podlagi faktorskih nasičenosti po Oblimin rotaciji (tabela 94). Na ta način smo definirali prostor DIDS-a za skalo MS, ki po tej strukturi zajema 6 medsebojno neodvisnih dimenzij. Prvi faktor vključuje pet spremenljivk v28, v26, v30, v22 in v21 in smo ga poimenovali faktor **odtujevanja-odtujitve/alienacije posameznika od skupine**. Drugi faktor opredeljujeta spremenljivki v29 in v25 in smo ga poimenovali faktor **ambivalence glede načina komunikacije in izbire partnerja**. Tretji faktor opisujejo tri spremenljivke, in sicer v19, v20 in v24 in smo ga poimenovali faktor, **vezan na izgubo sluha**. Četrti faktor vključuje spremenljivki v16 in v18 in smo ga poimenovali faktor **pripadnosti Gluhi skupnosti**. Peti faktor opisujeta spremenljivki v17 in v23 in smo ga poimenovali faktor **zmožnosti navezovanja stikov/druženja**. In kot zadnji, šesti faktor, je faktor **ambivalence glede Gluhe skupnosti**, ki ga definira zgolj ena sama spremenljivka, in sicer v27.

faktor	1	2	3	4	5	6
1	1.000					
2	-0,0124	1.000				
3	-.163	-0,0489	1.000			
4	-.162	-0,0941	0,0706	1.000		
5	-.110	-0,0394	.139	0,0582	1.000	
6	.146	0,0267	-.140	0,0509	-0,0199	1.000

Tabela 95 Interfaktorska korelacijska matrika (matrika kovariance med faktorji) za MS skalo

Interfaktorska matrika kaže rahlo medsebojno zvezo faktorjev.

INTERPRETACIJA

S pomočjo faktorске analize smo definirali šest faktorjev, ki opredeljujejo skalo MS - kulturno marginalno skalo. Ti so: faktor odtujevanja-odtujitve/alienacije posameznika od skupine, faktor ambivalence glede načina komunikacije in izbire partnerja, faktor, vezan na izgubo sluha, faktor pripadnosti Gluhi skupnosti, faktor zmožnosti navezovanja stikov/druženja, faktor ambivalence glede Gluhe skupnosti.

Kulturno marginalni gluhi ljudje po definiciji nimajo dobro oblikovane prioritete identitete. Tukaj ne gre za preoblikovanje identitete, ampak že v osnovi za stanje identitetne zmedenosti in kulturne marginalnosti.

Večina gluhih otrok je rojena v slišočih družinah s pomanjkanjem razumevanja gluhotote kot kulturne različice. Ideja, da se bodo starši morali naučiti še enega jezika za sporazumevanje s svojim otrokom, ki je večini ljudi nepoznan, je nesprejemljiva. Sčasoma postanejo starši bolj razumevajoči, ko opazijo, da se gluhi otroci hitreje in lažje odzivajo na znake kot na verbalni govor. Gluhe otroke slišočiji starši po navadi vzgajajo z minimalnim dostopom do slovenskega znakovnega jezika in z nepopolno ali pomanjkljivo slovenščino. Z vidika socialnega konteksta naj bi otrok vzpostavil trden jezikovni sistem z namenom vzpostaviti potreben odnos z drugimi. Otrok brez tega ne more razmišljati o sebi na abstraktni ravni in zato ne more oblikovati/formirati ustrezne identitete. Takšen otrok je socialno in psihološko obroben.

Socialna marginalnost se lahko manifestira v odsotnosti ali pomanjkanju polnega članstva v kateri koli socialni skupini. Lahko se manifestira kot identitetna zmedenost, nenavadna ali drugačna notranja reprezentacija, predstava selfa⁵⁴ in objekta ali kot manifestacija vedenjskih in čustvenih motenj.

Stonequist (po Glickman, 1996a) opisuje kulturno marginalnost kot socialni fenomen. Pravi, da izraz ustreza ljudem, ki so na obrobju dveh ali več socialnih skupin. Ti ljudje imajo izrazite posebne psihološke karakteristike, ki spodbujajo posebno obliko vedenja. Te so ambivalentnost, pretiran ali prekomeren self, rasno zavedanje, občutje manjvrednosti, preobčutljivost ter nekatere kompenzatorne reakcije, kot sta egocentrizem in agresija.

V tem modelu razvoja Gluhe identitete se lahko posamezni segmenti stopnje prepletajo, in sicer je prvi odvisen od starosti, v kateri sta nastopila izguba sluha in kontekst, v katerem gluha oseba odrašča, drugi pa predstavlja kulturna marginalnost, kjer oglušeli ljudje začenejo raziskovati socialni svet Gluhih ljudi. Kakor koli že, to lahko predstavlja prvo stopnjo za večino gluhih otrok, ki odraščajo v slišočih družinah. Lahko pa je druga stopnja za tiste gluhe otroke Gluhih staršev, ki so začeli živeti svoje življenje z bikulturalno identiteto, ampak so jih socialne izkušnje v poteku šolanja pripeljale do tega, da so izgubili povezavo z Gluhim svetom. Osrednja značilnost ambivalence se pri marginalno gluhih ljudeh kaže v odnosu med slišočim in gluhim svetom. Slišočiji ljudje so po navadi odkriti, odprti, občudovanja vredni, tekmovalni, zavidanja vredni in zamerljivi. Gluhi ljudje pa so odkrito podcenjevali, medtem ko so marginalno gluhi

⁵⁴ Jaz

ljudje (ko najdejo sebe) večinoma srečni, veseli in zadovoljni v svoji sredini. Ta konfliktna vedenja se neprestano spreminjajo. Marginalno gluhih ljudem gluhoti in slišnosti predstavljata čustveno obremenitev.

4.2.1.4.3 LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS IS - poglobljene Gluhe identitete

V31	Gluhi morajo uporabljati znakovni jezik.
V32	Gluhi ne potrebujejo slušnih aparatov, pripomočkov.
V33	V Gluhi skupnosti ni prostora za slišče ljudi.
V34	Samo gluhi ljudje bi morali poučevati gluhe otroke.
V35	Slišče ljudi sploh ne pomagajo gluhim.
V36	Zadovoljen sem s tem, kar mi Gluhi svet ponuja.
V37	Slišče ljudi ne razumejo in ne podpirajo Gluhih.
V38	V družbi s sliščimi sem velikokrat jezen.
V39	V Gluhi skupnosti se počutim domače.
V40	Učiti gluhe govoriti, je izguba časa.
V41	Narobe je, če govoriš, medtem ko kretaš.
V42	Samo gluhi ljudje bi morali voditi gluhe šole.
V43	Ne zaupam sliščim ljudem.
V44	Učenje odgledovanja je izguba časa.
V45	Gluhi bi se morali družiti le z gluhi (gluhi naj se družijo le z gluhi).

Tabela 96. IS skala

	M	SD
v31	49.815	8.702
v32	50.164	8.647
v33	50.420	8.213
v34	50.237	8.635
v35	50.254	8.442
v36	49.908	8.980
v37	50.040	8.888
v38	49.715	8.086
v39	49.893	8.699
v40	50.325	8.379
v41	50.423	8.330
v42	50.155	8.786
v43	50.207	8.857
v44	50.179	8.870
v45	50.286	8.500

Tabela 97: Opisna statistika za IS skalo

Tabela 97 opisne statistike za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov kaže, da so povprečne vrednosti posameznih spremenljivk na skali IS približno enakih vrednosti, in sicer se gibljejo od 49.715 do 50.423.

	v31	v32	v33	v34	v35	v36	v37	v38	v39	v40	v41	v42	v43	v44	v45
r v31	1.000														
v32	.162	1.000													
v33	-.070	.272	1.000												
v34	.151	.073	-.060	1.000											
v35	-.124	.041	.272	-.012	1.000										
v36	.304	.087	-.068	.298	-.099	1.000									
v37	.073	.015	.107	.344	.337	.272	1.000								
v38	.010	.188	.334	-.120	.139	-.101	.302	1.000							
v39	.329	.253	-.132	.272	-.281	.524	.208	-.084	1.000						
v40	-.006	.374	.318	.234	.173	.071	.154	.396	.161	1.000					
v41	.174	.151	.023	.111	.236	.091	-.049	.118	.029	.361	1.000				
v42	.300	-.099	-.211	.385	-.009	.010	.157	.042	.122	.083	.024	1.000			
v43	.198	-.039	.152	-.049	.347	-.045	.360	.352	-.141	.191	.153	.436	1.000		
v44	.020	.050	.305	-.063	.263	-.104	.226	.268	-.134	.216	-.004	.264	.413	1.000	
v45	.102	.215	.074	.001	.171	-.136	.042	.299	.059	.275	.160	.264	.336	.278	1.000

Tabela 98 Korelacijska matrika za IS skalo

Korelacijska matrika nam daje vpogled v manifestno strukturo faktorkega prostora IS skale in kaže na interkorelacije petnajstih spremenljivk. V tabeli 98 so vsi koeficienti korelacije, ki so absolutno enaki ali večji od 0.208, statistično pomembni pri stopnji tveganja $p=0,05$. Celotna korelacijska matrika kaže na nizke korelacije med posameznimi spremenljivkami (ki so nižje od podane vrednosti 0.3), vendar so kljub temu statistično pomembne. Vzrok lahko iščemo v heterogenosti populacije, interpretaciji in prevodu posameznih itemov.

Najvišje korelacije najdemo pri spremenljivki v34 z v42, v36 z v39, v38 z v40, v42 z v43 in v43 z v44.

KMO test		.565
Bartlett t	Hi kvadrat	253.249
test	g	105
	p	.000

Tabela 99 KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za IS skalo

Za skalo HS je po Kaiserjevem kriteriju vrednost indeksa KMO enaka 0.565, kar nekateri pojmujejo kot nizko vrednost⁵⁵, vendar še vedno dovolj veliko, da lahko nadaljujemo z analizo (tabela 99). V postopek faktorizacije smo vključili vseh 15 spremenljivk.

⁵⁵ Največja in najboljša možna vrednost je 1 (po Darren. Mallery, 1995)

spremenljivka	MSA vrednost
V31	632
V32	678
V33	604
V34	386
V35	561
V36	674
V37	417
V38	587
V39	552
V40	654
V41	468
V42	456
V43	620
V44	728
V45	708

Tabela 100 MSA vrednosti za IS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy)

MSA vrednosti (tabela 100) v korelacijski matriki za vzorec GNM zadoščajo kriteriju za nadaljnjo analizo, saj so vse vrednosti večje od 0.05, razen pri spremenljivkah v34, v37, v41 in v42, od tega sta najbolj kritični v34 in v37, vse ostale so dokaj blizu indeks vrednosti 0.5.

	prvotno	ekstrakcija
v31	1 000	489
v32	1 000	620
v33	1 000	609
v34	1 000	574
v35	1 000	682
v36	1 000	628
v37	1 000	792
v38	1 000	542
v39	1 000	722
v40	1 000	636
v41	1 000	777
v42	1 000	753
v43	1 000	693
v44	1 000	538
v45	1 000	559

Tabela 101 Komunalitete za IS skalo

V tabeli 101 so prikazane komunalitete za posamezne spremenljivke IS skale, ki predstavljajo delež njihovih varianc, zajetih v ekstrahiranih faktorjih. Najvišje komunalitete zasledimo pri spremenljivkah v37, v39, v41 in v42 (večje od 0.7), medtem ko je najnižja pri v31.

Po Kaiser-Guttmanovem kriteriju (lastne vrednosti so enake 1 ali več) smo zadržali 5 glavnih komponent ali faktorjev, ki pojasnjujejo celotno varianco sistema za skalo IS.

faktor	lastne vrednosti vseh faktorjev			Lastne vrednosti ekstrahiranih faktorjev		
	lastna vrednost	% variance	Kumulativni %	lastna vrednost	% variance	Kumulativni %
1	3.063	20.422	20.422	3.063	20.422	20.422
2	2.385	15.900	36.321	2.385	15.900	36.321
3	1.706	11.372	47.694	1.706	11.372	47.694
4	1.331	8.873	56.567	1.331	8.873	56.567
5	1.127	7.511	64.077	1.127	7.511	64.077
6	.980	6.534	70.612			
7	.808	5.383	75.995			
8	.743	4.950	80.946			
9	.654	4.360	85.305			
10	.508	3.387	88.692			
11	.452	3.017	91.709			
12	.398	2.652	94.361			
13	.352	2.345	96.706			
14	.320	2.136	98.842			
15	.174	1.158	100.000			

Tabela 102 Količina skupne pojasnjene variance za IS skalo

V tabeli 102 smo z analizo glavnih komponent izločili 5 faktorjev. Prvi in najmočnejši faktor pojasnjuje 20.42 % skupne pojasnjene variance sistema, drugi faktor 15,90 %, tretji 11,37 %, četrta 8,87 % in peti 7,51 %. Vsi faktorji skupaj pojasnjujejo 64.08 % celotne variance sistema.

	faktor PM				
	1	2	3	4	5
v42	.787		-.390		
v43	.731				
v45	.597				
v44	.544				
v39		.846			
v36		.757			
v34		.523		.381	
v31	.409	.499			
v33			.734		
v32		.320	.649		
v38	.316		.609		
v40			.531		.475
v37		.365		.762	
v35		-.365		.600	.370
v41					.888

Tabela 103 Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za IS skalo

Faktorje smo skušali vsebinsko interpretirati na podlagi faktorskih nasičenosti po Oblimin rotaciji (tabela 103). Na ta način smo definirali prostor DIDS-a za skalo IS, ki po tej strukturi

zajema 5 dimenzij. Prvi faktor vključuje štiri spremenljivke v42, v43, v44 in v45 in smo ga poimenovali faktor vodenja/usmerjanja Gluhih. Drugi faktor opredeljujejo štiri spremenljivke v39, v36, v34 in v31 in smo ga poimenovali faktor pripadnosti in zaupanja Gluhi skupnosti. Tretji faktor opisujejo tudi štiri spremenljivke, in sicer v33, v32, v38 in v40 in smo ga poimenovali faktor nezadovoljstva, jeze do slišočih. Četrty faktor vključuje dve spremenljivki v37 in v35 in smo ga poimenovali faktor nerazumevanja (gluhih s strani slišočih). Peti faktor opredeljuje ena sama spremenljivka v41 in smo ga poimenovali faktor, vezan na način komunikacije (zavračanje govora, verbalnega načina komunikacije).

faktor	1	2	3	4	5
1	1.000				
2	0,0297	1 000			
3	.139	-0,0850	1 000		
4	.105	-0,0426	0,0699	1.000	
5	.117	.122	.119	0,0173	1.000

Tabela 104 Interfaktorska transformirana matrika (matrika kovariance med faktorji) za IS skalo

Interfaktorska matrika kaže rahlo medsebojno zvezo faktorjev.

INTERPRETACIJA

S faktorsko analizo smo oblikovali pet faktorjev, ki definirajo konstrukt IS skale, in sicer faktor vodenja/usmerjanja Gluhih, faktor pripadnosti in zaupanja Gluhi skupnosti, faktor nezadovoljstva, jeze do slišočih, faktor nerazumevanja (gluhih s strani slišočih), faktor, vezan na način komunikacije (zavračanje govora, verbalnega načina komunikacije).

Medicinsko patološki model gluhot je na tej stopnji močno degradiran. Gluhoto se razume izključno kot kulturno različico in ne kot nezmožnost. Problemi, ki jih imajo Gluhi, izvirajo zaradi nadzora, ki ga izvajajo slišočiji ljudje nad gluhi in ne zaradi samih omejitev ali nezmožnosti slišanja. Pravi jezik Gluhih oseb je znakovni jezik gluhih in ne slovenski jezik, ki ga govori večina. Gluhim znakovni jezik pomeni vrednost, zato ne vidijo razloga, da bi govorili ali simultano uporabljali govor in kretnjo, niti kakršen koli drug znakovno kodirni sistem, ki posnema slovenski jezik. Tudi za slušne pripomočke pravijo, da so zgolj eden od vizualnih simbolov vsiljevanja slišočih vrednot (primer: na tej stopnji lahko kdo razume, da bodo Gluhi zavračali slušne pripomočke na način, kot so ameriški kolonisti zavračali čaj, ki je simboliziral angleško tiranijo).

O ideji čudežne ozdravitve gluhot s pomočjo polževih vsadkov ali drugih medicinskih procedur ljudje z identiteto pogreznitve razmišljajo kot o kulturnem genocidu. Dominantno čustvo te faze je jeza. Kljub temu, da so lahko nekateri slišočiji ljudje dobro misleči, lahko postanejo tarča te

neobvladljive jeze. Slišočim ljudem naj bo izziv razumeti Gluhe ljudi in njihovo vedenje. Na tej stopnji gre za nekompromisno kakovost mišljenja in vedenja manjšinskih oseb, ki lahko omejujejo vse. Konec koncev obstaja multikulturalni svet in ne le svet slišočih.

4.2.1.4.4 LATENTNA STRUKTURA VPRAŠALNIKA DIDS BS bikulturalne skale

V46	Všeč sta mi obe kulturi, gluha in slišoča.
V47	Podpiram gluho kulturo, vendar cenim tudi slišočo kulturo (ljudi).
V48	SZJ in SJ sta med seboj drugačna jezika, vendar oba enako pomembna.
V49	Jaz sem Gluh.
V50	Rad bi pomagal slišočim, da bodo razumeli in spoštovali Gluho kulturo.
V51	Oba jezika; SZJ in SJ, uporabljam enako dobro.
V52	Imam slišočo in gluhe prijatelje.
V53	V družbi s slišočimi sem ponosen, da sem Gluh.
V54	Iščem takšne slišočo ljudi, ki spoštujejo in cenijo Gluho skupnost.
V55	Prijetno, udobno se počutim pri svojih slišočih in gluhih prijateljih.
V56	Veliko sem premišljeval, kaj pomeni biti ponosna, močna Gluha osebnost.
V57	Čeprav imam veliko slišočih prijateljev, sem včasih jezen nanje in na njihovo družbo.
V58	Dobro se počutim tako s slišočimi kot tudi z gluhiimi ljudmi.
V59	Dobro se počutim, ker sem gluhi, vendar se rad družim s slišočimi.
V60	Moji slišočo prijatelji se bodo borili za pravice gluhih.

Tabela 105 BS skala

	M	SD
v46	49.820	8.545
v47	49.687	8.088
v48	49.768	8.610
v49	49.652	8.349
v50	49.797	8.494
v51	50.099	8.707
v52	49.846	8.559
v53	49.844	8.758
v54	49.966	8.570
v55	49.851	8.482
v56	49.880	8.746
v57	50.058	8.844
v58	49.869	8.929
v59	49.837	8.617
v60	50.118	8.978

Tabela 106 Opisna statistika za BS skalo

Tabela 106 opisne statistike za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov kaže, da so povprečne vrednosti posameznih spremenljivk na skali BS približno enakih vrednosti, in sicer se gibljejo od 49.652 do 50.118.

	v46	v47	v48	v49	v50	v51	v52	v53	v54	v55	v56	v57	v58	v59	v60	
r	v46	1.000														
	v47	.429	1.000													
	v48	.294	.311	1.000												
	v49	.271	-.023	-.009	1.000											
	v50	.070	.072	.170	.108	1.000										
	v51	.037	.028	.078	.039	-.072	1.000									
	v52	.287	-.026	.352	.318	.184	.254	1.000								
	v53	.176	.087	.144	.289	.103	.500	.345	1.000							
	v54	.185	-.015	-.048	-.053	-.044	.283	.302	.416	1.000						
	v55	.185	.033	.291	.113	.126	.318	.388	.314	.276	1.000					
	v56	-.073	-.365	-.153	.309	.195	.118	.139	.147	.153	.094	1.000				
	v57	-.111	-.135	-.244	.203	.105	.048	.010	-.015	-.018	.059	.538	1.000			
	v58	.151	.083	.127	.251	.133	.111	.129	.290	-.010	.269	.052	.303	1.000		
	v59	.140	.385	-.115	.154	-.032	-.055	-.022	.046	.051	.024	-.255	-.036	.269	1.000	
	v60	-.120	.063	-.013	.119	.036	.117	.091	.299	.021	-.010	.031	.218	.183	-.053	1.000

Tabela 107 Korelacijska matrika za BS skalo

Korelacijska matrika nam daje vpogled v manifestno strukturo faktorskega prostora BS skale in kaže na interkorelacije petnajstih spremenljivk. V tabeli 107 so vsi koeficienti korelacije, ki so absolutno enaki ali večji od 0.203, statistično pomembni pri stopnji tveganja $p=0,05$. Celotna korelacijska matrika kaže na nizke korelacije med posameznimi spremenljivkami (ki so nižje od podane vrednosti 0.3), vendar so kljub temu statistično pomembne. Vzrok lahko iščemo v heterogenosti populacije, interpretaciji in prevodu posameznih itemov.

Najvišje korelacije najdemo pri spremenljivki v46 z v47, v51 z v53, v53 z v54 in v56 z v57.

KMO test		.552
Bartlett	Hi kvadrat	231.574
test	g	105
	P	.000

Tabela 108. KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za BS skalo

Za skalo HS je po Kaiserjevem kriteriju vrednost indeksa KMO enaka 0.552, kar nekateri pojmujejo kot nizko vrednost, vendar še vedno dovolj veliko, da lahko nadaljujemo z analizo (tabela 108). V postopek faktorizacije smo vključili vseh 15 spremenljivk.

spremenljivka	MSA vrednost
V46	576
V47	461
V48	522
V49	501
V50	539
V51	648
V52	662
V53	627
V54	491
V55	789
V56	557
V57	481
V58	528
V59	411
V60	438

Tabela 109 MSA vrednosti za BS skalo (MSA Measures of Sampling Adequacy)

MSA vrednosti (tabela 109) v korelacijski matriki za vzorec GNM zadoščajo kriteriju za nadaljnjo analizo, saj so vse vrednosti večje od 0.05, razen pri spremenljivkah v47, v54, v57, v59 in v60, od tega sta najbolj kritični v59 in v60, vse ostale so dokaj blizu indeks vrednosti 0.5.

	prvotno	ekstrakcija
v46	1 000	628
v47	1 000	648
v48	1 000	755
v49	1 000	547
v50	1 000	441
v51	1 000	585
v52	1 000	589
v53	1 000	688
v54	1 000	643
v55	1 000	446
v56	1 000	754
v57	1 000	650
v58	1 000	553
v59	1 000	722
v60	1 000	685

Tabela 110 Komunalitete za BS skalo

V tabeli 110 so prikazane komunalitete za posamezne spremenljivke HS skale, ki predstavljajo delež njihovih varianc, zajetih v ekstrahiranih faktorjih. Najvišje komunalitete zasledimo pri spremenljivkah v48, v56 in v59 (večje od 0.7), najnižje pa pri v50 in v 55.

Po Kaiser-Guttmanovem kriteriju (lastne vrednosti so enake 1 ali več) smo zadržali 5 glavnih komponent ali faktorjev, ki pojasnjujejo celotno varianco sistema za skalo BS.

faktor	lastne vrednosti vseh faktorjev			lastne vrednosti ekstrahiranih faktorjev		
	lastna vrednost	% variance	Kumulativni %	lastna vrednost	% variance	Kumulativni %
1	2.977	19.845	19.845	2.977	19.845	19.845
2	2.212	14.746	34.591	2.212	14.746	34.591
3	1.608	10.718	45.308	1.608	10.718	45.308
4	1.383	9.218	54.526	1.383	9.218	54.526
5	1.155	7.700	62.226	1.155	7.700	62.226
6	.956	6.370	68.596			
7	.877	5.847	74.443			
8	.798	5.319	79.762			
9	.703	4.687	84.449			
10	.598	3.988	88.437			
11	.501	3.342	91.779			
12	.454	3.024	94.804			
13	.291	1.943	96.747			
14	.261	1.742	98.489			
15	.227	1.511	100.000			

Tabela 111. Količina skupne pojasnjene variance za BS skalo

V tabeli 111 smo z analizo glavnih komponent izločili 5 faktorjev. Prvi in najmočnejši faktor pojasnjuje 19.84 % skupne pojasnjene variance sistema, drugi faktor 14.75 %, tretji 10.72 %, četrty 9.22 % in peti 7.70 % (zaokroženo na dve decimaliki). Vsi faktorji skupaj pojasnjujejo 62.23 % celotne variance sistema.

	faktor PM				
	1	2	3	4	5
v54	.764				
v51	.743				
v53	.736				
v55	.518			- 324	
v52	.488			- 462	
v56		.774	- 347		
v57		.736			
v49		.617	335		
v59			.834	.337	
v47		- 368	.665		
v46			.515	- 313	- 400
v58		330	.453		386
v48		- 371		-.805	
v50				-.599	
v60					.812

Tabela 112 Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za BS skalo

Faktorje smo skušali vsebinsko interpretirati na podlagi faktorskih nasičenosti po Oblimin rotaciji (tabela 112). Na ta način smo definirali prostor DIDS-a za skalo BS, ki po tej strukturi zajema 5 dimenzij. Prvi faktor opredeljuje pet spremenljivk v54, v51, v53, v55 in v52 in smo ga poimenovali **faktor podpore v slišechi družbi**. Drugi faktor vključuje tri spremenljivke v56, v57 in v49 in smo ga poimenovali **faktor identifikacije s terminom »biti Gluh«**. Tretji faktor opisujejo štiri spremenljivke, in sicer v59, v47, v46 in v58 in smo ga poimenovali **faktor identifikacije s slišechimi**. Četrty faktor vključuje spremenljivki v03 in v09 in smo ga poimenovali **faktor enakosti/vrednosti jezikov**. Peti faktor je **faktor zaupanja/zaveznitva skupin (slišechih in gluhih)**, ki ga opredeljuje spremenljivka v 60.

faktor	1	2	3	4	5
1	1 000				
2	0,0922	1 000			
3	0,0859	-0,0130	1 000		
4	- 154	-0,0858	- 151	1 000	
5	-0,00172	0,0953	0,0183	0,0127	1 000

Tabela 113 Interfaktorska transformirana matrika (matrika kovariance med faktorji) za BS skalo

Interfaktorska matrika kaže rahlo medsebojno zvezo faktorjev.

INTERPRETACIJA

S faktorsko analizo smo oblikovali latentni prostor bikulturalne skale - BS, ki zajema pet faktorjev, in sicer: faktor podpore v slišechi družbi, faktor identifikacije s terminom »biti Gluh«,

faktor identifikacije s slišječimi, faktor enakosti/vrednosti jezikov, faktor zaupanja/zaveznitva skupin (slišječih in gluhih).

Gluhi otroci, vzgojeni v Gluhih družinah, so po navadi bikulturalni že od svojega rojstva, od vsega začetka. Rojeni so v svet, kjer je gluhotna norma, način komunikacije s pomočjo kretenj je samoumeven od vsega začetka in predstavlja način življenja in sporazumevanja. Posameznik se uči interakcij s slišječimi ljudmi na enak način kot se rasne manjšine učijo vzajemno delovati s tako imenovanimi belci.

Schein (po Glickman, 1996a) je citiral Jacobsa: »Rodil sem se Gluh Gluhim staršem. Moja družina je bila povsem Gluha in živeli smo svoje življenje, kjer je bil manualni način komunikacije edini način sporazumevanja. Odrasel sem v ljubečem okolju in nikoli nisem poznal nobene prikrajšanosti, kar se tiče komunikacije. Moji starši so poznali moje želje in jaz sem vedel, do kam lahko grem in kje so moje meje. Konverzacija je bila polna in zanimiva še zlasti, ko smo sedeli za jedilno mizo. Vseh dejstev, ki so pomembni v življenju, sem se naučil in jih spoznal ob pravem času. Obiskoval sem šolo za gluhe. Moj problem se je pojavil, ko sem začel delati in se začel ukvarjati z zasebnim poslovanjem. Takrat sem se srečal z zunanjim slišječim svetom, čeprav o njem nisem razmišljal na takšen način. Svoje starše sem opazoval, kako se spopadajo z ovirami, na katere so naleteli v svetu slišječih. Sam sem si pomagal z listom papirja in svinčnikom. To sem imel vedno pri sebi. Na začetku sem si pomagal tudi z odgledovanjem.«

Vendarle se nam ob vsem tem pojavljajo različna vprašanja, predvsem to, kako je sploh mogoče, da bi se lahko Gluhim otrokom Gluhih staršev razvile že dane identitete, ki so po vsej verjetnosti bikulturalne že od samega začetka življenja. Zato lahko obstajata dve hipotezi. Ena pravi, da so ti otroci izkusili relativno majhno število sprememb v primarni identiteti kot Gluhi otroci slišječih staršev. Druga hipoteza se naslanja na izobraževalne in socialne izkušnje, za katere nekateri pravijo, da so šle v tem procesu za stopnjo nazaj. To srečanje s slišječjo usmerjenostjo v gluhih izobraževalnih programih in s širšo okolico lahko zmede in marginalizira Gluhe ali pa jih naredi še bolj radikalno Gluhe. Te vsebine žal ne moremo raziskati, saj nimamo orodja, s katerim bi se dalo meriti Gluho identiteto. DIDS je le eden od poskusov razlage, kako razumeti razvoj Gluhe identitete (Glickman, 1996a).

4.2.2 DISKRIMINATIVNA ANALIZA GLEDE NA VKLJUČENOST GLUHEGA IN NAGLUŠNEGA POSAMEZNIKA V OKOLJE

S pomočjo diskriminativne analize smo preverjali in ugotavljali razlike pri oblikovanju kulturne identitete med gluhih mladostniki v integraciji in s tistimi v segregaciji. V ta namen smo v

analizo zajeli kompozitne spremenljivke DIDS-a in izdelali prediktorski model diskriminativnih spremenljivk. Za izločitev diskriminativno pomembnih prediktorskih spremenljivk smo uporabili tako metodo hkratnega vstopa kot tudi metodo "korakov" vseh aktualnih spremenljivk, ki se nam je izkazala kot uspešna. V analizo je bilo vključenih 65 gluhih mladostnikov (100 %).

	Wilks' Lambda	F	g1	g2	P
HS	961	2 578	1	63	113
MS	1 000	008	1	63	927
IS	856	10 636	1	63	.002
BS	998	150	1	63	700

Tabela 114 Testiranje enakosti povprečij skupin

Iz tabele 114 je razvidno, da ima kompozitna spremenljivka IS pomembno vlogo pri razlikovanju gluhih mladostnikov glede na obliko šolanja. Spremenljivke, ki ne diskriminirajo naše predpostavke, so HS, MS in BS. Torej iz rezultatov lahko sklepamo, da bo spremenljivka IS, kjer gre za statistično pomembne razlike med aritmetičnimi sredinami ($p < 0.05$; obenem pa je Lambda vrednost nižja kot pri ostalih spremenljivkah), prišla v poštev za nadaljnjo analizo.

Box's M	105
F	pnbl vrednost
	.098
	g1
	1
	g2
	665,86
	P
	754

Tabela 115 Boxov statistični test kovariančnih matrik

Tabela 115 je prikazan Boxov statistični test, ki je pokazal, da se kovariančni matriki obeh skupin gluhih mladostnikov statistično pomembno ne razlikujeta, zato je nadaljnja primerjava med skupinama smiselna.

funkcija	lastna vrednost	% variance	kumulat %	Kanon korelacija
1	169	100 0	100 0	380

Tabela 116 Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)

Iz ocen parametrov diskriminativne funkcije v tabeli 116 lahko sklepamo, da nam funkcija razloži 100 % variance. Kanonična korelacija znaša 0,38, kar pomeni, da stopnja diskriminativnosti ni visoka, je pa pomembna. Temu primerna je tudi lastna vrednost (0.169) funkcije, ki kaže, da je variabilnost vrednosti med skupinama nižja od variabilnosti znotraj

skupin (čeprav bi moralo biti obratno), vendar nam je to lahko pokazatelj, da je skupina gluhih mladostnikov zelo heterogena in včasih ne dopušča poenostavljanja.

test funkcij	Wilks' Lambda	hi-kvadrat	g	p
1	856	9 750	1	002

Tabela 117 Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti

Statistična pomembnost Wilksove lambde v tabeli 117 znaša 0,856 pri stopnji tveganja 0.002. Iz tega rezultata tudi izhaja, da samo približno 15 % skupne variance vrednosti diskriminativne funkcije nastane zaradi razlike med obema skupinama gluhih mladostnikov.

	funkcija
	1
IS	1 000

Tabela 118 Standardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije

	funkcija
	1
IS	.286
konstanta	-14 329

Tabela 119 Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije

	funkcija
	1
IS	1 000
MS ^a	249
HS ^a	- 133
BS ^a	-.048

^a spremenljivke, ki niso bile vključene v analizo

Tabela 120 Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo

Iz strukturne matrike (tabela 120) lahko razberemo, da je spremenljivka IS edina v največji korelaciji z diskriminativno funkcijo, ki smo jo poimenovali *funkcija poglobitve v Gluhi svet in njegovo kulturo*. Višina koeficienta korelacije kaže zelo veliko pomembnost oziroma doprinos k diskriminativnosti posamezne spremenljivke med obema skupinama gluhih mladostnikov. Očitno je torej, da skala IS razlaga veliko več v relaciji z obliko šolanja kot ostale spremenljivke DIDS-a, ki so bile z uporabo naše metode »korakov« izločene iz nadaljnje analize.

	funkcija
integracija	1
da	-1.268
ne	.129

Tabela 121: Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo

V tabeli 121 sta podana centroida skupin gluhih mladostnikov, ki se šolajo v integraciji in tistih v segregaciji.

Rezultati klasifikacij^c

			predvidena pripadnost skupini		skupaj
			da	ne	
originalni	f	integracija	4	2	6
		ne	13	46	59
	%	da	66.7	33.3	100.0
		ne	22.0	78.0	100.0
validirani ^a	f	integracija	4	2	6
		ne	13	46	59
	%	da	66.7	33.3	100.0
		ne	22.0	78.0	100.0

a. "Cross" validacija je narejena le za osebe zajete v analizi. vsaka oseba je klasificirana na podlagi funkcije, ki izhaja iz vseh primerov/oseb

b. 76.9% uspešna klasifikacija izvorno grupiranih oseb

c. 76.9% uspešna klasifikacija grupiranih oseb po "cross" validaciji

Tabela 122: Rezultati in struktura klasifikacije

Tabela 122 nam prikazuje rezultate klasifikacije. Na osnovi zajetih spremenljivk je bilo uspešno klasificiranih 76,9 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Z validiranjem podatkov se naš rezultat ni nič spremenil, kar pomeni, da je bilo 33,3 % tistih gluhih mladostnikov, ki so v integraciji, klasificiranih v skupino segregiranih in 22 % gluhih mladostnikov, ki se izobražujejo v ZGN, je bilo klasificiranih v skupino integriranih. Ob validaciji odstotek uspešno klasificiranih ostane enak.

Z diskriminativno analizo smo ugotovili, da se skupini gluhih mladostnikov razlikujeta na področju oblikovanja kulturne identitete, in sicer na IS skali, ki odraža pripadnost Gluhi skupnosti oziroma oblikovanju Gluhe kulturne identitete. Obdobje mladostništva je izjemno pomembna razvojna faza. Mladostniki, zajeti v raziskavi, so bili povprečno stari 18 let (od 16 do 20 let).

Ker nas je zanimalo, na katerih posameznih postavkah prihaja do razlik med skupinama gluhih mladostnikov v integraciji in segregaciji, smo izvedli diskriminativno analizo za skalo IS. Tudi v tem primeru smo za izločitev diskriminativno pomembnih prediktorskih spremenljivk uporabili obe metodi: metodo hkratnega vstopa in metodo "korakov", ki se je izkazala kot uspešna. V analizo je bilo vključenih 65 gluhih mladostnikov (100 %).

	Wilks' Lambca	F	g1	g2	P
v31	962	2 518	1	63	118
v32	953	3 093	1	63	083
v33	989	729	1	63	396
v34	979	1 361	1	63	248
v35	993	430	1	63	514
v36	980	1 294	1	63	260
v37	998	131	1	63	718
v38	965	2 264	1	63	137
v39	970	1 932	1	63	169
v40	951	3 268	1	63	075
v41	989	674	1	63	415
v42	863	9 994	1	63	002
v43	938	4 130	1	63	046
v44	904	6 655	1	63	012
v45	948	3 479	1	63	067

Tabela 123 Testiranje enakosti povprečij skupin

Spremenljivka IS ima pomembno vlogo pri razlikovanju gluhih mladostnikov glede na obliko šolanja. Spremenljivke v tabeli 123, ki ne diskriminirajo naše predpostavke, so naslednje: v31, v33, v34, v35, v36, v37, v38, v39 in v41. Vse ostale spremenljivke so diskriminativne.

Box's M		5 495
F	pnbl vrednost	1 559
	g1	3
	g2	901 518
	P	198

Tabela 124 Boxov statistični test kovariančnih matrik

V tabeli 124 je prikazan Boxov statistični test, ki je pokazal, da se kovariančni matriki obeh skupin gluhih mladostnikov statistično pomembno ne razlikujeta, zato je nadaljnja primerjava med skupinama smiselna. Ničelna hipoteza enakosti skupin kovariančnih matrik s tem ni zavrnjena.

funkcija	lastna vrednost	% variance	kumulat %	kanon korelac
1	.252	100 0	100 0	449

Tabela 125 Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)

Ena funkcija nam razloži 100 % variance. Kanonična korelacija v tabeli 125 znaša 0,449, kar pomeni, da stopnja diskriminativnosti ni visoka, je pa pomembna. Temu primerna je tudi lastna vrednost (0.252) funkcije.

test funkcije	Wilks' Lambda	hi-kvadrat	g	p
1	798	13 953	2	001

Tabela 126 Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti

V tabeli 126 je prikazana statistična pomembnost Wilksove lambde znaša 0,798 pri stopnji tveganja 0.001. Iz tega rezultata tudi izhaja, da samo približno 20 % skupne variance vrednosti diskriminativne funkcije nastane zaradi razlik med obema skupinama gluhih mladostnikov.

	funkcija
	1
v32	622
v42	915

Tabela 127 Standardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije

	funkcija
	1
v32	073
v42	111
konstanta	-9 246

Tabela 128 Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije

	funkcija
	1
v42	.793
v32	.441
v34 ^a	.357
v31 ^a	.306
v45 ^a	.290
v43 ^a	.289
v40 ^a	.214
v39 ^a	.198
v44 ^a	.144
v37 ^a	.142
v36 ^a	.138
v33 ^a	-.089
v38 ^a	.069
v41 ^a	.068
v35 ^a	-.025

a. spremenljivke, ki niso bile vključene v analizo

Tabela 129 Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo

Iz strukturne matrike (tabela 129) lahko razberemo, da je spremenljivka v42 edina v največji korelaciji z diskriminativno funkcijo, nato pa ji sledi v32. Vse ostale spremenljivke so bile izločene iz nadaljnje analize. Z metodo »korakov« smo želeli ugotoviti, katere spremenljivke so tiste, ki najbolj ločijo eno skupino od druge in izkazalo se je, da sta to dve spremenljivki, ki se nanašata na uporabo slušnih pripomočkov in na vodenje gluhih šol, kar pomeni, da se velika teža pripisuje Gluhi kulturi, ki zagovarja ta stališča in vrednote. Funkcijo smo tako poimenovali *funkcija pripadnosti Gluhi skupnosti*.

	funkcija
integracija	1
da	-1.551
ne	.158

Tabela 130 Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo

V tabeli 130 sta podana centroida skupin gluhih mladostnikov, ki se šolajo v integraciji, in tistih v segregaciji.

Rezultati klasifikacij^{b,c}

			predvidena pripadnost skupini		skupaj
			da	ne	
originalni	f	da	4	2	6
		ne	13	46	59
	%	da	66.7	33.3	100.0
		ne	22.0	78.0	100.0
validirani ^a	f	da	4	2	6
		ne	13	46	59
	%	da	66.7	33.3	100.0
		ne	22.0	78.0	100.0

a. "Cross" validacija je narejena le za osebe zajete v analizi. vsaka oseba je klasificirana na podlagi funkcije, ki izhaja iz vseh primerov/oseb

b. 76.9% uspešna klasifikacija izvorno grupiranih oseb

c. 76.9% uspešna klasifikacija grupiranih oseb po "cross" validaciji

Tabela 131 Rezultati in struktura klasifikacije

Tabela 131 nam prikazuje rezultate in strukturo klasifikacije. Uspešno je bilo klasificiranih 80 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Z validiranjem podatkov se naš rezultat zniža na 78,5 %, kar je dober pokazatelj glede na naše spremenljivke in populacijo, ki jo imamo zajeto v raziskavi. Običajni rezultat pravilne, originalne klasifikacije se giblje nekje okoli 86 % in z validacijo okoli 80 % (SPSS, 1998).

Zaključimo lahko, da je bilo 16,7 % tistih gluhih mladostnikov, ki so v integraciji, klasificiranih v skupino segregiranih, 20,3 % gluhih mladostnikov, ki se izobražujejo v ZGN, je bilo klasificiranih v skupino integriranih. Seveda pa je potrebno upoštevati dejstvo, da je število posameznikov v vzorcu integriranih GNM premajhno za neko resno interpretacijo podatkov.

INTERPRETACIJA

Z diskriminativno analizo smo ugotovili, da se skupini gluhih mladostnikov (ki so bili razdeljeni na dve skupini, in sicer tisti, ki se šolajo v rednih srednjih šolah, torej v integraciji, in tisti, ki se šolajo v segregirani obliki) razlikujeta na področju oblikovanja kulturne identitete, in sicer na IS skali, ki odraža pripadnost Gluhi skupnosti oziroma oblikovanju Gluhe kulturne identitete. Obdobje mladostništva je izjemno pomembna razvojna faza vsakega posameznika, saj v tem obdobju mladostnik poskuša definirati in oblikovati svojo prihodnost. S tem počasi vstopa v svet odraslosti, samostojnosti in neodvisnosti, kar nam kaže tudi starost mladostnikov, ki so bili vključeni v naši raziskavi (stari so bili od 16 do 20 let, povprečna starost je bila 18 let).

Razlike je bilo moč pričakovati na tej postavki, skali IS, saj je bilo v vzorec vključeno majhno število integriranih GNM in več tistih, ki so se šolali skupaj v Zavodu za gluhe in naglušne v

Ljubljani in so bili pretežno prelingvalno gluhi in so uporabljali fluenten znakovni jezik kot sredstvo sporazumevanja med seboj.

Spremenljivke, ki so na začetku (torej pred izvedbo diskriminativne analize) diskriminirale obe skupini, so bile tiste, ki so krepile Gluha stališča, in sicer, da bi morali samo Gluhi ljudje voditi gluhe šole, Gluhi bi se morali družiti le z gluhihimi (gluhi naj se družijo le z gluhihimi), da je učenje odgledovanja izguba časa in da gluhi mladostniki ne zaupajo slišječim ljudem. Blizu kritične meje sta bili spremenljivki, ki pravita, da je učenje govora gluhih izguba časa in da gluhi ne potrebujejo slušnih aparatov ali drugih slušnih pripomočkov. Torej skupina GNM, ki se je šolala v ZGN LJ, izraža večjo nagnjenost k oblikovanju Gluhe identitete. V času svojega šolanja so namreč vsi imeli slišče učitelje in slišče individualne terapevte - surdopedagoge, ki so delali z njimi na takšen ali drugačen način. Le redki strokovnjaki so bili fluentni v znakovnem jeziku (predvsem tisti, ki so bili slišče otroci Gluhih staršev in tisti, ki so bili usposobljeni za tolmača). Ker smo analizirali dve skupini, smo dobili eno funkcijo, ki je pokazala najvišje korelacije s spremenljivko; Gluhi ljudje bi morali voditi gluhe šole in gluhi ne potrebujejo slušnih aparatov in drugih slušnih pripomočkov.

Glede na to, da sem sama nekaj časa bila zaposlena v ZGN LJ in sem delala kot individualni terapevt z gluhihimi mladostniki, mi ta spoznanja niso tuja. Povsem logično je, da je to skupina ljudi, ki si je enaka v določenih stališčih, vrednotah, mnenjih in pogledih glede gluhotote in se zavzema za uporabo znakovnega jezika v izobraževalnem procesu. Želja gluhih mladostnikov je, da bi šole/ustanove, kjer se izobražujejo gluhi otroci, vodila Gluha oseba, ki bi poznala potrebe gluhega posameznika in na podlagi tega oblikovala takšen način izobraževanja in rehabilitacije, ki je sprejemljiv in učinkovit za gluhe. Torej gluhi posamezniki, ki uporabljajo znakovni jezik in so gluhi od rojstva in gre za popolno gluhoto, niti ne potrebujejo slušnih pripomočkov, saj zanje pravijo, da si z njimi nimajo kaj pomagati. Ob tem si lahko ustvarimo mnenje, da želijo Gluhi ljudje z identiteto pogreznitve voditi in usmerjati vse ustanove za Gluhe, kjer bi poučevali Gluhe otroke in jim svetovali. Slišče ljudi pa bi s tem imeli manj pomembno vlogo v življenju Gluhih. Vizija nekaterih je tudi ta, da bi slišče ljudi povsem umaknili, izločili iz nekaterih programov, ki zadevajo gluho populacijo.

Naša spoznanja se skladajo z nekaterimi ugotovitvami iz literature, ki opisujejo značilnosti Gluhe identitete. Položaj pogreznitve v Gluho identiteto je evidenten za tiste tradicionalne vsebine v zvezi z Gluhimi, ki zadevajo način komunikacije, pomen Gluhote, interakcije med Gluhimi in slišječimi ljudmi, nadzor in vodenje Gluhih ustanov. Ko je bila na Gallaudetski univerzi stavka, sta bili izpolnjeni dve zahtevi od štirih, in sicer izbrati so morali Gluhega predsednika in povečati število Gluhih v upravi univerze na 51 % (Gallaudet Board of Trustees) (Gannon; po Glickman, 1996a). Te zahteve imajo še danes simbolni pomen tudi za druge gluhe po svetu. Gallaudetska univerza (Washington DC) je edina univerza gluhih na svetu v Združenih državah Amerike.

4.2.3 DISKRIMINATIVNA ANALIZA GLEDE NA IZGUBO SLUHA STARŠEV, SOROJENCEV ALI OŽJEGA SORODSTVA

S pomočjo diskriminativne analize smo preverjali in ugotavljali razlike pri oblikovanju kulturne identitete med gluhih mladostniki glede na izgubo sluha v družini. Namreč zanimalo nas je, ali obstajajo razlike med skupino gluhih mladostnikov, ki imajo vsaj enega gluhega starša, sorojenca ali daljnega sorodnika, in skupino tistih, ki imajo slišee starše, sorojence, širše sorodstvo. V ta namen smo v analizo zajeli kompozitne spremenljivke DIDS-a in izdelali prediktorski model diskriminativnih spremenljivk. Za izločitev diskriminativno pomembnih prediktorskih spremenljivk smo uporabili tako metodo hkratnega vstopa kot tudi metodo "korakov" vseh aktualnih spremenljivk. Kot uspešna za interpretacijo se nam je izkazala metoda hkratnega vstopa. V analizo je bilo vključenih 65 gluhih mladostnikov (100 %).

	Wilks' Lambda	F	g1	g2	P
HS	.943	3.821	1	63	.055
MS	.922	5.328	1	63	.024
IS	.987	.842	1	63	.362
BS	.868	9.549	1	63	.003

Tabela 132 Testiranje enakosti povprečij skupin

Iz tabele 132 je razvidno, da spremenljivka IS ne diskriminira naše predpostavke. Vse ostale pa očitno razlikujejo med skupinama. Iz teh rezultatov lahko sklepamo, da bodo spremenljivke HS, MS, BS, kjer gre za statistično pomembne razlike med aritmetičnimi sredinami ($p < 0.05$; obenem pa je Lambda vrednost nižja kot pri ostalih spremenljivkah), prišle v poštev za nadaljnjo analizo.

Box's M		12.467
F	pribl. vrednost	1.071
	g1	10
	g2	1741.474
	P	.381

Tabela 133 Boxov statistični test kovariančnih matrik

S pomočjo Boxovega statističnega testa nismo zavrnili ničelne hipoteze o enakosti kovariančnih matrik, zato je nadaljnja primerjava med skupinama smiselna (tabela 133).

funkcija	lastna vrednost	% variance	kumulat %	kanon korelac
1	.243	100.0	100.0	.442

Tabela 134 Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)

Iz ocen parametrov diskriminativne funkcije v tabeli 134 lahko sklepamo, da nam funkcija razloži 100 % variance. Kanonična korelacija znaša 0,44, kar pomeni, da stopnja diskriminativnosti ni visoka, je pa pomembna. Temu primerna je tudi lastna vrednost (0.243).

test funkcije	Wilks' Lambda	hi-kvadrat	g	P
1	.804	13.291	4	.010

Tabela 135 Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti

Statistična pomembnost Wilksove lambde znaša 0,804 pri stopnji tveganja 0.010 (tabela 135). Iz tega rezultata tudi izhaja, da približno samo 20 % skupne variance vrednosti diskriminativne funkcije nastane zaradi razlike med obema skupinama gluhih mladostnikov.

	funkcija
	1
HS	-.038
MS	-.548
IS	.432
BS	.706

Tabela 136 Standardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije

	funkcija
	1
HS	-.010
MS	-.138
IS	.115
BS	.208
konstanta	-8.691

Tabela 137 Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije

	funkcija
	1
BS	.789
MS	-.589
HS	-.499
IS	.234

Tabela 138: Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo

Iz strukturne matrike v tabeli 138 lahko razberemo, da je spremenljivka BS edina v največji korelaciji z diskriminativno funkcijo. Višina koeficienta korelacije kaže zelo veliko pomembnost oziroma doprinos k diskriminativnosti posamezne spremenljivke med obema skupinama gluhih mladostnikov. Očitno je torej, da skale BS, MS, HS pojasnjujejo veliko več v relaciji z izgubo sluha doma kot spremenljivka IS. Diskriminativno funkcijo smo poimenovali *funkcija oblikovanja Gluhe identitete*.

v IS v družini	funkcija
	1
ne	-.231
da	1.021

Tabela 139: Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo

V tabeli 139 sta podana centroida skupin gluhih mladostnikov, ki imajo gluhe starše ali sorojence, in skupin tistih, kjer gre za slišče starše, sorojence.

Rezultati klasifikacije^{b,c}

		v izguba sluha doma	predvidena pripadnost skupini		skupaj
			ne	da	
Original	f	ne	41	12	53
		da	2	10	12
	%	ne	77.4	22.6	100.0
		da	16.7	83.3	100.0
validirani ^a	f	ne	39	14	53
		da	3	9	12
	%	ne	73.6	26.4	100.0
		da	25.0	75.0	100.0

a. "Cross" validacija je narejena le za osebe zajete v analizi. vsaka oseba je klasificirana na podlagi funkcije, ki izhaja iz vseh primerov/oseb

b. 78.5% uspešna klasifikacija izvorno grupiranih oseb

c. 73.8% uspešna klasifikacija grupiranih oseb po "cross" validaciji

Tabela 140: Rezultati in struktura klasifikacije

Tabela 140 nam prikazuje rezultate klasifikacije. Na osnovi zajetih spremenljivk je bilo uspešno klasificiranih 78,5 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Z validiranjem podatkov se rezultat zniža na 73,8 %. Torej 22,6 % tistih gluhih mladostnikov, ki nimajo gluhih staršev in/ali sorojencev, je klasificiranih v skupino z izgubo sluha v družini. In 16,7 % gluhih mladostnikov gluhih staršev se je klasificiralo v skupino brez izgube sluha v družini. Z validacijo se ta odstotek spremeni, in sicer na 26,4 % in 25 %.

Z diskriminativno analizo smo ugotovili, da se skupini gluhih mladostnikov glede na izgubo sluha v družini razlikujeta na področju oblikovanja kulturne identitete, in sicer po BS skali, nato pa tudi po MS in HS.

Ker nas je zanimalo, na katerih posameznih postavkah prihaja do razlik med skupinama gluhih mladostnikov predvsem na skali BS, smo izvedli diskriminativno analizo za skalo BS. Tudi v tem primeru smo za izločitev diskriminativno pomembnih prediktorskih spremenljivk uporabili metodo hkratnega vstopa. V analizo je bilo vključenih 65 gluhih mladostnikov (100 %).

	Wilks' Lambda	F	g1	g2	P
v46	.998	151	1	63	.699
v47	.995	299	1	63	.586
v48	.998	.118	1	63	.732
v49	.904	6.658	1	63	.012
v50	.996	233	1	63	.631
v51	.955	2.996	1	63	.088
v52	.970	1.916	1	63	.171
v53	.965	2.287	1	63	.135
v54	.984	1.020	1	63	.316
v55	1.000	.000	1	63	.998
v56	.978	1.405	1	63	.240
v57	.898	7.186	1	63	.009
v58	.852	10.984	1	63	.002
v59	.959	2.693	1	63	.106
v60	.896	7.312	1	63	.009

Tabela 141 Testiranje enakosti povprečij skupin

Spremenljivka IS ima pomembno vlogo pri razlikovanju gluhih mladostnikov glede na obliko šolanja. Spremenljivke, ki diskriminirajo naše predpostavke, so naslednje: v49, v51, v57, v58, v59 in v60. Vse ostale spremenljivke so nediskriminativne (tabela 141).

Box's M		4.492
F	pribl vrednost	1.395
	g1	3
	g2	5245.950
	P	.242

Tabela 142 Boxov statistični test kovariančnih matrik

Ničelna hipoteza enakosti skupin kovariančnih matrik z Boxovim statističnim testom ni zavrnjena, kar preberemo iz tabele 142.

funkcija	lastna vrednost	% variance	Kumulat. %	kanon. korelac.
1	.657	100.0	100.0	.630

Tabela 143 Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)

Ena funkcija nam razloži 100 % variance (tabela 143). Kanonična korelacija znaša 0,63, kar pomeni, da je stopnja diskriminativnosti dokaj visoka in pomembna. Temu primerna je tudi lastna vrednost (0.657) funkcije, ki kaže, da obstajajo razlike med skupinama.

test funkcije	Wilks' Lambda	hi-kvadrat	g	P
1	604	28 022	15	021

Tabela 144 Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti

Statistična pomembnost Wilksove lambde znaša 0,798 pri stopnji tveganja 0.021 (tabela 144). Iz tega rezultata tudi izhaja, da samo približno 40 % skupne variance vrednosti diskriminativne funkcije nastane zaradi razlik med obema skupinama gluhih mladostnikov.

	funkcija
	1
v46	- 283
v47	101
v48	200
v49	299
v50	-.040
v51	455
v52	298
v53	- 069
v54	- 311
v55	- 361
v56	142
v57	308
v58	428
v59	384
v60	367

Tabela 145 Standardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije

	funkcija
	1
v46	- 033
v47	012
v48	023
v49	037
v50	- 005
v51	053
v52	035
v53	- 008
v54	- 036
v55	- 042
v56	016
v57	036
v58	052
v59	045
v60	043
konstanta	-11 453

Tabela 146 Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije

	funkcija
	1
v58	.515
v60	.420
v57	.417
v49	.401
v51	.269
v59	.255
v53	.235
v52	.215
v56	.184
v54	-.157
v47	.085
v50	.075
v46	-.060
v48	.053
v55	.000

Tabela 147 Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo

Iz strukturne matrike v tabeli 147 lahko razberemo, da je spremenljivka v58 v največji korelaciji z diskriminativno funkcijo, nato ji sledijo v60, v57, v49 in še nekatere druge. Diskriminativno funkcijo smo poimenovali *funkcija bikulturalne pripadnosti*.

v IS v družini	funkcija
	1
ne	-.380
da	1.677

Tabela 148 Centroidi (aritmetične sredine) za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo

V tabeli 148 sta podana centroida skupin gluhih mladostnikov glede na prisotnost izgube sluha doma.

Rezultati klasifikacije^{b,c}

	v IS V družini	predvidena pripadnost skupini		skupaj	
		ne	da		
Original	f	ne	48	5	53
		da	3	9	12
	%	ne	90.6	9.4	100.0
		da	25.0	75.0	100.0
validirani ^a	f	ne	41	12	53
		da	5	7	12
	%	ne	77.4	22.6	100.0
		da	41.7	58.3	100.0

a "Cross" validacija je narejena le za osebe zajete v analizi. vsaka oseba je klasificirana na podlagi funkcije, ki izhaja iz vseh primerov/oseb

b. 87.7% uspešna klasifikacija izvorno grupiranih oseb

c. 73.8% uspešna klasifikacija grupiranih oseb po "cross" validaciji

Tabela 149 Rezultati in struktura klasifikacije glede na izgubo sluha v družini

Tabela 149 Rezultati in struktura klasifikacije glede na izgubo sluha v družini

Tabela 149 nam prikazuje rezultate in strukturo klasifikacije. Uspešno je bilo klasificiranih 87,7 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Z validiranjem podatkov se rezultat zniža na 73,8 %, kar je dober pokazatelj glede na naše spremenljivke in populacijo, ki jo imamo zajeto v raziskavi. Običajni rezultat pravilne, originalne klasifikacije se giblje nekje okoli 86 % in z validacijo okoli 80 % (SPSS, 1998, str. 260).

Zaključimo lahko, da je bilo 9,4 % tistih gluhih mladostnikov, ki nimajo izgube sluha v družini, klasificiranih v skupino z izgubo sluha v družini in 25 % gluhih mladostnikov z izgubo sluha v družini v skupino brez izgube sluha v družini.

INTERPRETACIJA

Z diskriminativno analizo smo ugotovili, da se skupini gluhih mladostnikov glede na izgubo sluha v družini razlikujeta na področju oblikovanja kulturne identitete, in sicer najprej po BS skali, nato pa po MS in HS skali. BS skala je torej tista, ki predstavlja najboljši način oblikovanja identitete, MS je tisto, kar se je produciralo zaradi nepravilnega sprejemanja in obravnavanja gluhotе/izgube sluha - morala bi se sproducirati bikulturalna identiteta in kot zadnja je slišēča identiteta. Tudi te razlike je bilo moč pričakovati, saj je zelo pomembno, ali imajo gluhi mladostniki v svoji družini slišēče starše ali gluhe oziroma gluhe ali slišēče sorojence. Hkrati ima velik pomen tudi to, kako starši vzgajajo svojega otroka in sprejemajo njegovo gluhoto in kam, v katero okolje in šolo so vključeni gluhi otroci. Že v teoretičnem delu smo spoznali psihosocialni razvoj gluhega otroka gluhih staršev in gluhega otroka slišēčih staršev, kjer nam nazorno opisuje posamezne faze razvoja, iz katerih lahko nadalje sklepamo na ustreznost in način rehabilitacije gluhega in naglušnega posameznika.

Bikulturalni gluhi ljudje, ki imajo zgrajeno bikulturalno osebno identiteto, lahko definirajo pomen kulturalne Gluhote bolj široko in brez predsodkov kot tisti gluhi ljudje, ki se identificirajo zgolj z Gluho kulturo (torej imajo identiteto pogreznitve v gluhi svet). Bikulturalno gluhi ljudje ne zagovarjajo teze, da je znakovni jezik superioren jezik v primerjavi z govornim jezikom, prav tako ne želijo iz svojih življenj izključiti slišēčih ljudi ali povsem izkoreniniti govora in govornega treninga iz gluhih šol. Niti ne zagovarjajo, da morajo gluhi živeti v skupnostih, ki bi bile povsem ločene od slišēčega sveta, niti tega, da je slovenski jezik nepomemben za gluhe in da se ga ni potrebno učiti. Če bi se to zgodilo, bi verjetno opisovali stopnjo pogreznitve, ki idealizirajo Gluhi svet in podcenjujejo slišēči svet.

Kulturno marginalni gluhi ljudje lahko v družbi funkcionirajo na različne načine oziroma različnih ravneh. Najnižja patološka manifestacija kulturne marginalnosti je identitetna zmeda v sicer zdravi osebi. S primernim jezikom in inteligenco lahko visoko funkcionirajoče

hearing) ali slišječ. Kam torej pripadam, sodim?» Ti ljudje lahko hodijo na različna svetovanja, da bi rešili problem identitete zmede ali dosegli osnovne zadovoljive medsebojne odnose.

Najbolj izrazita patološka manifestacija marginalnosti pri gluhih se kaže v osebnostnih in vedenjskih motnjah. Predvsem v zdravstvenih domovih se po navadi terapevti srečajo s tistimi gluhihimi, ki imajo nižje intelektualne sposobnosti in imajo sočasne nevrološke, emocionalne ali vedenjske in družinske težave. Pomanjkanje pravega jezika oziroma jezikovnih spretnosti in po navadi nižja inteligentnost še bolj omejujeta verbaliziranje te zmedenosti. Vedejo se na način, ki je nesprejemljiv, nezrel in socialno neprimeren tako za Gluhi kot tudi za slišječih kulturološki kontekst. Pogosto so slabe volje, imajo izbruhe jeze ali so agresivni, so bojevit v svojih zahtevah, primanjkuje jim socialnih spretnosti, da bi ohranili svojo zaposlitev. Družine teh oseb običajno niso našle zdravih in primernih načinov prilagoditve in tako je postala družinska disfunkcija očitna (Harvey, po Glickman, 1996a).

V primerih, kjer je razvoj marginalnega klienta normalen, lahko ta oseba samo raziskuje svoj odnos z dvema kulturama ali večimi hkrati. Če pa se kažejo različne motnje selfa v razvoju, pa je postala bolj kompleksna obravnava. Marginalnost je bila torej povečana z uporabo različnih metod dela z gluhihimi (oralna in totalna komunikacija) kot tudi vključevanja gluhih v polnočutno okolje (integracija). Zaradi nepravilnega in napačnega razumevanja Gluhe kulture s strani strokovnjakov in učiteljev gluhih, so včasih Gluhi otroci utrpeli resne posledice za svoj razvoj in življenje. Največkrat je šlo za omejitev šolanja gluhih, saj je s tem postala marginalnost pomembna tema za Gluhe ljudi.

Kulturno slišječim predstavljajo stvari, povezane z Gluhim svetom (znakovni jezik, Gluhe skupine in organizacije, validacija Gluhe skupine in kulture), vse prej kot neko prednost. Gluho skupnost in sprejetost znotraj skupine razumejo kot stereotipno. Ti stereotipi, izoliranost, osamljenost, intelektualna in socialna inferiornost se nanašajo na negativni vidik tega, kaj oseba ne sme postati.

4.2.4 RAZLIKE MED GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI MLADOSTNIKI NA POSAMEZNIH KOMPONENTNIH SPREMENLJIVKAH DIDS-a

Zanimalo nas je, ali obstajajo razlike med skupino prelingvalno in postlingvalno gluhih mladostnikov med posameznimi identitetnimi kategorijami DIDS-a in/ali se prelingvalno gluhe osebe bolj identificirajo z Gluho skupnostjo.

čas nastanka IS		N	M	SD	SE M
HS	prelingvalna	51	50.5970	3.92182	.54916
	postlingvalna	11	49.2560	3.18685	.96087
MS	prelingvalna	51	50.7135	3.91685	.54847
	postlingvalna	11	48.3226	3.71811	1.12105
IS	prelingvalna	51	50.8295	3.14981	.44106
	postlingvalna	11	46.6537	4.18893	1.26301
BS	prelingvalna	51	49.7368	3.31578	.46430
	postlingvalna	11	50.3234	5.16629	1.55769

Tabela 150: Opisna statistika posameznih kompozitnih spremenljivk DIDS-a glede na čas nastanka izgube sluha

Tabela 150 opisne statistike nam prikazuje podatke aritmetičnih sredin prelingvalno gluhih in naglušnih mladostnikov ter postlingvalno gluhih in naglušnih mladostnikov. V vzorcu je bilo 51 posameznikov, ki so oglušeli pred osvojitvijo jezika, torej že pred rojstvom, in 11 posameznikov, ki so izgubili sluh po osvojitvi jezika (nekateri do četrtega leta, drugi pozneje). Povprečna vrednost na skali HS za prelingvalno gluhe mladostnike znaša 50.60 in za postlingvalno gluhe 49.26. Povprečna vrednost na skali MS za prelingvalno gluhe mladostnike znaša 50.71 in za postlingvalno gluhe 48.32. Povprečna vrednost na skali IS za prelingvalno gluhe mladostnike znaša 50.83 in za postlingvalno gluhe 46.65. Povprečna vrednost na skali BS za prelingvalno gluhe mladostnike znaša 49.74 in za postlingvalno gluhe 50.32. Največja razlika se pokaže na skali IS, iz česar bi lahko zaključili, da se večina gluhih, torej prelingvalno gluhih, najbolje identificira z Gluho kulturo, v kateri najde svoje mesto.

		Levene test		t-test		
		F	P	t	g	2P
HS	pri homogeni varianci	1.249	.268	1.059	60	.294
MS	pri homogeni varianci	.005	.942	1.852	60	.069
IS	pri homogeni varianci	4.715	.034	3.121	12.550	.008
	pri nehomogeni varianci					
BS	pri homogeni varianci	3.670	.060	-.478	60	.634

Tabela 151: Levenov test homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za kategorije DIDS-a glede na čas nastanka izgube sluha

Levenov test homogenosti varianc v tabeli 151 kaže, da sta varianci enaki, homogeni na vseh identitetnih kategorijah, razen na skali IS, kjer gre za nehomogeni varianci. Skupini prelingvalno in postlingvalno gluhih se razlikujeta v svoji strukturi. Ker pa so bili gluhi/naglušni mladostniki razporejeni v skupine tudi na podlagi drugih značilnosti (izguba sluha v družini, način komunikacije ...), smo kljub nehomogeni varianci uporabili manj robusten t-test za

nehomogeni varianci in prišli do podatka, da obstajajo statistično pomembne razlike med skupinama.

4.2.5 DISKRIMINATIVNA ANALIZA GLEDE NA ČAS NASTANKA IZGUBE SLUHA

S pomočjo Levenovega testa homogenosti varianc in t-testa enakosti povprečij smo ugotovili, da obstajajo razlike na skali IS med prelingvalno in postlingvalno gluhih mladostniki. Nadalje nas je zanimalo, kje točno do teh razlik prihaja. Uporabili smo diskriminativno analizo in metodo korak po koraku.

	Wilks' Lambda	F	g1	g2	P
v31	.945	3 508	1	60	.066
v32	.979	1 302	1	60	.258
v33	.970	1 832	1	60	.181
v34	.989	.669	1	60	.416
v35	.992	.472	1	60	.495
v36	.946	3 431	1	60	.069
v37	.919	5 314	1	60	.025
v38	.941	3 729	1	60	.058
v39	.954	2 877	1	60	.095
v40	.985	.936	1	60	.337
v41	.940	3 818	1	60	.055
v42	.949	3 201	1	60	.079
v43	.993	.421	1	60	.519
v44	.808	14 240	1	60	.000
v45	.999	.084	1	60	.772

Tabela 152 Testiranje enakosti povprečij skupin

Spremenljivka IS (Gluha identiteta) ima pomembno vlogo pri razlikovanju gluhih in naglušnih mladostnikov na podlagi časa nastanka izgube sluha (tabela 152).

korak		toleranca	F za odstranitev	Wilks' Lambda
1	v44	1.000	14.240	
2	v44	.905	19.157	.954
	v39	.905	7.194	.808
3	v44	.876	21.262	.894
	v39	.894	7.877	.743
	v41	.966	5.855	.720
4	v44	.737	27.142	.889
	v39	.863	9.503	.703
	v41	.928	7.457	.681
	v45	.829	4.897	.654
5	v44	.736	25.097	.811
	v39	.826	11.401	.674
	v41	.928	6.837	.629
	v45	.744	7.403	.634
	v38	.857	4.228	.603

Tabela 153 Spremenljivke IS, ki vstopajo v analizo

V tabeli 153 so prikazane spremenljivke, ki vstopajo v nadaljnjo analizo sistema in te so v44, v39, v41, v45 in v38. Vse ostale niso pomembne.

funkcija	lastna vrednost	% variance	kumulat. %	kanon. korel.
1	.785	100.0	100.0	.663

Tabela 154 Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)

S pomočjo ene same funkcije lahko razložimo 100 % variance (tabela 154). Kanonična korelacija znaša 0,66, kar pomeni, da je stopnja diskriminativnosti dokaj visoka in pomembna. Temu primerna je tudi lastna vrednost (0.785) funkcije, ki kaže na to, da obstajajo razlike med skupinama.

test funkcije	Wilks' Lambda	hi-kvadrat	g	P
1	.560	33 314	5	.000

Tabela 155 Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti

Statistična pomembnost Wilksove lambde znaša 0,560 pri stopnji tveganja 0.001. Iz tega rezultata tudi izhaja, da približno 44 % skupne variance vrednosti diskriminativne funkcije nastane zaradi razlik med obema skupinama gluhih mladostnikov (tabela 155).

	Function
	1
v38	432
v39	682
v41	516
v44	978
v45	- 597

Tabela 156 Standardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije

	funkcija
	1
v38	054
v39	080
v41	064
v44	123
v45	- 070
konstanta	-12 469

Tabela 157 Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije

	funkcija
	1
v44	550
v40 ^a	436
v43 ^a	359
v41	285
v38	281
v33 ^a	253
v39	247
v31 ^a	215
v37 ^a	179
v36 ^a	146
v32 ^a	106
v35 ^a	096
v42 ^a	072
v45	- 042
v34 ^a	030

^a spremenljivke, ki niso zajete v analizi

Tabela 158 Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo

Iz strukturne matrike v tabeli 158 lahko razberemo, da je spremenljivka v44 v največji korelaciji z diskriminativno funkcijo, nato ji sledijo v41, v38, v39 in še nekatere druge. Diskriminativno funkcijo smo poimenovali *funkcija stališč, vrednot do Gluhe skupnosti*.

prelingvalna in postlingvalna IS	funkcija 1
prelingvalna IS	.405
postlingvalna IS	-1 877

Tabela 159 Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo

Rezultati klasifikacije^{b,c}

		prelingvalna in postlingvalna IS	predvidenost skupini		skupaj
			prelingvalna IS	postlingvalna IS	
originalni	f	prelingvalna IS	50	1	51
		postlingvalna IS	3	8	11
		Ungrouped cases	2	1	3
	%	prelingvalna IS	98.0	2.0	100.0
		postlingvalna IS	27.3	72.7	100.0
		Ungrouped cases	66.7	33.3	100.0
validirani	f	prelingvalna IS	49	2	51
		postlingvalna IS	4	7	11
	%	prelingvalna IS	96.1	3.9	100.0
		postlingvalna IS	36.4	63.6	100.0

b. 93.5% uspešna klasifikacija izvorno grupiranih

c. 90.3% uspešna klasifikacija po križni validaciji

Tabela 160 Rezultati in struktura klasifikacije

Tabela 160 nam prikazuje rezultate in strukturo klasifikacije. Uspešno je bilo klasificiranih 93.5 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Z validiranjem podatkov se je naš rezultat znižal na 90.3 %, kar je zelo dober pokazatelj glede na spremenljivke in populacijo, ki jo imamo zajeto v raziskavi.

INTERPRETACIJA

Z diskriminativno analizo smo ugotovili, da se skupini prelingvalno in postlingvalno gluhih mladostnikov razlikujeta na področju oblikovanja kulturne identitete na skali IS, ki predstavlja Gluho kulturo in identifikacijo z Gluho skupnostjo. Dobili smo eno funkcijo, ki smo jo poimenovali *funkcija stališč, vrednot do Gluhe skupnosti*. Podatki, ki smo jih dobili, so pričakovani. Skupina prelingvalno gluhih je skupina, ki se je na svojem začetku življenja srečala z neverbalno komunikacijo in znakovnim jezikom. Večina teh mladostnikov je bila vključena v Zavod za gluhe in naglušne v Ljubljani od svojega ranega otroštva, kjer so se lahko sporazumevali tako verbalno kot neverbalno. Nekateri izmed njih so prišli iz Centra za sluh in govor Maribor, ki so do svojega srednješolskega izobraževanja uporabljali zgolj govor. Izkazalo se je, da se skupini razlikujeta na skali poglobitve v Gluho kulturo, kjer mladostniki opredeljujejo svoje želje v zvezi z njo. To nam kaže tudi na dejstvo, da se gluhi in naglušni mladostniki med seboj sporazumevajo z znakovnim jezikom, s pomočjo katerega izražajo svoje mnenje in stališče do gluhotе.

4.3 GLOBALNA INTERPRETACIJA

Pričujoča raziskava je imela za cilj analizirati in opisati kulturno identiteto gluhih in naglušnih mladostnikov kot eno od pomembnih dejavnikov za uspešno individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov. Namen pričujoče raziskave je bil teoretično raziskati koncepte, ki obravnavajo problematiko gluhih in naglušnih mladostnikov ter z njimi povezano vprašanje kulturne identitete, rehabilitacije, samospoštovanja. Hkrati pa tudi ugotavljanje in določanje kulturne identitete gluhih mladostnikov, opisovanje značilnosti gluhih ljudi kot lingvistično manjšino znotraj družbe polnočutnih. S pričujočo doktorsko disertacijo je omogočen vpogled v obdobje mladostništva gluhih ter z njim povezano re/habilitacijo. S pomočjo le-te in nekaterih drugih dejavnikov, ki vplivajo na oblikovanje kulturne identitete, lahko gluhim mladostnikom omogočimo boljše vključitev v širše družbeno okolje. S tem se je raziskava omejila na problem definiranja paradigme gluhotе od medicinsko patološkega modela gluhotе do socio-kulturnega modela, ki afirmira kulturne razlike. Ker je področje gluhih in naglušnih mladostnikov v Sloveniji še neraziskano, in to predstavlja prvi originalni prispevek (tako doma kot tudi v tujini) s področja specialne in rehabilitacijske pedagogike.

Raziskovalni projekt je potekal v dveh fazah. Prva faza raziskovanja je zajemala vzorec 65 gluhih in naglušnih mladostnikov in 65 polnočutnih mladostnikov, medtem ko je bila druga faza raziskovanja usmerjena zgolj na populacijo gluhih/naglušnih mladostnikov in definiranje kulturne identitete le-teh. Vzorec mladostnikov je bil oblikovan na podlagi metode ekvivalentnih parov. Ekvivalentni izbor mladostnikov je temeljil na spolu, starosti, narodnosti in šolskem programu.

“Svet gluhih” je majhna skupina ljudi, velikokrat neopažena s strani slišočih, pa vendarle živi poleg nas in z nami predstavlja poseben, specifičen svet, ki ima svoj jezik in kulturo.

Globalno hipotezo, da obstajajo razlike med gluhihimi in naglušnimi ter polnočutnimi mladostniki, lahko potrdimo na podlagi naslednjih ugotovitev:

- Na podlagi ugotavljanja razlik s pomočjo Levenovega testa homogenosti varianc in t-testa aritmetičnih sredin smo ugotovili razlike v stopnji samospoštovanja med gluhihimi/naglušnimi in polnočutnimi mladostniki;
- **1. hipotezo**, da imajo gluhi/naglušni mladostniki nižje samospoštovanje ter višjo stopnjo depresivnosti od svojih slišočih vrstnikov (razlike med skupinama v stopnji samospoštovanja se glede na status slišanja, spol, obliko šolanja, način komunikacije statistično pomembno razlikujejo), lahko **potrdimo**;

- S faktorsko analizo smo določili tri latentne dimenzije za gluhe in naglušne mladostnike in dve latentni dimenziji za polnočutne mladostnike (razlika je bila prikazana že v odstotku pojasnjene variance);
- Tudi 2. *hipotezo*, da se latentna struktura samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov razlikuje od latentne strukture samospoštovanja polnočutnih mladostnikov, potrjujemo;
- Ker smo želeli ugotoviti, v katerih spremenljivkah samospoštovanja se razlikujeta skupini gluhih in naglušnih mladostnikov od polnočutnih mladostnikov, smo opravili diskriminativno analizo in prišli do zaključka, da sta bili z metodo korak po koraku prikazani dve najpomembnejši spremenljivki, in sicer v10 (»mislim, da sem vreden ravno toliko kot drugi«) in v07 (»čutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi«), po katerih razlikujemo skupini gluhih in naglušnih mladostnikov od polnočutnih mladostnikov. Glede na višino korelacijskih koeficientov na diskriminativno funkcijo smo funkcijo poimenovali *funkcija primerjanja z drugimi*;
- Zanimalo nas je tudi, v kakšni povezavi so bile odvisne spremenljivke raziskovanja med seboj. S pomočjo Pearsonovega korelacijskega koeficienta smo ugotavljali povezave med njimi. Ugotovili smo, da med samospoštovanjem in depresivnostjo obstaja visoka negativna korelacija (posamezniki, ki so dosegli višje vrednosti na skali samospoštovanja, imajo nižje vrednosti na skali depresivnosti); med samospoštovanjem in počutjem v družini obstaja nizka pozitivna korelacija; med depresivnostjo in počutjem v družini obstaja srednja negativna korelacija.

Za ugotavljanje pripadnosti gluhih in naglušnih mladostnikov Gluhi skupnosti oziroma Gluhi kulturi smo uporabili anketni vprašalnik DIDS (Deaf Identity Development Scale - DIDS) avtorja Glickmana (Glickman, 1996a). Ta instrument je prvič uporabljen v našem prostoru na populaciji gluhih in naglušnih mladostnikov, zato smo ugotavljali vse potrebne merske karakteristike, ki so značilne za nek vprašalnik.

Novost je tudi ta, da gre za prvi poizkus raziskave, kjer so gluhi in naglušni mladostniki podajali samooceno oziroma izpolnjevali vprašalnik o stališčih, ki opredeljujejo področje gluhot. S pomočjo DIDS-a je opisan model identitete gluhih, ki zajema štiri kategorije identitete, ki temeljijo na odnosu Gluhih z gluho ali sliščečo kulturo. Kategorije identitet so naslednje: kulturno sliščeča identiteta (HS), kulturno marginalna identiteta (MS), poglobljena Gluha identiteta (IS) in bikulturalna identiteta (BS).

Instrument za ugotavljanje identitetnih področij gluhih mladostnikov smo povzeli po Glickmanu (1996a), ki smo ga prevedli iz angleškega jezika in ga priredili za naš jezikovni prostor. Nato je bil instrument preveden v slovenski znakovni jezik, ki je značilen za Gluho populacijo.

- ❖ Z regresijsko analizo smo želeli ugotoviti, kako je razporejena varianca celotnega sistema kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov, in preveriti, katere

spremenljivke v prediktorskem sistemu so pomembne za napoved skupnega rezultata na skali DIDS-a, kar je kazalo kriterijsko veljavnost instrumenta. Kot zelo pomemben prediktor se je izkazala marginalna skala (MS), ki je zajemala zelo velik delež na celotnem rezultatu DIDS-a. Bistveno manj sta k pojasnjevanju skupne variance prispevali bikulturalna skala (BS) in skala poglobitve v Gluho kulturo (IS). S pomočjo definiranja regresijskega modela smo torej ugotovili, da skupni rezultat oblikovanja mladostnikove gluhe identitete lahko izrazimo z enačbo $DIDS = \text{konstanta (569.537)} + 1.620 MS + 0.983 BS + 0.640 IS$, kar pomeni, da največji delež prispeva pomembna konstanta, ki je značilna zgolj za gluho populacijo.

- ❖ Preverili smo, ali kompozitne spremenljivke merijo isti konstrukt merjenja in v ta namen izračunali korelacije med posameznimi kompozitnimi spremenljivkami in korelacije kompozitnih spremenljivk s skupnim rezultatom, ter ugotavljali povezanost posamezne trditve s skupnim rezultatom.
- ❖ Konstruktno veljavnost instrumenta smo preverili s faktorško analizo. Opravili smo štiri faktorške analize za vsako skalo posebej.
 - HS skalo opredeljuje šest faktorjev: faktor oralnega načina svetovanja in izobraževanja, faktor medicinskega/patološkega pogleda na gluhoto, faktor identifikacije s slišječimi, faktor načina sporazumevanja (negacija znakovnega jezika), faktor preference/prednosti oralnega načina komunikacije in faktor prilagoditve na slišee okolje. Skratka gre za tipične lastnosti, ki jih za opisovanje gluhotе uporabljajo slišeei.
 - MS skalo opredeljuje šest faktorjev: faktor odtujevanja-odtujitve/alienacije posameznika od skupine, faktor ambivalence glede načina komunikacije in izbire partnerja, faktor, vezan na izgubo sluha, faktor pripadnosti Gluhi skupnosti, faktor zmožnosti navezovanja stikov/druženja in faktor ambivalence glede Gluhe skupnosti.
 - IS skalo opredeljuje pet faktorjev: faktor vodenja in usmerjanja Gluhih, faktor pripadnosti in zaupanja Gluhi skupnosti, faktor nezadovoljstva, jeze do slišeeih, faktor nerazumevanja (gluhih s strani slišeeih) in faktor, vezan na način komunikacije (zavračanje govora, verbalnega načina komunikacije).
 - BS skalo opredeljuje pet faktorjev: faktor podpore v slišeei družbi, faktor identifikacije s terminom »biti Gluh«, faktor identifikacije s slišeeimi, faktor enakosti/vrednosti jezikov in faktor zaupanja/zaveznitva skupin (slišeeih in gluhih).

Eden izmed pomembnih dejavnikov za uspešno individualno obravnavo oziroma uspešno re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov je vsekakor stopnja izgube sluha, ki lahko vpliva na način komunikacije in vrednostni sistem posameznika, oboje skupaj pa potem lahko

vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov. V ta namen smo preverjali naslednje hipoteze:

- 3. **hipoteza:** Večina gluhih in naglušnih mladostnikov se identificira z Gluho skupnostjo.

Obdobje mladostništva je obdobje hitrih sprememb, iskanja samega sebe in identitetne zmedenosti. Ker mladostniki v tem obdobju nimajo jasno začrtanih ciljev, kam in kako v prihodnosti, so tudi rezultati raziskave temu primerni. Gluhi in naglušni mladostniki se približno enako uvrščajo v vse štiri prej omenjene identitetne kategorije DIDS-a (na podlagi aritmetičnih sredin posameznih identitetnih kategorij). Pričakovali smo večja odstopanja med kategorijami, predvsem na skali IS, ki opredeljuje in zagovarja stališča, vrednote Gluhe skupnosti in Gluhe kulture. Zaradi vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov, ki so bili zajeti v raziskavo, bi pričakovali, da se bodo le-ti bolj identificirali z Gluho skupnostjo, saj so bili to mladostniki z najtežjo izgubo sluha (nad 91 dB), ki so se sporazumevali večinoma z znakovnim jezikom oziroma so bili fluentni v znakovnem jeziku.

Zanimalo nas je, ali obstajajo razlike med skupino prelingvalno in postlingvalno gluhih mladostnikov med posameznimi identitetnimi kategorijami DIDS-a in/ali se prelingvalno gluhi bolj identificirajo z Gluho skupnostjo, in ugotovili, da prihaja do razlik zgolj na skali IS (poglobitve v Gluho kulturo).

Z diskriminativno analizo smo želeli ugotoviti, po katerih spremenljivkah sistema skupini najboljše diskriminirata. Dobili smo eno funkcijo in jo poimenovali *funkcija stališč, vrednot do Gluhe skupnosti*. Uspeli smo klasificirati 93.5 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov in z validiranjem podatkov se je naš rezultat znižal na 90.3 %, kar je zelo dober pokazatelj glede na naše spremenljivke in populacijo, ki smo jo zajeli v raziskavi.

3. **hipoteza**, ki pravi, da se večina gluhih in naglušnih mladostnikov identificira z Gluho skupnostjo, v celoti ne vzdrži in jo zavrnamo.

- 4. **hipoteza:** Izguba sluha vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov.

Četrto hipotezo smo preverjali s pomočjo štirih diskriminativnih analiz. Na podlagi prvih dveh nas je zanimalo, ali in kje obstajajo razlike v oblikovanju kulturne identitete gluhih/naglušnih mladostnikov glede na obliko šolanja. Mladostniki so bili razdeljeni v dve skupini, na tiste, ki so bili integrirani v rednih srednjih šolah (kar je pomenilo tudi nižjo stopnjo izgube sluha) in tiste, ki so se šolali v Zavodu za gluhe in naglušne, kar predstavlja segregirano obliko šolanja (v tem primeru so imeli mladostniki zelo veliko izgubo sluha oziroma so bili popolnoma gluhi). Ugotovili smo, da se skupini integriranih in segregiranih razlikujeta v oblikovanju gluhe kulturne identitete v skali IS, ki pogloblja pripadnost Gluhi kulturi, zato smo diskriminativno

funkcijo poimenovali *funkcija poglobitve v Gluhi svet in njegovo kulturo*. Na osnovi zajetih spremenljivk je bilo uspešno klasificiranih 76,9 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Nadalje je bilo znotraj iste skale - IS ugotovljeno, da se skupini razlikujeta v dveh spremenljivkah, ki opredeljujeta vrednote Gluhe kulture in sta v najvišji povezavi z diskriminativno funkcijo, ki smo jo poimenovali *funkcija pripadnosti Gluhi skupnosti*. Uspešno je bilo klasificiranih 80 % izvorno grupiranih gluhih mladostnikov. Z validiranjem podatkov pa se je naš rezultat znižal na 78,5 %, kar je dober pokazatelj glede na naše spremenljivke in populacijo, ki smo jo zajeli v raziskavi.

Na podlagi drugih dveh diskriminativnih analiz, kjer nas je zanimalo, ali obstajajo razlike med skupino gluhih/naglušnih mladostnikov, ki imajo vsaj enega gluhega starša, sorojenca ali daljnega sorodnika in skupino tistih, ki imajo slišče starše, sorojence, širše sorodstvo (razlike med gluhihimi in naglušnimi mladostniki glede na izgubo sluha ali status slišanja v družini), smo ugotovili naslednje. Skupini se razlikujeta na podlagi oblikovanja gluhe kulturne identitete v skali BS, MS in IS. BS skala je bila v največji korelaciji, nato ji je sledila MS in na koncu IS kategorija. Diskriminativno funkcijo smo poimenovali *funkcija oblikovanja Gluhe identitete*. Takšen rezultat smo predvidevali, saj je pri oblikovanju gluhe kulturne identitete izredno pomembno, kakšen odnos imajo mladostniki s svojimi starši, kako le-ti sprejemajo gluhoto in kateri način komunikacije uporabljajo za medsebojno sporazumevanje. V teoriji razvoja o gluhi identiteti smo zasledili podatek, da je najbolj »zdrava« zaželena bikulturalna osebna identiteta (Glickman, 1996). Gluhi bikulturalni mladostniki lahko definirajo pomen kulturalne Gluhote bolj široko, objektivno in brez predsodkov. Zanimivo je to, da sta bili tudi skali MS in IS v dokaj visoki korelaciji z diskriminativno funkcijo, razen skale HS, ki ni prišla do svojega izraza. Iz tega sledi, da se gluhi in naglušni nikakor ne identificirajo s sliščim okoljem - s skalo HS, čeprav bi nekateri želeli biti podobni sliščim, vendar zgolj na področju komunikacije, ki ponuja večje možnosti razumevanja tako s starši kot z vrstniki. Ker nas je zanimalo, na katerih posameznih spremenljivkah BS skale prihaja do razlik, smo ponovno izvedli diskriminativno analizo in spet dobili eno diskriminativno funkcijo, ki smo jo poimenovali *funkcija bikulturalne pripadnosti*. Z njo je bila v najvišji korelaciji spremenljivka v_58, ki pravi: »Dobro se počutim tako s sliščimi kot tudi z gluhihimi mladostniki in drugimi ljudmi«. Uspešno je bilo klasificiranih 78,5 % izvorno grupiranih gluhih in naglušnih mladostnikov. Z validiranjem podatkov pa se je naš rezultat znižal na 73,8 %.

4. *hipotezo*, ki pravi, da izguba sluha vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov, sprejmemo.

- 5. *hipoteza*: Kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov ter z njo povezan način komunikacije (počutja v družini) vplivata na stopnjo samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov.

Peto hipotezo smo ugotavljali na podlagi naslednjih ugotovitev:

Z regresijsko analizo (s petimi manifestnimi spremenljivkami) smo želeli ugotoviti, kolikšen delež variance prispevajo posamezna identitetna področja v odnosu z družino na področju in oblikovanju samospoštovanja. 10,4 % variance globalnega rezultata na skali samospoštovanja smo uspeli pojasniti s skalo Gluhe identitete (IS) in 5,6 % variance skupnega rezultata na skali samospoštovanja s področjem družine. Druge prediktorske spremenljivke (HS, MS, BS) so se izkazale kot nepomembne.

Zanimalo nas je tudi, v kakšni povezavi so posamezna identitetna področja DIDS-a in stopnja samospoštovanja. Zanimale so nas tudi interkorelacije med vsemi kompozitnimi spremenljivkami.

Korelacije med posameznimi kompozitnimi spremenljivkami DIDS-a in stopnja samospoštovanja so nizke in statistično nepomembne, razen v primeru identitetnega področja IS, kjer je, kljub nizki in negativni korelaciji, le-ta statistično pomembna. Na osnovi tega smo zaključili, da sta Gluha identiteta (IS skala) in stopnja samospoštovanja med seboj povezani.

5. hipotezo, ki pravi, da kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov ter z njo povezan način komunikacije (počutja v družini) vplivata na stopnjo samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov, **smo potrdili**.

Za zaključek globalne interpretacije bi radi opozorili na nekatere metodološke posebnosti, ki smo jih opazili v procesu našega raziskovanja. Ugotovili smo, da so bili koeficienti zanesljivosti (Cronbach alfa koeficienta) instrumentarijev, ki so jih izpolnjevali gluhi in naglušni mladostniki, vedno nižji od koeficientov zanesljivosti pri polnočutnih mladostnikih in tudi odstotek pojasnjene variance sistemov je nižji. V primeru anketnega vprašalnika DIDS pa so bile vrednosti Cronbach alfa koeficienta višje, prav tako odstotek pojasnjene variance sistema, kar lahko pojasnimo tudi s tem, da je tovrstna vsebina, kontekst sporočila gluhim in naglušnim bolj blizu kot sporočilna vrednost vseh ostalih instrumentarijev (ki zahtevajo abstraktno raven razmišljanja). V tabeli 161 so prikazane vrednosti koeficienta zanesljivosti.

	gluhi/naglušni mladostniki	polnočutni mladostniki
skala samospoštovanja	$\alpha=0.62$	$\alpha=0.78$
skala depresivnosti	$\alpha=0.66$	$\alpha=0.80$
skala počutja v družini	$\alpha=0.86$	$\alpha=0.95$
HS skala	$\alpha=0.86$	X
MS skala	$\alpha=0.76$	X
IS skala	$\alpha=0.83$	X
BS skala	$\alpha=0.81$	X
DIDS	$\alpha=0.82$	X

Tabela 161. Primerjalni prikaz koeficientov zanesljivosti

5. ZAKLJUČEK

Živimo v svetu, v katerem je večji del informacij posredovanih s pomočjo spektra zvoka. S pomočjo zvoka zaznavamo svet okoli sebe. Zvočni signali, ki prodirajo v našo podzavest, so odgovorni za to, kako in na kakšen način reagiramo na sporočila, ki jih dobimo oziroma sprejmemo. Naša percepcija je osnovana na glasovni kakovosti sporočevalca, njegovi izbiri besed, uporabi fraz in tonski kakovosti, v kateri je sporočilo posredovano.

Tudi povedane ali napisane besede imajo svojo moč v sporazumevanju, saj z njimi lahko nekoga poučimo, mu sporočimo svoje znanje, izkušnje in zamisli, lahko ga pohvalimo ali opozorimo, kritiziramo ali svarimo, mu kaj obljubimo ali od njega kaj zahtevamo; lahko mu povemo, da ga imamo radi, da nas kaj jezi ali žalosti, da smo veseli ali prestrašeni. Besedno sporazumevanje uporabljamo za sporočanje vseh vsebin, obveščanje o predmetih in zunanjih dogajanjih, tisti, ki govori, pa z njimi tudi sporoča o svojih čustvih, stališčih in značilnostih. Razvilo se je prav zato, ker človeku nebesedno sporazumevanje ni več zadoščalo, da bi se znašel v vse zahtevnejših razmerah, ki jih je postopoma ustvaril sam. Vendar pa bi bilo kljub navedenim številnim izraznim možnostim, ki jih ponujajo besede, sporazumevanje med ljudmi brez uporabe nebesednih komunikacijskih znakov mnogo bolj osiromašeno, brezosebno, manj izrazno in tudi slabše razumljivo. Sporočilna vrednost in moč vplivanja na sogovornika namreč nista odvisni le od vsebine povedanega, ampak tudi in pogosto predvsem od načina, kako je sporočilo povedano. Od naših neverbalnih komunikacijskih spretnosti pa je odvisno, kako dopolnimo, obogatimo ali poudarimo neko besedno sporočilo.

Znotraj tega makrokozmosa, kjer je zvok zelo pomemben in kjer komunikacija igra življenjsko pomembno vlogo, obstaja majhna skupina ljudi, ki so člani Gluhe skupnosti. Gre za zelo heterogeno populacijo, za katero so skupne nekatere značilnosti: člani se sporazumevajo s pomočjo vizualnega načina komunikacije in si delijo široko paleto interesov, ki so nastali na podlagi njihove izgube sluha (Schein; po Scheetz, 2001).

Gluha skupnost je koncept in ne mesto, kamor lahko gredo Gluhi posamezniki. Tisti, ki ne zmorejo slišati, se odločijo, ali bodo pripadali tej skupnosti ali ne. Tisti, ki se včlanijo, hrepenijo po prijateljevanju, druženju s tistimi, ki imajo podobne psihološke in socialne potrebe in potrebujejo organizacije, ki jim omogočajo takšne interakcije (Scheetz, 2001).

Člani Gluhe skupnosti se vsakodnevno družijo in srečujejo s slišječimi ljudmi. Z njimi izmenjujejo ideje, informacije o obeh svetovih in kulturah. Skozi vse življenje potekajo interakcije z ljudmi in le-te posameznikom omogočajo oblikovanje identitete in določanje mesta, ki ga lahko oseba zasede v neki družbi. Osnovanje koncepta samopodobe, vključno z identiteto in samospoštovanjem, je pomembno pri postavljanju parametrov bivanja,

vključevanja v družbo, načina spoprijemanja z okolico in kakšen način sodelovanja bo posameznik oblikoval v poteku življenja.

Način, na katerega se oblikuje naša identiteta, je kontingenten in pogojen z dvema dejavnikoma. Prvi govori o lastnostih, ki nas delajo edinstvene in drugi dejavnik je odziv družbe na našo edinstvenost. Individualne razlike so torej s strani širše družbe zaželeni. Te značilnosti nas razlikujejo od drugih in prispevajo k naši edinstvenosti.

Širša družba, v kateri funkcionira Gluha skupnost, vključuje večino slišočih posameznikov, ki so sestavili pravila socialnega vedenja, definirali vzorce dvosmerne komunikacije in določili, katero vedenje je sprejemljivo in katero ne. Slišoči posamezniki operirajo s predpostavkami in situacijami, ki postajajo normativne za vse. Tisti, ki odstopajo od teh norm, slišočim ljudem predstavljajo problem in povzročajo zmedo. Ker je gluhoti prizadetost z nizko incidenco, imajo lahko slišoči ljudje zelo malo ali sploh nič stikov s tistimi, ki so gluhi. Ko enkrat gluhi postanejo stigmatizirani, se lahko srečajo s številnimi različnimi odzivi. Slišoči ljudje morda zasmehujejo, ponižujejo gluhe ljudi, se jih izogibajo in včasih reagirajo na neprimeren način (Scheetz, 2001).

Osnovni cilj doktorske disertacije je bil analizirati in opisati kulturno identiteto gluhih in naglušnih mladostnikov kot enega od pomembnih dejavnikov za uspešno individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov. Ker na uspešno individualno obravnavo in oblikovanje kulturne identitete vpliva tudi posameznikov vrednotni sistem, smo z uporabo relevantnega sistema spremenljivk najprej definirali razlike v stopnji samospoštovanja med gluhi in naglušnimi ter polnočutnimi mladostniki.

Raziskovalni načrt sta opredeljevali dve fazi raziskovanja. V prvi fazi smo na področju osebnostnih lastnosti ugotavljali statistično pomembnost razlik med gluhi in polnočutnimi mladostniki po spolu, starosti, stopnji izobrazbe in narodnosti. Druga faza je bila usmerjena zgolj na populacijo gluhih in naglušnih mladostnikov, ki nam je dala vpogled v strukturo kulturne identitete pri gluhih in naglušnih mladostnikih. V načrtno izbran vzorec po metodi ekvivalentnih parov je bilo zajetih 130 mladostnikov, od tega 65 gluhih in naglušnih ter 65 polnočutnih mladostnikov. Merilo za vključenost polnočutnega posameznika v raziskavo je bila tudi izključenost posameznikove trajne telesne okvare ali kakršne koli druge invalidnosti.

Osnovno hipotezo, da obstajajo razlike med gluhi in naglušnimi in polnočutnimi mladostniki, smo potrdili. Ker na samospoštovanje vplivajo različni dejavniki, smo proučevali vpliv izgube sluha, spola, oblike šolanja in načina komunikacije. Oblikovane in sprejete so bile naslednje hipoteze:

1. hipoteza: Gluhi/naglušni mladostniki imajo nižje samospoštovanje ter višjo stopnjo depresivnosti od njihovih slišočih vrstnikov (razlike med skupinama v

stopnji samospoštovanja se glede na status slišanja, spol, obliko šolanja in način komunikacije statistično pomembno razlikujejo);

2. *hipoteza*: Latentna struktura samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov se razlikuje od latentne strukture samospoštovanja polnočutnih mladostnikov;

3. *hipoteza*: Gluhi in naglušni se ne identificirajo zgolj z Gluho skupnostjo, ampak tudi z ostalimi identitetnimi konstrukti DIDS-a;

4. *hipoteza*: Izguba sluha vpliva na oblikovanje kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov;

5. *hipoteza*: Kulturna identiteta gluhih in naglušnih mladostnikov ter z njo povezan način komunikacije (počutja v družini) vplivata na stopnjo samospoštovanja gluhih in naglušnih mladostnikov.

Teoretična spoznanja so v neki meri razjasnila proces razvoja kulturne identitete, ki je verjetno podoben ali celo enak procesu razvoja kulturne identitete manjšin. Skozi našete parametre razvoja identitete, ki so bili predstavljeni uvodoma, se oblikujejo specifične izkušnje vsake manjšine posebej. Tako obstaja kar nekaj specifičnih razmislekov glede razvoja kulturne identitete Gluhih. Ti so:

- Najprej se moramo vprašati, katerim gluhim ljudem je ta model namenjen. Ali je primeren le za tiste, ki so se rodili gluhi ali so zelo zgodaj oglušeli? Ali lahko model implementiramo tudi na tiste gluhe, ki so oglušeli v poznejšem obdobju življenja? Ali je stopnja izgube sluha pomembna in če je, do katere stopnje? Ali je model relevanten le za 5 % gluhih otrok, ki so rojeni v gluhih družinah? Če je to pomembno, ali to vključuje tudi družine, ki so oralno gluhe? Kaj pa otroci v aktivističnih, pro-Gluhih slišočih družinah? Gluhi/gluhi ljudje se razlikujejo po spolu, rasi, etnični pripadnosti, spolni usmerjenosti ipd. ... Zato strokovnjake zanima, kako lahko te razlike vplivajo na razvoj kulturne identitete Gluhih. Model, ki je predstavljen, je v prvi vrsti relevanten za ljudi, ki so se rodili gluhi ali oglušeli zelo zgodaj in imajo težko izgubo sluha, kar pomeni, da potrebujejo dodatno strokovno pomoč. Ljudje, ki imajo lažjo ali težjo izgubo sluha ali ljudje, ki so izgubili sluh po obdobju adolescence, po navadi ostanejo "slišoče identitetno orientirani". Njihov socialni svet je obkrožen s slišočimi ljudmi. Njihov jezik je jezik dominantne družbe, ki so ga uporabljali vse življenje do izgube sluha. Njim gluhoti predstavlja tragično izgubo, resno nesposobnost in nezmožnost (Luey & Per-Lee; po Glickman, 1996a). Čeprav lahko nekateri oglušeli v poznem obdobju izkusijo nekatere spremembe svojega vedenja o gluhoti, je težko verjeti, da se bodo ti ljudje lahko vključili v Gluho skupnost in sprejeli gluhoti kot nekaj pozitivnega, kulturno različnega. Seveda v svetu obstajajo izjeme.

- Načrt modela razvoja kulturne identitete Gluhih je težko določiti, saj ljudje izgubijo sluh v različnih obdobjih in različnih okoliščinah.
- Veliko etničnih rasnih manjšin ter večina gluhih, ki je rojena v slišočih družinah, si po navadi ne deli enake kulturne orientacije (slišočih/gluhi). Otroci se morajo socializirati s svojimi Gluhimi vrstniki in odraslimi Gluhimi ter tako pridobiti čim več izkušenj. Razvoj kulturne identitete Gluhih je torej zelo težak in zapleten proces, vendar ne gre za nepremagljiv problem. Problem Gluhih lahko primerjamo z različnimi rasnimi problemi (otroci drugih ras v belih družinah) ali celo s tistimi, ki so drugače spolno usmerjeni.
- Za gluhe otroke, ki se rodijo v slišočih družinah, ne moremo reči, da začnejo svoje življenje kot kulturno slišočih. Ti otroci so bolj podobni afroameriškim otrokom, ki jih posvojijo beli starši, kot afroameriškim otrokom, ki jih posvojijo afroameriške družine. Razlika je v tem, da si Bele družine želijo teh otrok in so psihološko pripravljene nanje, da jih vzgojijo. Slišočih starši pa so po navadi izgubljeni in šokirani nad rojstvom gluhega otroka. Slišočih starši gredo tako skozi običajen proces žalovanja (Vernon & Andrews; po Glickman, 1996a). Prav tako jim je tuja ideja, da se bodo morali naučiti drugega jezika, s katerim naj bi komunicirali s svojim otrokom. Zaradi tega razloga in zato, ker so gluhi otroci po navadi vzgojeni v lingvistično nesprejemljivem okolju, lahko rečemo, da so ti gluhi otroci kulturno obrobni (marginalni) v svoji lastni družini. Načelo kulturne marginalnosti zavzema pomembno mesto znotraj teorije razvoja Gluhe identitete (Stonequist; po Glickman, 1996a).
- R/CID teorije so pomembne za ljudi z visokošolsko, univerzitetno izobrazbo ali vsaj s takšnimi kognitivnimi sposobnostmi, ki se zanimajo za takšne pereče vsebine, kot so identiteta, pravice in mesto neke skupine v širši družbi. Empirične študije o kulturni identiteti so neizogibne na vzorcu študentov, dijakov, saj to povečuje vrednost modela ne samo tistih ljudi, ki so izgubili sluh kmalu po rojstvu ali z rojstvom, ampak tudi za člane drugih manjšin. Dejansko ni razpoložljive literature (Glickman, 1996a), ki bi vsebovala raziskave vpliva spola, rase in drugih razlik na razvoj in oblikovanje kulturne identitete za kakršno koli manjšino, kaj šele na skupino Gluhih/gluhih ljudi.

Model, ki je bil predstavljen (Deaf Identity Development Scale - DIDS), je zgrajen na logiki modela R/CID (Racial/Cultural Identity Development), in je bil le toliko modificiran, da se lahko uporabi pri gluhih ljudeh (upoštevane so bile specifične okoliščine gluhot) in je vseboval štiri

stopnje: kulturno sliščečo, kulturno marginalno, stopnjo pogreznitve v Gluhi svet in bikulturalno stopnjo razvoja kulturne identitete gluhih ljudi.

Na podlagi pridobljenih podatkov (kulturne identitete gluhih in naglušnih mladostnikov, stopnje samospoštovanja in depresivnosti, načina komunikacije gluhih in naglušnih ter drugih podatkov) smo nakazali nekaj smernic za uspešno individualno obravnavo gluhih in naglušnih mladostnikov ter oblikovali postopek dela, obdelave podatkov s pomočjo računalniškega programa, ki naj bi omogočal kakovostnejšo in učinkovitejšo individualno obravnavo oziroma re/habilitacijo gluhih in naglušnih mladostnikov.

5.1 IZVIRNI APLIKATIVNI PRISPEVEK K RAZVOJU RAZISKOVALNEGA PODROČJA

Izvirni aplikativni prispevek doktorske disertacije je v oblikovanju koncepta dela individualne surdopedagoške-logopedске obravnave gluhih in naglušnih mladostnikov skozi proces oblikovanja kulturne identitete. Opisovanje gluhih in naglušnih mladostnikov temelji na opisu slušnega statusa in uporabe načina komunikacije. Ker je cilj re/habilitacije poleg učenja govora tudi vključevanje gluhih v širše okolje, je nujna predpostavka za ocenjevanje napredka umestitev gluhih v določeno skupino, ki jo določa kulturna identiteta. Takšen opis omogoča ocenjevanje stanja, načrtovanje individualne obravnave in ocenjevanje napredka re/habilitacije ter z njimi povezanega koncepta dela.

Aplikativni prispevek doktorske disertacije je povezan z oblikovanjem aplikacijskih form, s pomočjo katerih lahko oblikujemo izdelavo računalniškega programa, ki bi omogočal učinkovitejše in kakovostnejše delo z gluhih in naglušnih mladostniki tako v rednih oblikah šolanja, torej integraciji, kot tudi tistim, ki se šolajo v Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana.

Izsledki doktorske disertacije prispevajo k oblikovanju novih surdopedagoških, logopedskih pristopov in načinov dela, ki so povezani z delovanjem družbenih ustanov, še zlasti tistih, ki se ukvarjajo in tesneje sodelujejo z delovanjem specialne in rehabilitacijske pedagogike. Rezultati so nam v pomoč pri strukturiranju in načrtovanju re/habilitacije ter vrednotenju uspeha.

Pomembnost in potreba po tovrstnem raziskovanju je bila izpostavljena v stroki in na različnih mednarodnih simpozijih o medkulturnih intervencijah. S tem upamo, da bo boljše razumevanje kulturne identitete gluhih in naglušnih posameznikov povečalo senzibilnost različnih strokovnjakov, ki posegajo na področje gluhotе in omogočilo primerno obravnavo in podporo gluhim, ki bo osnovana na kulturnih potrebah posameznika.

5.2 APLIKACIJA SPOZNANJ k predlogu obravnave gluhih in naglušnih mladostnikov

Zadnjih dvajset let se povsod po svetu kot tudi pri nas uveljavlja zadnja oblika integracije, ki se imenuje inkluzija (po Kovačević, 2007), ki zagovarja razvoj socialnih, jezikovnih in kulturoloških modelov. Inkluzija torej ponuja možnost uporabe takšnih metod in pristopov, ki bodo zadovoljili tako potrebe gluhega posameznika kot tudi potrebe širšega okolja. Na celostni razvoj in izkušnje gluhih in naglušnih oseb vpliva veliko dejavnikov, vendar komunikacija (predvsem verbalna) predstavlja ključni problem v odnosu do gluhega posameznika. Na podlagi verbalne komunikacije po navadi vrednotimo napredek in mesto posameznika v družbi.

Ne glede na različne klasifikacije, pristope in opredelitve gluhotе gluhi ljudje predstavljajo skupino manjšine v večinskem, sliščem svetu, in sicer skupino z izgubo sluha. Skupina gluhih se lahko razlikuje glede na stopnjo izgube sluha, čas, ko je do izgube prišlo, in s tem že doseženi govorni razvoj, vzrok izgube sluha, mesto okvare sluha, čas re/habilitacije ipd.

Stališča in z njimi povezani pristopi v re/habilitaciji gluhih in naglušnih otrok in mladostnikov so se skozi zgodovino spreminjali, kar je povzročilo spremembe tako na področju teoretičnih kot tudi empiričnih spoznanj. Največje spremembe so se kazale v samem konceptu re/habilitacije govora in jezika gluhih in naglušnih otrok in mladostnikov. Oblikovani so bili različni postopki, načrti, oblike in tehnike individualnega in skupinskega dela z gluhihimi otroki in mladostniki. Tako s praktičnimi kot tudi teoretičnimi spoznanji doma in v tujini smo prišli do zaključka, da »... /ne obstaja nobena metoda komunikacije, ki bi bila primerna za vse gluhe otroke .../« (Marschark & Spencer; po Leigh in Power, 2004, str. xv). To dejstvo je nesporno, saj je gluha populacija zelo heterogena in funkcioniranje posameznika glede na njegovo izgubo sluha se razlikuje od enega do drugega. Za to obstajajo naslednje pojasnitve (Leigh in Power, 2004):

- Prvi odgovor za to iščemo v razvoju boljših strategij za zgodnjo in bolj učinkovito identifikacijo otrok, katerim znakovni jezik predstavlja koristen in nujno potreben način sporazumevanja za življenje. Z njim se lahko posameznik jezikovno, socialno in čustveno razvija. Za veliko otrok se takšna identifikacija nadaljuje takrat, kadar so se enojezični verbalni jezikovni pristopi izkazali kot neuspešni;
- Drug, bolj očiten odgovor, je razvoj takšnih izobraževalnih strategij za doseganje zgodnjih in uspešnih dostopov za razvoj obeh jezikov (torej Bi-Bi pristop); verbalnega in znakovnega, vsaj za tiste otroke, katerim le-ta predstavlja nujno potrebo in željo.

Potrebno je vedeti, da živimo v 21. stoletju in da se razvoj medicine in tehnologije kaže v velikem napredku novih slušnih pripomočkov (polžev vsadek), ki lahko v določeni meri pomagajo gluhih posameznikom. Gluhi so torej posebna skupina ljudi, ki v našem prostoru (in tudi drugod po svetu) sodijo v skupino oseb s posebnimi potrebami, ki jo definira Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP, Ur. list 54/2000).

In glede na to, da smo v dobi inkluzivnega vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redne slišne vrtce/šole, je ključnega pomena, v kateri vzgojno-izobraževalni program bomo vključili gluhega otroka, da mu bo zagotovljen razvoj na vseh nivojih.

Gluhi so torej posebna skupina ljudi, ki v našem prostoru (in tudi drugod po svetu) sodijo v skupino oseb s posebnimi potrebami, ki jo definira Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP, Ur. list 54/2000).

V Pravilniku o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (Ur. list RS 54/2003), sta definirani skupini gluhih in naglušnih otrok kot:

- Naglušen otrok ima povprečno izgubo sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov (Hz) manj kot 91 decibelov (dB) in ima resne težave pri poslušanju govora in govorni komunikaciji. Naglušnost pomeni zoženje slušnega polja in delno moti sporazumevanje s pomočjo govora. Glede na naglušnost se razlikuje:

a) Otroke z lažjo izgubo sluha (26-40 dB): Otrok ima težjo ali težko izgubo sluha na enem ušesu ter lažjo ali je brez izgube na drugem ušesu. Lahko ima tudi lažjo obojestransko izgubo sluha. Pri njem je lahko prizadeto sporazumevanje in poslušanje govora. Prisotne so lahko tudi druge vrste prizadetosti poslušanja. Otrok je oviran v orientaciji;

b) Otroke z zmerno izgubo sluha (41-55 dB): Otrok ima lahko obojestransko zmerno izgubo sluha, popolno izgubo sluha na enem ušesu, lažjo izgubo ali je brez izgube na drugem oziroma ima težko izgubo sluha na enem ušesu in zmerno, lažjo ali nima izgube na drugem ušesu. Pri otroku je lahko prizadeto sporazumevanje, poslušanje govora, lahko so prisotne tudi druge vrste prizadetosti poslušanja. Možna je prizadetost vedenja in prizadetost pri pridobivanju znanja. Otrok je oviran v orientaciji in telesni neodvisnosti;

c) Otroke s težjo izgubo sluha (56-70 dB): Otrok ima težjo obojestransko izgubo sluha ali težko izgubo sluha na enem ušesu in težjo izgubo sluha na drugem ušesu. Pri otroku je prizadeto sporazumevanje, razumevanje govora in poslušanje govora. Možna je istočasna prizadetost vedenja, pridobivanja znanja in prilagajanja vedenja okoliščinam. Otrok s težjo izgubo sluha je oviran v orientaciji, telesni neodvisnosti in pri vključevanju v družbo;

d) Otroke s težko izgubo sluha (71-90 dB): Otrok ima popolno izgubo sluha na enem ušesu in težko izgubo sluha na drugem ušesu oziroma težko obojestransko izgubo sluha. Pri njem je prisotna prizadetost sporazumevanja, predvsem razumevanja in poslušanja govora. Pogosta je istočasna prizadetost vedenja, prilagajanja vedenja okoliščinam, prizadetost pri pridobivanju znanja. Otrok je oviran v orientaciji, telesni neodvisnosti in pri vključevanju v družbo.

- Gluh otrok ima najtežjo izgubo sluha, pri kateri ojačenje zvoka ne koristi. Povprečna izguba sluha na frekvencah 500, 1.000 in 2.000 hertzov (Hz) je 91 decibelov (dB) in več. Glede na gluhoto se razlikuje:

a) Otroke z najtežjo izgubo sluha (91 decibelov in več): Otrok z najtežjo izgubo sluha ni sposoben slišati in razumeti govora, tudi če je ojačen. Otrok ne more v celoti sprejemati govora niti s slušnim aparatom. Pri njem je prisotna prizadetost sporazumevanja, razumevanja in poslušanja govora ter druge vrste prizadetosti poslušanja. Pogosta je istočasna prizadetost vedenja, orientacije v času in prostoru, prilagajanja vedenja okoliščinam in prizadetost pri pridobivanju znanja. Otrok je oviran v orientaciji, telesni neodvisnosti in pri vključevanju v družbo;

b) Otroke s popolno izgubo sluha: Otrok s popolno izgubo sluha ne loči niti dveh jakosti zvoka niti ne dveh frekvenc, ni sposoben slišati ali razumeti govora, tudi če je ojačen. Otrok ne more sprejemati govora niti s slušnim aparatom. Pri njem je prisotna prizadetost sporazumevanja, razumevanja in poslušanja govora ter druge vrste prizadetosti poslušanja. Pogosta je istočasna prizadetost vedenja, orientacije v času in prostoru, prilagajanja vedenja okoliščinam in prizadetost pri pridobivanju znanja. Otrok je oviran v orientaciji, telesni neodvisnosti in pri vključevanju v družbo.

Na podlagi povedanega je moč ugotoviti, da je skupina gluhih zelo heterogena in omogoča različno funkcioniranje posameznika v družbi. Od tega je tudi odvisno, za kakšen način komunikacije se posameznik odloča (če ima to možnost) oziroma kakšen pristop re/habilitacije je zanj pravi in koristen.

Posameznega gluhega otroka lahko usmerimo v naslednje programe vzgoje in izobraževanja (6., 7., 8., 10., člen ZUOPP, Ur. list 54/2000):

- ❖ program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- ❖ prilagojen program za predšolske otroke,
- ❖ izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- ❖ prilagojen izobraževalni program z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- ❖ prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom,

❖ posebni program vzgoje in izobraževanja.

Ne glede na to, v kateri vzgojno-izobraževalni program je gluhi otrok vključen, je pomembno, da z njim dela kompetenten, usposobljen strokovnjak, ki se ukvarja s področjem gluhotе, govora in jezika.

Gluhi ljudje razmišljajo in se učijo vizualno, zato je znakovni jezik potreben pogoj za razumevanje vsebine. Brez znakovnega jezika govorjeni jezik ostane črkovno zaporedje praznih besed. Šele priznanje znakovnega jezika gluhim omogoča dostop do enakovredne izobrazbe ter socialne in poklicne vključitve, na kar kažejo tudi podatki o nizki izobrazbeni ravni gluhih.

Evropski parlament je leta 1998 sprejel Resolucijo o znakovnem jeziku za gluhe (Dok. A2-302/87 in B4-099/98, pridobljeno s spleta, 2007) in pozval vse države članice Evropske unije, da priznajo znakovni jezik gluhih in pravico do njegove uporabe ter poklic tolmača za znakovni jezik. Slovenija je bila tako petindvajseta država na svetu, ki je z zakonom priznala znakovni jezik in zakonsko uredila tudi druga vprašanja, povezana z njim.

29. 11. 2002 je stopil v veljavo Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ, Ur. list RS, št. 96/2002), ki daje gluhim osebam možnost uporabljati slovenski znakovni jezik kot jezik medsebojnega sporazumevanja in kot naravno sredstvo za sporazumevanje, ter njihovo pravico biti informirani v njim prilagojenih tehnikah. Zakon opredeljuje gluho osebo kot osebo, ki je povsem brez sluha oziroma osebo, ki zaradi otežkočenega sporazumevanja uporablja znakovni jezik kot svoj naravni jezik. Znakovni jezik je vizualno-znakovni jezikovni sistem z določeno postavitvijo, lego, usmerjenostjo in gibom rok in prstov ter mimiko obraza. Gluha oseba ima pravico uporabljati znakovni jezik tudi v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih bi ji gluhotа pomenila oviro pri zadovoljevanju njenih potreb, in sicer njej prilagojenih tehnikah v skladu s posebnimi predpisi. Pravice po tem zakonu lahko uveljavlja gluha oseba za tolmačenje slovenskega govornega jezika v znakovni jezik in znakovnega jezika v slovenski govorni jezik.

Tako kot vsi živi jeziki, se mora tudi slovenski znakovni jezik razvijati in živeti. Za razvoj slovenskega znakovnega jezika je Vlada RS ustanovila Svet za slovenski znakovni jezik, ki ima naslednje naloge:

- ❖ skrbi za uveljavljanje in enakopravnost znakovnega jezika,
- ❖ spremlja izobraževanje, usposabljanje in delo tolmačev za slovenski znakovni jezik ter dinamiko pridobivanja certifikatov,
- ❖ predlaga spremembo kataloga standardov strokovnih znanj in spretnosti za tolmača znakovnega jezika,

- ❖ sodeluje z ustreznimi organi na področju vzgoje in izobraževanja, informiranja, zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja, socialnega varstva, sodstva, pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zaposlovanja, športa, kulture in drugimi organi,
- ❖ predlaga pristojnim organom uskladiitev vprašanj, pomembnih za izvajanje tega zakona,
- ❖ seznanja se z reševanjem ugovorov v zvezi s kakovostjo izvajanja storitve tolmačenja,
- ❖ obravnava druga vprašanja ter zagotavlja pomoč pri uresničevanju nalog, ki se nanašajo na uporabo znakovnega jezika.

Gluhi ljudje (celoten kontinuum oseb od malih otrok do odraslih oseb) si želijo komunicirati, vendar moramo tudi tisti, ki delamo z njimi (profesorji, individualni terapevti, svetovalni delavci, zdravniki in drugi) upoštevati in uporabljati takšne metode in strategije dela, ki so njim blizu. Torej ni samo gluhi otrok tisti, ki se mora prilagajati načinu komunikacije, ampak se morajo tudi vsi tisti, ki delajo z njimi. To pomeni, da je ta kader visoko usposobljen in ima takšne komunikacijske spretnosti, s pomočjo katerih lahko zagotovi uspešno sporazumevanje.

Vzgajanje in izobraževanje gluhega otroka se najprej začne v družini. Starši, sorojenci in drugi pomembni ljudje lahko vplivajo na različne ravni razvoja gluhega posameznika. Ker je večina gluhih otrok rojena v slišočih družinah, je komunikacija znotraj le-te zelo pomembna. Po navadi so starši tisti in ne otrok, ki se odločijo, kakšen pristop re/habilitacije, metodo poučevanja ali vrsto šole bodo izbrali. Za mnoge starše izguba sluha otroka predstavlja veliko oviro in le redki sprejmejo kot možnost sporazumevanja znakovni jezik (razen Gluhi starši). Še vedno so nekateri slišočji starši mnenja, da učenje znakov in kretenj ovira pridobivanje govornega jezika in zato se le-temu izogibajo (Marschark in sod., 2002). Vprašanja /«Kretati ali ne, naučiti se znakovnega jezika ali ne, uporabljati znakovni jezik ali ne?«/ so povsem na mestu.

Zanesljivo lahko trdimo, da lahko znakovni jezik pripomore k učenju govornega jezika gluhih otrok, vključno s tistimi, ki imajo polžev vsadek (Marschark in sod., 2002).

Predlog obravnave gluhih in naglušnih mladostnikov temelji na dimenzijah kulturi prilagojene obravnave in re/habilitacije, ki je osnovana na psihoterapiji gluhih kot enemu izmed naprednih pristopov (po Glickman, 1996a). Glede na to, da sta v proces obravnave vključena tako gluhi posameznik kot tudi individualni terapevt⁵⁶, surdopedagog, logoped, je potrebno upoštevati načela vzajemne komunikacije, saj pomagati ljudem navsezadnje pomeni plemenito delo

⁵⁶ Tudi drugi strokovni profili. Izraz surdopedagog, logoped je v slovenskem prostoru uveljavljen čeprav uradnega naziva pod tem imenom ni, ampak se nahaja v nazivu prof. def. za osebe z motnjami sluha in govora. Ker se na Pedagoški fakulteti izvaja študijski program defektologije in obstaja smer surdopedagogika in logopedija bomo v naši raziskavi individualne terapevte, ki delajo z gluhi in naglušnimi, pomenovali surdopedagogi, logopedi.

(Hoffmeister, Harvey 1996). Pomagati Gluhim ljudem pa od posameznika zahteva učenje in usposobljenost določenih komunikacijskih strategij, ker se ljudje iz različnih vzrokov⁵⁷ odločamo za ta poklic.

V delu Sue&Sue (po Glickman, 1996a) so opisane tri dimenzije, ki so pomembne za kulturo prilagajajočega se individualnega terapevta (culturally skilled counselor):

- Kulturno osveščen individualni terapevt je tisti, ki se zaveda svojih stališč in mnenj o človeškem vedenju, vrednotah, predsodkih, osebnih omejitvah ... razume svoje lastne svetovne nazore in se zaveda dejstva, da je tudi sam rezultat nekega kulturnega predpogojevanja, ki lahko tudi vpliva na njegovo svetovalno delo in delo z rasnimi in etničnimi manjšinami;
- Kulturno osveščen individualni terapevt je tisti, ki vedno poskuša razumeti svetovni nazor posameznika, ki prihaja na obravnavo;
- Kulturno osveščen individualni terapevt je tisti, ki kontinuirano in aktivno razvija ter uporablja ustrezne intervencijske strategije in spretnosti pri delu s svojimi kulturno drugačnimi posamezniki.

Za delo z Gluhimi osebami je nujno potrebno znanje in poznavanje področja Gluhe skupnosti in kulture ter biti usposobljen za različne komunikacijske tehnike in strategije. V medkulturnem kontekstu Gluho/slišče obravnave moramo biti pozorni na naslednje dimenzije⁵⁸: dimenzijo samozavedanja, dimenzijo znanj in spoznanj ter dimenzijo medkulturnih komunikacijskih spretnosti⁵⁹.

Dvojezični izobraževalni programi za gluhe otroke naj bi bili pomembni ne samo zato, ker poskrbijo za zdravo komunikacijsko okolje, ampak tudi zato, ker zajemajo spoštljiv odnos do kulture Gluhih.

Glavna ovira za medkulturno komunikacijo je jezikovna razlika. To se dogaja takrat, kadar gluha oseba in svetovalni delavec govorita različen jezik ali pa govorita dve različici istega jezika. Gluha oseba in individualni terapevt morata deliti skupni jezikovni sistem. Marcos (po Glickman, 1996) je opisal nekaj pomembnih jezikovnih dimenzij dvojezičnosti, s katerimi se nanaša na koncept jezikovne dominance⁶⁰.

⁵⁷ Več o tem v delu *Is There a Psychology of the Hearing?* (Hoffmeister, Harvey, 1996)

⁵⁸ Več o tem v delu *What is Culturally Affirmative Psychotherapy?* (Glickman, 1996a) in v delu *Psychotherapy with Deaf and Hard of Hearing Persons. A Systemic Model* (Harvey, 2003).

⁵⁹ V splošnem so razviti štiri parametri, mi pa smo jih razdelili na šest: jezikovne verbalne spretnosti, neverbalna komunikacija, sodelovanje s profesionalnimi tolmači, spretnost fleksibilne obravnave, spretnost sodelovanja z alternativnimi načini in pristopi obravnave, spretnost izbora in oblikovanja kulturi prilagojene intervencije oziroma obravnave.

⁶⁰ Pravi oziroma čisti dvojezični posamezniki imajo v obeh jezikih sposobnosti naravnega govorca. Nekateri dvojezični govorce pa imajo en jezik podrejen drugemu, kar pomeni, da en jezik obvladajo precej bolje kot drugega. Čisti dvojezičneži si stvari zamišljajo tako kot le-te naravno potekajo v jeziku, ki ga uporabljajo. Dvojezičneži s podrejenim jezikom (subordinate bilinguals) pa vedno interpretirajo, vedno iščejo ustrezne koncepte v svojem prvem oziroma dominantnem jeziku. Mnogi posamezniki, ki izgubijo sluh v zgodnjem obdobju, postanejo dvojezični posamezniki s podrejenim jezikom. Če so zadosti izpostavljeni znakovnemu jeziku,

Namen doktorske disertacije je, da opozorimo na različne možne metode, ki jih lahko uporabimo za delo z Gluhimi in naglušnimi osebami in izvirajo iz oblikovanja gluhe identitete. Naš cilj ni iskanje krivde in krivca, zakaj še vedno ni velikega napredka v izobraževanju gluhih oziroma, zakaj še ni dosežen tisti nivo izobrazbe, ki bi lahko bil primerljiv z večino slišne populacije, ampak je ugotavljanje in identifikacija tistih ovir v komunikaciji in načinih sporazumevanja, ki onemogoča napredek v izobraževanju gluhih oseb. Ker obstaja velika razlika glede komunikacijskih potreb med gluhi in slišnimi, je zelo pomembno, kdaj in kako začnemo z zgodnjo obravnavo gluhih otrok. Prav zaradi tega so se oblikovali različni trendi izobraževanja gluhih, in sicer: inkluzivno izobraževanje, ter bilingvalno/bikulturalno poučevanje, ki zahteva po visoko usposobljen⁶¹ in kompetentem kader (Davila, 2004).

Ker je bil eden od ciljev doktorske disertacije oblikovati koncept dela individualne surdopedagoške-logopedске obravnave z gluhi in naglušnimi mladostniki, smo le-tega osnovali tako iz teoretične podlage kot tudi naših raziskovalnih rezultatov bilingvističnega/bikulturalnega pristopa⁶².

bodo najverjetneje postali dominantni uporabniki znakovnega jezika in jim bo verbalni jezik drugi jezik. Če pa do odrasle dobe niso izpostavljeni nobenemu jeziku, pa so globoko prizadeti na vseh področjih svojega življenja. Dvojezični posamezniki s podrejenim jezikom se soočajo z jezikovno oviro, ki je poglavitnega pomena v obravnavi in psihoterapiji. Ker ne procesirajo informacije v drugem jeziku lahko in naravno, jezikovna ovira vpliva na to, kaj rečejo in kako. Vsak, ki se je kdaj koli poizkušal naučiti drugega jezika, je že doživel frustracijo ob nezmožnosti priklica ustreznega besedišča. Gluhi ljudje, ki verbalnega jezika ne govorijo tekoče, so kot stalni obiskovalci neke tuje države, ki se ves čas trudijo, da bi jih razumeli na način, katerega so si zamislili. Slišni ljudje, ki ne znajo tekoče uporabljati znakovnega jezika, so ravno tako ovirani pri prenašanju svojih jasnih sporočil. Jezikovna neodvisnost pomeni »sposobnost dvojezične osebe, da pridobi, ohrani in uporablja dva različna jezikovna koda, vsakega s svojimi lastnimi besednimi (leksičnimi), skladenjskimi (sintaktičnimi), glasovnimi (fonetičnimi), pomenskimi (semantičnimi) in idejnimi komponentami« (Marcos; po Glickman, 1996a). Jezikovna neodvisnost se nanaša na dejstvo, da dvojezični ljudje povezujejo različne spomine, izkušnje, mnenja in stališča v vsakem jeziku. Izbor jezika, ki ga uporabljajo v obravnavi, močno vpliva na to, katere informacije se preko njega posredujejo. Če so se izkušnje nekega posameznika iz zgodnjega otroštva odvijale predvsem v španščini, bo uporaba angleščine tudi pri odraslem, ki je popolnoma fluenten v angleščini, preprečila spominjanje in podoživljanje teh izkušenj, kar lahko omeji uspešnost obravnave. Podobno se lahko vprašamo, v katerem jeziku so kodirane zgodnje izkušnje gluhega otroka in kako uporaba nekega drugega jezika ali komunikacije vpliva na to, česa se bo otrok spomnil in na kakšen način bo tiste izkušnje priklical.

Marcos (po Glickman, 1996) trdi, da je ta jezikovna neodvisnost lahko koristna in destruktivna v sami obravnavi. Močnim čustvenim izkušnjam, ki so se zgodile v enem jeziku, se lahko z uporabo drugega jezika izognemo. To nam je lahko v pomoč kot prvi korak pri pristopanju k izkušnjam, ki bi v nasprotnem primeru ostale neopisane. Izogibanje enemu jeziku je lahko tudi oblika odpora. To pomeni, da gluhi uporabniki znakovnega jezika lahko oblikujejo svoje močno čustveno izkušanje z uporabo jezika. Če želijo poudariti čustva, bodo najverjetneje uporabili znakovni jezik, če pa jih ne želijo pretirano poudariti, pa bodo morda uporabili varianto nekih znakov (znakovni sistem), ki so podobni verbalnemu jeziku.

⁶¹ V Massachusettsu (po Glickman, 1996a) so kot model pri terapevtski pomoči slišnim in Gluhim vzpostavili uporabo profesionalnih tolmačev. Pri vzpostavljanju kulture prilagojene obravnave je potrebno usposabljanje in uporaba profesionalnih tolmačev, ker mnogi individualni terapevti nimajo ustreznih znanj iz drugih jezikov (razen surdopedagogov, logopedov, ki se učijo o tej problematiki) oziroma jim primanjkuje motivacije, da se jih naučijo. To usposabljanje mora vključevati naslednje tri komponente: znanje o procesu tolmačenja, poznavanje vloge tolmača, zavedanje kliničnih implikacij vključitve tolmača v proces obravnave.

⁶² Izraz bilingvizem (dvojezičnost) in njegov pridevnik bilingvističen različni avtorji različno definirajo. Za nekatere pomeni bilingvizem obvladovanje drugega jezika na ravni, na kateri se govorec približa rojenemu govorcu; drugi ga razumejo kot enako

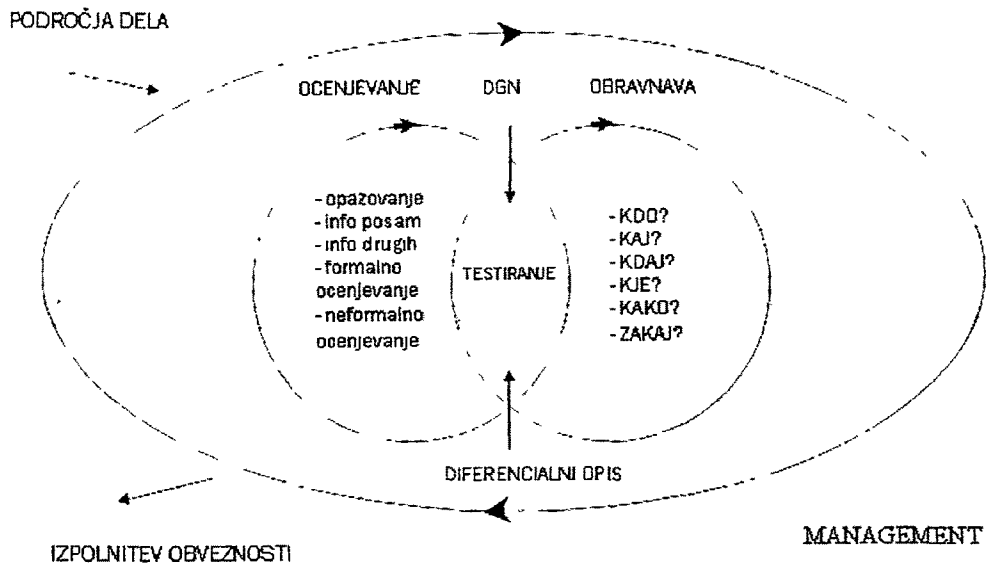
osnovali tako iz teoretične podlage kot tudi naših raziskovalnih rezultatov bilingvističnega/bikulturalnega pristopa⁶².

5.3 PREDLOG VODENJA OBRAVNAVE GLUHIH IN NAGLUŠNIH MLADOSTNIKOV S POMOČJO RAČUNALNIŠKEGA PROGRAMA

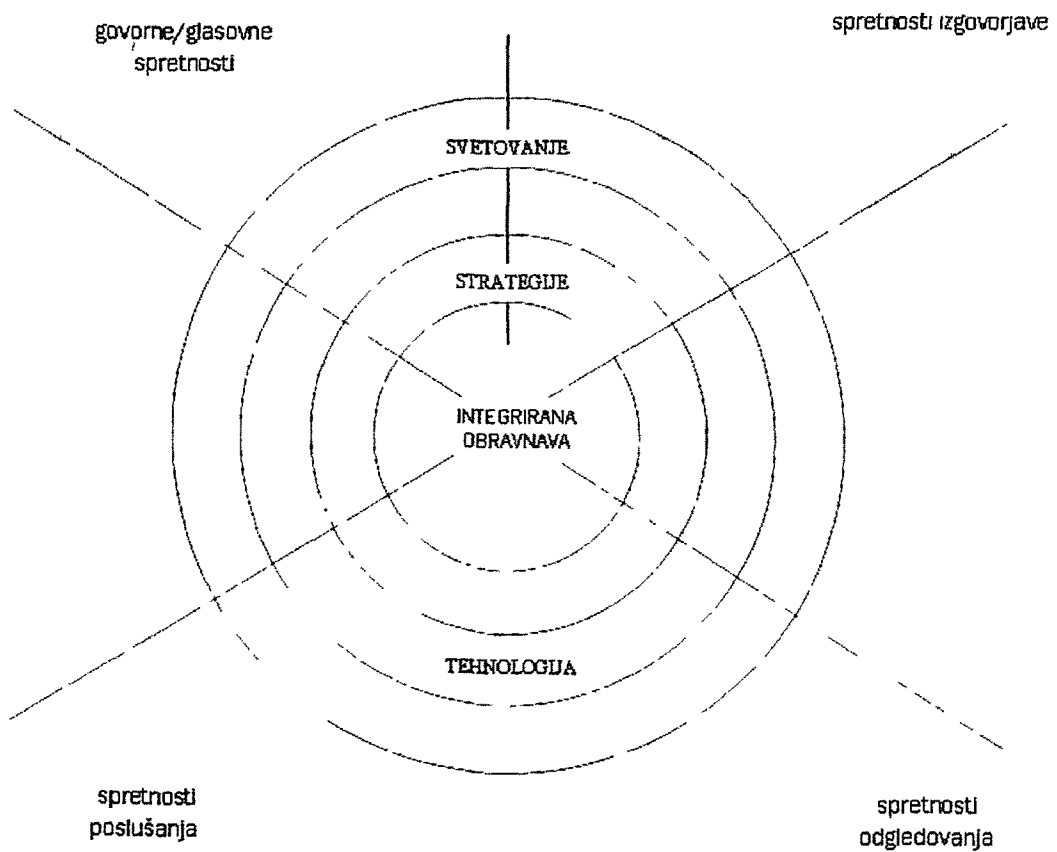
Na naslednjih nekaj straneh so prikazane aplikacijske forme - poskus vodenja individualne logopedске-surdopedagoške obravnave, ki upošteva dimenzije kulturi prilagojene re/habilitacije. Na podlagi le-teh ter sodelovanja med teorijo in prakso je nadalje možno oblikovati računalniški program za vodenje individualne obravnave, ki se lahko aplicira na širši krog strokovnjakov.

Model vodenja individualne obravnave oziroma re/habilitacije gluhih in naglušnih otrok ter mladostnikov smo oblikovali na podlagi teoretičnih spoznanj različnih komunikacijskih modelov in menedžmenta logopedске obravnave (Blackburn, 2000; Zitter, 1996; Kersner, 2001; Riley, 2001; Beazley in sod., 2001; Letts, 2001; Bally, 1996; Abudarham, S. & Hurd, A., 2002; Glickman, Gulati, 2003).

⁶² Izraz bilingvizem (dvojezičnost) in njegov pridevnik bilingvističen različni avtorji različno definirajo. Za nekatere pomeni bilingvizem obvladovanje drugega jezika na ravni, na kateri se govorec približa rojenemu govorcju; drugi ga razumejo kot enako obvladovanje dveh jezikov, spet tretji, ki pravijo, da posameznik uporablja drugi jezik le omejeno, zgolj receptivno, pri tem pa uporablja samo eno od štirih jezikovnih veščin (govor, branje, razumevanje, pisanje) Francois Grôsjean je eden izmed pomembnih strokovnjakov, ki se je ukvarjal z dvojezičnostjo in trdi, da je več kot pol sveta dvojezičnega. Upoštevati moramo namreč dejstvo, da je monolingvizem izjema, saj veliko ljudi govori več kot en jezik. Grôsjean (po Parasnis, 1998, str. 4, 5) definira bilingvizem kot "pravilno uporabo dveh ali več jezikov", izraz bikulturalizem pa kot "soobstojanje in/ali kombinacija dveh različnih kultur". Dvojezičnost pri manjšinah je nekaj povsem drugega kot dvojezičnost pri učenju tujega jezika, saj se v igro vključuje tudi socio-kulturno-politični ter čustveni element.

Slika 2 Model menedžment procesa individualne obravnave (po Riley 2001 str 41)

Slika 3 Integriran model obravnave (Wilson Bally Hughes, Kaplan Kinsella-Meier Moseley po Wilson Scott, 1996 str 30)

**PRIPRAVA NA INDIVIDUALNO SURDO -
LOGO OBRAVNAVO**

OŽJA SKUPNOST

JEZIK OKOLJA

ODNOS IN VEDENJE DO GLUHOTE TER
KOMUNIKACIJA

LOGOPED, SURDOPEDAGOG
(INDIVIDUALNI TERAPEVT)

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

VPLIV DRUGIH

TEHNOLOGIJA

Slika 4: Vpliv dejavnikov okolja na proces individualne obravnave

IZID MANAGEMENTA (INDIVIDUALNE OBRAVNAVE)

STATUS SLUHA IN POSLUŠANJA (opis otroka in staršev,
medicinska diagnoza, opazovanje individualnega

ELEMENTI POGOVORA

JEZIKOVNI INPUT (semantika, gramatika, razumevanje)

JEZIKOVNI OUTPUT (semantika, gramatika, razumevanje)

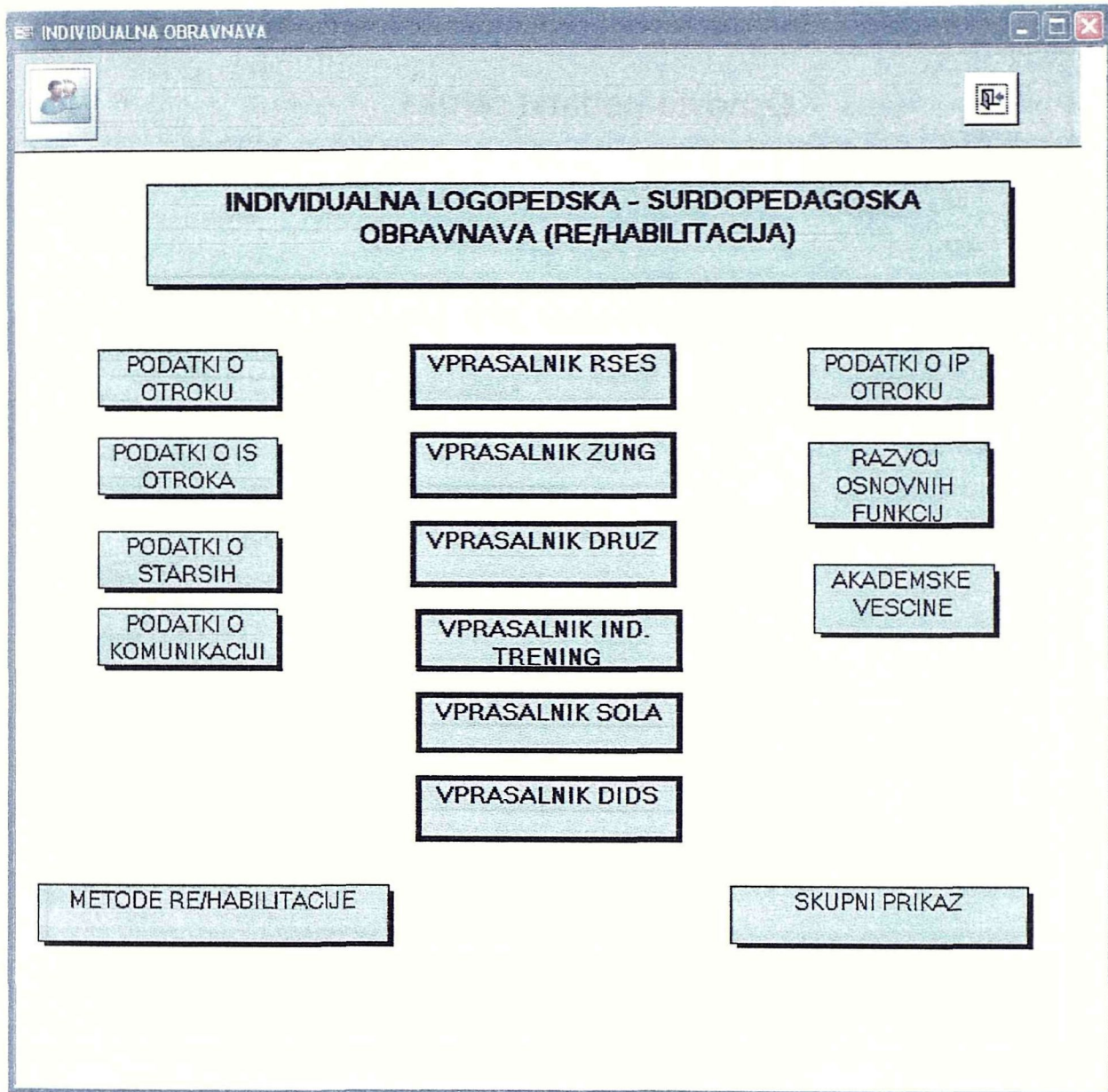
RAZUMEVANJE (semantika, gramatika, razumevanje)

DRUGO (razumevanje, samospoštovanje, motivacija)

Slika 5: Proces komunikacije in načrtovanje individualne obravnave

APLIKACIJA Z NASLOVOM INDIVIDUALNA LOGOPEDSKA / SURDOPEDAGOŠKA OBRAVNAVA (RE/HABILITACIJA)

V računalniški aplikaciji prikaza individualne obravnave smo poskušali vključiti vse elemente različnih modelov komunikacije in procesa menedžmenta individualne logopedске in surdopedagoške obravnave. Gre za poskus, na katerem so možne nadaljnje analize, razprave, dopolnitve ipd. ...

Slika 6: Naslovnica aplikacije

Osnovni podatki otroka

OSNOVNI PODATKI O OTROKU

IME :	DAMIJANA	DATUM ROJSTVA	
PRIMEK		SPOL	
NASLOV	DAMIJANA	STAROST	
e-mail naslov		ŠT. LETO	
		RAZRED, letnik	
VRTEC, SOLA, FAKULTETA			
	VRSTA IZOBR. PROGRAMA		
PROGRAM USMERITVE			
	INTEGRACIJA		
RAZREDNIK			
INDIVIDUALNI TERAPEVT			
OPOMBE			

Slika 7: Osnovni podatki o otroku, mladostniku, posamezniku

PODATKI O IZGUBI SLUHA OTROKA

PODATKI O IZGUBI SLUHA OTROKA

STAROST ob IS	DAMJANA	CAS NASTANKA IS	
SLUSNI STATUS		VZROK IS	
STAROST OB OPERACIJI	DAMJANA	ETIOLOGIJA	
IMETJE ISA		ST. SLISECIH SOROJENCEV	
VRSTA ISA		ST. GLUIH SOROJENCEV	
UPORABA ISA			
MED DGN			
RAZVRSTITEV GLEDE NA PRAVILNIK O USMERJANJU (ZUOPP)			
OPOMBE			

Slika 8: Podatki o izgubi sluha otroka

PODATKI O STARŠIH

PODATKI O STARŠIH

IME MATERE :	<input type="text" value="DAMIJANA"/>	IME OCETA :	<input type="text" value="DAMIJANA"/>
PRIIMEK MATERE	<input type="text"/>	PRIIMEK OCETA	<input type="text"/>
STAROST MATERE	<input type="text" value="DAMIJANA"/>	STAROST OCETA	<input type="text" value="DAMIJANA"/>
NARODNOST MATERE	<input type="text"/>	NARODNOST OCETA	<input type="text"/>
IZOBRAZBA MATERE	<input type="text"/>	IZOBRAZBA OCETA	<input type="text"/>
ZAPOSLITEV MATERE	<input type="text"/>	ZAPOSLITEV OCETA	<input type="text"/>
SLUŠNI STATUS MATERE	<input type="text"/>	SLUŠNI STATUS OCETA	<input type="text"/>

NASLOV	<input type="text"/>	STEVILLO OTROK	<input type="text"/>
TEL. ŠT.	<input type="text"/>	ST. SLUSECIH OTROK	<input type="text"/>
e-mail naslov	<input type="text"/>	ST. GLUHIH OTROK	<input type="text"/>
		IS V DALJNEM SORODSTVU	<input type="text"/>

OPOMBE

Record: 14 of 116

Slika 9: Podatki o starših

The image shows a screenshot of a software application window titled "KOMUNIKACIJA". The window has a standard Windows-style title bar with minimize, maximize, and close buttons. In the top-left corner, there is a small icon of a person's head. In the top-right corner, there is a small icon of a document with a plus sign. The main content area of the window is a grid of text input fields. The fields are arranged as follows:

SPORAZUMEVANJE DOMA	
SPORAZUMEVANJE V VRTCU, SOLI	
SPORAZUMEVANJE MED PRIDATELJI	
SPORAZUMEVANJE MED PRIDATELJI	
SPORAZUMEVANJE NAJRAJE	
SPORAZUMEVANJE Z UCITELJI	
SPORAZUMEVANJE Z IND. TERAPEVTI	
NAJPOGOSTEJSI NACIN SPORAZUMEVANJA	
OPOMBE	

Slika 10: Podatki o komunikaciji (način, vrsta)

OSNOVNE FUNKCIJE

IME in PRIIMEK

ID E-mail naslov send to

PREDGOVORNI RAZVOJ | GRAFOMOTORIKA | FINA MOTORIKA | GROBA MOTORIKA | POZORNOST, KONCENTRACIJA | POSLUŠANJE | ODGLEDVANJE

Record: 14 of 116

Slika 11: Podatki o osnovnih funkcijah

AKADEMSKE VEŠČINE

IME in PRIIMEK

ID E-mail naslov

RAZVOJ JEZIKA IMPRESIJA EKSPRESIJA PISANJE BRANJE RACUNANJE NERAZVRSCENO

Slika 12: Podatki o akademskih veščinah

OSEBNOSTNE LASTNOSTI

IME in PRIIMEK

ID E-mail naslov send to

RSES	ZUNJ	POCUTJE V DRUZINI	POCUTJE V SOLI	POCUTJE NA INDIVIDUALNEM TRENINGU	RAZNO
	1	2	3	4	5
1. zadovoljen sem sam s sabo	☹	☹	☹	☹	☹
2. premalo se spostujem	☹	☹	☹	☹	☹
3. cutim, da ni razlogov, da bi bil ponosen	☹	☹	☹	☹	☹
4. vcasih se pocutim popolnoma nekoristno	☹	☹	☹	☹	☹
5. sposoben sem delati enako uspesno kot vecina	☹	☹	☹	☹	☹
6. vcasih cutim, da nisem nic vreden	☹	☹	☹	☹	☹
7. cutim, da sem ravno toliko sposoben kot drugi	☹	☹	☹	☹	☹
8. cutim, da imam mnogo dobrih lastnosti	☹	☹	☹	☹	☹
9. mislim, da sem zelo malo vreden	☹	☹	☹	☹	☹
10. mislim, da sem vreden ravno toliko kot drugi	☹	☹	☹	☹	☹

Slika 13: Podatki o osebnostnih lastnostih

DIDS

IME in PRIMEK

ID E-mail naslov send to

HS MS IS BS SKUPNI REZULTAT

	1	2	3	4	5
1. Gluhota je nekaj groznega (to je zelo težka okvara).	☐	☐	☐	☐	☐
2. Hudo mi je za tiste gluhe, ki uporabljajo samo znakovni jezik.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ne maram, ni mi vsec, ce gluhi uporabljajo znakovni jezik.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Gluhi ljudje se morajo poročiti s slisecimi.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ne razumem zakaj imajo Gluhi ljudje svojo kulturo.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Cilj poucevanja, izobrazevanja gluhih je, da jih naucimo govoriti in odgledovte	☐	☐	☐	☐	☐
7. Gluhi potrebujejo slusne pripomočke, ker se lažje sporazumevajo z ostalimi.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Najboljša komunikacija gluhih je govorjenje in odgledovanje.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Sliseci se med seboj boljše sporazumevajo kot gluhi.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Druzim se le s slisecimi.	☐	☐	☒	☐	☐
11. Operacija mi bo omogocila popolno slisanje (rad bi bil slisec).	☐	☐	☐	☐	☐
12. Sliseci ucitelji, zdravniki,... ki delajo z gluхими, mi lahko najboljše svetuj	☐	☐	☐	☐	☐
13. Slovenski jezik je osnova znakovnemu jeziku.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Jaz sem »oseba z motnjo sluha« (hearing impaired).	☐	☐	☐	☐	☐
15. Gluhoto je potrebno ozdraviti.	☐	☐	☐	☐	☐

Slika 14: Podatki o DIDS - oblikovanju gluhe kulturne identitete

6. LITERATURA

1. Abudarham, S. & Hurd, A. (2002). *Management of Communication Needs in People with Learning Disability*. London and Philadelphia: Whurr Publishers.
2. Avsec, A. (2000). *Področja samopodobe in njihova povezanost z realno in željeno spolno shemo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (magistrsko delo).
3. Bally, S. J. (1996). *Communication Strategies for Adults with Hearing Loss*. In M. J. Moseley in S. J. Bally (Eds), *Communication Therapy - an integrated approach to aural rehabilitation* (pp. 41-91). Washington D.C.: Gallaudet University Press.
4. Bat-Chava, Y. (1993). *Antecedents of self-esteem in deaf people*. *Review Rehabilitation Psychology*, 38, 221 - 234.
5. Beazley, S., Frost, R., Halden, J. (2001). *Working with deaf children*. In M. Kersner, J. A., Wright, *Speech and Language Therapy: The Decision - Making Process when Working with Children* (pp. 163-176). London: David Fulton Publishers.
6. Blackburn, L. A. (2000). *The Development of Sociolinguistic Meanings: The Worldview of a Deaf Child within His Home Environment*. In M. Metzger (Ed.), *Bilingualism & Identity in Deaf Communities* (pp. 219-254). Washington, D.C.: Gallaudet University Press.
7. Bonifacio, S., Hvastja Stefani, L. (2004). *Modelli di intervento precoce per il bambino parlatore tardivo: il modello Interact*, Edizioni Del Cerro, Tirrenia - Pisa.
8. Brooks, D. K. (1982). *In Search of Self: Experiences of a Postlingually Deaf African-American*. In I. Parasnis (Ed), *Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience* (pp. 246-257). Cambridge University Press.
9. Bucik, V. (1997). *Osnove psihološkega testiranja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
10. Coakes, S. J., Steed, L. G. (2001). *SPSS Analysis without Anguish (Version 10.0 for Windows)*. John Wiley & Sons Australia, Ltd.
11. Cohen, N. (2003). *Self esteem and Depression. Relative to College Students*. USA: Xlibris Corporation.
12. Coleman, J., Hendry, L. B. (1999). *The Nature of Adolescence (3rd Ed)*. London and New York: Routledge; Taylor & Francis Group.
13. Corker, M. (1994). *Counselling - The Deaf Challenge*. London: Jessica Kingsley Publishers.
14. Corker, M. (1996). *Deaf Transition*. London: Jessica Kingsley Publishers.
15. Crowe, T. V. (2002). *Translation of the Rosenberg Self-Esteem Scale into American Sign Language: A principal components analysis*. *Social Work Research*, 26,1; ProQuest Social Science Journals.

16. Darren, G., Mallery, P. (1995). *SPSS/PC+ step by step. Simple guide and reference.* Belmont: Wadsworth Publishing Company.
17. Davila, R. R. (2004). *Reviewing the Past, Assisting the Present, and Prtojecting the Future.* In D. Power, G. Leigh (Eds), *Educating Deaf Students, Global Perspectives* (pp. 3-12). Washington, DC: Gallaudet University Press.
18. Demo, D. H. (2001). *Self-Esteem of Children and Adolescents.* In T. J. Owens, S. Stryker, N. Goodman (Eds), *Extending Self-Esteem Theory and Research* (pp. 135-156). Cambridge University Press.
19. Denmark, J.C. (1994). *Deafness and mental health.* Pennsylvania, New York: Jessica Kingsley Publishers.
20. Desselle, D. D. (1994). *Self-esteem, family climate, and communication patterns in relation to deafness.* *American Annals of the Deaf*, 139, 322-328.
21. Đoković, S. T. (2004). *Individualni tretman kod dece oštećenog sluha.* Beograd: Defektološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavačku delatnost - CIDD.
22. Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis.* New York: Norton.
23. Gall, M. D., Gall, J. P., Borg, W. R. (2002). *Educational Research: an introduction.* Seventh edition. Boston, NY: Pearson Education, Inc.
24. Garrett, H. E. (1965): *Statistics in Psychology and Education.* New York: David McKay Company, Inc.
25. Glickman, N. (1996). *What is Culturally Affirmative Psychotherapy?* In N. S. Glickman, M. A. Harvey (Eds), *Culturally Affirmative Psychotherapy With Deaf Persons* (pp. 1-56). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
26. Glickman, N. (1996a). *The Development of Culturally Deaf Identities.* In N. S. Glickman, M. A. Harvey (Eds), *Culturally Affirmative Psychotherapy With Deaf Persons* (pp. 115-154). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
27. Glickman, N. S., Gulati, S. (2003). *Mental Health Care of Deaf People. A Culturally Affirmative Approach.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
28. Gullati, S. (2003). *Psychiatric Care of Culturally Deaf People.* In N. S. Glickman, S. Gulati (Eds), *Mental Health Care of Deaf People. A Culturally Affirmative Approach* (pp. 33-108). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
29. Hair et. al. (1998). *Multivariate data analysis.* 5th Edition. Prentice Hall, International, Inc.
30. Harvey, M. A. (2003). *Psychotherapy with Deaf and Hard of Hearing Persons. A Systemic Model* (2nd Ed). Mahwah, New Jersey; London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
31. Hoffmeister, R., Harvey, M. A. (1996). *Is There a Psychology of the Hearing.* In N. S. Glickman, M. A. Harvey (Eds), *Culturally Affirmative Psychotherapy With Deaf Persons* (pp. 73-98). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
32. Horvat, L., & Magajna, L. (1987). *Razvojna psihologija.* Ljubljana: DZS.
33. Južnič, S. (1993). *Identiteta.* Ljubljana: Delo.

34. Kerr, A. W., Hall, H. K., Kozub, S. A. (2004). *Doing Statistics with SPSS*. London: Sage Publications.
35. Kersner, M. (2001). The decision-making process in speech and language therapy. In M. Kersner, J. A., Wright, *Speech and Language Therapy: The Decision - Making Process when Working with Children* (pp. 3-11). London: David Fulton Publishers.
36. Kopal, D. (2000). *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
37. Kopal-Palčič, D. (1995). *Samopodoba in učna uspešnost: Primerjalna študija med vzorcema slovenskih in francoskih mladostnikov*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (magistrska naloga).
38. Kopal-Palčič, D. (1997). *Samopodoba mladostnikov in njihov odnos do šolskega izobraževanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorsko delo).
39. Kogovšek, D. (2003). *Obdobje mladostništva in izguba sluha*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta (magistrsko delo).
40. Koprivnik, S. et al. (2006). *Analize podatkov s SPSS-om 12.0*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Knjižna zbirka Maklen.
41. Košir, S. (1999). *Sluh: naglušnost in gluhost*. Ljubljana: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije.
42. Kovačević, J. (2007). Internet u nastavi za decu oštećenog sluha. V Z. M. Đuričić, *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 529-542). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju I rehabilitaciju.
43. Ladd, P. (2003). *Understanding Deaf Culture. In Search of Deafhood*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
44. Lamovec, T. (1994). *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
45. Letts, C. (2001). Multicultural issues in assessment and management. In M. Kersner, J. A., Wright, *Speech and Language Therapy: The Decision - Making Process when Working with Children* (pp. 177-187). London: David Fulton Publishers.
46. Luterman, D. M. et. al. (1999). *The Young Deaf Child*. Baltimore, Maryland: York Press, Inc.
47. Mahshie, J. in sod. (2005). *Enhancing Communication Skills of Deaf & Hard of Hearing Children in Mainstream*. Thompson Delmar Learning.
48. Malhi, R. S., Reasoner, R. W. (2000). *Enhancing Self-Esteem. Reengineering Yourself for Success in the New Millennium*. Malaysia: Self-Esteem seminar
49. Marschark, M. (1993). *Psychological Development of Deaf Children*. New York: Oxford University Press.
50. Marschark, M., Lang, H. G., Albertini, J. A. (2002). *Educating Deaf Students. From Research to Practice*. New York: Oxford University Press.

51. Mednarodna klasifikacija funkcioniranja, zmanjšane zmožnosti, invalidnosti in zdravja (2006). Svetovna zdravstvena organizacija, Ženeva, Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije in Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo.
52. Mednarodna klasifikacija okvar, prizadetosti in oviranosti, Priročnik za klasifikacijo posledic bolezni (1997). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije in Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo.
53. Mihelčič, M. (1989). *Rehabilitacija in edukacija v medsebojnem odnosu*. V Zbornik prispevkov s strokovnega posvetovanja v Portorožu, Usposabljanje slušno prizadetih na slovenskem (str. 137-139). Ljubljana: Knjižnica Deklica s školjko.
54. Moore, M., Carr, A. (2002). Depression and grief. In A. Carr (Ed.), *What Works for Children and Adolescents? A critical review of psychological interventions with children, adolescents and their families* (pp. 203-232). Brunner - Routledge: Taylor & Francis Group.
55. Musek, J. (1994). *Psihologija: Človek in družbeno okolje*. Ljubljana: Educy.
56. Mužič, V. (1973). *Metodologija pedagoškega istraživanja* (2 izdaja). Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
57. Nastran Ule, M. (2000). *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
58. Owens, T. J., King, A. B. (2001). Measuring Self-Esteem: Race, Ethnicity, and Gender Considered. In T. J. Owens, S. Stryker, N. Goodman (Eds), *Extending Self-Esteem Theory and Research* (pp. 56-84). Cambridge University Press.
59. Pallant, J. (2001). *SPSS Survival Manual. A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 10 and 11)*. Buckingham: Open University Press.
60. Papalia, D. E., Wendox Olds, S., Duskin Feldman, R. (2003). *Otrokov svet: Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.
61. Parasniz, I (1998): *On Interepreting the Deaf Experience within the Context of Cultural and Language Diversity*. In I. Parasniz (Ed), *Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience* (pp. 3-19). Cambridge University Press.
62. Podboršek, L. (1992). *Govorica rok*. Ljubljana, Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
63. Podboršek, L. (1990). *Govorica rok*. Ljubljana, Zveza društev slušno prizadetih Slovenije.
64. Poljšak Škraban, O. (2004). *Obdobje adolescence in razvoj identitete*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
65. Power, D., Leigh, G. (2004). Education of Deaf Children at the Turn of the 21 st Century. In D. Power, G. Leigh (Eds), *Educating Deaf Students, Global Perspectives* (pp. xi). Washington, DC: Gallaudet University Press.
66. Praper, P. (1999). *Razvojna analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.

67. Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami. Ur. list RS 54/2003.
68. Radovančić, B. (1995). *Osnove rehabilitacije slušanja i govora*. Zagreb, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
69. Razpotnik, Š. (2004). *Preseki odvečnosti: nevidne identitete mladih priseljenk v družbi tranzicijskih vic*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
70. Riley, O. (2001). *Managing children individually and in groups*. In M. Kersner, J.A., Wright, *Speech and Language Therapy: The Decision - Making Process when Working with Children* (pp. 40-52). London: David Fulton Publishers.
71. Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development*. Oxford University Press.
72. Rosenberg, M. (1965). *Society and Adolescent Self-Image*. Princeton, New York: Princeton University Press.
73. Rosenberg, M. (1982). *Psychological Selectivity in Self-Esteem Formation*. In M. Rosenberg, H. B. Kaplan (Eds), *Social Psychology of the Self-Concept* (pp. 535-546). Illinois: Harlan Davidson, Inc.
74. Rosenberg, M., Owens, T. J. (2001). *Low Self-Esteem People: A Collective Portrait*. In T. J. Owens, S. Stryker, N. Goodman (Eds), *Extending Self-Esteem Theory and Research* (pp. 400-436). Cambridge University Press.
75. Scheetz, N. A. (2001). *Orientation to Deafness*. Needham Heights, Massachusetts: Allyn and Bacon.
76. Scheridon J. C., Steed, L. G. (2001). *SPSS Analysis without Anguish*. Brisbane: John Wiley & Sons Australia, Ltd.
77. Schirmer, B. R. (2001). *Psychological, social, and Educational dimensions of Deafness*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
78. Schow, R. L., Nerbonne, M. A. (2002). *Overview of Audiologic Rehabilitation*. In R. L. Showe, M. A. Nerbonne (Eds), *Introduction to Audiologic Rehabilitation (4th Ed)* (pp. 3-28). Boston, MA: Allyn & Bacon.
79. *SPSS Base 8.0. (1998). Applications Guide*. USA: SPSS Inc.
80. Sue, D. W., Sue, D. (2003). *Counselling the Culturally Diverse. Theory and Practice (4th Ed)*. Canada: John Wiley & Sons, Inc.
81. Tomori, M. in sod. (1998). *Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih*. Ljubljana: Psihiatrična klinika Ljubljana.
82. Ule, M. (2005). *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
83. Vidmar, D. (1974). *Sluh. Uvod v splošno avdiologijo*. Ljubljana, DZS.
84. Vujasinović, Z., Isaković, L. (2007). *Bilingvalni pristup u razvoju jezika kod dece oštećenog sluha predškolskog uzrasta*. V Z. M. Đuričić, *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 493-508). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

85. World Health Organization. (1993). International classification of impairment, disabilities and handicaps.
86. Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (2002). Uradni list RS, št. 96/2002.
87. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000). Uradni list RS, št. 54/00. Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami.
88. Zitter, S. (1996). Report From the Front Lines: Balncing Multiple Roles of a Deafness Therapist. In N. S. Glickman, M. A. Harvey (Eds), Culturally Affirmative Psychotherapy With Deaf Persons (pp. 185-246). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
89. Žmuc-Tomori, M. (1983). Pot k odraslosti: kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju. Ljubljana: Cankarjeva založba.
90. Zupančič, M. (1998). Adolescenca - prehod med otroštvom in odraslostjo. Panika, letnik 5, št. 1, 2-7.

ONLINE VIRI:

91. Resolucija o znakovnem jeziku za gluhe (2007). Dok. A2-302/87 in B4-099/98, pridobljeno s spleta <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/71-14/>

7. PRILOGE

7.1 PRILOGA 1:

	DIDS	HS	v01	v02	v03	v04	v05	v06	v07	v08	v09	v10	v11	v12	v13	v14	v15	
DIDS	r	1	.599**	.256*	.422**	.037	.370**	.437**	.118	.261*	.129	.319**	.071	.490**	.289*	.178	.178	.446*
	2P	.000	.040	.000	.770	.002	.000	.036	.306	.010	.573	.000	.019	.157	.155	.000		
HS	r	.599**	1	.322**	.573**	.279*	.352**	.367**	.423**	.483**	.534**	.535**	.297*	.496**	.455**	.500**	.382**	.652*
	2P	.000	.009	.000	.024	.004	.003	.000	.000	.000	.000	.016	.000	.000	.000	.002	.000	
v01	r	.256*	.322**	1	.536**	-.122	.067	-.018	-.121	.012	-.115	.070	.175	.230	-.039	-.147	.326**	.277*
	2P	.040	.009	.000	.986	.333	.598	.887	.337	.925	.578	.164	.066	.758	.243	.008	.026	
v02	r	.422**	.573**	.536**	1	.002	.315*	.392**	-.088	.254*	.049	.095	.007	.418**	.187	.054	.285*	.336*
	2P	.000	.000	.000	.986	.011	.001	.486	.042	.697	.452	.953	.001	.135	.671	.021	.006	
v03	r	.037	.279*	-.122	.002	1	.156	.051	.112	-.144	.225	.370**	.077	-.014	-.044	.286*	-.098	.076
	2P	.770	.024	.333	.986	.213	.684	.373	.252	.072	.002	.540	.915	.728	.021	.438	.545	
v04	r	.370**	.352**	.067	.315*	.156	1	.276*	-.193	.331**	.054	.049	-.111	.279*	.039	.048	.012	.095
	2P	.002	.004	.598	.011	.213	.026	.123	.007	.670	.699	.378	.024	.761	.703	.923	.450	
v05	r	.437**	.367**	-.018	.392**	.051	.276*	1	-.072	.136	.181	.034	-.136	.283*	.048	.107	.129	.113
	2P	.000	.003	.887	.001	.684	.026	.568	.280	.150	.788	.280	.022	.701	.395	.305	.370	
v06	r	.118	.423**	-.121	-.088	.112	-.193	-.072	1	.260*	.297*	.368**	.232	-.047	.441**	.309*	-.078	.331**
	2P	.351	.000	.337	.486	.373	.123	.568	.036	.016	.003	.063	.708	.000	.012	.535	.007	
v07	r	.261*	.483**	.012	.254*	-.144	.331**	.136	.260*	1	.237	.105	.133	.244	.138	.139	.214	.137
	2P	.038	.000	.925	.042	.252	.007	.280	.036	.057	.407	.291	.050	.274	.268	.087	.277	
v08	r	.129	.534**	-.115	.049	.225	.054	.181	.297*	.237	1	.199	.051	.210	.354**	.439**	.167	.191
	2P	.306	.000	.363	.697	.072	.670	.150	.016	.057	.111	.686	.011	.094	.004	.000	.183	.128
v09	r	.319**	.535**	.070	.095	.370**	.049	.034	.368**	.105	.199	1	.312*	.138	.173	.310*	-.117	.440*
	2P	.010	.000	.578	.452	.002	.699	.788	.003	.407	.111	.011	.273	.168	.012	.355	.000	
v10	r	.071	.297*	.175	.007	.077	-.111	-.136	.232	.133	.051	.312*	1	-.209	-.028	.002	.194	.251*
	2P	.573	.016	.164	.953	.540	.378	.280	.063	.291	.686	.011	.095	.825	.987	.121	.044	
v11	r	.490**	.496**	.230	.418**	-.014	.279*	.283*	-.047	.244	.210	.138	-.209	1	.299*	.208	.099	.163
	2P	.000	.000	.066	.001	.915	.024	.022	.708	.050	.094	.273	.095	.016	.097	.431	.195	
v12	r	.289*	.455**	-.039	.187	-.044	.039	.048	.441**	.138	.354**	.173	-.028	.299*	1	.156	-.023	.277*
	2P	.019	.000	.758	.135	.728	.761	.701	.000	.274	.004	.168	.825	.016	.214	.855	.026	
v13	r	.178	.500**	-.147	.054	.286*	.048	.107	.309*	.139	.439**	.310*	.002	.208	.156	1	.090	.295*
	2P	.157	.000	.243	.671	.021	.703	.395	.012	.268	.000	.012	.987	.097	.214	.478	.017	
v14	r	.178	.382**	.326**	.285*	-.098	.012	.129	-.078	.214	.167	-.117	.194	.099	-.023	.090	1	.334*
	2P	.155	.002	.008	.021	.438	.923	.305	.535	.087	.183	.355	.121	.431	.855	.476	.007	
v15	r	.446**	.652**	.277*	.336**	.076	.095	.113	.331**	.137	.191	.440**	.251*	.163	.277*	.295*	.334**	1
	2P	.000	.000	.026	.006	.545	.450	.370	.007	.277	.128	.000	.044	.195	.026	.017	.007	

** Korelacija je pomembna na stopnji tveganja 2P=0.01

* Korelacija je pomembna na stopnji tveganja 2P=0.05

Tabela 162: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki HS in skupnim rezultatom DIDS-a

Correlations

	DIDS	MS	v16	v17	v18	v19	v20	v21	v22	v23	v24	v25	v26	v27	v28	v29	v30	
DIDS	r	1	.774**	.192	.320**	.400**	.519**	.522**	.340**	.459**	.462**	.348**	.345**	.391**	.091	.346**	.424**	.408**
	2P	.	.000	.125	.009	.001	.000	.000	.006	.000	.000	.004	.005	.001	.469	.005	.000	.001
MS	r	.774**	1	.394**	.489**	.562**	.633**	.581**	.468**	.682**	.482**	.403**	.376**	.433**	.308*	.545**	.339**	.509**
	2P	.000	.	.001	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.002	.000	.013	.000	.006	.000
v16	r	.192	.394**	1	.222	.428**	.197	.034	.069	.347**	.140	-.028	.184	.202	.118	.087	-.048	-.114
	2P	.125	.001	.	.075	.000	.116	.791	.588	.005	.265	.822	.143	.106	.349	.491	.702	.367
v17	r	.320**	.489**	.222	1	.144	.101	.186	.014	.269*	.330**	.135	.236	.279*	-.026	.104	.214	.302*
	2P	.009	.000	.075	.	.252	.424	.139	.914	.030	.007	.283	.059	.024	.836	.410	.087	.015
v18	r	.400**	.562**	.428**	.144	1	.513**	.197	.298*	.342**	.229	.083	.349**	.091	-.045	-.175	-.125	.129
	2P	.001	.000	.000	.252	.	.000	.117	.016	.005	.066	.514	.004	.473	.723	.162	.322	.307
v19	r	.519**	.633**	.197	.101	.513**	1	.511**	.203	.406**	.458**	.295*	.124	.027	.007	.358**	.120	.244
	2P	.000	.000	.116	.424	.000	.	.000	.105	.001	.000	.017	.326	.832	.954	.003	.342	.051
v20	r	.522**	.581**	.034	.186	.197	.511**	1	.285*	.360**	.355**	.426**	-.082	.049	.048	.424**	.017	.398**
	2P	.000	.000	.791	.139	.117	.000	.	.021	.003	.004	.000	.514	.700	.704	.000	.895	.001
v21	r	.340**	.468**	.069	.014	.298*	.203	.285*	1	.331**	.099	-.003	.032	.228	.299*	.270*	.077	.244*
	2P	.006	.000	.588	.914	.016	.105	.021	.	.007	.431	.980	.803	.067	.015	.029	.541	.050
v22	r	.459**	.682**	.347**	.269*	.342**	.406**	.360**	.331**	1	.327**	.033	.155	.357**	.197	.433**	-.077	.460**
	2P	.000	.000	.005	.030	.005	.001	.003	.007	.	.008	.792	.217	.003	.116	.000	.543	.000
v23	r	.462**	.482**	.140	.330**	.229	.458**	.355**	.099	.327**	1	.145	.110	-.026	-.027	-.001	.058	.298*
	2P	.000	.000	.265	.007	.066	.000	.004	.431	.008	.	.250	.381	.835	.831	.994	.644	.016
v24	r	.348**	.403**	-.028	.135	.083	.295*	.426**	-.003	.033	.145	1	.081	-.128	.218	.063	.403**	.125
	2P	.004	.001	.822	.283	.514	.017	.000	.980	.792	.250	.	.523	.309	.081	.617	.001	.322
v25	r	.345**	.376**	.184	.236	.349**	.124	-.082	.032	.155	.110	.081	1	.188	-.031	.074	.439**	-.202
	2P	.005	.002	.143	.059	.004	.326	.514	.803	.217	.381	.523	.	.133	.806	.557	.000	.107
v26	r	.391**	.433**	.202	.279*	.091	.027	.049	.228	.357**	-.026	-.128	.188	1	.111	.381**	.067	.289*
	2P	.001	.000	.106	.024	.473	.832	.700	.067	.003	.835	.309	.133	.	.379	.002	.596	.020
v27	r	.091	.308*	.118	-.026	-.045	.007	.048	.299*	.197	-.027	.218	-.031	.111	1	.162	.041	.134
	2P	.469	.013	.349	.836	.723	.954	.704	.015	.116	.831	.081	.806	.379	.	.197	.745	.286
v28	r	.346**	.545**	.087	.104	.175	.358**	.424**	.270*	.433**	-.001	.063	.074	.381**	.162	1	-.015	.426**
	2P	.005	.000	.491	.410	.162	.003	.000	.029	.000	.994	.617	.557	.002	.197	.	.908	.000
v29	r	.424**	.339**	-.048	.214	.125	.120	.017	.077	-.077	.058	.403**	.439**	.067	.041	-.015	1	-.032
	2P	.000	.006	.702	.087	.322	.342	.895	.541	.543	.644	.001	.000	.596	.745	.908	.	.797
v30	r	.408**	.509**	-.114	.302*	.129	.244	.398**	.244*	.460**	.298*	.125	-.202	.289*	.134	.426**	-.032	1
	2P	.001	.000	.367	.015	.307	.051	.001	.050	.000	.016	.322	.107	.020	.286	.000	.797	.

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabela 163: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki MS in skupnim rezultatom DIDS-a

Correlations

	DIDS	IS	v31	v32	v33	v34	v35	v36	v37	v38	v39	v40	v41	v42	v43	v44	v45
DIDS	r	1	.482**	.121	-.071	.167	.281*	.227	.310*	.246*	.332**	.015	.318**	.221	.429**	.261*	.240
	2P		.000	.338	.575	.183	.024	.059	.012	.048	.007	.903	.010	.077	.000	.036	.054
IS	r	.482**	1	.407**	.415**	.343**	.398**	.370**	.332**	.548**	.469**	.342**	.603**	.387**	.431**	.562**	.459**
	2P	.000		.001	.001	.005	.001	.002	.007	.000	.000	.005	.000	.001	.000	.000	.000
v31	r	.121	.407**	1	.162	-.070	.151	-.124	.304*	.073	.010	.329**	-.006	.174	.300*	.198	.020
	2P	.338	.001		.198	.580	.230	.323	.014	.566	.938	.007	.961	.165	.015	.113	.877
v32	r	-.071	.415**	.162	1	.272*	.073	.041	.087	.015	.188	.253*	.374**	.151	-.099	-.039	.050
	2P	.575	.001	.198		.029	.561	.747	.490	.905	.133	.042	.002	.231	.433	.755	.692
v33	r	.167	.343**	-.070	.272*	1	-.060	.272*	-.068	.107	.334**	-.132	.318**	.023	-.211	.152	.305*
	2P	.183	.005	.580	.029		.637	.029	.593	.395	.007	.295	.010	.854	.092	.227	.014
v34	r	.281*	.398**	.151	.073	-.060	1	-.012	.298*	.344**	-.120	.272*	.234	.111	.385**	-.049	-.063
	2P	.024	.001	.230	.561	.637		.925	.016	.005	.343	.028	.060	.377	.002	.698	.616
v35	r	.227	.370**	-.124	.041	.272*	-.012	1	-.099	.337**	.139	-.281*	.173	.236	-.009	.347**	.263*
	2P	.069	.002	.323	.747	.029	.925		.431	.006	.271	.023	.168	.058	.942	.005	.034
v36	r	.310*	.332**	.304*	.087	-.068	.298*	-.099	1	.272*	-.101	.524**	.071	.091	.010	-.045	-.104
	2P	.012	.007	.014	.490	.593	.016	.431		.029	.423	.000	.573	.470	.936	.722	.410
v37	r	.246*	.548**	.073	.015	.107	.344**	.337**	.272*	1	.302*	.208	.154	-.049	.157	.360**	.226
	2P	.048	.000	.566	.905	.395	.005	.006	.029		.014	.097	.222	.698	.211	.003	.070
v38	r	.332**	.469**	.010	.188	.334**	-.120	.139	-.101	.302*	1	-.084	.396**	.118	.042	.352**	.268*
	2P	.007	.000	.938	.133	.007	.343	.271	.423	.014		.504	.001	.348	.740	.004	.031
v39	r	.015	.342**	.329**	.253*	-.132	.272*	-.281*	.524**	.208	-.084	1	.161	.029	.122	-.141	-.134
	2P	.903	.005	.007	.042	.295	.028	.023	.000	.097	.504		.201	.820	.333	.264	.288
v40	r	.318**	.603**	-.006	.374**	.318**	.234	.173	.071	.154	.396**	.161	1	.361**	.083	.191	.216
	2P	.010	.000	.961	.002	.010	.060	.168	.573	.222	.001	.201		.003	.512	.128	.085
v41	r	.221	.387**	.174	.151	.023	.111	.236	.091	-.049	.118	.029	.361**	1	.024	.153	-.004
	2P	.077	.001	.165	.231	.854	.377	.058	.470	.698	.348	.820	.003		.852	.223	.977
v42	r	.429**	.431**	.300*	-.099	-.211	.385**	-.009	.010	.157	.042	.122	.083	.024	1	.436**	.264*
	2P	.000	.000	.015	.433	.092	.002	.942	.936	.211	.740	.333	.512	.852		.000	.033
v43	r	.261*	.562**	.198	-.039	.152	-.049	.347**	-.045	.360**	.352**	-.141	.191	.153	.436**	1	.413**
	2P	.036	.000	.113	.755	.227	.698	.005	.722	.003	.004	.264	.128	.223	.000		.001
v44	r	.240	.459**	.020	.050	.305*	-.063	.263*	-.104	.226	.268*	-.134	.216	-.004	.264*	.413**	1
	2P	.054	.000	.877	.692	.014	.616	.034	.410	.070	.031	.288	.085	.977	.033	.001	
v45	r	.058	.476**	.102	.215	.074	.001	.171	-.136	.042	.299*	.059	.275*	.160	.264*	.336**	.278*
	2P	.646	.000	.418	.085	.561	.997	.173	.281	.736	.015	.641	.027	.203	.033	.006	.025

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabela 164: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki IS in skupnim rezultatom DIDS-a

Correlations

	DIDS	BS	v46	v47	v48	v49	v50	v51	v52	v53	v54	v55	v56	v57	v58	v59	v60	
DIDS	r	1	.203	.325**	.145	.223	.258*	-.153	-.052	.242	.017	.066	-.031	-.033	.092	.165	.121	-.090
	2P		.104	.008	.248	.074	.038	.223	.679	.052	.892	.601	.804	.796	.466	.190	.337	.477
BS	r	.203	1	.456**	.295*	.342**	.489**	.340**	.448**	.594**	.661**	.397**	.551**	.313*	.315*	.536**	.234	.323**
	2P	.104		.000	.017	.005	.000	.006	.000	.000	.000	.001	.000	.011	.011	.000	.061	.009
v46	r	.325**	.456**	1	.429**	.294*	.271*	.070	.287*	.176	.185	.185	-.073	-.111	.151	.140	.140	-.120
	2P	.008	.000		.000	.017	.029	.579	.768	.021	.161	.140	.141	.565	.377	.228	.267	.339
v47	r	.145	.295*	.429**	1	.311*	-.023	.072	.028	-.026	.087	-.015	.033	-.365**	-.135	.083	.385**	.063
	2P	.248	.017	.000		.012	.855	.566	.823	.838	.492	.905	.793	.003	.284	.512	.002	.621
v48	r	.223	.342**	.294*	.311*	1	-.009	.170	.078	.352**	.144	-.048	.291*	-.153	-.244	.127	-.115	-.013
	2P	.074	.005	.017	.012		.943	.176	.539	.004	.254	.707	.019	.223	.051	.315	.361	.920
v49	r	.258*	.489**	.271*	-.023	-.009	1	.108	.039	.318**	.289*	-.053	.113	.309*	.203	.251*	.154	.119
	2P	.038	.000	.029	.855	.943		.394	.758	.010	.020	.678	.369	.012	.104	.044	.220	.345
v50	r	-.153	.340**	.070	.072	.170	.108	1	-.072	.184	.103	-.044	.126	.195	.105	.133	-.032	.036
	2P	.223	.006	.579	.566	.176	.394		.569	.142	.413	.726	.319	.120	.404	.293	.798	.776
v51	r	-.052	.448**	.037	.028	.078	.039	-.072	1	.254*	.500**	.283*	.318**	.118	.048	.111	-.055	.117
	2P	.679	.000	.768	.823	.539	.758	.569		.041	.000	.023	.010	.350	.703	.379	.663	.351
v52	r	.242	.594**	.287*	-.026	.352**	.318**	.184	.254*	1	.345**	.302*	.388**	.139	.010	.129	-.022	.091
	2P	.052	.000	.021	.838	.004	.010	.142	.041		.005	.015	.001	.268	.937	.305	.861	.469
v53	r	.017	.661**	.176	.087	.144	.289*	.103	.500**	.345**	1	.416**	.314*	.147	-.015	.290*	.046	.299*
	2P	.892	.000	.161	.492	.254	.020	.413	.000	.005		.001	.011	.244	.907	.019	.713	.016
v54	r	.066	.397**	.185	-.015	-.048	-.053	-.044	.283*	.302*	.416**	1	.276*	.153	-.018	-.010	.051	.021
	2P	.601	.001	.140	.905	.707	.678	.726	.023	.015	.001		.026	.223	.884	.934	.686	.866
v55	r	-.031	.551**	.185	.033	.291*	.113	.126	.318**	.388**	.314*	.276*	1	.094	.059	.269*	.024	-.010
	2P	.804	.000	.141	.793	.019	.369	.319	.010	.001	.011	.026		.456	.640	.030	.852	.935
v56	r	-.033	.313*	-.073	-.365**	-.153	.309*	.195	.118	.139	.147	.153	.094	1	.538**	.052	-.255*	.031
	2P	.796	.011	.565	.003	.223	.012	.120	.350	.268	.244	.223	.456		.000	.682	.041	.809
v57	r	.092	.315*	-.111	-.135	-.244	.203	.105	.048	.010	-.015	-.018	.059	.538**	1	.303*	-.036	.218
	2P	.466	.011	.377	.284	.051	.104	.404	.703	.937	.907	.884	.640	.000		.014	.779	.081
v58	r	.165	.536**	.151	.083	.127	.251*	.133	.111	.129	.290*	-.010	.269*	.052	.303*	1	.269*	.183
	2P	.190	.000	.228	.512	.315	.044	.293	.379	.305	.019	.934	.030	.682	.014		.030	.145
v59	r	.121	.234	.140	.385**	-.115	.154	-.032	-.055	-.022	.046	.051	.024	-.255*	-.036	.269*	1	-.053
	2P	.337	.061	.267	.002	.361	.220	.798	.663	.861	.713	.686	.852	.041	.779	.030		.673
v60	r	-.090	.323**	-.120	.063	-.013	.119	.036	.117	.091	.299*	.021	-.010	.031	.218	.183	-.053	1
	2P	.477	.009	.339	.621	.920	.345	.776	.351	.469	.016	.865	.935	.809	.081	.145	.673	

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabela 165: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki BS in skupnim rezultatom DIDS-a

7.2 PRILOGA 2:

IS		N	min	max	Su	Mean	SD	K A	K S	
da	v_RSES_sum	65	9	38	1515	23	65	5,220	200	.656
	v01	65	0	4	160	2,46	15	1,200	-,690	-,250
	V02	65	0	4	131	2,02	12	,976	384	-,206
	V03	65	0	4	148	2,28	13	1,083	105	-,449
	V04	65	0	4	139	2,14	14	1,130	054	-,507
	V05	65	0	4	163	2,51	16	1,252	-,659	-,457
	V06	65	0	4	148	2,28	14	1,153	-,190	-,593
	V07	65	0	4	151	2,32	14	1,091	-,088	-,584
	V08	65	0	4	162	2,49	13	1,048	-,610	183
	V09	65	0	4	154	2,37	14	1,098	-,057	-,539
	V10	65	0	4	159	2,45	11	,884	-,041	663
ne	v_RSES_sum	65	9	38	1733	27	.79	6,365	-,192	-,408
	v01	65	0	4	186	2,86	12	,950	-,956	1,157
	V02	65	0	4	115	1,77	14	1,142	342	-,554
	V03	65	0	4	164	2,52	14	1,147	-,315	-,921
	V04	65	0	4	140	2,15	17	1,406	-,178	-,156
	V05	65	1	4	206	3,17	10	,840	-,823	154
	V06	65	0	4	163	2,51	15	1,174	-,318	-,826
	V07	65	0	4	199	3,06	12	,966	-1,091	903
	V08	65	0	4	181	2,78	11	,927	-,523	116
	V09	65	0	4	171	2,63	15	1,206	-,400	-,842
	V10	65	0	4	208	3,20	12	,971	-1,156	881

Tabela 1.66 Ocene parametrov opisne statistike za stopnjo samospoštovanja glede na izgubo sluha

		N	Min	Max	Sum	M		SD	K.A	K.S
						SE				
izguba										
sluha										
da	v_ZUNG_sum	65	36.25	72.50	3529	54.29	.9912	7.992	.122	-.059
	V01	65	1	4	134	2 06	08	609	1 255	3 722
	V02	65	1	4	163	2 51	10	812	- 296	- 415
	V03	65	1	3	105	1 62	09	700	700	- 672
	V04	65	1	3	101	1 55	08	638	723	- 445
	V05	65	1	4	165	2 54	10	812	- 580	- 312
	V06	65	1	4	190	2 92	14	1 150	- 546	-1 200
	V07	65	1	4	114	1 75	10	811	848	115
	V08	65	1	4	109	1 68	12	937	1 169	240
	V09	65	1	4	126	1 94	10	846	759	211
	V10	65	1	4	142	2 18	10	788	446	042
	V11	65	1	4	169	2 60	11	915	- 369	- 630
	V12	65	1	4	143	2 20	12	939	051	-1 130
	V13	65	1	4	139	2 14	11	916	471	- 511
	V14	65	1	4	144	2 22	12	976	276	- 932
	V15	65	1	4	143	2 20	10	833	275	- 423
	V16	65	1	4	165	2 54	11	885	- 469	- 583
	V17	65	1	4	162	2 49	10	812	- 245	- 436
	V18	65	1	4	154	2 37	13	1 024	- 085	-1 209
	V19	65	1	4	102	1 57	10	790	1 335	1 244
	V20	65	1	4	153	2 35	13	1 022	138	-1 089
ne	v_ZUNG_sum	65	25.00	72.50	3092	47.58	1 2649	10 20	.039	-.027
	V01	65	1	3	103	1 58	07	556	217	- 914
	V02	65	1	4	172	2 65	11	874	- 103	- 636
	V03	65	1	4	85	1 31	08	610	2 275	5 800
	V04	65	1	4	88	1 35	08	623	1 979	4 499
	V05	65	1	4	134	2 06	13	1 088	626	- 917
	V06	65	1	4	157	2 42	15	1 211	177	-1 535
	V07	65	1	4	102	1 57	11	847	1 605	2 082
	V08	65	1	4	89	1 37	09	720	2 164	4 523
	V09	65	1	4	93	1 43	08	612	1 541	3 408
	V10	65	1	4	101	1 55	09	708	1 441	2 645
	V11	65	1	4	142	2 18	14	1 144	400	-1 290
	V12	65	1	4	133	2 05	13	1 052	570	- 927
	V13	65	1	4	116	1 78	10	838	1 087	937
	V14	65	1	4	142	2 18	13	1 074	322	-1 202
	V15	65	1	4	113	1 74	09	756	928	836
	V16	65	1	4	157	2 42	11	882	195	- 601
	V17	65	1	4	166	2 55	12	936	- 279	- 772
	V18	65	1	4	141	2 17	11	894	332	- 614
	V19	65	1	4	94	1 45	10	830	2 039	3 547
	V20	65	1	4	146	2 25	13	1 016	127	-1 187

Tabela 167 Ocene parametrov opisne statistike za stopnjo depresivnosti glede na izgubo sluha

izguba sluha		N	Min	Max	Sum	M		SD	K.A.	K.S.
							SE			
da	V_DRUZ_sum	65	2.54	5.00	255.0	3.923	.0806	.6497	-.096	-.582
	V01	65	1	5	264	4.06	.13	1.044	-1.061	.709
	V02	65	1	5	253	3.89	.13	1.048	-.704	.052
	V03	65	1	5	244	3.75	.16	1.299	-.847	-.214
	V04	65	1	5	267	4.11	.13	1.048	-1.062	.312
	V05	65	1	5	226	3.48	.15	1.187	-.377	-.510
	V06	65	1	5	269	4.14	.13	1.059	-1.100	.644
	V07	65	1	5	219	3.37	.14	1.126	-.171	-.490
	V08	65	1	5	254	3.91	.13	1.027	-.526	-.496
	V09	65	1	5	264	4.06	.12	.966	-.662	-.158
	V10	65	1	5	260	4.00	.11	.848	-.635	.774
	V11	65	1	5	241	3.71	.13	1.042	-.406	-.266
	V12	65	1	5	267	4.11	.13	1.017	-1.140	1.058
	V13	65	1	5	287	4.42	.11	.882	-1.497	2.111
ne	V_DRUZ_sum	54	1.00	5.00	201.3	3.728	.1395	1.025	-.984	.292
	V01	61	1	5	240	3.93	.16	1.223	-1.058	.189
	V02	61	1	5	235	3.85	.15	1.181	-.960	.215
	V03	60	1	5	211	3.52	.19	1.490	-.510	-1.195
	V04	61	1	5	234	3.84	.18	1.368	-1.025	-.089
	V05	60	1	5	213	3.55	.17	1.333	-.488	-.875
	V06	59	1	5	221	3.75	.19	1.481	-.830	-.824
	V07	60	1	5	195	3.25	.17	1.297	-.485	-.732
	V08	57	1	5	214	3.75	.16	1.214	-.748	-.233
	V09	59	1	5	226	3.83	.16	1.220	-1.021	.281
	V10	60	1	5	210	3.50	.14	1.112	-.420	-.453
	V11	60	1	5	204	3.40	.17	1.291	-.553	-.807
	V12	60	1	5	224	3.73	.17	1.313	-.832	-.384
	V13	59	1	5	220	3.73	.18	1.350	-.877	-.373

Tabela 168. Ocene parametrov opisne statistike za področje počutja v družini glede na izgubo sluha

	izguba sluha			
	da		ne	
	K-S Z	P	K-S Z	P
v01	1.954	.001	2.266	.000
v02	1.973	.001	1.578	.014
V03	2.116	.000	1.734	.005
V04	1.819	.003	1.199	.113
V05	1.916	.001	1.925	.001
V06	1.448	.030	1.496	.023
V07	1.621	.010	2.214	.000
V08	1.810	.003	1.919	.001
V09	1.868	.002	1.571	.014
V10	2.362	.000	2.315	.000
v_RSES_sum	.898	.396	.697	.716

Tabela 169. Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovskega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za stopnjo samospoštovanja glede na izgubo sluha

	izguba sluha			
	da		ne	
	K-S Z	2P	K-S Z	2P
v_ZUNG_sum	.521	.949	.679	.745
V01	3.363	.000	2.631	.000
V02	2.270	.000	1.826	.003
V03	2.563	.000	3.602	.000
V04	2.663	.000	3.407	.000
V05	2.665	.000	1.898	.001
V06	2.190	.000	1.641	.009
V07	2.176	.000	2.815	.000
V08	2.818	.000	3.503	.000
V09	2.185	.000	3.022	.000
V10	2.421	.000	2.592	.000
V11	2.293	.000	1.889	.002
V12	1.884	.002	1.934	.001
V13	2.035	.001	2.098	.000
V14	1.634	.010	1.765	.004
V15	2.067	.000	2.025	.001
V16	2.534	.000	2.019	.001
V17	2.196	.000	2.159	.000
V18	2.048	.000	1.908	.001
V19	2.814	.000	3.324	.000
V20	1.526	.019	1.750	.004

Tabela 170 Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za stopnjo depresivnosti glede na izgubo sluha

	var1 izguba sluha			
	da		ne	
	K-S Z	2P	K-S Z	2P
V_DRUZ_sum	.817	.517	1.428	.034
V01	1.987	.001	1.895	.002
V02	1.682	.007	1.861	.002
V03	1.740	.005	1.732	.005
V04	2.131	.000	1.914	.001
V05	1.444	.031	1.510	.021
V06	2.417	.000	1.990	.001
V07	1.718	.005	1.563	.015
V08	1.819	.003	1.498	.023
V09	2.137	.000	1.922	.001
V10	1.799	.003	1.602	.012
V11	1.594	.012	2.031	.001
V12	2.063	.000	1.785	.003
V13	3.040	.000	1.848	.002

Tabela 171 Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za področje počutja v družini glede na izgubo sluha

7.3 KAZALO TABEL

Tabela 1: Eriksonov diagram razvojnih faz psihosocialnega razvoja in kritične točke razvojnih faz, ter njihov ugoden oziroma neugoden izid, ki tvorijo doživljanje osebne identitete (Coleman, 1999, str. 61) 31	
Tabela 2: Eriksonovih osem razvojnih stopenj: vpliv gluhotе in razmerje med Slišječimi in Gluhimi starši (Scheetz, 2001, str. 21-23)	35
Tabela 3: Kriteriji, ki označujejo identitetne statuse (Papalia, 2003)	39
Tabela 4: Elaborativni model razvoja in oblikovanja etnične identitete in pozicija posameznika, označena z x (Coleman, 1999, str. 67)	42
Tabela 5: R/CID model in povezava med stopnjami in načini vedenja (Sue in Sue, 2003, str. 214, 215) 48	
Tabela 6: Povzetek modela razvoja identitete Gluhih - DIDS (po Glickman, 1996, str. 145).....	49
Tabela 7: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na stopnjo izgube sluha glede na Pravilnik.....	74
Tabela 7.1: Struktura vzorca naglušnih mladostnikov (znotraj skupine IS do 90 dB).....	74
Tabela 8: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na čas nastanka izgube sluha	75
Tabela 9: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na vzrok nastanka izgube sluha ..	75
Tabela 10: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na izgubo sluha v družini.....	75
Tabela 11: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na status sluha pri starših.....	76
Tabela 12: Struktura vzorca gluhih in naglušnih mladostnikov glede na status sluha pri sorojencih...	77
Tabela 13: Ite mi na skali HS - kulturno slišēja identiteta	84
Tabela 14: Ite mi na skali MS - kulturno marginalna (obrobna/mejna) identiteta	84
Tabela 15: Ite mi na skali IS - pogljobljena Gluha identiteta	85
Tabela 16: Ite mi na skali BS - bikulturalna identiteta	85
Tabela 17: Interkorelacije med kompozitnimi spremenljivkami in korelacije posameznih kompozitnih spremenljivk s skupnim rezultatom DIDS-a	86
Tabela 18: Cronbach alfa koeficienti zanesljivosti	87
Tabela 19: Ocene parametrov opisne statistike za stopnjo samospoštovanja (RSES), depresivnosti (ZUNG), družine (DRUZ) glede na izgubo sluha	91
Tabela 20: Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovеga testa (K-S Z) in njegova pomembnost za stopnjo samospoštovanja (RSES), depresivnosti (ZUNG), družine (DRUZ) glede na izgubo sluha	91
Tabela 21: Opisna statistika uporabljenih spremenljivk za področje samospoštovanja, depresivnosti, počutja v družini glede na izgubo sluha	91
Tabela 22: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za področje samospoštovanja (RSES), depresivnosti (ZUNG), počutja v družini (DRUZ) glede na izgubo sluha.....	92
Tabela 23: Skupina ZUNG1 (nadpovprečna stopnja depresivnosti)	94
Tabela 24: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG1 (nadpovprečna stopnja depresivnosti)	94
Tabela 25: Skupina ZUNG2 (podpovprečna stopnja depresivnosti)	95
Tabela 26: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG2 (podpovprečna stopnja depresivnosti)	95
Tabela 27: Skupina ZUNG3 (povprečna stopnja depresivnosti).....	95

Tabela 28: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij stopnje samospoštovanja za skupino ZUNG3 (povprečna stopnja depresivnosti).....	96
Tabela 29: Opisna statistika za skupino 16, 17, 18, 19 in 20 let starih mladostnikov glede na izgubo sluha	97
Tabela 30: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za vse skupine starosti	98
Tabela 31: Opisna statistika stopnje samospoštovanja za skupino GNM glede na spol.....	99
Tabela 32: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za skupino GNM glede na spol	100
Tabela 33: Opisna statistika stopnje samospoštovanja za skupino PM glede na spol	100
Tabela 34: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za skupino PM glede na spol	100
Tabela 35: Opisna statistika za skupino mladostnic - GNM1 in PM3.....	101
Tabela 36: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij skupin mladostnic - GNM1 in PM3	101
Tabela 37: Opisna statistika za skupino mladostnikov - GNM2 in PM4	101
Tabela 38: Testiranje homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za skupino mladostnikov - GNM2 in PM4	101
Tabela 39: Opisna statistika za področje načina komunikacije za skupini GNM in PM	103
Tabela 40: Levenov test homogenosti varianc.....	103
Tabela 41: ANOVA (Preverjanje pomembnosti razlik med skupinami in znotraj skupin)	103
Tabela 42: Razlike med skupinami (multipla primerjava po Scheffejevem testu) na stopnji tvehanja 0.05	103
Tabela 43: Opisna statistika za skupini GNM in PM glede oblike šolanja	105
Tabela 44: Levenov test homogenosti varianc.....	105
Tabela 45: Korelacije samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini pri stopnji tveganja P=0.01	106
Tabela 46: Korelacije samospoštovanja, depresivnosti in počutja v družini pri gluhih in naglušnih mladostnikih ter pri polnočutnih mladostnikih.....	107
Tabela 47: Opisna statistika za vzorec gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostnikov.....	108
Tabela 48: Korelacijska matrika za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov	109
Tabela 49: Korelacijska matrika za vzorec polnočutnih mladostnikov.....	109
Tabela 50: MSA vrednosti za vzorec gluhih in naglušnih ter polnočutnih mladostnikov (MSA - Measures of Sampling Adequacy).....	110
Tabela 51, 52: KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za vzorec GNM (na levi) in PM (na desni).....	110
Tabela 53, 54: Komunalitete za vzorec GNM (na levi) in PM (na desni).....	111
Tabela 55: Skupna pojasnjena varianca za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov.....	112
Tabela 56: Skupna pojasnjena varianca za vzorec polnočutnih mladostnikov	113
Tabela 57: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za vzorec gluhih in naglušnih mladostnikov.....	114
Tabela 58: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za vzorec polnočutnih mladostnikov.....	115
Tabela 59, 60: Interfaktorska korelacijska matrika za vzorec GNM (na levi strani) in PM (na desni strani) po faktorski analizi.....	116
Tabela 61: Wilksova lambda in F test (analiza variance) za preverjanje enakosti povprečnih vrednosti spremenljivk RSES za gluhe in naglušne ter polnočutne mladostnike.....	118

Tabela 62: Boxov statistični test kovariančnih matrik.....	118
Tabela 63: Spremenljivke RSES, ki so zajete v analizi	119
Tabela 64: Statistični parametri diskriminativne analize (lastna vrednost, varianca, kanonična korelacija).....	119
Tabela 65: Wilksova lambda (multivariatna analiza variance) in Hi-kvadrat test.....	119
Tabela 66: Standardizirani koeficienti kanonične diskriminativne funkcije.....	120
Tabela 67: Strukturna matrika interkorelacij prediktorskih spremenljivk s kanonično funkcijo	120
Tabela 68: Vrednosti centroidov.....	120
Tabela 69: Koeficienti funkcijske klasifikacije (Fisherjeva linearna diskriminativna funkcija).....	121
Tabela 70: Rezultati klasifikacije (ujemanje v razvrstitvi obeh skupin na osnovi diskriminativne funkcije).....	121
Tabela 71: Regresijski model (statistika za oceno celotnega modela)	123
Tabela 72: Analiza variance.....	124
Tabela 73: Regresijski koeficienti.....	124
Tabela 74: Regresijski model.....	127
Tabela 75: Analiza variance.....	127
Tabela 76: Regresijski koeficienti.....	127
Tabela 77: Korelacijski koeficienti.....	128
Tabela 78: HS skala.....	132
Tabela 79: Opisna statistika za HS skalo	132
Tabela 80: Korelacijska matrika za HS skalo.....	133
Tabela 81: MSA vrednosti za HS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy).....	133
Tabela 82: KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za HS skalo	134
Tabela 83: Komunalitete za HS skalo.....	134
Tabela 84: Količina skupne pojasnjene variance za HS skalo	135
Tabela 85: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za HS skalo	135
Tabela 86: Interfaktorska korelacijska matrika za HS skalo.....	136
Tabela 87: MS skala	138
Tabela 88: Opisna statistika za MS skalo.....	138
Tabela 89: Korelacijska matrika za MS skalo.....	139
Tabela 90: KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za MS skalo	139
Tabela 91: MSA vrednosti za MS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy).....	140
Tabela 92: Komunalitete za MS skalo	140
Tabela 93: Količina skupne pojasnjene variance za MS skalo.....	141
Tabela 94: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za MS skalo.....	142
Tabela 95: Interfaktorska korelacijska matrika (matrika kovariance med faktorji) za MS skalo	142
Tabela 96: IS skala	144
Tabela 97: Opisna statistika za IS skalo.....	144
Tabela 98: Korelacijska matrika za IS skalo.....	145
Tabela 99: KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za IS skalo	145
Tabela 100: MSA vrednosti za IS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy).....	146

Tabela 101: Komunalitete za IS skalo	146
Tabela 102: Količina skupne pojasnjene variance za IS skalo.....	147
Tabela 103: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za IS skalo.....	147
Tabela 104: Interfaktorska transformirana matrika (matrika kovariance med faktorji) za IS skalo ..	148
Tabela 105: BS skala	149
Tabela 106: Opisna statistika za BS skalo.....	149
Tabela 107: Korelacijska matrika za BS skalo.....	150
Tabela 108: KMO in Bartlettov test - preverjanje ustreznosti podatkov za BS skalo	150
Tabela 109: MSA vrednosti za BS skalo (MSA - Measures of Sampling Adequacy).....	151
Tabela 110: Komunalitete za BS skalo	151
Tabela 111: Količina skupne pojasnjene variance za BS skalo	152
Tabela 112: Rotirana faktorska matrika po Oblimin rotaciji (Pattern matrix) za BS skalo.....	153
Tabela 113: Interfaktorska transformirana matrika (matrika kovariance med faktorji) za BS skalo .	153
Tabela 114: Testiranje enakosti povprečij skupin	155
Tabela 115: Boxov statistični test kovariančnih matrik.....	155
Tabela 116: Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija).....	155
Tabela 117: Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti.....	156
Tabela 118: Standardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije	156
Tabela 119: Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije	156
Tabela 120: Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo.....	156
Tabela 121: Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo.....	157
Tabela 122: Rezultati in struktura klasifikacije.....	157
Tabela 123: Testiranje enakosti povprečij skupin	158
Tabela 124: Boxov statistični test kovariančnih matrik.....	158
Tabela 125: Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija).....	158
Tabela 126: Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti.....	159
Tabela 127: Standardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije.....	159
Tabela 128: Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije.....	159
Tabela 129: Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo.....	160
Tabela 130: Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo	160
Tabela 131: Rezultati in struktura klasifikacije.....	161
Tabela 132: Testiranje enakosti povprečij skupin	163
Tabela 133: Boxov statistični test kovariančnih matrik.....	163
Tabela 134: Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija).....	164
Tabela 135: Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti.....	164
Tabela 136: Standardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije	164
Tabela 137: Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminacijske funkcije	164

Tabela 138: Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo	165
Tabela 139: Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo	165
Tabela 140: Rezultati in struktura klasifikacije	165
Tabela 141: Testiranje enakosti povprečij skupin	166
Tabela 142: Boxov statistični test kovariančnih matrik	167
Tabela 143: Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)	167
Tabela 144: Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti	167
Tabela 145: Standardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije	168
Tabela 146: Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije	168
Tabela 147: Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo	169
Tabela 148: Centroidi (aritmetične sredine) za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo 169	169
Tabela 149: Rezultati in struktura klasifikacije glede na izgubo sluha v družini	170
Tabela 150: Opisna statistika posameznih kompozitnih spremenljivk DIDS-a glede na čas nastanka izgube sluha	172
Tabela 151: Levenov test homogenosti varianc in t-test enakosti povprečij za kategorije DIDS-a glede na čas nastanka izgube sluha	172
Tabela 152: Testiranje enakosti povprečij skupin	173
Tabela 153: Spremenljivke IS, ki vstopajo v analizo	174
Tabela 154: Ocene statističnih parametrov kanonične diskriminativne funkcije (lastna vrednost in kanonična korelacija)	174
Tabela 155: Vrednost Wilksove lambde in testiranje njene pomembnosti	174
Tabela 156: Standardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije	175
Tabela 157: Nestandardizirani koeficient kanonične diskriminativne funkcije	175
Tabela 158: Strukturna matrika - korelacije med prediktorskimi spremenljivkami in kanonično diskriminativno funkcijo	175
Tabela 159: Centroidi za nestandardizirano kanonično diskriminativno funkcijo	176
Tabela 160: Rezultati in struktura klasifikacije	176
Tabela 161: Primerjalni prikaz koeficientov zanesljivosti	182
Tabela 162: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki HS in skupnim rezultatom DIDS-a	214
Tabela 163: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki MS in skupnim rezultatom DIDS-a	215
Tabela 164: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki IS in skupnim rezultatom DIDS-a	216
Tabela 165: Korelacije posameznega itema s skupnim rezultatom na kompozitni spremenljivki BS in skupnim rezultatom DIDS-a	217
Tabela 166: Ocene parametrov opisne statistike za stopnjo samospoštovanja glede na izgubo sluha	218
Tabela 167: Ocene parametrov opisne statistike za stopnjo depresivnosti glede na izgubo sluha ...	219
Tabela 168: Ocene parametrov opisne statistike za področje počutja v družini glede na izgubo sluha	220
Tabela 169: Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovskega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za stopnjo samospoštovanja glede na izgubo sluha	220

Tabela 170: Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za stopnjo depresivnosti glede na izgubo sluha	221
Tabela 171: Ocene parametrov Kolmogorov-Smirnovega testa (K-S Z) in njegova pomembnost za področje počutja v družini glede na izgubo sluha	221

7.4 KAZALO GRAFIČNIH PRIKAZOV

Grafični prikaz 1: Struktura vzorca ekvivalentnih parov glede na izgubo sluha po spolu	71
Grafični prikaz 2: Struktura vzorca ekvivalentnih parov glede na izgubo sluha po starosti	71
Grafični prikaz 3: Struktura vzorca ekvivalentnih parov glede na izgubo sluha po vrsti srednješolskega izobraževanja	72
Grafični prikaz 4: Struktura vzorca gluhih in polnočutnih mladostnikov glede na način šolanja	73
Grafični prikaz 5: Struktura vzorca gluhih in polnočutnih mladostnikov glede na način komunikacije	73
Grafični prikaz 6: Izločeni faktorji pri gluhih in naglušnih mladostnikih	112
Grafični prikaz 7: Izločeni faktorji pri polnočutnih mladostnikih	113

7.5 KAZALO SLIK

Slika 1: Model tripartitnega ogrodja (Sue in Sue, 2003, str. 12)	43
Slika 2: Model menedžment procesa individualne obravnave (po Riley, 2001, str. 41)	196
Slika 3: Integriran model obravnave (Wilson, Bally, Hughes, Kaplan, Kinsella-Meier, Moseley, po Wilson, Scott, 1996, str. 30)	196
Slika 4: Vpliv dejavnikov okolja na proces individualne obravnave	197
Slika 5: Proces komunikacije in načrtovanje individualne obravnave	198
Slika 6: Naslovnica aplikacije	199
Slika 7: Osnovni podatki o otroku, mladostniku, posamezniku	200
Slika 8: Podatki o izgubi sluha otroka	201
Slika 9: Podatki o starših	202
Slika 10: Podatki o komunikaciji (način, vrsta)	203
Slika 11: Podatki o osnovnih funkcijah	204
Slika 12: Podatki o akademskih veščinah	205
Slika 13: Podatki o osebnostnih lastnostih	206
Slika 14: Podatki o DIDS - oblikovanju gluhe kulturne identitete	207